

Dr. Antonín Čala

**Marxismus
v myšlení
a životě**

EMANEK

Dr. ANTONÍN ČALA:

MARXISMUS

V MYŠLENÍ A ŽIVOTĚ

PŘEROV 1947

P R Ě D M L U V A .

Nové velké hnutí se nyní šíří v celém světě. Proniklo už do všech států, a v našich českých zemích i do těch nejzapadlejších vesniček. Je to hnutí marxistické, běžně nazývané komunismus.

Mnozí jsou tímto novým hnutím velice nadšeni. Vidí v něm vysvoboditele z neutěšených poměrů a velkých nesnází nynější doby. Spatřují v něm vykoupení ze všech těžkostí a z veškeré bídy, která těžce doléhá na celý svět. Neboť toto nové hnutí slibuje odstranění všech nespravedlností a všeho vykořisťování, slibuje, že vytvoří ráj na zemi. Mnozí se však k tomuto novému hnutí stavějí odmítavě. Vidí v něm rušitele základních lidských práv. Spatřují v něm největší zlo nynější doby. Prohlašují, že ovládne-li toto hnutí svět, přivede úplný rozvrat a zkázu celé lidské společnosti.

Které z těchto dvou stanovisk je správné? Je třeba přijmouti marxismus nadšeně jako obnovitele nynější rozvrácené společnosti? Nebo je třeba postavit se k němu odmítavě jako k největšímu rušiteli lidské společnosti a lidského štěstí?

Na tyto otázky chceme dát odpověď v této knize. Chceme tu, pokud možno, krátce, ale výstižně vyložit marxistickou nauku a posoudit ji objektivně, pravdivě a nezaujatě.

K výkladu marxistické nauky podotýkáme, že v něm úmyslně používáme co nejvíce úryvků z hlavních představitelů marxismu (Marxe, Engelsa, Lenina a Stalina). Chceme totiž podat marxistickou nauku, pokud možno, jejich vlastními slovy, aby se nám nemohlo vytýkat, že jejich myšlenky zkreslujeme nebo komolíme.

Hned na začátku je třeba si uvědomit, že komunismus není jenom nauka hospodářská, nauka o vlastnictví, o výrobě, o směně zboží atd. Komunismus je nyní světový názor. Chce dát odpověď na všechny základní otázky lidského života. Snaží se podat konečné rozřešení všech základních otázek o světě, o životě, o člověku, o jeho posledním cíli.

Nauka má v komunismu přední místo. Je základem celého komunismu. Je nerozlučně spojena s praxí.

Lenin vždy zdůrazňoval těsné spojení teorie a praxe, když znovu a znovu opakoval, že bez řádné revoluční teorie není ani úspěšné revoluční praxe.

Proto také přikládá velkou důležitost naukové pravověrnosti a ostře potírá i nejmenší úchytky od této nauky; neboť na nauce pak závisí celý osud revoluce. „Je-li nutno se spojit — psal Marx vůdcům strany — připusťte smlouvy, kterými by se dosáhlo praktických cílů hnutí, avšak nezaprodávejte zásady, nečiňte theoretické ústupky. Taková byla Marxova myšlenka — pokračuje Lenin, který ji cituje —; a hle najdou se mezi námi lidé, kteří se jeho jménem pokoušejí zmenšit význam teorie“. ¹⁾

Komunisté proto stále opakují Leninova slova: „Bez revoluční teorie není revoluční praxe“. A proto všemožnou péči věnují tomu, aby jejich stoupenci dobře poznali orthodoxní nauku. Nauka má tedy v komunismu první místo a ovládá i celou komunistickou praxi.

Proto zde chceme věnovat pozornost především komunistické nauce a podrobit ji kritickému rozboru.

---

¹⁾ LENIN: *Co dělat?* Český překlad Jar. Procházky, Praha 1947, str. 30.

KAPITOLA 1.

POJEM A DĚJINY KOMUNISMU.

Článek 1.

POJEM KOMUNISMU. JEHO POMĚR K SOCIALISMU.

Pojem komunismu se ztotožňuje s marxismem, ale nikoli se socialismem. Socialismus existoval už dlouho před vznikem marxismu. A ještě i v nynější době existují socialistické směry, které o sobě tvrdí, že jsou nemarxistické.

Dr. Petr Zenkl, předseda čsl. strany národně socialistické, v řeči o hlavních zásadách své strany, přednesené na I. pracovní konferenci v Praze 17. února 1946, prohlásil: »Socialismus naší strany je na rozdíl od ostatních našich socialistických stran nemarxistický.«¹

Také Stalin rozlišuje dvojí druh socialismu. Ve svém nedávném rozhovoru s delegací anglické Labour Party o socialismu v Anglii a v Rusku řekl v podstatě toto: »Jsou dvě cesty socialismu - cesta ruská a cesta britská. Každá z nich chce dosáhnouti socialistického cíle svým vlastním způsobem. Ruská cesta byla kratší, avšak obtížnější, a bylo k ní potřebí krveprolití. Parlamentní metoda vylučuje krveprolití, je však delší. Ať jsou rozdíly jakékoli, Rusko i Británie, dvě z největších zemí světa, míří k socialismu.«²

Socialismus je pojem širší než komunismus. Socialismus je prostě novodobé hnutí, které chce osvobodit dělnickou třídu od nespravedlivého vykořisťování. Jeden směr socialistického hnutí chce dosáhnouti tohoto cíle krvavou revolucí a diktaturou proletariátu; druhý směr však chce dojít k témuž cíli bez krveprolévání a bez diktatury proletariátu, cestou demokratickou, postupnou socialisací, pozvolným vývojem. První z těchto dvou směrů je směr komunistický čili marxistický.

Je tedy třeba dobře rozlišovat komunismus a socialismus. Komunismus je jistý druh socialismu.

V době Marxově tvořila jeho nauka téměř pro všechny socialisty jeden celek, z něhož nesmělo být nic vyřazeno. Socialismus Marxe a jeho prvních stoupenců je historický materialismus, hospodářský determinismus, evolucionismus, třídní boj, theorie o nadhodnotě, postupná proletarisace mas, brzké zničení kapitalistické vlády a diktatura proletariátu.

¹) PETR ZENKL: Naše hlavní zásady. Praha 1946, str. 6.

²) Uvedeno v týdeníku »Dnešek«, 1946, č. 25, str. 390.

Koncem 19. století byla Marxova nauka podrobena přísné revisi. Bernstein ve své knize »Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie« (1899, 1921) podrobuje kritice orthodoxní marxismus a dospívá k závěru, že většina Marxových thesí odporuje skutečnosti, a prohlašuje, že se socialismus musí prakticky přizpůsobit nynější společnosti. Z této kritiky vznikl nový směr, zvaný r e f o r m i s m u s.

Konečně po I. světové válce vzniklo v socialismu nové hnutí, se zaměřením spiritualistickým. Odmítá marxistický materialismus, ale nikoli evolucionismus. Takového rázu je německý »kulturní socialismus«, dále »psychologický socialismus« Hendrika de Mana³⁾, i náboženský socialismus všech druhů. Takového rázu je též socialismus Masarykův⁴⁾ i socialismus čsl. strany národně socialistické⁵⁾.

Už od doby Marxovy měla socialistická strana extrémní levici, kterou vedli hlavně Bakunin a Kropotkin. Tato levice očekávala rozhodující výsledek jen od násilí a od revoluce. Ale tento anarchismus, jenž měl individualistické zaměření, nemohl být ztotožněn s marxismem. Do nedávna to byla Třetí internacionála (moskevská), která tvrdila, že jedině ona zůstala věrná celé nauce Marxově.

Je to tedy nauka Marxova a Engelsova, vyložená a aplikovaná/ Leninem a Stalinem, nazývaná marxismus — leninismus, nebo prostě komunismus. Tuto orthodoxní nauku komunistickou zde podrobíme rozboru.

Ale napřed zde uvedeme krátký přehled dějin komunismu, abychom tím lépe pronikli jeho povahu.

³⁾ Sr. HENDRIK DE MAN: Duch socialismu. Praha 1928.

Týž: Cesty tvořivého socialismu. Praha 1932.

⁴⁾ T. G. MASARYK definuje socialismus takto: »Socialismus... usiluje o spravedlivější a spravedlivé rozdělení všech statků a o zdokonalování společenské organizace« (Otázka sociální, Praha 1946, sv. 2, str. 20.)

A jinde se Masaryk vyslovuje takto: »Můj socialism, to je jednoduše láska k bližnímu, humanita. Přeji si, aby nebylo bídy, aby všichni lidé slušně žili prací a v práci, aby každý měl pro sebe dost místa, jak říkají Američané.« (K. ČAPEK: Hovory s T. G. Masarykem. Praha, 1937, 53).

⁵⁾ Sr. PETR ZENKL: Naše hlavní zásady. Praha 1946, str. 6: »Socialismus naší strany je na rozdíl od ostatních našich socialistických stran nemarxistický... Nemůže uznati některé theoretické části jeho (Marxovy) nauky, ani jeho taktiku třídního boje, tím méně pak diktaturu proletariátu, jako cíl tohoto boje, byť jen přechodný. Filosofický základ Marxova socialismu nepovažujeme za správný, a to jak jeho historický materialismus, tak jeho dialektickou metodu a jednostranný výklad společenského vývoje pouze hospodářskými silami...«

Str. 8. »Zásadní rozdíl mezi námi a marxisty záleží tedy v tom, že proti materialistickému světovému názoru stavíme naše české pojetí, založené na pevné víře v konečné vítězství ducha nad hmotou, mravních ideálů nad bezohledným bojem sobeckých zájmů jednotlivců a tříd...«

Str. 9: »S tím souvisí i druhý základní rozdíl...: jsme proti třídnímu pojetí socialismu, jsme pro sociální spravedlnost stejnou pro všechny pracující vrstvy národa...«

Str. 10: »Náš socialismus nebojuje pouze za práva proletariátu a nepomíjí ostatní třídy lidské společnosti. Bojuje za celou novou beztřídní socialistickou společnost... K této společnosti chceme dojít nekrvavou cestou a rozhodně nikoli přes stadium diktatury proletariátu...«

Článek 2.

PŘEHLED DĚJIN KOMUNISMU.^o

§ 1. — Ve starověku.

a) U primitivních národů.

Vývojová theorie tvrdí, že v nejstarší době vládl všude jen komunismus. Historická ethnologie však dokazuje, že tento názor se neshoduje se skutečností⁷. Ukazuje, že u nejstarších národů byly tři formy vlastnictví: vlastnictví jednotlivce, vlastnictví rodiny a vlastnictví společné. Toto společné vlastnictví se týkalo jen půdy, a to pouze v období lovu a sbírání bylin.

b) U Řeků.

V historické době nacházíme v Řecku někde příležitostně komunistické názory, ale nikde pokusy nahradit soukromé vlastnictví vlastnictvím společným. Společné hostiny občanů (sýsicie), jež byly dočasně zavedeny ve Spartě a na Krétě, byly jen částí vojenské výchovy, podobně jako komunistický stát na Lipaře.

Zdá se, že takové zřízení měl na mysli Plato (427—347), když ve svých spisech navrhoval společenství statků se společnou výchovou dětí a se společnými hostinami. Plato ve svém spise »O státě« chce zavést ve státě jakýsi majetkový dualismus. Lid ovládaný (rolníci, dělníci, ob-

^o) LITERATURA:

- R. PÖHLMAN: Geschichte des antiken Kommunismus und Socialismus. 2 Bde, 1893-1901.
- W. SCHMIDT u. W. KOPPERS: Gesellschaft und Wirtschaft der Völker. 1924.
- W. SCHMIDT: Das Eigentum auf den ältesten Stufen der Menschheit. 1934.
- M. BEER: Allgemeine Geschichte des Socialismus und der soziale Kämpfe. 5 Tle, 6. Aufl. 1929. (Český překl. St. K. Neumanna: Všeobecné dějiny socialismu a sociálních bojů. Praha 1926).
- G. ADLER: Geschichte des Sozialismus und Kommunismus von Plato bis zur Gegenwart. 3. Aufl. I., 1923.
- K. KAUTSKY: Die Vorläufer des neueren Sozialismus. Stuttgart 6 I. 1921, 6 II. 1922. (Z toho vybral a přeložil F. Tomášek: Předchůdci novějšího socialismu v Čechách a na Moravě. Praha 1899).
- G. SODEUR: Der Kommunismus in der KG. 1920.
- L. MÜLLER: Der Kommunismus der mähr. Wiedertäufer. 1927.
- H. v. SCHUBERT: Der Kommunismus der Wiedertäufer. 1919.
- M. FASSBINDER: Der Jesuitenstaat in Paraguay. 1926.
- F. MEFFERT: Der Kommunismus Jesu und der Kirchenväter. 1922.
- E. BENEŠ: Stručný nástin moderního socialismu (zvl. š. IV.: Dělnické hnutí v Rakousku a v Čechách). Brandýs n. L. 1911.
- F. SOUKUP: 1864—1924. Šedesát let internacionály. Praha 1924.
- Z. TOBOLKA: Počátky dělnického hnutí. Praha 1921.
- J. HRONEK: Dnešní směry v socialismu Hradec Král. 1923.
- V. VILINSKIJ: Ruská revoluce. 1825—1936. Přerov 1936.
- ⁷) Sr. W. SCHMIDT: Das Eigentum auf den ältesten Stufen der Menschheit. 1934.

chodníci) má i nadále mít soukromé vlastnictví; kdežto třída vládnoucí (t. zv. strážci) má být zbavena soukromého vlastnictví, protože soukromé vlastnictví ji kazí. A poněvadž nejsilnějším popudem k získávání soukromého vlastnictví je sňatek a rodina, Plato pro třídu »strážců« navrhuje odstranění rodiny a zavedení společenství žen a společnou výchovu dětí pod úředním dozorem. »Strážce« pak rozděluje Plato na bojovníky a filozofy; filozofové mají být vlastními vladaři.

Z toho všeho je zřejmé, že Platonův komunismus je omezen na třídu přesně ohraničenou a vztahuje se výhradně jenom na spotřební statky, a to hlavně proto, aby »strážci«, byvše zbaveni výrobní činnosti, mohli se úplně věnovat vládě. O společenství ve výrobě Plato vůbec nemluví. Společenství spotřební přiznává jen pro »strážce«. Podle něho tedy třída lidu (rolníci, dělníci, obchodníci) má mít vlastnictví statků výrobních i spotřebních. O výživu třídy vládnoucí a třídy vojenské bude postaráno tím, že třída lidu bude na ně odvádět daně a poplatky.

Takový je v hlavních rysech obraz ideálního státu, jak ho líčí Plato ve své knize »O státě«.

Ve své pozdější knize »O z á k o n e c h«, uváživ lépe skutečnost, učí, že soukromé vlastnictví je dovoleno všem, ale výchova dětí má zůstat veřejná a společná.

Aristoteles, jenž dobře znal zařízení zavedená na Krétě i ve Spartě, jakož i návrhy Platonovy, důrazně je zavrhuje a poukazuje na jejich vnitřní nemožnost.⁸

Theorie Platonova zůstala skoro úplně jen na papíře. Zcela ojedinělé pokusy, které se snažily uvést ji v život, žalostně ztroskotaly.

c) U Římanů.

Ještě méně lze mluvit o komunismu u Římanů. Dlouho trvající boje mezi patriciji a plebeji měly plebejcům přinést pouze ulehčení jejich břemen a sociální ochranu. Otročké stavy od začátku 2. stol. před Kristem chtěly dosáhnout svobody otroků a uvrhnout v otroctví ty, kteří dosud vládli. Nezamýšlely tedy odstranit otroctví, a tím méně zavést komunismus.

d) U Židů.

Jedním z nejznámějších zákonných opatření, která značně omezují soukromé vlastnictví, je t. zv. jubilejní rok mojžíšského zákonodárství. Podle něho měl být každého 50. roku vrácen všechen majetek původnímu majiteli, všechny dluhy měly být prominuty a všichni otroci z vlastního národa měli být propuštěni na svobodu (Lv 25, 10 násl.).

Jednotlivé židovské zákony vyžadují od Židů silné sociální citění vůči soukmenovcům a sociální pomoc soukmenovcům. Ale soukromého vlastnictví se nikde nedotýkají ani tyto zákony, ani proroci, kteří často horlili proti sociálním zlořádům.

⁸) ARISTOTELES: *Politicorum*, II, 3. a 5.

Teprve židovská sekta *essenů* uskutečnila komunismus, ale nikoli k novému uspořádání společnosti, nýbrž z náboženských a asketických důvodů, a to jen ve skupině vyvolených.

§ 2. — V křesťanství.

Křesťanství učí, že všichni lidé jsou před Bohem rovni a vyžaduje plnit povinnosti lásky, milosrdenství a dobročinnosti vůči bližnímu. Přitom předpokládá právo na soukromé vlastnictví, a přestože varuje před nebezpečím bohatství, přece se nestaví nepřátelsky proti soukromému vlastnictví.

Tak zvaný »komunismus lásky« v první křesťanské obci v Jerusalemě, jenž trval jen krátkou dobu, nechal soukromé vlastnictví nedotčeno (Sk. ap. 5,4). Kdo chtěl, mohl svůj majetek podržet. Mnozí křesťané však ze svobodného rozhodnutí prodali svůj majetek a peníze odevzdali apoštolům k společné výživě (Sk. ap. 4, 34—35). Takový stav ovšem nemohl být všeobecný a trvalý. Omezoval se na částečné společenství spotřební a předpokládal individuální výrobu. V základě to bylo jen »udělování almužny, mimořádně zvýšené náboženským nadšením«⁹⁾.

Čistě náboženského rázu byla jistá komunistická zřízení v e s t ř e d o v ě k u . Pokud tato zřízení zůstávala na půdě Církve, jako řeholní společnosti, snažila se dobrovolným zřeknutím majetku vychovat dokonalé členy, kteří by svým slovem i příkladem přiváděli společnost k ctnostnějšímu životu. Tato zřízení nezamýšlela založit nové uspořádání společnosti odstraněním soukromého vlastnictví.

Z náboženských sekt, které chtěly zavést společné vlastnictví spotřebních statků, nejznámější jsou v a l d e n š t í a a l b i g e n š t í , velmi rozšíření ve 12. stol. v jižní Francii a v severní Itálii; pak *fraticelli* v severní Itálii ve 13. stol., *begardi* v Německu ve 13. stol., *lollardi* v Anglii ve 14. stol. Mezi tyto sekty náleží také *táboři*, *adamité* a *Čeští bratři*. Nejvíce bylo komunistické hnutí vyvinuto zvláště v obcích *Moravských bratří*. U nich je nejen společenství spotřebních statků, ale též začátek společenství výrobního. Do této skupiny kacířských sekt patří také *familisté*, *labadisté*, *harmonisté* a *perfekcionisté*. Všechny tyto sekty z náboženského poblouznění upadly do extrémních důsledků a zanikly ponejvíce brzy buď na svou vnitřní slabost nebo na státní zákrok.

V 18. a 19. stol. byla založena na podkladě náboženském celá řada komunistických obcí, zvláště v Sev. Americe. Většina jich však zapadla po nedlouhém trvání.

Jediný pokus o náboženský komunismus, podniknutý mimo křesťanské kulturní národy v *Mazdakismu* v Persii za krále *Kavada I.* (482—531), byl po krátkém trvání krvavě potlačen.

§ 3. Předchůdci moderního a vlastního komunismu.

Rozlišují se hlavně čtyři předchůdci moderního komunismu: a) romány pojednávající o státě, b) hesla francouzské revoluce, c) *saint-simonismus* a d) utopický socialismus.

⁹⁾ GRÜNBERG—GROSSMANN: Wörterbuch der Volkswirtschaft, III.

a) Romány pojednávající o státě.

V 16. a 17. století z nové struktury hospodářského a společenského života vznikly v Anglii, ve Francii a v Itálii romány o státě. V nich je jako ideál popisován takový stát, ve kterém je zavedeno společné vlastnictví, ve kterém právo, hospodářství a celá společnost je tak uspořádána, že všichni lidé jsou si rovni. Význam takových románů záležel hlavně v tom, že přístupnou a líbivou formou velmi rozšířil komunistické myšlenky do všech vrstev.

Nejznámější z nich je spis Tomáše Mora (†1535) »O nejlepší ústavě státu a nového ostrova Utopie« (1516). V něm je vylíčen vzor komunistického státu. More zde ukazuje hospodářské a sociální výhody tohoto zřízení, které přinese všem členům společnosti úlevu v práci, větší blahobyt a větší svobodu. Peníze jsou z Utopie odstraněny. Každý odevzdá svůj výrobek do veřejného skladiště, a každý si může vzít z veřejného skladiště, co potřebuje. Právě tuto volnost pokládá More za záruku, že si nikdo nevezme více, než skutečně potřebuje.

More však sám není stoupenec komunistických myšlenek. Jeho »Utopie« je ostrou kritikou tehdejší anglické společnosti, která byla vedena jen hrubým sobectvím. Jeho ironická kritika záleží v tom, že dává Anglii za vzor jakýsi národ, který je sice velmi primitivní, žije v lesích a má mnoho chyb (na př. klaní se slunci), ale přesto je u něho ještě mnoho dobrého, protože není veden hospodářským sobectvím a nežije z cizí práce jako mnozí tehdejší Angličané, kteří se podobají lenivým trubcům. More chce svým popisem smyšleného státu Utopie ukázat, že štěstí národa nezáleží v tom, že se podporuje chtivost a lenost, nýbrž v tom, že se lidé v hospodářském životě podřídí zákonům rozumu a spravedlnosti.

More tedy není, jak se někdy myslí, socialista nebo komunista. Zato však jsou komunisty všichni jeho napodobitelé.

Podobné romány o státě vydali mnozí jiní. Tomáš Campanella O. P. napsal »Sluneční stát« (1623), v němž potřebnou pracovní dobu na proti Morovým šesti hodinám odhaduje na čtyři hodiny. Téhož druhu je spis »Nová Atlantis« od Bacona Verulamského, Morellyho »Basilida« (1753), Cabetova »Cesta do Ikarie« (1840) a Bellamyho »Pohled nazpět« (1888).

Dále je tu třeba uvést knihy, které se stavějí nepřátelsky proti soukromému vlastnictví. Jsou to hlavně spisy, jež napsali Mably, Linguet, Necker a Brissot z Warwille.

Kromě jmenovaných spisovatelů, kteří jsou pouzí theoretikové, jiní činí též konkrétní návrhy, jak nahradit individuální uspořádání hospodářství a společnosti uspořádáním komunistickým. Takové praktické návrhy podává především J. Meslier (†1733) v »Mon testament« (uveřejněný 1864), a F. Boissel v »Le Catéchisme de genre humain« (1789).

b) Hesla francouzské revoluce.

Vůdcové francouzské revoluce sami nezamýšleli zavést komunismus. Přece však vytvořili psychologické a právní předpoklady pro rozšíření komunistických zásad, hlavně svým heslem: Volnost, rovnost, bratrství.

Hlasatelem »národního společenství statků« se stal ještě za revoluce F. N. Babeuf (1760—1791)¹⁰. Vycházel ze zásady, že všichni lidé jsou si rovní přirozeností a všichni že mají dosáhnout obecného blaha. Ale ve skutečnosti není dbáno této rovnosti a mnozí nemají účasti v obecném blahu. Příčinou toho prý je soukromé vlastnictví. Aby se dosáhlo rovnosti také v oboru hospodářském, Babeuf žádá: závaznost práce pro všechny; zákonité stanovení pracovní doby; řízení výroby nejvyšší mocí, kterou volí lid; konání nepříjemných prací od všech občanů pořadem; právo všech občanů na všechny požitky a rozdělování výtěžku práce jednotlivým občanům podle jejich potřeb.

V podstatě jsou to tytéž zásady, které hlásají nynější socialisté. Babeuf sliboval svým stoupencům, že budou-li jeho plány přijaty, nastane velký vzestup výroby. K provedení svých plánů založil tajný spolek, jenž však byl vládou odhalen, a Babeuf byl 27. května 1797 popraven.

c) *Saint - simonismus.*

Stále větší rozvoj kapitalistického způsobu výroby v 19. stol. vyvolal všelijaké komunistické systémy, především však saint-simonismus a utopismus.

Saint-Simon (1760—1825) převzal od liberálních národohospodářů zásadu, že jediné práce je základem a pramenem veškeré hodnoty, a tedy i všeho bohatství národů. A z toho vyvozoval, že dělníci mají ve společnosti zaujímat první místo, a nikoli poslední, jak tomu bylo až do té doby.

O uskutečnění těchto svých názorů se však Saint-Simon nepokusil. Proti soukromému vlastnictví ve svých spisech přímo nebojoval. Teprve jeho žáci žádali o částečné nebo úplné odstranění soukromého vlastnictví. Jeho žák Enfantin z uvedené zásady liberálních národohospodářů vyvozoval, že důchod, kterého statkář nebo kapitalista nabývá bez práce, je nespravedlivý, a že tedy má být odstraněn. Dále pak Bazard, jiný jeho žák, z téže zásady usuzoval, že dědické právo je nespravedlivé, a že tedy má být přetvořeno. Místo dědického práva pokrevenského ať je zavedeno dědické právo zásluh, t. j. dědicem majetku ať je stát sám, a takto převzatý majetek ať rozdělí nejzasloužilejším občanům.

Zkrátka, saint-simonisté učili, že plody práce jsou společné a že se mají rozdělovat podle práce a zásluhy každého jednotlivce.

d) *Socialismus utopický.*

1.) Karel Fourier (1772—1837) vychází z domněnky, že všechny lidské pudy jsou dobré, a proto člověk že je nemá potlačovat, nýbrž ukájet. Z ukájení pudů pak vzniká blaženost. Ale nutný prostředek k takovému ukájení pudů je organizace práce, která také každému zajistí možnost pracovat. Tato organizace práce však má záležet v tom, že vlastníci, aniž ztratí své vlastnické právo, spojí své statky k společné práci, takže v stálém střídání se může každý věnovati tomu zaměstnání, k němuž ho právě vede jeho pud. Tak prý se práce stane rozkoší.

¹⁰) Sr. La Tribune du peuple. Paris 1795 násl.

V podrobnostech pak Fourier navrhuje toto: Na každé čtverečné míli ať bydlí pohromadě 2.000 osob (falanga) ve velké budově (falanstěře) pod vedením představeného. Každý může práce stále střídat, jak se mu bude líbit.

Falanstéra je jakési výrobní i spotřební družstvo. Osobní vlastnictví tu však není úplně odstraněno, nýbrž jen omezeno. Majetník podrží vlastnictví svých statků, ale má je dát ke společnému užívání. Výroba i spotřeba zde má být kolektivní. Rozdělení vyrobených statků se má díti podle účasti jednotlivých činitelů výroby v tomto poměru: práci připadne $\frac{5}{12}$ výnosu, kapitálu $\frac{4}{12}$ a nadání $\frac{3}{12}$.

Fourierův pokus uskutečniti tento sen ve vsi Condé - sur-Vesgre žalostně ztroskotal.

2.) R o b e r t O w e n (1791—1858), jenž jako atheista zastával neodpovědnost člověka, byl v Anglii stoupencem mírnějšího komunismu. Ve své přádelně v Novém Lanarku vystoupil první jako praktický reformátor.

Jeho hlavní zásada byla, že člověk je toliko produktem prostředí, v kterém žije. Člověka prý lze zcela změnit, postavíme-li ho do nového prostředí. Záměrnou organizací a změnou prostředí prý se dá zvýšit produktivnost práce a dá se též odstraniti to, čím velmi trpí dělnictvo.

Owen vycházel ze zásady, že základní zlo v sociálním životě a pramen všech hospodářských zlořádů je touha po zisku. Proto má-li být obnoven sociální a hospodářský život, je nutno zrušiti zisk. Neboť zisk je nespravedlnost. Zisk je totiž to, co přesahuje výrobní výlohy. Správnou cenou jsou výrobní výlohy. Výrobky se tedy mají prodávati za tolik, kolik stály, o nic draže, o nic laciněji. Když se však prodávají draže, pak je to nespravedlnost. Tedy zisk je nespravedlnost. — A mimo to zisk je příčinou hospodářských krisí nad výrobních nebo spíše vzniklých z nedostatečné spotřeby. Zisk totiž působí, že dělníkovi není možno koupiti si výrobek své práce, a proto není možno spotřebovati to, co bylo vyrobeno. Dělníkovi není možno, aby si koupil výrobek své práce, protože sotva výrobek vyjde z jeho rukou, už je zvýšena jeho cena. A tak se výrobek stává nedostupným tomu, jenž jej vyrobil. Proto je nutné odstranit zisk.

Aby se to dalo uskutečnit, musejí se odstranit peníze, poněvadž peníze jsou nástroj zisku. Jimi vniká zisk do všech směn, a tak se stává, že výrobek je prodáván draže, než co stojí. Je tedy nutno zbavit se peněz a nahradit je pracovními poukázkami, které budou pravým měřítkem hodnoty, dokonalejším než peníze. Kolik hodin práce stál výrobek, tolik poukázek dostane výrobce, když ho chce prodat, a tolik poukázek musí dát spotřebitel, když jej chce koupiti. Tím bude zisk odstraněn.

K uskutečnění těchto svých názorů založil Owen v Londýně jakési kooperativní družstvo (zvané »Národní pracovní sklad«), jež po začátečním úspěchu brzo zaniklo.

Mimo to se pokoušel Owen uvést ve skutek své myšlenky zakládáním nových obcí v Anglii i v Americe. První a nejdůležitější z nich je ta, která byla založena r. 1824 v New Harmony v Indianě. Všechny tyto Owenovy pokusy v krátké době žalostně ztroskotaly.

K tomu je třeba poznamenat, že Owen těmito svými pokusy nezamýšlel vyvlastnit nabyté statky, nýbrž chtěl jen vytvořit nové sociální prostředí, chtěl jen zavést novou formu hospodářské organizace, v které by byl dělníkovi ponechán celý výtěžek jeho práce.

3.) Š t ě p á n C a b e t (1788—1856) zastával radikálnější komunismus ve svém proslulém románě »Cesta do Ikarie«. Podle něho všechny statky mají být pod vládou státu; jednotliví občané, vedení bratrskou láskou, budou pracovat stejně; výnos práce bude rozdělen všem členům společnosti stejně.

Své komunistické názory se Cabet pokusil také uskutečnit. R. 1848 založil v Texasu komunistickou kolonii Ikarii, jež po několik let sice vzkvétala, ale od r. 1856 začala upadat a vnitřními rozbroji se několikrát rozštěpila, až konečně r. 1895 zcela zanikla ¹¹.

4.) L u d v í k B l a n c (1811—1882) zastává mírnější formu komunismu. Poněvadž původ veškeré hospodářské bídy spatřuje ve volné soutěži, proto jedinou záchranu vidí ve veřejné organizaci práce. Stát prý má vystoupit jako velkovýrobce a svou výrobu má stále více rozšiřovat, až konečně potlačí soukromou výrobu. A pak zákonně upraví národní hospodářství a dobře je povede.

L. Blanc se první snažil uplatnit právo na práci zřízením »národních dílen« pro nezaměstnané dělníky.

§ 4. M a r x i s m u s .

Utopický socialismus byl vystřídán t. zv. »vědeckým« socialismem čili marxismem, jenž svůj ideál společnosti nestaví jako vysněný obraz, nýbrž vyvozuje ho »vědecky« jako důsledek přirozeného vývoje hospodářství.

Nauku marxistickou, kterou lze charakterisovat jako dialektický a historický materialismus, uvedeme níže. Zde jen podotýkáme, že tuto nauku vyjádřili Marx a Engels v »Manifestu komunistické strany« a uveřejnili ji r. 1848 jako program komunistické strany. Karel Marx (1818—1883) pak ve svém hlavním díle »D a s K a p i t a l« (1867) všechny své zásady uvedl v soustavu.

Vývoj socialismu popsal Engels (1820—1895) v knize »Die Entwicklung des Sozialismus«. Mezi lidem šířil socialismus Ferd. Lassalle (1855—1864), jenž proto bývá nazýván apoštolem socialismu.

Marxistické teorie byly později zmírněny a rozředěny, čímž vznikl reformismus a revisionismus¹². Tuto kritiku a toto zmírnění učinil hlavně Ed. Bernstein (*1850) a po první světové válce Hendrik de Man (*1885).

1.) Po stránce negativní se reformisté shodují v tomto:

a) Zamítají Marxovu teorii o nadpráci a nadhodnotě. Poukazují na to, že Marx sám v prvním svazku svého Kapitálu sta-

¹¹) Sr. V. CATHREIN: Socialismus. Praha 1899, str. 13 násl.

¹²) O vývoji marxismu sr. W. SOMBART: Sozialismus und soziale Bewegung im 19. Jahrhundert. V čes. překladu K. NOVÁČKA: Socialismus a sociální hnutí v 19. stol. Praha 1898. Dále sr. brožuru: G. SOREL: La décomposition du marxisme. 1908.

novil jako zásadu, že hodnota je vytvářena jedině prací; ale v dalších svazcích je stále nucen připouštět nepřímou i výslovně, že hodnota závisí na nabídce a poptávce. Proto zamítají Marxovu teorii o nadpráci a nadhodnotě.

b) Dále reformisté zavrhují Marxovo materialistické pojmání dějin. Ukazují, že ve vývoji dějin působí nejen hospodářští činitelé, nýbrž i mnozí jiní činitelé ideového rázu.

c) Mimo to reformisté nesouhlasí s Marxovou teorií o postupném soustřeďování kapitálu a o vzrůstajícím ochuzování lidu. Ed. Bernstein uvádí celou řadu faktů, jež popírají tuto teorii. Poukazuje též na to, že tvoření velkých akciových společností má velkou důležitost pro rozdělení vlastnictví na mnoho jednotlivců.

2.) Po stránce pozitivní, přes značnou různost v jednotlivostech, se reformisté shodují v tomto:

a) Tvrdí, že nevědí, k čemu se bude kapitalismus vyvíjet. Prakticky berou za cíl tohoto vývoje to, co Marx považoval jen za prostředek, totiž socialisaci, z společnosti některých podniků, které už tvoří monopol. Tuto socialisaci provede stát nebo obec. Konečnou porážku kapitalismu reformisté nečekají.

b) Činnost reformistů směřuje k tomu, aby všude uplatnili svůj vliv, aby dosáhli vlády a pak mohli obnovit diktaturu proletariátu.

Proto chtějí mít účast v řízení státu, okresů i obcí; chtějí mít dozor nad dělnickými organizacemi a nad národním hospodářstvím; chtějí mít vliv na výchovu mládeže, aby jí záhy vštípili své socialistické zásady.

§ 5. — Bolševictví.

V Rusku se pokusil Lenin (1870—1924) uskutečnit pravý marxismus ve formě bolševictví, které se považuje za pravý komunismus. Úřední název bolševictví už od doby Leninovy je komunismus¹³.

V dalším pojednání bude podrobně vyložena nauka tohoto strohého socialismu (komunismu), jenž vládne v Rusku od r. 1917. Zde uvedeme jen několik dat z dějin ruského komunismu.

V únoru a v březnu 1917 byla v Rusku za vedení Kerenského provedena revoluce spojenými silami strany socialistické, liberální a lidové. V říjnu téhož roku bolševická strana za vedení Lenina svrhla vládu Kerenského a uchvátila politickou moc. Lenin svým rozhodnutím 26. října 1917 zavedl čirý kolektivismus vyvlastněním bank, velkých podniků, obchodů a velkostatků. Toto vyvlastnění bylo učiněno bez náhrady.

V bolševické straně vznikla nejprve levicová opozice Trockého, jenž zastával »permanentní revoluci« v celém světě a popíral proveditelnost komunismu v jediné zemi uprostřed kapitalistických států. Po Leninově smrti (1924) se vlekla tato opozice ještě několik let, až konečně Stalin (*1879), generální sekretář komunistické strany, r. 1927 vyloučil Trockého a Zinovjeva.

¹³) Název »bolševictví« pochází od zcela nahodilého faktu, že revoluční směr ruské dělnické strany měl většinu na druhém kongresu strany sociálně demokratické v Londýně r. 1903. (Bolše = více; bolševiki = většina).

Od r. 1927 vládne v Rusku »stalinismus«, t. j. Stalinem určená a v pětiletky vtělená »všeobecná linie strany« (industrialisace, kolektivisace zemědělství, co největší hospodářská nezávislost na cizině) a Stalinův výklad marxistické nauky.

Roku 1929 Stalin zvítězil i nad pravicovou opozicí (Nik. Bucharin, Tomskij, Alex. Rykov), která pochybovala o účelnosti kolektivisace zemědělství.

Přece však potom sám Stalin v březnu 1930 zpomalil překotné tempo kolektivisace v zemědělství. Světový kongres komunistické strany, konaný v Moskvě r. 1935, přijal tuto resoluci: »Sedmý všesvětový kongres komunistické internacionály konstatuje . . . , že byla uskutečněna kolektivisace, . . . že bylo dosaženo konečného a nezvratného vítězství socialismu v SSSR.«

Pokud byla v Rusku zavedena kolektivisace, to sdělil Stalin ve své řeči o nové ústavě v prosinci 1936. Prohlásil, že kolektivisace byla v nynějším Rusku uskutečněna v průmyslu na 100%, v zemědělství na 97%, v obchodě na 100%. Stalin tam úředně prohlásil: »Naše společnost dosáhla toho, že uskutečnila v základech socialismus a vytvořila socialistický řád.«

Jak už bylo shora řečeno, marxismus-leninismus není - jako dřívější socialistické směry - jenom hospodářská, sociální a politická nauka; je to celý ideologický systém, který se snaží podat konečné řešení všech životních otázek.

»Marxismus-leninismus« - praví Ludvík Svoboda - »je oficiální filosofie Sovětského svazu. Tím má být řečeno, že veškerá theorie i praxe v SSSR je založena na filosofických předpokladech, které vypracovali velcí zakladatelé vědeckého socialismu Karel Marx a Friedrich Engels a jež pak na vyšší stupeň uvedli jejich nejlepší žáci a pokračovatelé V. I. Lenin a I. V. Stalin. Tato filosofická theorie proniká celým sovětským životem«¹⁴.

Praha 1946, str. 5.

¹⁴) L. SVOBODA: *Marxismus-leninismus, státní filosofie SSSR*.

KAPITOLA 2. MATERIALISMUS.

Marxismus-leninismus (komunismus) bývá definován jako dialektický materialismus¹. To je jeho podstata a jeho základ. Z něho se vyvozuje všechna ostatní komunistická nauka. Abychom tedy lépe pronikli podstatu komunismu, napřed pojednáme o jeho materialismu (kap. 2.) a pak o jeho dialektické metodě. (kap. 3.)

Marxistický materialismus budeme zkoumat napřed s hlediska ontologického (čl. 1.), a pak s hlediska noetického (čl. 2.).

Článek 1.

MATERIALISMUS V ONTOLOGII.

§ 1. — VÝKLAD MARXISTICKÉ NAUKY O POMĚRU DUCHA A HMOTY.

Celou marxistickou nauku o poměru ducha a hmoty lze shrnouti stručně takto:

1.) Existuje toliko hmota. »Svět je podle své přirozenosti materiální, mnohotvárné jevy ve světě jsou různé druhy pohybující se hmoty«².—»Hmotný, smyslově vnímatelný svět, k němuž sami patříme, je jediné skutečno«³.

2.) Hmota je věčná. Nikým nebyla stvořena, nikým nebude zničena. »Pohyb je právě tak nestvořitelný a nezničitelný jako hmota«⁴.

3.) Bůh (»absolutní duch« nebo též »světový duch«) neexistuje. Není třeba, aby svět byl řízen Bohem. Svět se totiž vyvíjí sám podle svých zákonů. »Vzájemná souvislost a vzájemná podmíněnost jevů . . . jsou zá-

¹) J. STALIN definuje komunismus takto: »Dialektický materialismus je světový názor marxisticko-leninské strany. Tento světový názor se nazývá dialektickým materialismem proto, že jeho způsob nazírání na přírodní jevy, jeho metoda zkoumání přírodních jevů, jeho metoda poznávání těchto jevů je dialektická, a jeho vysvětlení přírodních jevů, jeho pojetí přírodních jevů, jeho theorie je materialistická.« (O dialektickém a historickém materialismu. Překl. Jar. Procházky. Praha 1945, str. 5). V dalším cituji ve zkratce: DHM.

²) J. STALIN: DHM, str. 13. — A. KOLMAN praví podobně: „Jednota světa pozůstává v jeho hmotnosti. VE SVĚTĚ . . . NENÍ NIC KROMĚ JEDINÉ POHYBUJÍCÍ SE HMOTY A JEJÍCH PROJEVŮ“. (Nejnovější objevy soudobé atomové fyziky ve světě dialektického materialismu Praha 1946, str. 81).

³) B. ENGELS: Ludvík Feuerbach. Přel. L. Stoll. Praha 1946, str. 20.

⁴) B. ENGELS: Antidürring. Něm., 2. vyd. 1886, str. 45.

konitostmi vývoje pohybující se hmoty, svět se vyvíjí podle zákonů pohybu a hmoty a naprosto nepotřebuje „světového ducha“⁵⁾.

4.) **Názor, že existuje Bůh, vznikl zosobněním přírodních sil.** »Zosobněním přírodních sil - praví Engels - vznikli první bohové, kteří během dalšího vývoje nabývali víc a více nadpozemské podoby, až posléze v procesu abstrakce - řekl bych bezmála destilace - dostavujícím se přirozeně v průběhu duchovního vývoje, z mnohých, více méně omezených a vzájemně se omezujících bohů, vznikla v hlavách lidí představa o jednom výlučném bohu monotheistických náboženství«⁶⁾.

5.) **Lidský duch je výtvořem hmoty.** »Hmotný, smyslový svět, k němuž sami patříme, je jediné skutečno . . . Hmotá není výtvořem ducha, nýbrž duch sám je jen nejvyšším produktem hmoty«⁷⁾.

6.) **Proto lidský duch je sourodý s hmotou,** je též podstaty jako hmotá. Poněvadž podle marxistů hmotá je jediné skutečno a poněvadž lidský duch skutečně existuje v člověku a je výtvořem hmoty, vyplývá z toho nutně, že je též podstaty jako hmotá. Jinak by se o něm nemohlo říci, že skutečně existuje. Lidský duch je tedy podle marxistů nejvyšší druh hmoty⁸⁾.

7.) **Lidský duch je zcela závislý na hmotě.** Neexistuje než ve hmotě. Je pouze odrazem vnějšího světa. »Materialistické odstranění „dualismu ducha a těla“ - praví Lenin - záleží v tom, že duch neexistuje nezávisle na hmotě, že duch je druhotný, funkcí mozku, odrazem vnějšího světa«⁹⁾.

8.) **Proto lidský duch není nesmrtelný.** Názor, že lidská duše je nesmrtelná, že žije i po smrti člověkově, je nesprávný; vznikl z nevědomosti nebo ze vzrušené obrazivosti.

»Již od velmi dávných dob - píše Engels - kdy lidé, tonoucí ještě v úplné nevědomosti o stavbě svého vlastního těla a vlivem vidění ve snách dospěli k představě, že jejich myšlení a čití není činností jejich těla, nýbrž zvláštní duše, která přebývá v tomto těle a opouští je při smrti - již od těchto dob se musili zabývatí přemýšlením o poměru této duše k vnějšmu světu. Jestliže se duše při smrti odděluje od těla a žije dále, nebylo důvodů přibásňovati jí ještě zvláštní smrt; tak vznikla představa o její nesmrtelnosti, jež se na onom stupni vývoje naprosto neprojevuje jako útěcha, nýbrž jako osud, proti kterému nelze nic dělat, a dosti často - na př. u Řeků - jako skutečné neštěstí. Nikoli náboženská potřeba útěchy, nýbrž ze stejně všeobecné omezenosti vyrůstající rozpačitost, co počít

5) J. STALIN: DHM, str. 13.

6) B. ENGELS: Ludvík Feuerbach, str. 25.

7) Tamtéž, str. 29.

8) Z některých výroků Leninových se zdá, že připouští nehmotnost lidského ducha. Praví na př., že »nazvatí myšlenku materiální, znamená učiniti chybný krok k směšování materialismu a idealismu«. (Materialismus a empiriokriticismus. Praha 1945, str. 186). Ale z celé jeho nauky vyplývá, že uznává jen existenci hmoty, a proto uznává, že lidský duch je též podstaty jako hmotá. Z různých výroků Leninových o této otázce, navzájem si odporujících, (sr. ME 111 a ME 186), se zdá, že Lenin v tom někdy kolísal. — (V dalším pojednání zkratkou **ME** označujeme Leninovu citovanou knihu »Materialismus a empiriokriticismus«).

9) LENIN: ME 66.

s duší, jejíž existenci jsme jednou uznali, po smrti těla, vedla všeobecně k nudné představě osobní nesmrtnosti.«¹⁰.

9.) Ačkoli marxistický materialismus uznává jen existenci hmoty, přece tvrdí, že se liší od jiných druhů materialismu. Jiné druhy materialismu jsou mechanistické, kdežto marxistický materialismus je dialektický.

»Podle Marxe a Engelse - praví Lenin - základním nedostatkem starého materialismu, tedy i materialismu feuerbachovského, a tím spíše »vulgárního« materialismu Büchnerova, Vogtova a Moleschottova bylo: 1.) Že tento materialismus byl převážně mechanický . . . 2.) Že starý materialismus byl nehistorický, nedialektický . . .«¹¹.

Tato »všeobecná linie« pravověrného marxismu, tento dialektický materialismus ostře potíral dvě úchytky: mechanistický materialismus, jehož stoupencem byli Bucharin, Timorjazev a j., a dialektický idealismus, jež zastávali Děborin, Karev a j.¹².

Dialektičtí materialisté vytýkají materialistům mechanistickým, že neuvažují hmotu s hlediska dialektického; a proto je hmota pro ně mrtvá. Neznají prý největší tajemství hmoty: autodynamismus (spontánní pohyb). Nechtějí uznat autodynamismus hmoty a dívají se na hmotu jako nehybnou. To byl názor francouzských mechanistů v 18. stol.¹³ Mechanismus nevidí vnitřní kontradikci v hmotě a z ní plynoucí autodynamismus. Proto mechanistický materialismus zcela odbočuje od »všeobecné linie« sovětského marxismu.

V opačném směru se od této linie uchyluje dialektický idealismus, t. j. směr, jež hlásal Děborin, Karev a j. Děborin se sice stále nazývá materialistou, ale z přílišného odporu proti mechanistickému materialismu zašel až k hegelovskému idealismu.

Všeobecná linie sovětského materialismu je uprostřed mezi materialismem mechanistickým, v němž mizí dialektika, a mezi dialektikou idealistickou, v níž mizí materialismus¹⁴.

§ 2. — KRITIKA MARXISTICKÉ NAUKY O POMĚRU DUCHA A HMOTY.

1. — Idealismus a materialismus.

Marxisté všeobecně rozlišují pouze dva myšlenkové směry: idealismus a materialismus¹⁵.

Toto dělení je však zřejmě neúplné. Kromě idealismu a materialismu existuje totiž ještě střed, na př. realismus aristotelsko-tomistický, jež nelze zařadit ani k idealismu ani k materialismu.

Materialismus uznává jen jedinou realitu: hmotu. Idealismus uznává též pouze jedinou realitu: ducha. Aristotelsko-tomistický realismus však uznává objektivní realitu ducha i objektivní realitu hmoty. Tyto

¹⁰) B. ENGELS: Ludvík Feuerbach, str. 24 násl.

¹¹) LENIN: Karel Marx. Přel. Jar. Procházka. Praha 1946, str. 12.

¹²) Sr. N. BERDAJEV: Problème du communisme. Paris 1933, str. 121 násl.

¹³) Sr. B. ENGELS: Ludvík Feuerbach, str. 29 násl.

¹⁴) Sr. N. BERDAJEV: tamtéž str. 136.

¹⁵) Sr. B. ENGELS: Ludvík Feuerbach, str. 25; J. Stalin: DHM, str. 14.

tři směry se tedy od sebe liší podstatně. A proto realismus aristotelsko-tomistický nelze zařadit ani k idealismu ani k materialismu.

Z toho je zřejmé, že marxistické dělení všech myšlenkových proudů na idealismus a materialismus je neúplné.

2. Je hmota věčná?

Marxisté pokládají hmotu za jedinou skutečnost a tvrdí o ní, že je věčná. Moderní thermodynamika však svou naukou o entropii dokazuje, že hmota není věčná.

Podle zákona o zachování energie žádná energie ve světě se neztrácí, nýbrž mění se v jinou formu energie. Ze zkušenosti je známo, že pohybem vzniká teplo a teplem zase pohyb. Teplo způsobené pohybem se však postupně rozptyluje do světového prostoru. Tím se pozvolna vyrovnávají tepelné rozdíly v prostoru, až konečně zcela jistě nadejde doba, kdy nastane všude stejná teplota. (-273° C, t. zv. absolutní teplota.) Tím však ustane všechen světový pohyb, neboť ten je možný jen potud, pokud jsou rozdíly v teplotě těles a světů ve vesmíru.

Z tohoto zákona plyne, že hmotný svět není věčný. Kdyby totiž byl věčný, pak by entropie byla v platnosti už po nekonečně dlouhou dobu. Kdyby se však energie rozptylovala do světového prostoru již po nekonečně dlouhou dobu, musela by být už dávno úplně rozptýlena, poněvadž není nekonečná. Protože však dosud není rozptýlena, musel být v minulosti okamžik, kdy se začala uplatňovat entropie, t. j. okamžik, kdy vznikl hmotný svět. Proto hmotný svět není věčný.

A není-li věčný, pak musí mít svého původce, neboť nic nevzniká samo sebou. Existuje tedy původce světa, Bůh⁴⁶⁾.

3. Existuje NEHMOTNÁ lidská duše?

Jak je patrné z uvedených úryvků, marxistický materialismus nepopírá výslovně existenci lidského ducha; ale tvrdí, že lidský duch je nejvyšší produkt hmoty, že je sourodý s hmotou a zcela závislý na hmotě. Tím tedy vlastně popírá existenci lidského ducha, neboť popírá to, co je podle obecného pojmu u ducha podstatné, totiž jeho jasné rozlišení od hmoty, jeho vnitřní nezávislost na hmotě a jeho schopnost existovat samostatně i mimo hmotu. Tedy i když marxismus užívá slova »duch«, existenci ducha nehmotného popírá.

Zde máme doklad, jak je marxismus nepřesný, neurčitý a nedůsledný. Pod pojmem »duch« se vždy a všude obecně rozumí to, co je podstatně odlišné od hmoty a co je schopno existovat nezávisle na hmotě. Avšak marxismus připouští existenci lidského »ducha«, ale zároveň tvrdí, že lidský »duch« není nehmotný. To je hrubé zneužívání a záměrné matení pojmů.

⁴⁶⁾ T. G. Masaryk považuje tento důkaz jsoucnosti Boží za přesvědčivý. Sr. K. ČAPEK: *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha 1937, str. 223.

Existuje NEHMOTNÁ lidská duše.

Proti marxistickému tvrzení lze dokázat s naprostou jistotou, že existuje nehmotná lidská duše, podstatně odlišná od hmoty a vnitřně nezávislá na hmotě¹⁷.

Že je lidská duše podstata duchová, nehmotná, to lze dokázat z její činnosti. Neboť činnost vyplývá z podstaty; a proto jaká je činnost, taková je podstata. Rozlišuje se dvojí specifická činnost lidské duše: a) činnost rozumu a b) činnost vůle.

a) Existence nehmotné lidské duše je patrná z činnosti rozumu.

Lidská duše sice vnímá představy v čase a prostoru, ale přesto je schopna odezírat od těchto určení, dovede proniknout až k jádru jevů a poznávat podstatu věci. Dokonce je schopna vytvářet pojmy zcela odloučené od konkrétních podmínek, na př. pojmy metafysické, jako: jsoucno, příčina, pravda, dobro, spravedlnost, krása. Toho však by duše nebyla schopna, kdyby všechno naše myšlení bylo jen hmotným pochodem, protože hmota je vždy jen jednotlivá, konkrétní a její činnost je vázána na prostor a čas. Smyslové vnímání je vždy omezeno na podmínku času a prostoru. Rozumové poznání, však není poutáno na čas a prostor. Rozum poznává i předměty nepřítomné, vzdálené prostorově i časově. Předmět rozumového poznání je tedy abstraktní (odloučený od konkrétních podmínek), duchový. Proto rozumové poznání je duchové, A tedy i princip, z kterého vychází toto poznání, musí být duchový, nehmotný. Neboť jaká je činnost, takový je i princip, z kterého ona činnost vychází.

Druhý důvod pro nehmotnost lidské duše lze uvést z její myšlenkové reflexivní činnosti. Lidská duše poznává sebe samu. Ano, lidská duše může učinit předmětem svého poznání i sám úkon svého poznání. I svou reflexi může učinit předmětem své reflexe. Reflexe však není možná v řádu hmotném, poněvadž hmota nikdy nepůsobí na sebe samu. Hmota není schopna reflexe. (Oko nevidí, že vidí; ucho neslyší, že slyší atd.) Hmotná činnost se uskutečňuje pouze tak, že jedno těleso působí na druhé, nebo jedna část tělesa působí na druhou. Reflexe však nejde z jednoho na druhé, nýbrž je sama nad sebou: myslící člověk myslí o svém myšleném předmětu i o sobě přemýšlejícím. Z toho je zřejmé, že činnost lidského rozumu je nehmotná. A proto i princip této činnosti musí být nehmotný.

b) Existence nehmotné lidské duše je patrná také z činnosti vůle.

Žádný hmotný princip nemůže směřovati k předmětům nehmotným, nadmyslovým. Avšak člověk chce nejen hmotná dobra, jako jsou pokrm, nápoj, oděv atd., nýbrž i dobra nehmotná, nadmyslová,

¹⁷⁾ Vnitřně a subjektivně nezávislé na hmotě je jsoucno, které nemá svou bytnost z hmoty a které ani ve své jsoucnosti, ani ve své vlastní činnosti nezávisí na hmotě. Taková podstata však může být závislá na hmotě zevně a objektivně, pokud totiž ke své činnosti potřebuje hmotných orgánů jako nástroje a podmínky pro nynější stav spojení s tělem.

jako jsou věda, umění, ctnost, spravedlnost atd. Proto lidská duše musí být nehmotná. Kdyby lidská duše byla hmotná, pak by ji vábila jen dobra smyslová a hmotná, po dobrech nadsmyslových by vůbec netoužila, jako po nich netouží zvíře.

Další důkaz pro nehmotnost lidské duše lze uvést ze svobody lidské vůle. Ze zkušenosti je zřejmé, že lidská duše je svobodná. Z různých věcí může svobodně chtít tu nebo onu, může se svobodně rozhodnout pro jednu z nich, anebo může též nechtít žádnou z nich. - Lidská vůle může odporovat všem vlivům tohoto světa, takže ji nic nemůže donutit, aby chtěla, co nechce. Je svobodná. Je schopna ovládat hmotu, podříditi si tělesné žádosti. Je schopna pro vyšší, nehmotné cíle obětovat i tělesný život. Mohutnost, která je zcela vázána na hmotu a zcela závislá na hmotě, toho není schopna. Taková mohutnost není totiž úměrná nehmotným předmětům. Proto po nich nemůže ani toužit a jimi se řídit. Zvíře na př. nemůže toužit po spravedlnosti nebo jednat pro spravedlnost.

Z toho je tedy zřejmé, že činnost lidské duše, činnost rozumová i volní, je nehmotná. Proto lidská duše, z níž vychází ona nehmotná činnost musí být NEHMOTNÁ, duchová.

c) Tentýž závěr lze ještě potvrdit skutečností, že ačkoli se hmota lidského těla stále mění, člověk má stále vědomí sebe, které se nemění.

Fysiologové zjistili, že hmota, z níž se skládá lidské tělo, je podrobena ustavičné změně. Za 5—7 let (podle některých ještě v kratší době) se úplně vymění hmota lidského těla. Krev působí výměnu látek. Přesto však je si člověk vědom v každé době i v pozdním stáří, že je stále jeden a týž od svého mládí. Tělo však nemůže být podmětem ani původcem tohoto vědomí, protože se zatím několikrát úplně změnilo. Proto musí být v člověku kromě těla něco, co se nezměnilo, princip nezměněného vědomí sebe, princip nehmotný, duše.

Z toho všeho vidíme, že existuje nehmotná lidská duše, a že uznat existenci nehmotné lidské duše není pověra ani nevědomost. nýbrž důsledné domyšlení jasných filosofických zásad a zjištěných vědeckých skutečností.

4. - Je lidská duše nesmrtelná?

Odpověď vyplývá logicky z předešlého závěru. a) Důkaz metafysický: z nehmotnosti duše. Jest jisté, že lidská duše je nehmotná. Co však je nehmotné, to nemůže být rozloženo v části ani zničeno. Proto lidská duše nemůže být rozložena v části, a tak zničena. Je tedy svou povahou nesmrtelná¹⁸.

Z předešlého je patrné, že lidská duše není produktem hmoty, že je vnitřně nezávislá na hmotě. Mozek je pouze nástrojem duše. Je-li zničen nástroj, musí přestat umělcova hra na tento nástroj, ale nikoli umělec sám. Nastane-li smrtí rozklad těla a mozku, musí přestat činnost duše v tomto mozku, ale nemusi přestat existovat duše sama.

¹⁸) Sr. SV. TOMAŠ: Theologická summa, I, 75, 6; Contra Gentiles, II, 79. 80.

Ale lidská duše ani nemůže přestat existovat po odumření těla. Jen hmotné věci mohou přestat existovat tím, že u nich nastane rozklad a tak se jedna věc změní v druhou. To však není možné u lidské duše. Neboť ta je nehmotná. Proto lidská duše nemůže přestat existovat nějakou změnou, rozkladem nebo smíšením.

Lidská duše je tedy svou povahou nesmrtelná.

b) Důkaz psychologický: z touhy žítí vždycky.

Lidská duše přirozeně touží žítí vždycky. Avšak přirozená touha nemůže být marná, neboť přirozenost nesměruje k nemožnému. Tedy lidská duše bude existovat vždycky.

c) Důkaz morální:

Mravní řád vyžaduje, aby k lidským úkonům byla připojena sankce, která by ctnost spravedlivě odměnila a vinu spravedlivě potrestala (jinak by totiž lidé mohli páchat zlo beztrestně).

Avšak kdyby lidská duše nebyla nesmrtelná, pak by ani ctnost nebyla spravedlivě odměněna, ani vina by nebyla spravedlivě potrestána (neboť na světě se dobrým daří mnohdy zle a špatným zase dobře).

Tedy mravní řád nutně vyžaduje, aby lidská duše byla nesmrtelná.

5. — Existuje absolutní Duch, Bůh?

Dialektický materialismus výslovně popírá existenci Boha. Tvrdí, že existuje pouze hmota, a že »mnohotvárné jevy ve světě jsou různé druhy pohybující se hmoty, že vzájemná souvislost a vzájemná podmíněnost jevů, zjišťované dialektickou metodou, jsou zákonitostmi pohybující se hmoty, že svět se vyvíjí podle zákonů pohybu hmoty a naprosto nepotřebuje „světového ducha“¹⁹⁾.

Pro toto své tvrzení nepodává marxismus ani jediného důkazu. Všimněme si blíže této základní marxistické these a podrobme ji kritice.

Člověk, který má zdravý rozum, uznává, že každý účinek musí mít svou příčinu. Vidím-li na př. místní pohyb, (pohyb vlaku, auta, míče atd.), správně usuzují, že tento pohyb musí mít svou příčinu. Poznávám též zkušenostně, že bez reálného vlivu hybatele není možný žádný místní pohyb tělesa. Vlak bez lokomotivy, auto bez motoru nejede.

Totéž platí o každém účinku, o každém pohybu lokálním, kosmickém i atomovém. Každý účinek, každý pohyb musí mít svou příčinu.

Chtít vysvětlovat všechny jevy ve světě jenom »vzájemnou souvislostí a vzájemnou podmíněností jevů«, je nesmyslné. Nepopíráme vzájemnou souvislost a podmíněnost jevů ve světě, ale tvrdit, že jeden jev závisí na druhém, druhý na třetím atd. do nekonečna, a že není třeba první příčiny všeho pohybu, - to je právě tak nesmyslné jako tvrdit, že jeden vlakový vůz závisí ve svém pohybu na druhém, druhý na třetím atd. do nekonečna, a že není třeba lokomotivy, která by jimi pohybovala. V řadě členů pohybovaných a pohybujících nelze postupovat do nekonečna. Neboť pak by nebylo prvního hybatele, a proto ani druhého ani žádného dalšího. A proto by se nic nepohybovalo.

¹⁹⁾ J. STALIN: DHM, str. 13.

Musí tedy existovat první příčina všeho pohybu 've světě, pohybu místního, kosmického i atomového .

Ze zákona entropie jsme dokázali, že hmota není věčná, že jednou ustane všechen pohyb a že tedy pohyb musel jednou začít. Proto musí existovat první příčina všeho pohybu, první *H y b a t e l*.

Už starověký pohanský filosof Aristoteles podal přesný vědecký důkaz, že musí existovat první původce všeho pohybu, první *Hybattel*.

Tento důkaz lze shrnouti takto:

a) Důkaz z pohybu ²⁰.

Na světě existuje pohyb. Avšak, c o s e p o h y b u j e , p o h y b u j e s e o d j i n é h o . Neboť pohyb je přechod z možnosti k uskutečnění. Co je v možnosti, může být uvedeno v uskutečnění jenom tím, co už je samo v uskutečnění. Není totiž možné, aby bylo něco zároveň a s téhož hlediska v možnosti i uskutečnění. A proto není možno, aby bylo něco zároveň a s téhož hlediska pohybujícím i pohybovaným, čili aby se samo uvedlo v pohyb.

Avšak v řadě členů pohybujících a pohybovaných nelze jít do nekonečna. Neboť v řadě *hybattelů* každý člen hýbe dalším členem jen silou sdělenou od předešlého *hybatele*. Kdyby však nebylo prvního *hybatele*, nebylo by ani druhého ani žádného dalšího; zkrátka, nic by se nepohybovalo. Avšak ve světě existuje pohyb.

Proto musí existovat první *hybattel*, který je původcem všeho pohybu. A tomuto prvnímu *Hybatteli* říkáme *Bůh²¹*.

b) Důkaz z účelnosti.

Jsoucnost Boží můžeme dokázat také z účelnosti ve světě. Všude ve světě totiž vidíme řád, účelné uspořádání, pozoruhodnou zákonitost, a to jak v pohybu nebeských těles, tak i v říši nerostné, rostlinné i živočišné. V přírodě je všechno zařízeno tak, aby řád přírody byl zachován. Všechno v přírodě směřuje k uskutečnění stanoveného řádu.

Tato účelnost, kterou pozorujeme v celém vesmíru, nás vede k závěru, že musí existovat původce tohoto řádu. Neboť nerozumová jsoucná nepoznávají cíle ani vztahy prostředků k cíli. Proto sama ze sebe nemohou směřovat k určitému cíli. Směřují-li k určitému cíli, pak k němu musejí být řízena rozumovou bytostí (jako střela směřuje k určitému cíli nikoli sama ze sebe, nýbrž jen pokud je k němu zaměřena střelcem). Musí tedy existovat nejvyšší rozumová bytost, *Bůh*, který dal celému vesmíru zákony a který řídí všechna nerozumová jsoucná k vymezeným cílům. Zákonitost ve vesmíru předpokládá nejvyššího *Zákonodárce*, řád v přírodě předpokládá nejvyššího *Pořadatele*.

²⁰⁾ V tomto důkazu se bere pohyb v nejširším významu jako jakákoli změna, jako přechod z reálné možnosti k uskutečnění.

²¹⁾ Důkladný vědecký rozbor a výklad tohoto důkazu a ještě i další důkazy jsoucnosti Boží podává *GARRIGOU-LAGRANGE* v knize »*Dieu, son existence et sa nature*« (Paris, 1919, 3 vyd.).

Z nesmírného množství dokladů zákonitosti a účelnosti ve světě vybereme jen některé²²⁾.

Účelnost ve světě neživém.

Pohyb nebeských těles je řízen přesnou zákonitostí. Nesmírné množství nebeských těles se už po tisíce let pohybuje po přesně vymezených drahách, takže hvězdáři mohou na vteřinu přesně vypočít, kdy bude které těleso na tom neb onom místě, kdy bude na př. zatmění slunce nebo měsíce a pod.

Otáčení naší země působí jednak střídání dne a noci, jednak změny v teplotě podle toho, jak je země postavena k slunci. Toho je dosaženo nakloněním zemské osy a dvojným pohybem země: kolem vlastní osy a kolem slunce. Kdyby zemská osa stála kolmo k rovině zemské dráhy, měly by krajiny na rovníku neustále vedro, na pólech však by byly trvalé zimy. Kdyby však byla zemská osa nakloněna ještě více než nyní, anebo kdyby ležela v rovině zemské dráhy, pak by jednou severní polokoule, po druhé zase jižní měla půl roku den a léto a pak zase půl roku noc a zimu. Vidíme tedy, že i naklonění zemské osy, i otáčení země kolem slunce i kolem vlastní osy je velmi účelné.

Moderní fyzika a chemie nám ukazují pozoruhodnou zákonitost v celém nerostném světě, zvláště pak ve složení prvků a atomů.

Účelnost ve světě rostlinném.

U každé rostliny lze pozorovat účelnost v její stavbě, v jejím oplodňování a rozmnožování.

V postavení listů je přesná zákonitost. Účelné postavení listů lze vyjádřit jen těmito čísly. $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{5}$, $\frac{3}{8}$ . . . ²³⁾

Pozoruhodná je účelnost při oplodňování rostlin. Jinak se to děje u rostlin větroprašných, jinak u hmyzomilných. Rostliny větroprašné tvoří mnoho suchého pylu, jejich blizny jsou veliké a samčí květy jsou nahloučeny v jehnědy, kterými může vítr snadno pohybovat, a tak zprostředkovat opylení. Takové květy jsou nevzhledné, bez vůně a medu. Rostliny hmyzomilné lákají hmyz svou krásnou barvou, vůní a medem. Opylení takových rostlin je nemožné bez součinnosti hmyzu. Proto tyto rostliny nejen lákají hmyz barvou a vůní svých květů, nýbrž bývají tak zařízeny, že hmyz, který se chce dostat k medu, musí prolézt kolem prašníku a při tom nabere na sebe pel, jež pak přenáší na jiný květ a tak zprostředkuje opylení.

Účelnost ve světě živočišném.

Pozoruhodný je zvířecí pud. Každé zvíře přesně pozná potravu, která mu škodí, pudově se jí vyhýbá.

²²⁾ Sr. HASERT-KATANN: Divy světového řádu. Přel. J. O. Martinovský. Praha 1937. — J. O. MARTINOVSKÝ: Základy nauky o hmotě a životě. Praha 1946.

²³⁾ Čítatel značí, kolik obrátek je třeba učiniti kolem stonku od listu k listu, než dojdeme k nejbližšímu listu přímo nad tím, od něhož jsme vyšli. Jmenovatel udává, kolika listy je třeba projít na této dráze. Sr. HASERT-KATANN, uv. d., str. 83.

Pozoruhodnou práci koná zobonoska březová. Samička si nejprve proměří březový list, pak jej svými kusadly nastříhne ve tvaru dvojího S, jednoho stojatého, druhého ležatého. Potom jej dovedně sbalí v kornoutek; dosáhne toho jen tím, že list tak dovedně nastříhla. Luští tím současně úlohu vyšší matematiky, která dala matematikům mnoho práce a kterou vyřešil teprve slavný Huygens pomocí počtu diferenciálního. Je to problém t. zv. evoluty a evolventy. Každý jiný stříh by zobonosce způsobil při sbalování velké obtíže, jež by byly nad její síly. Do kornoutku, v němž ještě vytvoří zvláštní kapsičku, vloží vajíčko a pak jej dovedně uzavře. Aby se kornoutek nerozbaloval, zobonoska jej zašije.

Pozoruhodnou účelnost nacházíme ve stavbě včelí buňky. Včela si staví plást buněk tak důmyslně, jako kdyby jí to vypočítal nejlepší matematik: největší možný prostor při nejmenší spotřebě materiálu, a zároveň co nejpevněji. Réaumur a Meraldi měřili úhly políček u dna včelí buňky a naměřili úhel $109^{\circ}28'$ a druhý $70^{\circ}32'$. Matematik König řešil počtářsky problém nádoby zhotovené podle těchto podmínek, aby totiž při největším možném obsahu byla stavěna co nejúsporněji a nejpevněji. Vypočítal však zmíněné úhly na $109^{\circ}26'$ a $70^{\circ}34'$. Zdálo se tedy, že se včely při stavbě buněk mýlí o 2 minuty. Výpočty Königovy však přezkoumal skotský matematik Maclaurin a zjistil, že König užil při svém výpočtu nepřesných logaritmických tabulek a že se tedy včela nemýlí²⁴.

Ještě více je patrná účelnost ve stavbě a ústrojí lidského těla. Každá část lidského těla má svůj vymezený účel a je zařízena pro dobro celého člověka.

* * *

Těchto několik ukázek je dokladem, že všude v přírodě je přesný řád, pozoruhodná zákonitost a účelnost. Vidíme, že všechna jsoucna směřují k uskutečnění stanoveného řádu. Nerozumová jsoucna však to nemohou mít sama ze sebe. Jen tehdy lze totiž mluvit o účelnosti, když uznáme účinnou rozumovou příčinu, směřující k cíli. Neboť jen rozumový činitel může poznat vztah prostředků k cíli a zvolit vhodné prostředky k dosažení cíle. Že střela směřuje k vymezenému cíli, to nemá sama ze sebe, nýbrž to má od rozumového činitele, který poznává cíl a který jí k tomu cíli dal směr. Že nerozumové jsoucno má vždy přesně touž vymezenou činnost, tytéž reakce, z toho je zřejmé, že je zařízeno k vymezenému cíli. Musí tedy k němu být vedeno vyšší rozumovou příčinou. Musí tedy existovat nejvyšší rozumové jsoucno, které je původcem veškeré zákonitosti v přírodě, původcem všeho účelného směřování věcí k vymezeným cílům, neboť řád může vytvořit jenom rozumová bytost. A tomu původci veškerého řádu v přírodě říkáme Bůh.

Z toho všeho vidíme, že základní these marxistického materialismu je úplně nesprávná. Neboť - jak jsme dokázali - neexistuje pouze hmota, nýbrž existuje i lidský nehmotný duch, princip nehmotné činnosti v člověku, a existuje též absolutní Duch, Bůh, původce všeho pohybu a všeho jsoucna a původce veškeré zákonitosti a účelnosti v přírodě.

²⁴) Sr. M. MAETERLINCK: La vie des abeilles. Paris 1903.

Z toho také poznáváme, jak odůvodněná je ostrá Masarykova kritika marxismu. T. G. Masaryk píše: »Engels a Marx jsou, to smím říci docela oprávněně, v základních otázkách vědecké a filosofické systematiky a v základních otázkách filosofických vůbec BEZE VŠEHO KRITICISMU. Kritisují sice své odpůrce stále a jejich kritikou rostou, ale tato kritika se vztahuje vždycky na dané jednotlivé problémy, své vlastní filosofické základy přijímají prostě bez kritiky skutečně filosofické. Marx a Engels jsou typičtí zástupci materialistického dogmatismu - papež ex cathedra je sotva dogmatictější²⁵.

Článek 2.

MATERIALISMUS V NOETICE.

§ 1. VÝKLAD MARXISTICKÉ NAUKY O POZNÁNÍ.

Marxistický materialismus se projevuje nejen v marxistické nauce o jsoucnu, nýbrž i v nauce o poznání. Všechno je v ní proniknuto tímto materialismem, jenž je základem celého marxismu.

1. Východisko marxistické noetiky je materialismus.

Marxistická noetika vychází z these, že hmota má prvenství nad »duchem«. »Materialismus - praví Lenin - pokládá přírodu za prvotní, ducha za druhotného, na první místo staví bytí, na druhé myšlení«²⁶. Marxistická noetika tedy vychází z toho, že věci existují mimo nás a nezávisle na nás, na našem myšlení. Naše myšlení vychází od vnějších věcí.

Opak tvrdí idealisté, které marxisté ostře potírají. Idealisté uznávají jen svou vlastní existenci a existenci svých počitků (solipsismus). Tvrdí, že vnější svět závisí na našem myšlení, že je výtvozem našeho myšlení, že věci jsou jen »kombinace počitků«²⁷. Proto popírají možnost poznání vnějšího světa a nazývají se agnostiky²⁸.

Základem každého materialismu, a tedy i marxistického materialismu, je podle slov Leninových: »uznání reálných objektů mimo nás, kterýmžto objektům odpovídají naše představy«²⁹.

²⁵⁾ T. G. MASARYK: Otázka sociální. Praha 1946, sv. 1, str. 85.

²⁶⁾ LENIN: ME, str. 74.

²⁷⁾ Sr. LENIN: ME, 16: »Materialismus uznává objekty o sobě čili mimo mysl; ideje a počitky jsou kopie čili odrazy těchto objektů. Opačné učení (idealismus) praví: objekty neexistují mimo mysl; objekty jsou kombinace počitků«. — Sr. tamtéž, str. 23: »Idealisty jsou nazýváni filosofové, kteří uznávají jen svou vlastní existenci a existenci počitků, jež v nás probíhají, nepřipouštějí nic jiného«.

²⁸⁾ Sr. tamtéž, str. 21: »Ve svém díle »Ludvík Feuerbach« dělí Engels filosofy ve dva velké tábory: materialisty a idealisty. Základní rozdíl mezi nimi vidí Engels... v tom, že pro materialisty je příroda prvotní a duch druhotný, kdežto pro idealisty je tomu naopak. Mezi tyto a ony staví Engels přívržence Humeovy a Kantovy, kteří odmítají možnost poznání světa nebo alespoň plného jeho poznání; nazývá je agnostiky. Ve svém »L. Feuerbachovi« užívá Engels tohoto termínu jen pro přívržence Humeovy... ale ve stati »O historickém materialismu« Engels přímo mluví o stanovisku »novokantovského agnostika«, posuzuje novokantovství jako odrůdu agnosticizmu«.

²⁹⁾ Tamtéž, str. 79.

2. Povaha našeho poznání je hmotná.

Lenin praví, že »vědomí« (=poznání) je vnitřní stav hmoty³⁰. Je tedy hmotné jako hmota sama.

Dále tamtéž Lenin uvádí na potvrzení své nauky slova Engelsova: »Myšlení a vědění jsou PRODUKTY lidského mozku«³¹. Z těchto slov je také zřejmé, že myšlení je hmotné. I když se totiž chápe tento text podle zásad dialektiky (podle níž z nižšího vzniká něco vyššího), přece z něho nelze vyvodit, že z hmotného mozku vzniká nehmotné myšlení, neboť - jak praví Engels - »hmotný, smyslově vnímatelný svět, k němuž sami patříme, je jediné skutečno«³². Tedy i když podle zásad marxistické dialektiky myšlení, které vzniká z mozku, musí být dokonalejší než mozek, přece toto myšlení musí být hmotné, neboť hmota je jediné skutečno.

Tutéž myšlenku vyjadřuje také Lenin, když praví, že »myšlení je funkcí mozku«³³, t. j. výtvorem mozku. A dále: »Počitek, myšlení, vědomí jest vyšší produkt zvláštním způsobem organisované hmoty. Takové jsou názory materialismu vůbec a Marxe a Engelse zvláště«³⁴.

3. Způsob našeho poznání.

Podle marxismu se naše poznání uskutečňuje takovým způsobem, že postupujeme od věci k počítku, a nikoli od počítku k věci, jak učí idealismus. »Veškero vědění je ze zkušenosti, z počítku, z vjemů«³⁵.

Všechno naše poznání vzniká tak, že vnější věci působí na nás, na naše smysly a vzbuzují v nás počitky³⁶. Všechny naše počitky (představy i myšlenky) jsou odrazem (reflexem), či obrazem (snímkem, kopií) nebo zrcadlením objektivního světa mimo nás³⁷. Jako na vodní hladině se zrcadlí obloha a vnější okolní věci, tak se i v našem poznání zrcadlí vnější předměty. Jako osvětlený předmět působí na fotografickou desku a v ní se věrně odráží či zobrazuje, tak působí vnější věci na př. na sítnici lidského oka a vytvářejí v ní věrný obraz sebe samých.

³⁰) Tamtéž, str. 63. — ³¹) Tamtéž, str. 64.

³²) B. ENGELS: Ludvík Feuerbach, str. 29. — ³³) LENIN: ME, 66.

³⁴) Tamtéž, str. 39. — Sr. též výrok Marxův: »Myšlení nelze oddělit od hmoty, která myslí«. Cituje J. STALIN: DHM, str. 15.

³⁵) LENIN: ME, 95.

³⁶) Sr. LENIN: ME, 66: »Počitky, t. j. obrazy vnějšího světa, existují v nás, vzniknuvše působením věcí na naše smyslové orgány«. — Sr. tamtéž, str. 84: »Věci (vnější) svým působením na smyslové orgány vyvolávají počitky«.

³⁷) Sr. tamtéž, str. 50: »Naše počitky, naše vědomí jest jen odrazem vnějšího světa«. — Str. 77: »Mimo nás a nezávisle na nás existují předměty, věci, tělesa; naše počitky jsou obrazy vnějšího světa«. — Str. 78: »Pro všechny materialisty jsou jevy (počitky) věcmi pro nás čili kopiemi objektů samých o sobě«. — Str. 89: »Počitek je subjektivní obraz objektivního světa«. — Str. 91: »Naše představy, ideje jsou jen kopiemi čili odrazy těch objektů, jež existují mimo mysl«. — Str. 96: »(Machisté) neuznávají objektivní, na člověku nezávislé reality jakožto pramene našich počitků. Nevidí v počitcích věrný snímek této objektivní reálnosti«. Str. 97: »Hmota je filosofická kategorie k označení objektivní reality, jež je dána člověku v jeho počitcích, jež je kopírována, fotografována, obrážena našimi počitky, existující nezávisle na nich«.

Marxisté však zdůrazňují, že naše poznání se přece liší od fotografování. Fotografování je totiž postup zcela mechanický, kdežto naše poznání je »živé« obrázení vnějších předmětů v nás³⁸.

To zdůrazňuje také Lenin a odvolává se v tom na Engelse. »Tyto názory (materialistů) nespočívají v tom, že by chtěly vyvozovati počitek z pohybu hmoty nebo jej redukovati na pohyb hmoty, nýbrž v tom, že počitek pokládají za jednu z vlastností pohybující se hmoty. Engels stál v této věci na stanovisku Diderotově³⁹. Od vulgárních materialistů Vogta, Büchnera a Moleschotta se Engels odděloval mezi jiným hlavně proto, že se dali svěsti k názoru, že mozek vylučuje myšlenky zrovna tak, jako játra žluč«⁴⁰.

Před I. světovou válkou vznikla, pod vlivem fyzikálních teorií Helmholtzových, t. zv. theorie symbolů či hieroglyfů⁴¹. A rozšířila se v Rusku vlivem psychologa Lečenova i mezi marxisty. Přidal se k ní dokonce i Plechanov. Lenin proti ní ostře vystupoval a potíral ji jako nesprávný výklad marxistické nauky o poznání. »Engels nemluví - píše Lenin - ani o symbolech, ani o hieroglyfech, nýbrž o kopiích, snímcích, zobrazeních, zrcadlových odrazech věcí«⁴². Lenin proto odmítá teorii symbolů jako nemarxistickou, protože se jí vnáší nedůvěra k našemu poznání a hlavně protože tato theorie odporuje skutečnosti. Připouští, že naše poznání není vyčerpávající, že zobrazení před-

³⁸⁾ Sr. L. SVOBODA: Marxismus—leninismus, státní filosofie SSSR. Praha 1946, 11.

³⁹⁾ Jaké je v té věci stanovisko Diderotovo, to je patrné z jeho slov, která uvádí Lenin v ME, 24: »Vezměme vajíčko. Ono vyvrací všechna učení theologická a všechny chrámy na zemi. Co je toto vajíčko? Hmota, neschopná vnímání, pokud v ně nebyl uveden zárodek; ale jakmile v ně byl uveden zárodek, co je pak? Hmota, neschopná vnímání, neboť tento zárodek sám je jen inertní a hrubá tektutina. Jak však přechází tato masa k druhé organizaci, ke schopnosti vnímatí, k životu? Prostřednictvím tepla. A co dává vznik tepla? P o h y b. Živočich, jenž se z vajíčka vyloupne, má všechny vaše emoce a jedná jako vy. Budete nyní tvrditi s Descartem, že je to prostý, napodobovací stroj? Malé děti se vám vysmějí a filosofové vám odpovědí, že je-li to stroj, pak jste vy také stroji. Uznáte-li, že mezi těmito živočichy a vámi je rozdíl jen v organizaci, pak projevíte zdravý smysl a rozvahu, budete míti pravdu; ale odtud bude proti vám vyplývati závěr, že v inertní, určitým způsobem organizované hmotě, za působení druhé inertní hmoty pomocí teploty a pohybu vzniká schopnost vnímání, života, paměti, vědomí, emoci, myšlení«. (Diderot: Oeuvres complètes. Paris, 1875, vol. 1, str. 304).

⁴⁰⁾ LENIN: ME, 33.

⁴¹⁾ Helmholtz praví, že náš počitek může být pokládán jen za znak (Zeichen), nikoli však za zobrazení vnějšího předmětu. A uvádí důvod: »Po obraze vyžadujeme nějaký způsob shody se zobrazeným předmětem... Ale znak nemusí míti vůbec nic podobného s tím, čeho jest znakem« (cituje Lenin v ME, 178).

⁴²⁾ LENIN: ME, 177. — Sr. též ME, 28: »Tento jedině materialistický názor uplatňuje Engels... všude a bez výjimky, nelitostně pronásleduje Dühringa za sebe- menší odklon od materialismu k idealismu. Každý, kdo jen poněkud pozorně přečte »Anti-Dühringa« a Ludvíka Feuerbacha«, narazí na desítky příkladů, kdy Engels mluví o věcech a o jejich odrazech v lidské hlavě, v našem vědomí, myšlení a pod. Engels neříká, že počitky nebo představy jsou »symboly« věcí, neboť důsledný materialismus musí zde na místo »symbolu« postaviti »zobrazení«, obrazy nebo odrazy...«

mětu v našich počitcích se nikdy nevyrovná předmětu samému; ale přesto naše poznání věrně a dosti přesně zobrazuje objektivní realitu⁴³.

4. Objektivní pravda.

Proti objektivismu a agnosticizmu, který tvrdil, že můžeme poznat jen své počitky, ale nikoli vnější věci, marxistický materialismus prohlašuje jako základní thési, že můžeme poznat objektivní pravdu. »Býti materialistou - praví Lenin - znamená uznávati objektivní pravdu, kterou nám odhalují smyslové orgány«⁴⁴.

Naše poznání je objektivní, protože je věrným odrazem (snímkem) objektivní reality. »Pro materialistu jsou naše počitky obrazy jediné a poslední objektivní reality, poslední ne v tom smyslu, že už je poznána do konce, nýbrž v tom, že mimo ni není a nemůže býti jiné«⁴⁵.

Marxistická nauka o objektivnosti našeho poznání je důsledkem marxistického výkladu o způsobu poznání. Marxismus, jak jsme viděli, tvrdí, že naše poznání je věrným obrazem, fotografií poznávaného předmětu. Proto praví, že naše poznání je objektivní, že poznáváme objektivní pravdu, nezávislou na našem myšlení. Lenin uvádí též příklad takové objektivní pravdy: »Tvrzení přírodních věd, že země existovala před lidstvem, je objektivní pravda«⁴⁶. Toto tvrzení bylo pravdivé i tehdy, kdy neexistoval žádný člověk na zemi; je tedy pravdivé nezávisle na lidském myšlení.

5. Absolutní a relativní pravda.

Marxistický materialismus tvrdí, že ačkoli naše poznání věcí je objektivní, přece je pouze relativní, přibližné, neboť nevyčerpává svého předmětu⁴⁷.

Engels praví, že všechno naše poznání je relativní, poněvadž je m ě n i v é, stále se vyvíjí, a že v našem poznání není nic definitivního, nic absolutního: »Dialektická filosofie ruší všechny představy o konečně platné absolutní pravdě . . . Před touto filosofií neobstojí nic konečně platného, absolutního, svatého; ve všem i na všem objevuje pomíjivost a neobstojí před ní nic než nepře-

⁴³) Sr. LENIN: ME, 179: »Theorie symbolů se nesnese s takovým (jak jsme viděli, zcela materialistickým) názorem, neboť vnáší jakousi nedůvěru k smyslovosti; nedůvěru k datům našich smyslových orgánů. Není sporu, že zobrazení se nemůže nikdy zcela rovnati modelu; ale něco jiného je zobrazení a něco jiného symbol, k o n v e n ě n í z n a k. »Zobrazení« předpokládá nutně a nevyhnutelně objektivní realitu toho, co zobrazuje. »Konvenční znak«, symbol, hieroglyf jsou pojmy, jež vnášejí naprosto nepotřebný element agnosticizmu«.

⁴⁴) Tamtéž, str. 99.

⁴⁵) Tamtéž, str. 96. — Sr. tamtéž, str. 78: »Předmětná pravdivost myšlení neznamená nic jiného než existenci předmětů (= věcí o sobě), pravdivě obrazených myšlením«.

⁴⁶) Tamtéž, str. 92.

⁴⁷) LENIN v ME, str. 101 uvádí úryvek J. DIETZGENA »v Toulkách«: »Samo sebou se přece rozumí, že obraz nevyčerpává předmětu, a že malíř za svým modelem zůstává pozadu . . . Jak může tedy obraz souhlasiti se svým modelem? — P ř i b l i ž n ě, a n o. (Str. 197). »Můžeme tedy poznati přírodu a její části jen r e l a t i v n ě «.

tržité proces vznikání a zanikání, nekonečného stoupání od nižšího k vyššímu, jehož je sama pouhým zrcadlením v myslícím mozku«⁴⁸.

V tomto smyslu prohlašuje také J. Stalin, že všechno naše poznání je pouze relativní a že neexistují věčné, neměnitelné pravdy⁴⁹.

Takové pojmání pravdy je zcela v soulase s marxistickou naukou o ustavičném vývoji všeho.

Přesto však marxisté připouštějí také existenci věčných pravd.

Engels v Antidühringovi (v kapitole o věčných pravdách) mezi takové neměnitelné pravdy počítá na př. větu: »Napoleon zemřel 5. května 1821«.

»Příklad zvolený Engelsem - praví Lenin - je zcela elementární a každý si může bez nesnází vymyslet desítky podobných příkladů pravd, jež jsou věčné, absolutní, o nichž mohou pochybovat jen pomatenci . . . Býti materialistou znamená . . . uznávat tak či onak absolutní pravdu«⁵⁰.

Engels připouští existenci věčných pravd, ale jen »pro nejvýše omezený okruh«; podle něho je pravda z největší části pouze relativní. V Antidühringovi praví:

»Pravda a omyl, jako všechny v polárních protikladech se pohybující logické kategorie, mají absolutní platnost právě jen pro NEJVÝŠE OMEZENÝ OKRUH . . . Jakmile protikladu pravdy a omylu užijeme mimo onen výše uvedený ÚZKÝ okruh, stává se relativním a tím také pro přesný vědecký způsob vyjadřování nepotřebným; pokusíme-li se však užítí ho jako absolutně platného mimo onen okruh, tu teprve upadneme do nesnází; oba póly protikladu přejdou ve svůj opak, pravda se stane omylem a omyl pravdou«⁵¹.

Lenin pak, jenž uvádí tento úryvek z Engelse, připojuje k němu toto: »Pro Engelse se z relativních pravd skládá pravda absolutní . . . Jako příklad následuje zákon Boyleův (objem plynů je nepřímo úměrný tlaku). Zrnko pravdy, obsažené v tomto zákoně, jest absolutní pravdou jen v určitých mezích. Zákon se ukazuje pravdou jen přibližně. — Je tedy lidské myšlení svou povahou schopno podávat nám absolutní pravdu, jež se skládá ze sumy pravd relativních, a také nám ji podává. Každý stupeň ve vývoji vědy přidává nová zrnka v tuto sumu absolutní pravdy, ale hranice pravdy každé vědecké these jsou relativní, a jsou rozšiřovány nebo zužovány dalším růstem vědění«⁵².

A dále Lenin praví: »Položiti relativismus v základ theorie poznání znamená nutně se odsouditi buď k absolutnímu skepticizmu, agnosticizmu a sofistice, nebo k subjektivizmu«⁵³.

⁴⁸) B. ENGELS: Ludvík Feuerbach, str. 18.

⁴⁹) J. STALIN: DHM, str. 11: »Je-li svět v ustavičném pohybu a vývoji, je-li odumírání starého a narůstání nového zákonem vývoje, pak je jasné, že neexistují už neotřesitelné společenské pořádky, věčné principy«.

⁵⁰) LENIN: ME, 98.

⁵¹) ENGELS: Antidühring, kap. o »věčných pravdách«.

⁵²) LENIN: ME, 101. ⁵³) Tamtéž, str. 102.

Celou tuto stať o absolutní a relativní pravdě uzavírá pak Lenin takto: »Dialektika - jak už Hegel vysvětloval - zahrnuje v sobě prvek relativismu, negace, skepticismu, ale neredukuje se na relativismus. Materialistická dialektika Marxova a Engelsova v sobě bezpodmínečně zahrnuje relativismus, ale nelze ji naň redukovati, t. j. uznává relativnost všech našich poznatků ne ve smyslu popření objektivní pravdy, nýbrž ve smyslu historické podmíněnosti hranic přiblížení našich poznatků k této pravdě«⁵⁴.

Podle dialektického materialismu tedy poznáváme pravdu, která existuje objektivně a nezávisle na nás. Tato poznaná pravda je sice »relativní«, ale z řady relativních pravd i omylů vznikne pravda absolutní. Tento vývoj pravdy se uskutečňuje dialektikou.

6. — K r i t e r i u m p r a v d y .

Pro marxistický materialismus jediné a nejvyšší kritérium pravdy je PRAXE.

»Lidské myšlení - praví Lenin - je ekonomické tehdy, když správně obráží objektivní pravdu; kritérium této správnosti je praxe, experiment, průmysl«⁵⁵.

Také Engels uvádí experiment jako kritérium pravdy. Praví, že proti agnosticizmu je těžké uvádět důkazy. »Ale - pokračuje Engels - dříve než lidé argumentují, jednají. »Na počátku byl čin«. A lidský čin tuto obtíž již rozřešil dávno před tím, než ji lidské mudrování vynalezlo. Puding zkusíme tím, že jej jíme. V tom okamžiku, kdy těchto věcí podle vlastností, jež na nich vnímáme, užíváme k své vlastní potřebě, podrobujeme své smyslové vjemy zároveň neomylné zkoušce jejich správnosti nebo nesprávnosti. Jestliže tyto vjemy byly nesprávné, musí býti nesprávný i náš úsudek o použitelnosti takové věci a náš pokus užití jí, musí ztroskotati. Dosáhneme-li však svého cíle, a shledáme-li, že ta věc odpovídá naší představě o ní, že učiní to, k čemu jsme jí užili, pak máme pozitivní důkaz o tom, že v těchto hranicích souhlasí naše vjemy věci a jejich vlastností se skutečností, existující mimo nás«⁵⁶.

Lenin, jenž uvádí tato slova Engelsova, připojuje k nim: »Zde je tedy vyložena materialistická theorie, theorie o obrázení předmětů v myslí, a to úplně jasně: Mimo nás existují věci. Naše vjemy a představy jsou obrazy jich. Ověření těchto obrazů, oddělení pravdivých od lživých, děje se praxí«⁵⁷.

⁵⁴) Tamtéž, str. 103.

⁵⁵) Tamtéž, str. 129.

⁵⁶) Uvádí Lenin v ME, str. 82.

⁵⁷) LENIN: ME, 82.

1. — Východisko marxistické noetiky.

Proti idealismu, který propadl subjektivismu, marxismus, vycházející ze svého materialismu, učí, že vnější věci můžeme poznat a také je poznáváme objektivně.

Avšak reakci proti subjektivistickému idealismu a jeho neúprosné potírání si nesmí marxismus přisvojovat jako výlučně svou zásluhu. Už dávno před marxismem existoval směr, který vždy nesmlouvavě potíral subjektivismus v jakékoli podobě. Je to na př. směr aristotelsko-tomistický, který vždycky zavrhoval jakýkoli druh subjektivismu. Je to směr realistický, směr, který zastává zdravý realismus. Podle něho existuje - jak jsme už viděli - nejen tělo, nýbrž i nehmotný lidský duch a absolutní Duch, Bůh. Tento zdravý realismus učí, že lidské tělo a nehmotná lidská duše se v člověku spojují podstatně v jeden celek a že tomuto celku odpovídá též přiměřený způsob poznání, jak uvidíme v další části této úvahy.

Zde však chceme napřed poukázat na to, že marxismus odmítá sice idealismus, ale jen proto, že neuznává nic jiného než hmotu. A proto zavrhuje jakýkoli jiný výklad poznání než výklad materialistický, hmotný. Každý jiný směr než materialistický považuje za idealismus, a proto mezi idealisty neprávem zařazuje i směr aristotelsko-tomistický.

Lenin na př. praví: »Uznávati, že naše vjemy jsou obrazy vnějšího světa, uznávati objektivní pravdu, státi na stanovisku materialistické teorie poznání - je jedno a totéž«⁵⁸.

Chce tím snad Lenin říci, že aristotelsko-tomistický realismus i marxistický materialismus »je jedno a totéž«? To jistě nikoli, neboť směr aristotelsko-tomistický nestojí »na stanovisku materialistické teorie poznání«. A přece i aristotelsko-tomistický realismus uznává, že »naše vjemy jsou obrazy vnějšího světa«, a uznává též objektivní pravdu. Nebo neznal snad Lenin aristotelsko-tomistický realismus, když pronesl tuto větu? Pak bychom tu mohli proti Leninovi užítí jeho vlastního výroku, kterého často s oblibou užíval proti svým odpůrcům: »Nevědomost není žádný argument«.

Základní chyba marxistické noetiky jest její materialismus: neuznává nic jiného než hmotu, a proto odmítá jakýkoli jiný výklad poznání než výklad materialistický.

2. — Je naše poznání hmotné?

Marxisté tvrdí, že naše poznání (myšlení) je zcela hmotného rázu, je »produktem mozku«, je »funkcí mozku«; a poněvadž podle marxistů neexistuje nic jiného než hmota, proto prý i naše myšlení musí být zcela hmotného rázu.

Taková je obecná nauka marxistů, i nauka Leninova. Lenin sice jednou napsal, že »nazvati myšlenku materiální, znamená učiniti chybný

⁵⁸) LENIN: ME, 97.

krok k směřování materialismu a idealismu»⁵⁹. Ale tato jeho věta se zřejmě vymyká z celé soustavy marxismu, neboť marxismus uznává jen jediné skutečno: hmotu. Lenin touto větou odporuje sám sobě, neboť na mnoha místech tvrdí opak⁶⁰.

Marxistické tvrzení, že naše myšlení je hmotné povahy, se neshoduje se skutečností a pravdou. Skutečnost je - jak jsme viděli - že existuje nejen hmota, nýbrž i nehmotný duch v člověku a zcela nehmotný první původce všeho pohybu a všeho řádu ve vesmíru, Bůh, a že duch má prvenství nad hmotou. Viděli jsme též, že lidské myšlení má ráz nehmotný, protože člověk dovede abstrahovat od všeho hmotného a dovede též poznávat své vlastní myšlení. Z této dvojí nehmotné činnosti lidského rozumu (z činnosti abstraktivní a z činnosti reflexivní) je patrné, že i její princip musí být nehmotný.

Z toho, že naše rozumové poznání je závislé na realitě, na vnějším světě v řádu poznání, marxisté vyvozují, že je také závislé v řádu bytí, čili že naše myšlení je produkt hmoty. Takový závěr je však mylný, neboť nevyplývá z premis. Může totiž existovat jsoucno, které je závislé na vnějším světě v řádu poznání, ale nikoli v řádu bytí. A že lidská duše je taková, to je patrné z toho, že vnější realitu poznáváme způsobem nehmotným, duchovým. A to je zde směrodatné, totiž způsob její činnosti.

Marxisté dále nečiní podstatného rozdílu mezi poznáním smyslovým a rozumovým. Je sice pravda, že mluví o počítkách, o vnímání, představách, myšlení a pod. Ale zdá se, že podle nich všechny tyto druhy poznání jsou téhož rázu. Lenin na př. ztotožňuje počítky, představy, vjemy, myšlení⁶¹. To je velká nepřesnost a neujasněnost.

Marxisté sice zdůrazňují objektivnost našeho poznání, ale povahu našeho rozumového poznání nevystihují správně. V našem myšlení je totiž něco mnohem vyššího, než tvrdí Lenin. V našem rozumu není hmotný obraz, »věrný snímek« hmotného rázu (asi jako ve fotografii), nýbrž, nehmotný obraz poznané věci (species intelligibilis), jak ukážeme v dalším pojednání. Tento obraz poznané věci je nehmotný, protože je přijat do nehmotné mohutnosti lidského rozumu. Je totiž obecně známa a uznávána zásada: »Cokoli je přijímáno, je přijímáno na způsob přijímajícího«.

Zdravý rozum také ukazuje, že myšlenkový pojem nelze ztotožnit s představou obrazotvornosti a se smyslovým počítkem, neboť představa

⁵⁹) Tamtéž, 186.

⁶⁰) Sr. LENIN: ME, 39: »Počítek, myšlení, vědomí jest vyšší produkt zvláštním způsobem organisované hmoty«. — Str. 63: »Vědomí je vnitřní stav hmoty«. — Str. 97: »Hmota... je kopírována, fotografována, obražena našimi počítky«... — Str. 111: »Protiklad hmoty a vědomí má absolutní význam jen v hranicích velmi omezené oblasti: v daném případě jen v hranici základní gnoseologické otázky o tom, co uznati za prvotní a co za druhotné. Za těmito hranicemi je relativnost daného protikladu nepochybná«.

⁶¹) V knize ME, str. 33 praví, že »počítek« se neredukuje na pohyb hmoty, že se »myšlenky« nevyklučují z mozku zcela mechanicky. A dále tamtéž na str. 34 úplně ztotožňuje počítky a myšlenky: »Existuje tedy počítek bez substance, t. j. m y š l e n k a existuje bez mozku«.

má jiné vlastnosti než pojem nebo počitek, ano tyto vlastnosti si navzájem odporují: pojem je nadsmyslový, duchovný, universální; představa však patří do řádu smyslového a vyjadřuje jedince⁶².

Z toho tedy vidíme, že marxistická nauka o povaze našeho poznání nevystihuje skutečnost.

3. — Z p ů s o b n a š e h o p o z n á n í .

Marxisté tvrdí, že naše rozumové poznání je věrným obrazem, snímkem skutečnosti, existující mimo nás a nezávisle na nás. Proti mechanistům praví, že naše poznání není zcela mechanické, nýbrž že je to živé odrážení vnějších věcí v naší poznávací schopnosti. Ale nijak podrobněji nevysvětlují, v čem záleží ono »živé« odrážení a jak se uskutečňuje. Výrazem »živé odrážení« se totiž nic nepraví o vlastní povaze našeho myšlení. Vždyť i u zvířat existuje »živé« zobrazování vnějších předmětů. To musejí připustiti i marxisté. Obraz, který se vytvoří v oku vidoucího zvířete, je nepochybně živý, není to jen mechanické promítnutí předmětu na sítnici, jako se promítá třeba ve fotografii vnější věc na fotografickou desku. A přece tento živý obraz u zvířete není pojem, myšlenka.

Zdá se že marxisté vůbec nepoznali a nepochopili realistický a jedině správný výklad našeho rozumového poznání, jaký podává aristotelisko-tomistický realismus. Tento realismus ukazuje, že je nepřijatelný jak výklad empirismu (Locke, Berkeley, Hume) i pozitivismu (Comte), který tvrdí, že v našem poznání je činný pouze předmět, tak výklad kantovského subjektivismu i německého idealismu (Fichte, Schelling, Hegel), který učí, že v našem poznání je činný pouze subjekt. Proti těmto dvěma protilehlým proudům nesprávných výkladů poznání ukazuje směr aristotelisko-tomistický, že v našem poznání je činný i objekt i subjekt.

Není naším úkolem dokazovat zde nesprávnost empirismu, pozitivismu, subjektivismu nebo idealismu. To najde čtenář v každé příručce aristotelisko-tomistické filosofie. Chceme tu jen krátce poukázat na to, že marxismus, který potírá všechny tyto systémy a tvrdí, že v našem myšlení působí sice vnější předmět na naše poznávací schopnosti, ale ani poznávací subjekt není při tom zcela pasivní (v poznávacím subjektu se vytváří živý obraz vnějšího předmětu) - tento marxistický výklad se sice poněkud přibližuje správnému řešení problému poznání, ale, bohužel, ani zdaleka nevystihuje celou skutečnost; zůstává v začátcích, poněvadž uvízl v materialismu.

4. — O b j e k t i v n í p r a v d a .

Marxistické tvrzení, že naše poznání je objektivní, je správné, ale není úplné. Nevystihuje celou skutečnost. I v tomto bodě zůstává marxistická noetika na poloviční cestě.

Marxismus sice oprávněně odmítá subjektivistický idealismus a zdůrazňuje, že my svým poznáním netvoříme vnější věci, že vnější věci existují nezávisle na našem poznání. Zdůrazňuje, že poznáváme skutečné předměty a jejich vlastnosti.

⁶²) Sr. HABÁŇ: Psychologie. Brno 1937, str. 153. násl.

Marxistická nauka však mluví jen o poznání toho, co je přístupné smyslům. Neuznává existenci podstaty. Tvrdí, že poznáváme jen objektivní realitu jevů.

Lenin o tom píše: „Engels přímo a jasně praví, že se obrací zároveň proti Humeovi i Kantovi . . . Co mají tito dva filosofové společného? To, že, zásadně odtrhují jevy od toho, co se jeví, vjem od toho, co je vnímáno, věc pro nás od »věci o sobě«, při čemž Hume nechce nic vědět o »věci o sobě«, samu myšlenku o ní pokládá za filosoficky nepřipustnou, pokládá ji za »metafysiku« (jak říkají humeovci a kantovci); Kant připouští existenci »věci o sobě«, ale prohlašuje ji za nepoznatelnou, podstatně odlišnou od jevu, náležející k principiálně jiné oblasti, oblasti věcí »z onoho světa« (jenseits), který je poznání nedostupný a může býti odhalován vírou”⁶³.

A o něco dále Lenin pokračuje: »Rozhodně není žádného principiálního rozdílu mezi jevem a věcí o sobě, a ani býti nemůže . . . Filosofické výmysly o zvláštních hranicích mezi jedním a druhým, o tom, že věc o sobě se nachází »na oné straně« jevů (Kant), nebo že je možno a nutno ohradit se jakousi filosofickou přehradou od problému o světě, který ještě nebyl poznán v té neb oné části, ale jenž existuje mimo nás (Hume) - to vše je prázdný nesmysl«⁶⁴.

A dále proti agnostikům Lenin praví: »Materialista praví, že věci o sobě existují a jsou poznatelné«⁶⁵.

Z těchto textů by se mohlo zdát, že Lenin připouští poznání podstaty. Kantismus totiž tvrdí, že poznáváme jenom jevy. Lenin však proti němu zdůrazňuje, že poznáváme také »věci o sobě«. Podle tohoto výrazu (»věc o sobě«) by se mohlo zdát, že Lenin připouští poznání podstaty (neboť to je »věc o sobě«). Ale z celé souvislosti je patrné, že Lenin výrazem »věc o sobě« rozumí prostě vnější předmět, nikoli však to, co je nositelem jevů. A dále je z výkladu Leninova zřejmé, že nepřipouští poznání podstaty. Praví totiž, že poznáváme jenom počítky; že to, co se jeví, poznáváme tím, že tato objektivní realita působí v nás počítky a vjemy: »Veškeré vědění je ze zkušenosti, z počítků, z vjemů«⁶⁶.

Pak cituje tento text z Franckova Filosofického slovníku: »Objektivní sensualismus jest materialismus . . . Jen smyslové existuje; není jiné jsoucno kromě jsoucna hmotného“⁶⁷. A k tomuto textu dodává: »To jsou základní pravdy, jež se dostaly i do učebnic«⁶⁸.

Z toho je tedy zřejmé, že Lenin připouští jen existenci toho, co poznáváme svými smysly. Smysly však nemohou poznat podstatu. Tedy Lenin nepřipouští ani existenci podstaty, a tudíž ani poznání podstaty.

V tom se ovšem velice mýlí. Zdravý lidský rozum totiž připouští, že existuje podstata, která je nositelkou jevů, že podstatu můžeme poznat, ovšem nikoli svými smysly, nýbrž jen rozumem, a že poznání podstaty hmotné věci je vlastním předmětem rozumové mohutnosti člověka⁶⁹.

⁶³) LENIN: ME, 76.

⁶⁴) Tamtéž, 77. — ⁶⁵) Tamtéž, 80. —

⁶⁶) Tamtéž, 95. — ⁶⁷) Tamtéž, 98. — ⁶⁸) Tamtéž, 98.

⁶⁹) Sr. HABÁŇ: Psychologie. Brno 1937, 121 násl.

Dále podle Leninova výkladu - jak jsme viděli shora - lidské myšlení je hmotný proces, odrážení, fotografování, kopírování vnějších předmětů v našich poznávacích mohutnostech. Tím sice Lenin zdůrazňuje objektivnost našeho poznání, ale nevystihuje správně celou skutečnost, jak jsme právě naznačili. Omezuje totiž naše poznání jenom na vnější jevy a neproniká k podstatě věci.

5. — Absolutní a relativní pravda.

a) Z úryvků shora uvedených je patrné, že marxisté jednou hlásají absolutní relativismus, tvrdí, že naše poznání se stále mění a že tedy neexistuje žádná absolutní, nezměnitelná, věčná pravda. Po druhé zase připouštějí existenci věčných pravd, alespoň pro úzký okruh. V tom je velká nedůslednost: marxismus zde totéž připouští i popírá.

Přihlédneme-li pozorně k celému systému marxismu, vidíme, že připouštění neměnitelných pravd naprosto odporuje jeho základním zásadám. Marxistický systém totiž vyžaduje ve všem naprostý relativismus.

Marxistická dialektika - o níž pojednáme v další kapitole - tvrdí, že všechno ve vesmíru se stále mění a vyvíjí, všechno v přírodě i v lidském myšlení je stále v pohybu, stále se mění. Proto podle marxistické dialektiky nic ve vesmíru ani v lidském myšlení není a ani nemůže být absolutního, nezměnitelného. Tedy podle marxistické dialektiky nemůže existovat žádná neměnitelná, věčná pravda.

A dále marxistický materialismus tvrdí, že poznáváme toliko jevy, hmotné vlastnosti vnějších předmětů, ale nikoli podstatu, neboť ta prý neexistuje. Avšak všechny jevy se stále mění. Proto i s tohoto hlediska nemůže podle marxistického materialismu existovat žádná neměnitelná pravda.

Vidíme tedy, že celý marxistický systém vyžaduje naprostý relativismus ve všem, že tedy nepřipouští neměnitelné pravdy. A proto když marxisté někdy připouštějí existenci věčných pravd, alespoň pro úzký okruh, odporují svým vlastním zásadám. To je zřejmá nedůslednost.

b) Marxisté dále tvrdí, že »z relativních pravd se skládá pravda absolutní«⁷⁰.

Tato věta může mít dvojí smysl podle dvojího významu, jež marxisté dávají výrazu »relativní«. »Relativní« totiž u nich znamená buď měnivý nebo neúplný.

Chápou-li v uvedené větě výraz »relativní« v prvním smyslu, pak je to tvrzení nesprávné. Neboť není možné, aby z měnivých pravd vznikla skládáním pravda neměnitelná, absolutní, jako není možné, aby z omezených a konečných jsoucen vzniklo skládáním jsoucnem neomezené a nekonečné.

Berou-li marxisté v uvedené větě výraz »relativní« v druhém smyslu (relativní = neúplný), pak je to tvrzení sice správné, ale je vyjádřeno nevhodně, protože »relativní« neznamená v běžném užívání »neúplný«. Je to tvrzení správné, protože někdy nebývá některá neměnitelná pravda poznána ihned úplně, nýbrž jen částečně, a z toho částečného a neúplného

⁷⁰) LENIN: ME, 101.

poznání doplňováním, hlubším a důkladnějším studiem dospíváme k jejímu plnému poznání.

c) Marxisté také tvrdí, že »pravda se stane omylem a omyl pravdou«⁷¹.

Toto tvrzení je nesprávné. Může se totiž stát, že názor, který byl považován za pravdivý, po nových objevech je pokládán za nepravdivý. Na př. názor, že se slunce otáčí kolem země. V takovém případě se vlastně jen ukáže, že se ten názor neshoduje se skutečností, čili že není objektivně pravdivý. Takový názor nebyl pravdivý ani dříve, a není pravdivý ani potom.

d) Proti absolutnímu relativismu hájíme thesei, že musejí existovat absolutní, neměnitelné pravdy.

Sami marxisté jsou nuceni připustit absolutní pravdivost některých zásad v logice a ve vědách matematických. Připustí-li však absolutní platnost těchto zásad, pak musejí připustit také absolutní platnost zásad metafysických, neboť v logice i matematice jsou obsaženy mnohé metafysické zásady jakožto první zásady a základní zákony myšlení.

Namítají-li marxisté, že poznávaný předmět se stále mění, odpovídáme: Poněvadž pravda je shoda myšlenky s věcí, proto je-li v našem rozumu objektivní pravda čili shoda myšlenky s věcí, pak je ta shoda čili pravda neměnitelná. Taková pravda vyžaduje, aby byla vždy a všemi uznávána. Neboť buď se takové pravdivé poznání zakládá na neměnitelné podstatě věci; pak je samozřejmé, že taková pravda je neměnitelná. Anebo se takové poznání zakládá na některém ojedinělém faktu (na př. že Napoleon zemřel 5. května 1821); i pak -shoduje-li se naše poznání s takovým faktem - zůstává ona pravda neměnitelná, jak je patrné z dějin. Ona fakta třeba už neexistují, ale pravda o nich platí stále. Kdyby neplatila, pak by dějiny jako věda o událostech minulých byly nesmyslné.

Namítají-li marxisté dále, že poznávající subjekt se stále mění a že tedy nemůžeme poznat absolutní pravdu, odpovídáme: Změny poznávajícího subjektu jsou pouze případkové. Podstata člověka a jeho rozum se nikdy nemění. To musejí připustit i marxisté, že lidský rozum je k tomu, aby poznával pravdu. Lidský rozum je neměnitelně zařízen k poznávání podstaty věcí. Podstaty jsou však neměnitelné. Tedy pravdivé poznání má ráz neměnitelný, absolutní.

6. — K r i t e r i u m p r a v d y .

Podle marxismu nejvyšší a jediné kritérium pravdy je p r a x e čili zkušenost.

Toto marxistické tvrzení je nesprávné. Praxe čili zkušenost je sice částečné kritérium pravdy, ale není a nemůže být nejvyšším a jediným kritériem pravdy.

a) Nejvyšším kritériem pravdy nemohou být ani smysly, ani zkušenost, která se zakládá na smyslovém poznání. Neboť nejvyšší kritérium pravdy musí být obecné, musí obsáhnout všechn řád pravdy. Avšak

⁷¹) Tamtéž, 101.

smysly a zkušenost dovedou obsáhnout jen smyslový řád, nikoli však obecné a neměnitelné pravdy. Tedy smysly ani zkušenost nemohou být nejvyšším a jediným kritériem pravdy.

b) Nemůže být nejvyšším kritériem pravdy to, co samo sebou nemá neomylnou sílu. Avšak smysly a zkušenost nemají neomylnou sílu průkaznou, leč pomocí nějaké rozumové zásady. Tedy smysly ani zkušenost nemohou být nejvyšším kritériem pravdy.

Z dějin všech dob je známo, že v tom neb onom státě, v té neb oné společnosti pronikne do praxe něco, co není správné a pravdivé. Není totiž nutné, aby v praxi bylo uvedeno vždy jen to, co je pravdivé. Jestliže v některé době byla zavedena praxe otrokářství, neplyne z toho, že je správná. Jestliže v některých státech zavládly názory liberalistické, neplyne z toho, že jsou pravdivé. Jestliže jinde zvítězily myšlenky komunistické, nevyplývá z toho, že jsou pravdivé. Může se totiž stát, že do praxe pronikne nejen pravda, nýbrž i lež. A přesto se lež nikdy nestane pravdou.

Z toho je tedy zřejmé, že praxe nebo experiment nemůže být nejvyšším kritériem pravdy.

c) Nejvyšším kritériem pravdy je to, oč se nakonec opírá poznání každé pravdy.

Avšak poznání každé pravdy se nakonec opírá o objektivní zřejmost. Neboť pouze tehdy máme poznání pravdy, když se věc sama stává rozumu zřejmou, protože pouze tehdy je odstraněna obava před omylem, ježto je zřejmé, že se věc má takto a že nemůže býti jinak. To se však děje zřejmostí, jak je patrné z její definice. (Objektivní zřejmost je totiž sama pochopitelnost věci, kterou se věc skutkově projevuje rozumu).

Tedy subjektivní zřejmost (a nikoli zkušenost) je nejvyšším kritériem každé pravdy.

* * *

Z toho všeho vidíme, že základní chyba marxistické noetiky je její materialismus. Poněvadž neuznává nic jiného než hmotu, proto odmítá jakýkoli jiný výklad poznání než hmotný.

Viděli jsme, že její výklad o povaze našeho poznání ani zdaleka nevystihuje celou skutečnost. Ačkoli správně tvrdí, že naše poznání je objektivní, přece i zde zůstává v začátcích, neboť se omezuje toliko na vnějšek a neproniká k podstatě věci.

Ukázali jsme též, jak je marxistická noetika nedůsledná ve své nauce o pravdách absolutních a relativních a jak neúplné a nedostatečné jest její kritérium pravdy.

Marxistická noetika je zcela proniknuta materialismem, a to je základní pramen všech jejích nesprávností.

KAPITOLA 3.

DIALEKTIKA.

Článek 1.

VÝKLAD MARXISTICKÉ NAUKY.

Nauku o dialektice považují marxisté sami za nejzákladnější a nejdůležitější část celé své soustavy. Prohlašují, že se marxismus právě svou dialektikou liší od všech ostatních druhů materialismu¹.

§ 1. POJEM DIALEKTIKY.

Dialektika (z řeckého »dialegomai«, rozmlouvám) znamená původně umění vésti rozhovor, vésti polemiku. Již staří filosofové řečtí rozuměli dialektikou snahu tvořiti vědeckým rozhovorem správné pojmy a úsudky, neboť se domnívali, že každý pojem a každý úsudek obsahuje jakousi jednostrannost, kterou je třeba objasnit protikladem a vyvrácením protikladu.

Dialektické umění zdokonalil Sokrates a jeho žáci, zvláště dialektikové (Eukleidos a Zeno), kteří se proslavili obratností v odkrývání chyb v myšlení, a Plato, kterému byla dialektika methodou přísně logického myšlení.

Ve středověku byla dialektika hojně pěstována zvláště působením spisů Aristotelových a tvořila jedno ze svobodných umění. Rozuměla se jí logika, vytríbená scholastikou.

V novější době nabyla dialektika zcela zvláštního smyslu u německých filosofů Hegela a Marxe.

§ 2. HEGELOVA DIALEKTIKA

U Hegela je dialektika zvláštní myšlenkový postup (logika), jímž pomocí daného pojmu, jeho protikladu a vyvrácení protikladu (these, antithese a synthese) přicházíme k vyšším pojům.

---

¹) Lenin praví: »Podle Marxe a Engelse základním nedostatkem starého materialismu, tedy i materialismu feuerbachovského, a tím spíše vulgárního materialismu Büchnerova, Vogtova a Moleschotova bylo: 1.) Že tento materialismus byl převážně mechanický a nedbal nejnovějšího vývoje chemie a biologie, a dnes bychom měli ještě dodati: elektrické theorie hmoty. 2.) Že starý materialismus byl nehistorický, nedialektický (metafysický, ve smyslu antidialektický), že neuplatňoval důsledně a všestranně hledisko vývoje«. (LENIN: Karel Marx. Čes. překl. Jar. Procházky, Praha 1946, str. 12 násl.).

Hegel se snažil odhalit vnitřní nutnost, s kterou jeden pojem přechází k pojmu druhému, až konečně všechny pojmy utvoří veliký systém. A poněvadž ztotožňoval myšlení a bytí, domníval se, že zákonitost myšlení platí stejně i pro bytí.

Postup, kterým myšlenka přechází ve svůj opak a jedna forma bytí v druhou, kvalitativně rozdílnou, Hegel nazývá dialektikou. Podle hegelovské dialektiky jedna myšlenka (these) nemůže vyjádřit celé bytí a celou pravdu. Proto prý nutně přechází ve svůj opak, ve svůj protiklad (v antithesi). Ale i ten protiklad je určen první myšlenkou, takže i on je v jistém smyslu nepravdivý, nevystihuje celou pravdu. Proto je nutná vyšší jednota (synthesa), vytvořená z obou protikladů. V této vyšší jednotě jsou sice these i antithese popřeny ve své osamocenosti, ale jako články vyšší jednoty jsou uhájeny. Tedy pod popřením obou protikladů zůstává něco společného, a to je synthesa. To společné však není jen jakýsi výtažek z obou protikladů, nýbrž je to něco vyššího a dokonalejšího a obsahuje v sobě spojeny oba protiklady. Ale tato synthesa, tato vyšší jednota má zase svůj opak (antithesi). A proto je třeba zase vyšší jednoty atd.

Myšlení tedy podle Hegela postupuje v trilogiích (v trojčlenkách) a systém všech těchto trilogií je pravda. Pravda nikdy nemůže býtí jednotlivost, nýbrž vždy celistvost.

A poněvadž Hegel ztotožňuje myšlení a bytí, dialektika je u něho nejen zákonitost myšlení, nýbrž i zákonitost jsoucna. Z absolutní Ideje vyvozuje Hegel dialektickým postupem celou přírodu i lidského ducha².

To je tedy podstata Hegelovy dialektiky: Protiklad je nutný nejen při vzniku ideje, nýbrž i při jejím rozvoji čili při myšlení (ano i při dění, které Hegel ztotožňuje s myšlením). Každý stupeň poznání je prý popřením předcházejícího stupně a obsahuje v sobě jako v zárodku popření sebe samého. These je tvrzení něčeho; antithese je popření toho, co bylo tvrzeno (negace); synthesa je pak popření toho, co bylo popřeno (negace negace).

§ 3. MARXISTICKÁ DIALEKTIKA.

Karel Marx převzal dialektiku od Hegela a přenesl ji na svůj materialismus. Hegel totiž tvrdí, že existuje toliko Idea čili Duch, a že všechno ostatní se vyvíjí dialektickým postupem z tohoto Ducha. Marx však učí, že existuje pouze hmota, a že všechno ostatní se vyvíjí z hmoty dialektickým postupem³.

²) Sr. ENGELS: Ludvík Feuerbach. Praha 1946, str. 42. násl.

³) »Moje dialektická metoda — praví Marx — je v základě od Hegelovy metody nejen odlišná, nýbrž jest jejím přímým opakem. Pro Hegela jest proces myšlení, jež pod jménem ideje přeměňuje dokonce v samostatný subjekt, demiurgem (tvůrcem) skutečna, které představuje jen jeho zevní projev. Pro mne však není ideálno nic jiného než materiálno, přesazené do lidské hlavy a v ní přetvořené«. (K. MARX: Doslov k druhému německému vydání I. svazku »Kapitálu«. Cituji podle Stalina: DHM, str. 5.)

Marxismus tvrdí, že všechno ve světě je v neustálém vývoji, že všechno je proces⁴. Tento neustálý vývoj všeho se snaží marxismus vyložit dialektickým postupem.

Podle marxismu možno v každém dění (v každé věci) pozorovat *thesi*, *antithesi* a *synthesi*.

Předně v každém dění (v každé věci) jsou vždy dvě protikladné složky: *these* a *antithese*.

Z *these*, prvku to, který v procesu převládá, vyvíjí se pozvolna *antithese*, protiklad. *Antithese* stále více vzrůstá, bojuje proti *thesi* a potírá ji. A až více zesílí, potře ji úplně. V procesu nastává skok (zvrát). Z *these* a *antithese* vzniká skokem *synthese*.

Tato *synthesa* není jen jakýmsi výtažkem z obou protikladů, nýbrž je to něco dokonalejšího, vyššího, a obsahuje v sobě sjednocení oba protiklady. V *synthese* tedy nastává sjednocení polárních protikladů ve vyšší celek.

Ale pak se tato vyšší jednota, *synthesa*, opět stane *thesi*, neboť se z ní vyvine nový protiklad, a ten je opět překonáván. A tak proces pokračuje neustále.

Příznačným rysem dialektického vývoje, probíhajícího naznačeným trojtaktím, jest, že tento vývoj není plynulý, nýbrž přeryvný, t. j. děje se dialektickým skokem, náhlou změnou kvantity v kvalitu a naopak.

Nejnověji formuloval tento charakteristický rys dialektického materialismu Stalin takto: »V protikladu k metafysice dialektika zkoumá proces vývoje nikoliv jako prostý proces růstu, při kterém kvantitativní změny nevedou ke změnám kvalitativním, nýbrž jako takový vývoj který přechází od nepatrných a skrytých kvantitativních změn k změnám zjevným, k změnám základním, k změnám kvalitativním, kdy ke kvalitativním změnám dochází nikoli ponenáhu, nýbrž rychle, náhle, ve formě přeskočků z jednoho stavu do druhého, nikoli náhodně, nýbrž zákonitě, kdy k nim dochází v důsledku nakupe ní nepozorovatelných a postupných kvantitativních změn. - Proto dialektická metoda praví, že proces vývoje je nutno chápati nikoli jako pohyb v kruhu, nikoli jako prosté opakování toho, co už tu bylo, nýbrž jako pohyb postupující, jako pohyb ve vzestupné linii, jako přechod od starého kvalitativního stavu ke kvalitativnímu stavu novému, jako vývoj od prostého k složitému, od nižšího k vyššímu«⁵.

Dialektickým skokem, změnou kvantity v kvalitu, rozumějí marxisté nejen změnu skupenství přidáním nebo ubráním energie (na př. změnu vody v led nebo v páru), nýbrž i změny chemické, vzniklé

⁴) Engels praví: »Svět je nutno pojímat nikoli jako komplex hotových věcí, nýbrž jako komplex procesů, v němž věci zdánlivě nehybné, stejně jako jejich myšlenkové obrazy v naší hlavě — pojmy -- jsou podrobeny nepřetržité proměně vznikání a zanikání«. (ENGELS: Ludvík Feuerbach. Praha 1946, str. 45).

⁵) J. STALIN: DHM, str. 8. — Sr. též LENIN: K. Marx, str. 13.

slučováním prvků v nové sloučeniny, ano i změny anorganické hmoty v hmotu organickou, vývoj živých jsoucen z neživé hmoty⁶.

Svou nauku o dialektickém postupu se snaží marxisté objasnit rozličnými příklady. Zde z nich uvedeme aspoň ty nejběžnější:

Obilné zrnko je na př. východiskem vývoje, je these. Z něho klíčením vyrůstá stéblo, antithese, při čemž zrno odumírá (negace zrna). Ze stébla vyrůstá a dozrává klas, synthesisa, přitom však stéblo usychá a odumírá (negace negace).

Anebo: Z motýlího vajíčka (these) se vyvine housenka (antithese) a ze zakuklené housenky motýl (synthesa) .

Anebo: Z původního materialismu řecké filosofie (these) se vyvinul idealismus (antithese), a ten byl zase negován moderním materialismem.

Anebo: Prvotní komunismus (these) byl popřen zavedením soukromého vlastnictví (antithese); až bude odstraněno soukromé vlastnictví, nadejde zase doba úplného komunismu (synthesa)⁷.

Novější marxisté tvrdí, že také moderní přírodní věda, zvláště fyzika, potvrzuje jejich nauku o dialektickém postupu⁸. Nejčastěji tu uvádějí theorie o složení a o rozbíjení atomů:

V atomu kladně nabitě jádro (these) a záporně nabitě elektrony (antithese) tvoří jednotu. Rozbitím atomu se vytvoří vyšší forma existence hmoty, energie, na př. radiové záření (synthesa)⁹.

Celou nauku o dialektickém postupu shrnují marxisté do tří hlavních zákonů:

a) »Prvním zákonem dialektiky - praví L. Svoboda - je zákon o polární jednotě protikladů, jenž může být formulován též jako zákon jednoty a boje protikladů. Má jím být řečeno asi tolik: každá věc, jež se dialekticky vyvíjí a jež se nám s počátku zdá zcela jednoduchá, ukáže se nám při bližším shlednutí jako jednota dvou protikladů, dvou pólů, kladného a záporného. Tyto protiklady, původně v jednotě, dostanou se průběhem vývoje do rozporu, do boje mezi sebou. V tomto rozdvojení, rozštěpení původní jednoty a v boji obou protikladů spočívá podstata a jádro dialektiky. A tu nacházíme všude. Je tedy podle Lenina učení o jednotě a boji protikladů zákonem, jenž přesně postihuje i vývoj objektivního světa i jeho poznání . . . Oba protiklady, these i antithese, se totiž dostávají naprosto nutně do vzájemného boje mezi sebou. Při tom antithese je přímou negací, popřením these. Postupem boje však ani antithese nezůstane sama sebou. I ona musí být popřena, negována, má-li dojít k výsledku dialektického vývoje, k synthesi, jež podržuje v sobě na vyšším vývojovém stupni vše z toho předešlého, co je schopno dalšího života. Ale ani tato synthesisa není výsledkem definitivním. I ona je pojímána současně jako východisko dalšího dialektického vývoje, tedy

⁶) Viz texty Engelsovy, které Stalin cituje v DHM na str. 8—9.

⁷) Tyto příklady uvádí Engels v Antidürringu, str. 138 násl.

⁸) Sr. A KOLMANN: Nejnovější objevy soudobé atomové fyziky ve světle dialektického materialismu. Praha 1946.

⁹) Sr. HRUBÝ — VLK: Základy marxistického myšlení. Praha 1946, str 96, 98.

jako nová these, jež znovu prodělá naznačený triadický, trojtaktový vývoj. A tento vývoj vyjadřují další dva zákony.

b) Především zákon o přechodu kvantity v kvalitu a naopak. Je patrný na př. na zmíněném již vývoji hmoty anorganické v organickou. Oba uvedené druhy hmoty se od sebe liší kvalitou. Ale přechod od jedné kvality ke druhé se děje dlouhým procesem změn toliko kvantitativních. Při tom ovšem kvalitou rozumíme nikoliv snad jen nějaké určení subjektivní, nýbrž reálnou, na vědomí nezávisle existující určenost věci. Dialektický přechod kvantity v kvalitu se děje určitou dobu ponenáhlu, až najednou dochází k dialektickému zvratu, k oné základní změně, jež se předtím připravovala, k dialektickému skoku. Tento důležitý zákon dialektiky byl také konstatován pro všechny oblasti jsoucna; i nejnovější teorie přírodovědecké jeho platnost znovu potvrdily.

c) Třetím hlavním zákonem dialektiky je zákon negace negace. Dialektický pochod podle něho probíhá dvojí negací. Především je prvotní these popřena, negována, svým protikladem, antithesí. Bez této negace by se dialektický vývoj nemohl díti. Ale i tato antithese, tedy negace, je a musí být opět negována, má-li dojít k synthese¹⁰.

Článek 2.

KRITIKA MARXISTICKÉ DIALEKTIKY.

§ 1. TŘI HLAVNÍ ZÁKONY DIALEKTIKY.

1. — Zákon o jednotě protikladů.

Marxisté tvrdí, že v každé věci jsou spojeny v jednotu dva protiklady (these a antithese). Tato jednotu prý se pak rozštěpí a tak nastane boj protikladů proti sobě. Příklady, které uvádějí, to však nijak nepotvrzují.

Obilné zrno a stéblo prý jsou takové dialektické protiklady. Je pravda, že stéblo vyrůstá ze zrna. Ale kde je zde ta jejich původní jednotu? Prý v zrně, v klíčku. Proti tomu lze říci, že v zrně ještě neexistuje skutečné stéblo. A proto se nemůže říci, že v zrně jsou protiklady skutečně sjednoceny.

Když ze zrna vyrůstá stéblo, zrno odumírá. A až konečně vyrostě celé stéblo, zrno už neexistuje, zcela odumřelo. Kde je zde tedy jednotu protikladů, jednotu zrna a stébla?

Je zřejmé, že tu vůbec nelze mluvit ani o jednotě zrna a stébla ani o jejich protikladu. Ať uvažujeme o zrně s kteréhokoli hlediska, nenacházíme v něm nic protikladného vzhledem k stéblu; a není tu ani žádný boj mezi zrnem a stébem, nýbrž klidný, přirozený, pozvolný, vitální růst stébla ze zrna.

Nejsou zde tedy ani protiklady, ani jednotu protikladů, ani boj protikladů. Zkrátka, nelze tu vůbec mluvit o žádné trojtaktové dialektice.

¹⁰⁾ L. SVOBODA: Marxismus-leninismus, státní filosofie SSSR. Praha 1946, str. 14—15.

A podobně je tomu i v ostatních příkladech. Z motýliho vajíčka se pozvolna a klidně vyvine housenka a ze zakuklené housenky zase zcela přirozeně, bez násilí a bez boje se vylíhne motýl.

Ani zde tedy nejsou žádné protiklady, ani jejich sjednocení, ani vzájemný boj protikladů.

Vezměme v úvahu další příklad: starověký materialismus - idealismus - moderní materialismus. Chce snad někdo, tvrdit, že ve starověkém materialismu je skutečně obsažen pozdější idealismus, a že moderní materialismus obsahuje v sobě i starověký materialismus i idealismus? To by byly zřejmé nesmysly. Ale ze všeobecných zásad dialektického postupu by se muselo dojít k takovým nesmyslům.

A totéž platí také o dalším příkladu: Prvotní komunismus - soukromé vlastnictví - budoucí komunismus.

Konečně vezměme v úvahu ještě příklad o atomové struktuře. V atomu jsou sice dvě složky, jedna kladná, druhá záporná. Obě navzájem tvoří jeden celek, jeden atom. Ale není mezi nimi žádného sváru. Obě tyto složky se navzájem podmiňují. Je mezi nimi vzájemné napětí, přitahování, doplňování, podmiňování, ale nikoli svár a boj.

Z toho je zřejmé, že marxistická nauka o dialektice není ve shodě se skutečností.

Dialektický postup v noetice - jak jej hlásal Hegel - je možno jaksí vyložit. Je totiž možno, dané tvrzení popřít (negace), a pak zase popřít to, co bylo popřeno (negace negace). Ale chtít uplatňovat dialektický postup v ontologii, - jak to činí marxismus - to je zřejmě nesmyslné. »Dialektika materialistická - praví T. G. Masaryk - je *contradictio in adiecto*«¹¹.

2. — Změna kvantity v kvalitě.

Marxisté tvrdí, že se při dialektickém postupu kvantita mění v kvalitu.

Co rozumějí kvantitou a co kvalitou? Marxista L. Svoboda praví, že kvalita je »reálná, na vědomí nezávisle existující určenost věci«¹². Tedy to, co se obecně nazývá reálnou vlastností věci¹³. Kvantitou pak rozumějí to, co se obecně označuje tímto výrazem, totiž rozložitost hmotné věci v prostoru, její velikost, její váhu¹⁴.

Vizme tedy, co plyne z marxistické zásady, že kvantita se mění v kvalitu a naopak.

Kdyby se kvantita měnila v kvalitu, pak by věc nově vzniklá neměla kvantitu. A v případě, že by se kvalita změnila v kvantitu, pak by věc nově vzniklá neměla kvalitu. Neboť změnil-li se jedna věc v druhou, pak

¹¹) T. G. MASARYK: *Otázka sociální*. Praha 1946, sv. 1, str. 66.

¹²) L. SVOBODA: *Marxismus-leninismus*, 15.

¹³) Poněkud jinak definují kvalitu HRUBÝ—VLK v *Základech marxistického myšlení*« (Praha 1946). Na str. 103: »Pravíme-li tedy, že věc má svou kvalitu, že má vlastní, od jiných procesů odlišný vnitřní zákon vývoje«. A na str. 104: »Proto je kvalita vnitřní zákon, který charakterizuje určitým způsobem průběh procesů, tedy podstatnou zákonitostí procesů«.

¹⁴) HRUBÝ—VLK se ve své definici kvantity úplně odchyľují od obecného pojetí. Na str. 104 (uv. d.) praví: »Kvantita je souhrn všech stránek vývoje, proces sám«.

ta první přestane existovat. Je však nemyslitelné, aby hmotná věc neměla kvantitu nebo kvalitu.

Z toho je tedy zřejmé, že zákon marxistické dialektiky o změně nesmyslný.

Ostatně, vezme-li se tento zákon konkrétně, ukáže se zřejmě jeho nesprávnost. »Uvažme zkapalnění plynu: to je vázáno na kritický bod, tedy na určitou teplotu při určitém tlaku. Jen za těchto kvantitativních podmínek může plyn přejíti v kapalinu. Která kvantita se zde zvrátila v kvalitu? Vždyť kvantita molekul, jejich množství, zůstává zachováno. Energie tepelná zůstává také zachována. Která kvantita se tedy má zvrátiti? A kvalita? Jedna kvalita, totiž struktura plynu, se zvrací, chceme-li již tak hovořiti, v jinou kvalitu, totiž ve strukturu kapaliny. Vystřídá tedy nanejvýše jedna kvalita druhou, poněvadž bez kvality vůbec nic v přírodě není, a kvantita při tom zůstává jako podklad kvality, poněvadž bez kvantity také v přírodě nic není«¹⁵.

Mění se zde jedna kvalita v druhou, ale kvantita, množství, váha, zůstává beze změny. A podobně je tomu při kterémkoli jiném procesu fyzickém, chemickém nebo biologickém.

Z toho vidíme, že marxistický zákon o změně kvantity v kvalitu je kvantity v kvalitu je nepřijatelný.

3. N e g a c e n e g a c e .

Podle tohoto zákona marxistické dialektiky »je prvotní these popřena, negována svým protikladem, antithesí . . . Ale i tato antithese, tedy negace, je a musí být opět negována, má-li dojít k synthese«¹⁰.

Ukázali jsme už při rozboru příkladů dialektického postupu, že na ně nelze aplikovat negaci. Ta platí pouze v noetice, mezi pojmy a větami, ale nikoli v ontologii, mezi různými jsoucnými. V přírodním dění není nic negováno, nic se neztrácí, nic nezaniká. Platí tu vždy zákon o zachování energie a hmoty. Na př. z obilného zrna jsou zásobní látky přebírány do vyrůstajícího stébla a do klasu. Není tu žádný boj mezi jednotlivými částmi, nýbrž vitální jednota celé rostliny od kořínku až ke klasu. Nic tu není negováno.

A ještě něco. Podle marxistické dialektiky tato »negace negace« vede k synthese, k vytvoření čehosi vyššího, dokonalejšího, co tu dříve nebylo.

Sledujme tedy uvedený příklad a hledejme, co vyššího se vyvíjí z obilného zrna. Při každém vyrůstání klasu z obilného zrna by se podle marxistické dialektiky měla v klase vytvořit dokonalejší zrna, zrna vyššího druhu atd. Skutečnost je však docela jiná. Skutečnost nám jasně ukazuje, že obilná zrna jsou stále téhož druhu i po staletích a tisíciletích. Bylo zjištěno z obilných zrn, nalezených v egyptských pyramidách, že staří Egypťané měli obilná zrna právě téhož druhu jako my.

* * *

¹⁵) PECKA—PAVELKA—CHUDOBA: Křesťanský realismus a dialektický materialismus. Brno 1946, str. 65 násl.

¹⁰) L. SVOBODA, uv. d., str. 15.

Z toho všeho tedy vidíme, že všechny tři hlavní zákony marxistické dialektiky se neshodují se skutečností, a proto pro myslícího člověka jsou nepřijatelné.

§ 2. PRVNÍ ROZUMOVÉ ZÁSADY A MARXISTICKÁ DIALEKTIKA.

Abychom si utvořili správný úsudek o marxistické dialektice, musíme ji srovnat s prvními zásadami zdravého rozumu. Poněvadž tu jde o otázku velmi důležitou, z jejíhož rozřešení vyplývají velmi závažné a dalekosáhlé důsledky, je třeba věnovat jí náležitou pozornost právě s tohoto hlediska. K vůli jasnosti napřed zde uvedeme první zásady zdravého rozumu a pak s nimi srovnáme marxistickou dialektiku.

I. — První rozumové zásady.

Aristoteles ve své *Metafysice* (kn. 4, hl. 3.) ukazuje, že první rozumová zásada je zásada kontradikce. Tam také dokazuje její reální platnost a vyvrací námítky Heraklita a sofistů.

1. Zásada kontradikce.

Nejvyšší rozumová zásada je zásada kontradikce, protože se zakládá přímo na prvním rozumovém pojmu; a to je pojem jsoucna v protikladu k nejsoucnu. V logické formě můžeme tuto zásadu vyjádřit takto: je nemožné tvrdit a popírat totéž o též s téhož hlediska. Na př. nemohu říci, že člověk zároveň a s téhož hlediska je zvíře a není zvíře. V ontologické formě můžeme tuto zásadu vyjádřit takto: je nemožné, aby totéž s téhož hlediska zároveň bylo i nebylo.

Ve formě logické je vyjádřeno, že absurdum si nelze myslit, alespoň ne to, co je zřejmě nesmyslné, jako na př. čtverhranný kruh. Ve formě ontologické pak je vyjádřeno, že absurdum nemůže existovat. Rozlišením logické formy od ontologické formy této zásady zdravý lidský rozum praví, že zásada kontradikce má reální a objektivní platnost, t. j. že absurdum (jako na př. čtverhranný kruh) si nejen nelze myslit, nýbrž že absurdum nemůže ani existovat mimo mysl, mimo poznání, ve světě reálním a objektivním.

2. Zásada totožnosti.

Nejvyšší zásadu lze vyjádřit také ve formě kladné, totiž: Jsoucno je jsoucno; nejsoucno je nejsoucno. Pak tato zásada sluje zásadou totožnosti. Není to pouhá tautologie, nýbrž je to kladné vyjádření totožnosti jsoucna a jeho protikladu k nejsoucnu.

Jasněji lze tuto zásadu vyjádřit takto: Všechno, co existuje, má vymezenou bytnost.

3. Zásada podstaty.

Uvažuje-li se o jednotě jsoucna vzhledem k jeho různým a měnivým jevům, pak zásada jsoucna dostane nové vymezení; bytnost se tu pak bere jako podstata, a tak máme zásadu podstaty: všechno, co jest, je podstata; jev (čili smysly postřehnutelný případek) je to, čím je něco takové nebo čím se jeví takové, na př. čím je něco velké, teplé,

bílé atd. Aby bylo zřejmé, že se tato zásada zakládá na zásadě totožnosti, lze ji vyjádřit jinými slovy takto: každé jsoucno je jedno a totéž pod svými různými a měnivými jevy, má-li ovšem nějaké jevy.

4. Zásada účinné příčiny.

Zásadu účinné příčiny můžeme vyjádřit takto: Je nutno, aby každé nahodilé jsoucno bylo účinně vytvořeno od jiného. Jinými slovy: Je nutné, aby to, co není samo od sebe, bylo vytvořeno od jiného.

Tato zásada je samozřejmá. Ale je možné ji také dokázat nepřímou, uvedením k absurdum.

Nahodilé jsoucno je totiž takové jsoucno, které může být nebo nebýt. Kdyby však takové jsoucno nebylo od jiného účinně vytvořeno, plynulo by z toho, že je samo od sebe a zároveň není samo od sebe. Bylo by totiž samo od sebe, protože by - jak se předpokládá - nebylo účinně vytvořeno od jiného. A zároveň by nebylo samo od sebe, protože je to jsoucno nahodilé, a k pojmu nahodilého jsoucna patří, že není samo od sebe. Kdyby však nebylo ani samo od sebe, ani od jiného, pak by nemělo žádného důvodu bytí, nemělo by důvodu, proč spíše je než není, a proto by se nelíšilo od nejsoucna. Tak tedy popření zásady příčinnosti vede nejen k nepochopitelnému (jak připouští Kant), nýbrž k nemožnému a nesmyslnému, ke kontradikci, k rozporu.

II. — Srovnání marxistické dialektivy s prvními rozumovými zásadami.

1. Zásada účinné přičinnosti.

Marxistická dialektiva tvrdí, že hmota je ve stálém vývoji, že přechází ze stavu nedokonalého do stavu dokonalejšího známým trojtaktovým postupem (these, antithese, synthese), takže synthesa je vždy cosi dokonalejšího, vyššího než obě předešlé složky, z nichž vznikla. Marxistická dialektika tvrdí, že z neživé hmoty se vyvinul trojtaktovým postupem všechen život, rostlinstvo, zvířata i lidé, že z neživé hmoty se vyvinul i lidský duch. Marxistická dialektika tedy tvrdí, že dokonalejší pochází od nedokonalějšího.

Avšak tvrditi, že něco vyššího a dokonalejšího je účinně vytvářeno něčím nižším, to znamená popírat základní zásadu účinné přičinnosti. Neboť pak by to, co je v oné dokonalejší věci více, bylo bez účinné příčiny, vzniklo by to tedy z ničeho. To je však nemožné. Nikdo totiž nemůže dát, co sám nemá. Žádná příčina nemůže dát svému účinku větší dokonalost, než má sama. Proto žádný účinek nemůže býti dokonalejší než jeho vlastní příčina.

Tvrdí-li tedy marxistická dialektika, že se z neživé hmoty vyvinulo všechno živé, že z nedokonalého se vyvíjí vždy něco dokonalejšího, popírá tím základní zásadu účinné přičinnosti.

2. Zásada podstaty.

Podle zásady podstaty všechno, co jest, je podstata. Jev pak je to, čím je něco takové nebo čím se jeví takové. Jinými slovy: Každé jsoucno je jedno a totéž a zůstává totéž pod svými různými a měnivými jevy.

Každé jsoucno má vymezenou podstatu, která je subjektem případků, a která zůstává nezměněna, i když se mění její případy, velikost, barva atd., a která je principem činnosti.

Avšak marxismus - jak je patrné z předešlého - vůbec neuznává existenci podstaty. Mluví jen o neustálém vývoji, o ustavičném pohybu všech věcí, o jevech, které lze při tom pozorovat.

Tak tedy marxismus popírá základní zásadu podstaty.

3. Zásada kontradikce a totožnosti.

Podle zásady kontradikce a totožnosti žádné jsoucno nemůže s téhož hlediska zároveň být i nebýt. Proto každé jsoucno má vymezenou podstatu.

Avšak marxismus tvrdí, že jsoucno i nejsoucno se ztotožňuje v samém dění jako these a antithese a že ztotožněním či sjednocením protikladů vzniká synthesa. Marxismus popírá, že každé jsoucno má vymezenou podstatu. Jak jsme viděli, vůbec neuznává podstatu. A proto neuznává ani podstatný rozdíl mezi živým a neživým, mezi hmotou a duchem, mezi pravdou a nepravdou, mezi dobrem a zlem. Podle něho se všechno ztotožňuje v samém dění.

Z toho vidíme, že marxismus popírá základní zásadu kontradikce a totožnosti. A proto též popírá všechny první rozumové zásady, které vyplývají z této základní zásady kontradikce.

4. Další důsledky.

Když tedy marxismus popírá zásadu kontradikce a všechny základní rozumové zásady, když proklamuje zásadu absolutního evolucionismu a relativismu, když popírá existenci věčných a neměnitelných zásad, tím samým popírá všechnu vědu, upadá do rozporů a nemůže se nazývat vědeckým.

Věda totiž nechce podávat pouze jednotlivé jevy rozličných věcí, nýbrž chce poznat jejich všeobecné příčiny a zákony a z nich pak vyvozovat závěry. Chce proniknout k něčemu všeobecnému, nutnému a neměnitelnému. Je to však možné, není-li nic všeobecné, nic nutné, nic neměnitelné? Není-li neměnitelných pojmů a zásad, pak je úplně přerušena všechna souvislost mezi jednotlivými generacemi. Pak není možno vžítí se nyní do způsobu myšlení a nazírání dřívějších dob, pak není možno ani předvídat, jak se bude společnost vyvíjet v další době. Chybí nám pak totožnost pojmů. Když se pojmy a zásady stále mění, pak nemůžeme vědět, jaké pojmy měl Aristoteles a zda usuzoval správně, ani jaké pojmy měli Marx nebo Engels, a zda se nemýlili, neboť hospodářské poměry jak v době Aristotelově, tak v době Marxově a Engelsově, byly značně jiné než hospodářské poměry nynější, a proto podle zásad dialektického materialismu i jejich pojmy a úsudky musely být mnohem jiné než pojmy a úsudky nynější doby. Z toho vidíme, že dialektický materialismus vede k úplnému skepticizmu.

Mimo to dialektický materialismus upadá do velkých rozporů. Podrobně líčí vývoj společnosti v minulosti i v budoucnosti. Ale když se všechny pojmy a zásady stále vyvíjejí a mění, pak i pojem a zásada vývoje by se musela měnit během doby podle hospodářských poměrů, a pak vývoj někdy neexistoval a snad v brzké budoucnosti také ustane. Odkud tedy marxisté vědí, že se všechny zásady stále měnily v minulosti, a odkud vědí, že se všechno bude měnit i v budoucnosti, že zanikne stát, že zaniknou třídy, že zanikne i soukromé vlastnictví výrobních prostředků? Odkud vědí, že se vytvoří nové pojmy a zásady politické, náboženské a mravní? Odkud mají ten všeobecný a vždy stejně platný zákon vývoje? A jak to, že se tento zákon vývoje nikdy neměnil v minulosti a že se nezmění ani v budoucnosti, ačkoli hospodářské poměry se stále mění? Hle, do jakého rozporu upadají marxisté svým dialektickým materialismem.

Aby tomuto rozporu unikli, Marx i Engels připouštějí, že existují věčné a neměnitelné pravdy ve vědách matematických, jako jsou matematika, astronomie, fyzika, chemie, mechanika a přírodní vědy¹⁸. Tímto doznáním však, aniž to tuší, rozbourávají celou svou theorii o vývoji. Neboť uvedené matematické vědy mají velmi mnoho pojmů a zásad, které jsou společné i ostatním vědám a které jsou vlastním předmětem filosofie. Tak na př. pojmy jsoucna, bytí, podstaty, kvantity, kvality, příčiny, účinku pohybu, vztahu, zákona a mnohé jiné. Takové pojmy jsou společné všem vědám, také vědám matematickým. Jsou však vlastním předmětem filosofie, která je objasňuje a uspořádává. Z těchto neměnitelných pojmů, nezávislých na čase a hospodářských poměrech, vyplývají další neměnitelné zásady, které jsou základem dalšího správného myšlení a které si musejí také matematické a přírodní vědy vypůjčovat z filosofie. Sem patří zásada kontradikce, zásada účinné příčinnosti, zásada účelnosti, zásada, že celek je vždy větší než kterákoliv jeho část atd. Také matematické a přírodní vědy musejí přijímat tyto zásady jako neměnitelné. Bez těchto zásad by nebylo žádné vědy¹⁹.

Když tedy marxistický evolucionismus popírá existenci neměnitelných pravd, pak by měl důsledně popřít neměnitelné zásady i v matematických vědách, ano i svůj zákon vývoje. Nečiní-li tak, je nedůsledný, a tedy nevědecký.

Z toho všeho je zřejmé, že dialektický materialismus je v rozporu se základními zásadami přirozeného rozumu.

Je ovšem samozřejmé, že pak je v rozporu i se základními zásadami křesťanství. Zdravý lidský rozum, ani křesťanství nepopírá důležitost kontradikce. Ale nemůže připustit, že kontradikce (protiklad), a tedy naprostý evolucionismus a relativismus jsou podstatou skutečnosti. Křesťanství nemůže připustit naprostý evolucionismus, nemůže připustit absolutní relativnost všeho, pravdy i nepravdy, dobra i zla . . . , neboť tím by pošlapalo základní zásady zdravého lidského rozumu.

¹⁸) Sr. ENGELS: Antidühring. Praha 1933, str. 74.

¹⁹) Sr. V. CATHREIN: Socialismus. Praha 1899, str. 58 násl.

Marxisté velmi často hledají pro svou nauku oporu v přírodních vědách. Dovolávají se zvláště objevů moderní fyziky a prohlašují, že správnost dialektického postupu byla potvrzena nejnovějšími objevy atomové fyziky. Tak na př. A. Kolmann praví: »Přesvědčujeme se o tom, že fyzika atomu a atomového jádra úplně potvrzuje správnost, pravdivost, nezvratnost světového názoru dialektického materialismu, jako závěru ze vší lidské praxe, ze všeho lidského vědění, z poznání přírody a vesmíru, ze vší lidské historie. Přesvědčujeme se o tom, že výsledky nejnovější fyziky plně potvrzují zejména tu formulaci hlavních rysů dialektického materialismu, kterou podal Stalin a která znamená toho času nejvyšší stupeň rozvoje našeho světového názoru«²⁰. A o něco dále: »Celý souhrn objevů fyziky jader slouží jako nové potvrzení marxistického filosofického materialismu, všech jeho základních rysů«²¹.

Je tedy třeba pozorně si všimnout, zda se toto tvrzení shoduje se skutečností a zda opravdu moderní fyzika potvrzuje všechny základní rysy dialektického materialismu. Až do nedávné doby byl atom považován za nejmenší částku hmoty, kterou už nelze dále dělit na menší částky. Objevem a studiem radioaktivity a radioaktivních prvků na začátku tohoto století se přišlo k poznání, že atom není nejmenší, nedělitelná částka hmoty, nýbrž že se skládá z jádra, elektricky kladně nabitého, a z elektronů (nejméně jednoho), nabitých záporně. Později se ještě zjistilo, že ani atomové jádro není nedělitelné, nýbrž že se skládá z protonů a neutronů. R. 1932 byl objeven ještě positron. A moderní fyzika v nejnovější době mluví ještě o neutrinu a mesonu, jejich existence však nebyla dosud nikým dokázána²².

Teprve nedávno byl dokázán už dříve vyslovený názor, že světlo se skládá z proudu droboučkových tělísek, jimž byl od r. 1926 dán název foton²³. Moderní fyzika dovede nyní nahradit atomový elektron fotonem.

1. Z těchto nepopíratelných skutečností marxisté vyvozují, že hmota a energie jsou ekvivalentní, a že tedy existuje toliko hmota, která se projevuje v různých formách.

K tomu poznamenáváme, že takový závěr je příliš ukvapený. Přírodní vědy totiž zkoumají pouze to, co jest přístupné smyslům. To jest jejich vlastní předmět. A taková jest i jejich metoda. Je omezena jenom na to, co je přístupné smyslovému poznání. Vlastním předmětem rozumu

²⁰) A KOLMANN: Nejnovější objevy soudobé atomové fyziky ve světle dialektického materialismu. Praha 1946, str. 80.

²¹) Tamtéž, str. 85.

²²) Sr. J. O. MARTINOVSKÝ: Základy nauky o hmotě a životě. Praha 1946, str. 50 násl. — Sr. též A. ČERVÍN: Svět moderní chemie. Praha 1946, str. 9. násl. — K. ZINK: Světové problémy fyziky. Praha 1943, str. 37 násl.

²³) Sr. GEORGE: Dílo Ludvíka de Broglie a fyzika dneška. Stará Říše 1937, str. 20.

je však podstata smyslové věci. Ta se nedá nijak měřit ani vážit, ta se zcela vymyká jakémukoliv fyzickému pozorování. Tu může poznat jen rozum. A rozum ji poznává z vnější činnosti a z vlastností smyslových věcí. Kde pozoruje vlastnosti zcela jiné a činnost zcela odlišnou, tam usuzuje na existenci jiné podstaty, neboť činnost vychází z podstaty. Svým rozumem poznáváme, že hmota má jiné vlastnosti než světlo a jinou činnost než světlo. Proto zcela logicky soudíme, že hmota je jiná podstata než světlo.

Totéž je třeba říci také o atomech různých prvků, srovnáváme-li je navzájem mezi sebou. Fysika tvrdí, že mezi atomy různých prvků není podstatný rozdíl, protože atomy všech prvků se skládají z týchž dvou základních částí: z kladného jádra a záporných elektronů, jejichž počet je ovšem různý u atomů různých prvků. Filosofie však vidí dále a více, vidí podstatu věcí. Z toho, že u atomů různých prvků vidí zcela odlišné vlastnosti a úplně jinou činnost, jiné reakce, logicky vyvozuje, že každý prvek je jiná podstata.

2. Dále marxisté tvrdí, že atomová fysika potvrzuje dialektický zákon stálého vývoje přírody. Každá věc, každá molekula a každý atom prý není nic jiného než proces, neustálý pohyb hmoty, stálé vznikání a zanikání. Tento zákon stálého vývoje celé přírody je prý potvrzen zvláště radioaktivitou.

Zde musíme rozlišit dva druhy změn: Změny případkové a změny podstatné.

Existují změny případkové, při nichž věc, která se mění, zůstává podstatně stejná. V takových případech se uskutečňuje vývoj, ale jen vývoj případkový. Podstata při tom zůstává nezměněna. V takových případkových změnách se zákon stálého vývoje zcela neuplatňuje.

Mimo to existují též změny podstatné, při nichž se jedna podstata mění v druhou. Ale ty se dějí pravidelně, jen když už věc existovala delší dobu v podstatné totožnosti.

To všechno platí o věcech hmotných. Nehmotná jsoucna zůstávají stále táž, i když se mění případkově. To se však vymyká rámci přírodních věd, o nichž zde mluvíme.

Nelze tedy říci, že atomová fysika potvrdila zákon stálého vývoje přírody ve smyslu naprostého evolucionismu.

3. Marxisté dále tvrdí, že atomová fysika potvrzuje také dialektický zákon o změně kvantity v kvalitu, o náhlém »skoku« či »zvratu«, kterým se uskutečňuje tato změna. Neboť atomová fysika ukazuje, že nejen jeden prvek se mění v druhý náhle, nýbrž i změna atomového jádra i jeho elektronového obalu bývá uskutečněna náhle.

Co se týká náhlosti změny, o tom není sporu. Takovou náhlou všeobecně uznávají také filosofové. Aristoteles však také ukazuje, že před takovou velkou a náhlou změnou musí předcházet řada menších změn, které pozvolna připraví onu velkou změnu.

Co se však týká marxistického tvrzení, že kvantita se mění v kvalitu, to bylo už shora vyloženo a bylo též ukázáno, jak je to tvrzení nesmyslné. Proto není třeba to zde znovu opakovat. Také fysika dokazuje, že se při změně jedné věci v druhou nemění kvantita v kvalitu, neboť kvantita

(váha hmoty i množství použité energie) zůstává po změně stejná jako před změnou.

4. Marxisté konečně tvrdí, že atomová fyzika potvrzuje dialektický zákon o jednotě a boji protikladů. Kladné jádro a záporný elektron, spojené v jeden atom, to prý jsou protiklady spojené v jednotu. A v atomu je mezi těmito dvěma složkami neustálý boj, až se konečně atom rozštěpí v další části, jak je patrné zvláště u radioaktivních prvků.

Předpokládáme-li, že proton, elektron a ostatní složky atomu jsou podstaty, které tvoří jenom nahodilý celek (což však není jisté), pak je těžko mluvit o jednotě protikladů v atomu.

Podle marxistické nauky o dialektickém postupu vyrůstá z these pozvolna antithese, a konečně z obou protikladů vzniká synthesa.

Nic takového však nenachází v atomu ani moderní fyzika. Ani jádro nevyrůstá z elektronu, ani elektron z jádra. Obě tyto složky jsou sice v jednom celku, v jednom atomu, ale i v atomu zůstává jádro dále jádrem a elektron elektronem. Nelze tu vůbec mluvit o nějakém boji mezi jádrem a elektrony, mezi protonem a neutronem. Všechny tyto části se navzájem podmiňují, přitahují a doplňují.

A dále, vyjma prvky radioaktivní, u ostatních prvků nelze vůbec mluvit o neustálém vývoji, o neustálém přecházení protikladů v synthesu. V těchto prvcích jsou jádra spojena s elektrony v pevnou jednotu už po mnoho tisíciletí. Jen s velkým násilím se podařilo moderní fyzice rozbít tuto pevnou jednotu atomů. To všechno svědčí proti marxistické dialektice, která učí, že se všechno neustále mění z these v antithesi, a z nich v synthesi.

* * *

Z toho všeho vidíme, že objevy moderní fyziky nejen nepotvrdily marxistickou dialektiku, nýbrž svědčí proti ní.

Pozoruhodné je, že Lenin viděl v moderní fyzice nepřitele dialektického materialismu. Ještě v r. 1922 upozorňoval na nebezpečí, kterým moderní fyzika ohrožuje dialektický materialismus²⁴.

§ 4. BIOLOGIE A MARXISTICKÁ DIALEKTIKA.

Marxisté tvrdí, že se podle zásad dialektického materialismu vyvinul všechnen život samočinně z neživé hmoty. Engels praví o původu života, že podle poznatků přírodních věd »se musel udáti chemickou cestou«²⁵. Marxisté od svého počátku až podnes vesměs přijímají Darwinovu vývojovou teorii.

1. Uvedli jsme už shora rozumový důvod, z kterého je zřejmé, že se život nemohl vyvinout z neživé hmoty samočinně. Nikdy totiž nemůže účinek obsahovat více dokonalosti než jeho vlastní příčina. Neboť pak by to, co je v onom účinku více, bylo z ničeho. To je však nemožné. Tedy život nikdy nemohl vzniknouti samočinně vývojem neživé hmoty, nýbrž musel být vytvořen první příčinou.

²⁴) V. rev. »Pod znamenjem marxisma« 12. III. 1922.

²⁵) ENGELS: Antidühring, str. 48 násl.

2. Dále je třeba připomenout, že biologický materialismus byl překonán moderní biologii.

»Jisto je, - praví univ. prof. Dr. J. Bělehrádek - že žádná ze součástí buněčných se neudrží na živu sama o sobě. Dále je jisto, že každá z těchto součástí může v některých buňkách chybět, aniž tím buňka nutně zachází. Jest tedy považovati buňku za soustavu, která je živá jako koordinovaný celek, jenž se udržuje jistým skladebným řádem. Nelze proto nalézt v buňce žádný element, jenž by byl sám o sobě živý a jenž by propůjčoval životnost součástkám ostatním. Jako nelze říci, že by některá látka, obsažená v živé hmotě, byla příčinou života bioplasmy, tak nelze ani říci, že by některá část buňky byla sama jediná příčinou života jejího«²⁶.

Moderní biologie dospěla k závěru, že žádné živé jsoucno nemůže nikdy vzniknout z neživé hmoty. Nové poznatky o vnitřní skladbě organismu nepřipouštějí vysvětlovat původ života jen z neživé hmoty. Neboť v každém organismu existuje řád, struktura, plán, jaký nelze najít v žádné neživé hmotě.

Typické znaky živých jsoucnů uvádí J. Bělehrádek: »Podle vitalistů (a neovitalistů) je typickým znakem živých soustav jejich účelnost (hledisko teleologické), která se projevuje jednak principem sebezáchovy, jemuž jsou vlastnosti a schopnosti soustavy podřízeny, jednak principem hospodárnosti (ekonomie). Účelnost je tak nápadnou vlastností života, že nepodjatý pozorovatel ji musí uznati jakožto hlavní rozdíl mezi živým a neživým«²⁷. A o něco dále: »Buňka a živá hmota jsou druhotné odvozeniny, celek organismu je primární. Celek si podřizuje části, je skladebný a je tedy prolnut účelností, ale ovšem zároveň i příčinností. Avšak příčinnost sama nevyloží celku beze zbytku. Teprve účelová stránka organismu dává smysl vztahům kausálním«²⁸.

Tak tedy jeden z věhlasných odborníků ukazuje, že moderní biologii byl překonán biologický materialismus, a tedy i dialektický materialismus.

3. Moderní biologie také už dávno odmítla darwinistický evolucionismus, který tvrdí, že všechny nynější druhy organismů se vyvinuly samočinně z několika málo původních prarodů, a kterého se proto marxisté dovolávají na potvrzení své nauky o dialektice.

Marxisté ještě podnes stále opakují tuto darwinistickou nauku. Proto nebude nevhodné poukázat zde alespoň krátce na hlavní these darwinismu a podrobit je kritice²⁹.

²⁶) J. BĚLEHRÁDEK: Obecná biologie. Díl I. Praha 1946, str. 132.

²⁷) Tamtéž, str. 16.

²⁸) Tamtéž, str. 18.

²⁹) Sr. E. RÁDL: Dějiny vývojových teorií v biologii 19. století. Praha 1909. — J. VELENOVSKÝ: Přírodní filosofie, Praha 1921. — E. WASMANN: Die moderne Biologie und die Entwicklungstheorie. Freiburg i. Br. 1906. — MAREŠ: Fysiologie. 1906 Praha, sv. 1., 27 násl.

I. Darwin vysvětluje vznik dokonalejších organismů z předcházejících, méně dokonalých, hlavně bojem o život, náklonností organismů k změnám a dědičností těchto změn.

A) Předně, v celé přírodě prý vládne neúprosný boj o život. Jenom nejsilnější jedinci přežijí v tomto boji, ostatní hynou. Takovým způsobem příroda sama takřka vybírá ty nejzdatnější organismy.

B) Za druhé, organismy mají schopnost přizpůsobovat se a měnit se podle potřeby. Tak se vyvinuly různé odrůdy koní, psů, a též různé odrůdy téhož druhu v říši rostlin.

C) Za třetí, tyto nepatrné změny se dědí. A k tomu přistupují zase nové a nové malé změny. Po mnoha generacích pak vznikne nový druh.

II. Vážní přírodovědci uvádějí proti darwinismu velmi závažné důvody.

A) Proti darwinistickému tvrzení, že přírodní výběr je nej důležitější činitel vývoje, mluví tyto důvody:

Paleontologie ukazuje, že mnohé silné druhy hynou, kdežto slabší trvají dále. Tak na př. vyhynuli obrovští ještěři, ichthyosauři, plesiosauři, mamuti, skalní medvědi. Kdežto slabší organismy, jako řasy, měkkýši a pod., žijí dále.

Je známo ze zkušenosti, že se více rozmnožují druhy méně dokonalé v rostlinstvu i ve zvířectvu, na př. bakterie, hmyz a pod., a že je obtížnější vyhubiti je než dokonalejší druhy. Někdy bývá třeba chránit některé druhy zvířat zákonem, aby nevyhynuly úplně.

Proti slepému mechanismu přírodního výběru vážní přírodovědci právem poukazují na účelnost, na reakci, vycházející z nitra organismu, již se tvoří nové podmínky k zachování života. Životní síla pořádá a řídí fyzické síly k určitému cíli, jehož ony samy o sobě nemohou dosáhnout. Je známo, že žádný organismus se nedá vyhladit jen zcela mechanicky, nýbrž že se brání a přizpůsobuje se obtížnějším životním podmínkám. I slabý organismus hledá možnosti, jak se udržet a rozmnožit. Každý organismus si spravuje poruchy, které v něm byly způsobeny zvenčí, obnovuje si odňaté tkáně, ano i celé orgány. Na př. když byly otráveny listy pupalky sublimátem, vylučování vody v nich nakrátko přestalo, ale brzo si rostlina utvořila nové kanálky, kterými vylučovala dále 26% vody z celkové váhy svého organismu. Fysiolog Wolf vyňal z oka čolka čočku; čočka se onomu čolkovi vytvořila znova, a to z duhovky³⁰⁾.

B) Proti darwinistickému tvrzení, že organismy mají schopnost přizpůsobovat se a měnit se podle prostředí, a že tak nabývají nových vlastností, uvádíme toto:

Skutečnost, že v organismu některých jedinců mohou nastat změny, sama nic nedokazuje pro vývojovou teorii. Aby změněné existenční podmínky měly trvale pozměňující vliv na organismy, musely by býti změny jimi způsobené u jednoho individua přeneseny na druhé, dále s generace na generaci stupňovány a tak upevněny, že i když potom přestane změna životních podmínek, zůstaly by nabyté přeměny zachovány.

³⁰⁾ Sr. MAREŠ: Fysiologie. Praha 1906, sv. I., str. 36.

Moderní biologie však dokázala, že takové trvalé změny jsou nemožné. Ukázala, že k tomu, aby změna byla dědičná, bylo by třeba, aby jí byly zasaženy také ty části, kterými by se mohla přenést, totiž pohlavní buňky. Pokusy však dokázaly, že to není možné.

Je sice pravda, že člověk může uměle dosáhnout menších změn v organismech, může totiž vypěstovat různé odrůdy jak v rostlinstvu, tak v živočišstvu. Ale větších změn nedocílí nikdy, i kdyby se namáhal sebevíce. Nový druh nevypěstí nikdy. Je tu jistá mez, kterou nelze nikdy překročit. Žádné lidské umění nedovedlo a nikdy nedovede vypěstít z růže lilii, z ryby ptáka, nebo z kočky psa.

Ze zkušenosti je také známo, že vytvoří-li se v organismu menší změna, neudrží se dlouho. Už v druhém a třetím pokolení slábně, až konečně zmizí. Je známo také, že vlastnosti získané osobní prací (jako věda, umění, ctnost), ani vlastnosti získané dresurou (na př. u psů) se zpravidla nedědí. Odrůdy a rasy uměle vypěstované nemají stálosti. Po několika generacích se vracejí do původního stavu³¹.

C) Proti darwinistickému tvrzení, že nově nabyté vlastnosti se dědí, až konečně vznikne nový druh, svědčí moderní biologie, jak bylo shora uvedeno.

Mimo to, paleontologie nezná přechodné formy mezi jednotlivými rody a druhy rostlinstva i zvířectva.

Druhy rostlinstva i zvířectva jsou od sebe ostře odděleny. Změny které se tu vyskytují, pohybují se vždy jen v uzavřené oblasti příslušného druhu; nikdy nejsou s to vytvořit nový druh³².

Z toho je tedy zřejmé, že darwinismus je zcela nesprávný, a že tedy marxisté se ho marně dovolávají na potvrzení své dialektiky.

* * *

Z á v ě r .

Z toho všeho vidíme, že marxistická dialektika, kterou marxisté považují za nejzákladnější část celé své nauky, je nesprávná. Viděli jsme, že před vážnou kritikou neobstojí její hlavní zákony. Ukázali jsme, že marxistická dialektika odporuje prvním a základním zásadám zdravého rozumu. Marně se marxisté dovolávají nejnovějších objevů v přírodních vědách, zvláště v atomové fyzice, na potvrzení své nauky. Všechny tyto objevy mluví spíše proti ní. Také moderní biologie svědčí proti marxistické dialektice.

Marxismus tedy položil nesprávný základ celému svému systému. Je pak samozřejmé, že důsledky, vyvozované z tohoto nesprávného základu, musejí být nesprávné.

³¹) Sr. RÁDL: uv. d. str. 393.

³²) Sr. tamtéž, str. 351 násl.

KAPITOLA 4.

HISTORICKÝ MATERIALISMUS.

(Materialistické pojetí dějin).

Dialektický materialismus existoval nejprve jen ve filosofické formě, jen v duchu Marxově. Marx se totiž napřed věnoval studiu filosofie. Teprve později se oddal více studiu národního hospodářství. Svou filosofii, svůj dialektický materialismus pak uplatnil a rozšířil na společnost, na dějiny lidstva. A tak z dialektického materialismu vznikl historický materialismus.

To připomíná Lenin ve svém dílku »Karel Marx«. Vysvětluje tam historický materialismus jako »materialistické pojetí dějin«. A k tomuto výrazu »materialistické pojetí dějin« ihned dodává: »Nebo přesněji řečeno, důsledné rozšíření materialismu na oblast společenských jevů«¹. Tak tedy sami marxisté učí, že historický materialismus je toliko aplikace dialektického materialismu na společnost a na dějiny lidstva.

Jako filosofická nauka komunismu, tak i jeho sociální nauka má dvojí rys: materialismu a dialektiky. S hlediska materialistického přiznává prvenství hospodářství. S hlediska dialektického učí, že lidská společnost se vyvíjí protikladně, třídním bojem, jenž skončí v diktatuře proletariátu, a konečně ve vytvoření beztřídní komunistické společnosti.

V této kapitole budeme zkoumat první stránku komunistické sociální nauky. Druhá stránka pak bude předmětem kapitoly následující.

Článek 1.

VÝKLAD HISTORICKÉHO MATERIALISMU².

1. VÝCHODISKO: HMOTNÁ VÝROBA.

Komunistické pojetí společnosti a dějin lidstva vychází z faktu výroby. Podle komunismu je člověk podstatně výrobcem hmotných životních prostředků, člověk je v podstatě dělník. Kdo

¹) LENIN: Karel Marx: Praha 1946, str. 17. — Podobně STALIN: v DHM, 5: »Historický materialismus je rozšíření platnosti pouček dialektického materialismu na zkoumání společenského života a aplikací pouček dialektického materialismu na jevy společenského života, na zkoumání společnosti a na studium dějin společnosti«.

²) Sr. T. G. MASARYK: Otázka sociální. Praha 1946, sv. I., str. 124—154. Masaryk zde ukazuje, jak nesnadné je podat přesnou a jednoznačnou definici historického materialismu, protože »Marx sám své názory postupem doby měnil, ještě více měnil názory vlastní i Marxovy Engels«. (str. 153).

nevyrábí hmotné životní prostředky, není člověk. Hmotnou výrobou se člověk liší od všech ostatních jsoucen v přírodě. »Lidi - praví Marx - můžeme odlišovat od zvířat vědomím, náboženstvím, nebo čímkoli chceme. Lidé sami se počínají odlišovat od zvířat, jakmile začnou vyrábět své životní prostředky«³. Výrobní činnost je prý tedy vlastní a podstatná činnost člověka. A proto čím více a lépe člověk vyrábí, tím více a lépe je člověkem.

Z toho plyne důsledek: Kdo nepracuje, kdo nevyrábí, není člověk. A dále: Kdo nepracuje, ať nejí. Kdo nepracuje, nemá právo žít.

Poněvadž komunismus tak vysoce oceňuje výrobní práci člověkovu, proto podle něho mají přede všemi ostatními vždycky přednost dělníci, mezi nimi pak zvláště stachanovci, to je ti, kteří dosáhli největšího výkonu ve výrobní práci.

Základní lidská činnost je tedy hospodářská výroba. Všechny ostatní druhy lidské činnosti jí předpokládají, z ní vyrůstají a jsou jí podřaděny. Tedy i nejduchovější druhy činnosti, jako filosofie, právo, mravnost, náboženství atd., vyrůstají z hospodářství a jsou mu podřízeny. Neboť podle marxismu hmotná výrobní činnost je jediná skutečná lidská činnost. Jako podle marxismu hmota je jediné skutečno, a »duch« se jen odvozuje a vyrůstá z hmoty, tak i hmotná výrobní činnost je jediná skutečná lidská činnost, a všechny ostatní druhy lidské činnosti, duchové činnosti, vyrůstají z hospodářské výroby. Jako hmota má prvenství nad »duchem«, tak i hospodářská výrobní činnost, má prvenství nade všemi druhy duchové činnosti.

Ano, hospodářská výrobní činnost má takové prvenství nad veškerou ostatní činností, že není ničím jiným omezována, není ničemu podřízena. Není omezována nebo určována ani lidskými potřebami, nýbrž ona sama je určuje; neřídí se tím, co lidé potřebují, nýbrž sama určuje, co mají potřebovat. »Nejčastěji - praví Marx - se rodí potřeby přímo z výroby nebo ze stavu věcí vyplývajících z výroby. Světový obchod stojí skoro celý nikoli na potřebách individuálních, nýbrž na potřebách výroby«⁴.

Z toho je patrné, proč východiskem marxistického výkladu dějin je hmotná výroba. »Musíme - praví Marx - začít s tím, že konstatujeme první předpoklad veškeré lidské existence, tedy celých dějin, totiž předpoklad, že lidé musí žít, aby mohli »dělat dějiny«. K žití však patří především jídlo a pití, příbytek, oděv a ještě mnohé jiné věci«⁵.

Aby tedy lidé mohli žít, musejí si opatřit prostředky k živobytí, musejí vyrábět své životní prostředky. Proto hospodářskou výrobní činností počínají celé dějiny lidské společnosti, a hospodářskou výrobní činností je řízen celý vývoj dějin. Proto prý hmotná výrobní činnost je klíčem k pochopení celého dějinného vývoje. Hospodářskou výrobou se

³) K. MARX: Deutsche Ideologie. V »Elementarbücher des Kommunismus«. Berlin 1931, str. 57.

⁴) MARX: Elend der Philosophie. Str. 23.

⁵) MARX: Deutsche Ideologie. I., 64.

počíná odlišovat dějinný vývoj člověka od přírodovědy, od dějin živočišných organismů. Tento původ lidských dějin vylíčil Engels ve svém článku »Podíl práce na polidštění opice«⁶.

ZÁKLAD A NADSTAVBA SPOLEČNOSTI.

Výroba je podle marxismu základem nejen individuálního života, nýbrž i sociálního života. Výroba určuje a vytváří základní sociální vztahy. Společnost je organizace směn, jež plynou z výroby anebo jsou konány pro výrobu. Společnost je podstatně jen souhrn výrobních vztahů. Všechny ostatní společenské vztahy jsou jen druhotné, nepatří k podstatě čili k základu společnosti, nýbrž jsou jenom nadstavbou, postavenou na hospodářské výrobě.

»Materialistické chápání dějin - praví Engels - vychází z věty, že výroba a vedle výroby směna výrobků je základem veškerého společenského pořádku; že v každé v dějinách vystupující společnosti dělba výrobků a s ní sociální členění na třídy a stavy se řídí podle toho, co a jak se vyrábí a jak se výrobky směňují. Podle toho poslední příčiny všech společenských změn a politických převratů je třeba hledati nikoliv v hlavách lidí, v jejich větším poznávání věčné pravdy a spravedlnosti, nýbrž ve změnách výroby a směny; je třeba hledati je nikoli ve filosofii, nýbrž v hospodářství příslušné doby«⁷.

Podle marxismu tedy celá ideologie (věda, umění, filosofie, mravnost, náboženství) vyrůstá z hospodářské výroby. Hospodářská výroba je základem, ideologie je nadstavbou.

Mezi hospodářským základem a ideologickou nadstavbou je vztah jako mezi příčinou a účinkem. Ideologie totiž vyplývá z hospodářství jako účinek z příčiny. Hospodářský základ je skutečnou příčinou celé ideologické nadstavby. A proto když ideologická nadstavba není ve shodě se stavem skutečných výrobních poměrů, pak se zřítí pod náporem výrobních sil, čili nastává revoluce, která odstraní všechnu starou ideologii. A z nového hospodářství pak zase vyroste nová ideologie.

⁶) ENGELS: Podíl práce na polidštění opice. Čes. překlad V. Štíbra, Praha 1946.

⁷) ENGELS: Antidürring. Praha 1933, str. 192.

Tutéž myšlenku zdůrazňuje Engels ve svém projevu nad hrobem Marxovým. Praví tam: »Jako Darwin odkryl zákon o vývoji organické přírody, tak Marx odkryl vývojový zákon historie: Prostý fakt, zakrytý posud ideologickými výhonky, že totiž lidé především musejí napřed jíst, pít, bydlet a šatit se, než mohou provozovat politiku, vědu, umění, náboženství atd., že tedy výroba bezprostředních hmotných prostředků k živobytí a tím daný hospodářský stupeň národa nebo období je základem, z něhož se vyvinula státní zřízení, právní názory, umění a dokonce náboženské názory těch oněch lidí. Tyto názory se tudíž musejí vykládat z tohoto základu, nikoli opačně, jak se dalo posud«. (Züricher Sozialdemokrat 1883, 22. března. Cituje Masaryk: Otázka sociální, Praha 1946, I., str. 138.)

Lenin pak tuto myšlenku shrnuje takto: »Společenské vztahy se dělí na materiální a ideologické. Ty jsou jen nadstavbou nad oněmi«. (LENIN: Kdo jsou přátelé lidu a jak bojují proti sociálním demokratům. Praha 1946, 27).

Celou tuto nauku shrnuje K. Marx v předmluvě svého spisu »Kritice politické ekonomie«. Engels i Lenin často uvádějí tento text. Lenin v něm vidí »ucelenou formulaci základních pouček materialismu, rozšířeného na lidskou společnost a její dějiny«⁸⁾. K Marx tam praví:

»Ve společenské výrobě svého života vstupují lidé do určitých, nutných, na své vůli nezávislých poměrů, výrobních poměrů, jež odpovídají určitému stupni vývoje jejich hmotných výrobních sil.

Souhrn těchto výrobních poměrů tvoří hospodářskou strukturu společnosti, reálnou základnu, na níž se pne právní a politická nadstavba a již odpovídají určité formy společenského vědomí. Způsob výroby hmotného života podmiňuje sociální, politický a duchovní proces života vůbec. Bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak, jejich vědomí je určováno jejich společenským bytím. Na jistém stupni svého vývoje se dostávají hmotné výrobní síly společnosti do rozporu s existujícími výrobními poměry, nebo - což jest jen právní výraz toho - s poměry vlastnickými, v kterých se dosud rozvíjely. Z forem rozvoje výrobních sil se tyto poměry proměňují v jejich pouta. Nastává pak období sociální revoluce. Se změnou hospodářské základny dochází pomaleji k převratu v celé ohromné nadstavbě. Zkoumáme-li takové převrasy, musíme vždy rozlišovat mezi hmotným převratem v hospodářských výrobních podmínkách, jež lze přírodovědecky přesně zjistiti, a mezi právními, politickými, náboženskými, uměleckými nebo filosofickými, zkrátka ideologickými formami, v nichž si lidé tuto srážku uvědomují a ji vybojovávají.

Jako neposuzujeme jednotlivce podle toho, co si sám o sobě myslí, právě tak nemůžeme ani takové období převratu posuzovat z jeho vědomí, nýbrž naopak, toto vědomí musíme vysvětlovati z rozporů hmotného života, z existující srážky mezi společenskými výrobními silami a výrobními poměry . . . V hrubých rysech lze označit asijský, antický, feudální a moderní měšťácký výrobní způsob za postupná období hospodářského a společenského útvaru«⁹⁾.

3. HOSPODÁŘSKÝ MATERIALISMUS A DETERMINISMUS.

Podle marxismu hospodářství je základem všeho; z hospodářství vyrůstá věda, umění, právo, mravnost, stát. A změní-li se hospodářský základ, změní-li se způsob výroby, nutně se musí změnit také celá ideologická nadstavba. Hospodářský materialismus marxismu je tedy v tom, že přiznává prvenství hospodářským poměrům, jak bylo shora vyloženo.

Hospodářský determinismus marxismu pak záleží v tom, že celý vývoj společnosti činí na konec vždy zcela závislým na hospodářských poměrech.

⁸⁾ LENIN: Karel Marx. Praha 1946, str. 15.

⁹⁾ K. MARX: Vorwort zur Kritik der politischen Oekonomie. 1859. E. d. M., Bd II, str. 85 násl. Cituje LENIN ve spisku »Karel Marx«. Čes. překlad, Praha 1946, str. 15 násl.

K. Marx praví (v textu právě uvedeném), že »výrobní poměry jsou determinované, nutné a na lidské vůli nezávislé«. Proto také chápal vývoj společnosti tak jako vývoj přírody, jenž podléhá nutným a neměnitelným zákonům.

Někdy ovšem marxisté poněkud zmirňují tento naprostý determinismus. Připouštějí, že občas také ideologická nadstavba má zpětný vliv na hospodářskou základnu. Připouštějí, že názory filosofické, právní nebo náboženské mohou zvolnit nebo urychlit hospodářský vývoj. Ale nakonec vždycky hospodářské poměry určují všechny ideologie, celou ideologickou nadstavbu.

Engels praví, že dějiny společnosti se podstatně liší od dějin přírody, neboť do dějin společnosti zasahuje svobodná lidská vůle, kdežto příroda je řízena slepými silami. A pak Engels v závěru své úvahy praví, že ačkoli jsou lidé svobodní, přece běh dějin je ovládán obecnými zákony, jimiž jsou s železnou nutností vedeny a hnány i lidské vůle.

»Dějiny vývoje společnosti - praví Engels - se v jedné věci podstatně odlišují od dějin vývoje přírody. V přírodě - pokud nepřihlížíme k zpětnému působení lidí na přírodu - jsou to jen nevědomí slepí činitelé, kteří na sebe působí a v jejichž vzájemné hře se uplatňuje všeobecný zákon. V ničem, co se děje - ani v nesčetných zdánlivých náhodnostech, které se stávají viditelnými na povrchu, ani v konečných výsledcích, potvrzujících zákonitost uvnitř těchto nahodilostí - se neděje nic jakožto chtěný, vědomý účel. Naproti tomu v dějinách společnosti jednají jen lidé, nadaní vědomím, počínající si s rozvahou nebo pod vlivem vášní, usilující o určité cíle; nic se neděje bez vědomého úmyslu, bez chtěného cíle. Avšak tento rozdíl, jakkoli důležitý pro zkoumání dějin, zejména jednotlivých období a událostí, nemůže nic změnit na skutečnosti, že běh dějin je ovládán vnitřními všeobecnými zákony. Neboť i zde, přes vědomě chtěné cíle všech jednotlivců, panuje na povrchu vcelku zdánlivě náhoda. Chtěné se uskutečňuje jen zřídka; ve většině případů se mnohé chtěné účely navzájem kříží a střetávají, nebo jsou neuskutečnitelné samy od počátku, či proto, že se nedostává prostředků k jejich dosažení«.

A pak Engels uzavírá: »Tak srážky nesčetných jednotlivých vůlí a jednotlivých činů vedou v oblasti dějin ke stavu, který je zcela obdobný stavu, panujícímu v nevědomé přírodě. Účely činů jsou chtěné, avšak výsledky, které skutečně z těchto činů vyplývají, jsou nechtěné, nebo pokud s počátku zdánlivě chtěnému účelu přece jen odpovídají, nakonec mají následky zcela jiné než chtěné«¹⁰.

V dalších odstavcích pak Engels několikrát opakuje, že za všemi lidskými pohnutkami a za vším lidským jednáním vždycky působí skryté »hybné síly«. Ty skryté »hybné síly« prý ovládají a řídí celý vývoj lidských dějin.

¹⁰) ENGELS: Ludvík Feuerbach. Praha 1946, str. 48.

Marx se domníval, že těmito »hybnými silami« je rozpor mezi protikladnými třídami společnosti.

Materialistickou stránku marxistické nauky o společnosti můžeme tedy shrnouti takto: Hmotná hospodářská výroba je považována za základ a příčinu všech ostatních druhů lidských činností, takže všechny ostatní druhy lidských činností vyrůstají z hospodářské výrobní práce jako ze své příčiny a jsou jí zcela určovány a řízeny.

Článek 2.

KRITIKA HISTORICKÉHO MATERIALISMU.

I. Nemůžeme tu nevpomenout na Masarykovy kritické poznámky o této věci. Když T. G. Masaryk ve své »Otázce sociální« vyložil podstatu historického materialismu, táže se:

»Dokázali Marx a Engels opravdu, že všeliká ideologie - tedy podle Marxe a Engelse stát, právo, náboženství, mravnost, filosofie a umění - má svůj reální základ, svou vlastní příčinu v poměrech hospodářských?«

Na tuto kritickou otázku pak Masaryk odpovídá: »Ani Marx, ani Engels toho důkazu nepodali. Zní to neuvěřitelně a přece je to pravda; ve všech svých pracích nepodali vlastně více než tvrzení, že historický materialismus platí, ale aby se byli pokusili tvrzení pečlivě dokazovat, toho u nich hledáme marně. A přece není toto tvrzení samo sebou evidentní. Abych řekl jasně, co míním: Kdo tvrdí, že na příklad náboženství není než »přestrojení« nebo »maska« poměrů hospodářských, musil by se přece pokusit náboženské ideje a city přesněji analyzovat a ukázat nám, kde v nich vlastně je ta ekonomie. Totéž by se musilo prokázat pro politiku a pro všelikou ideologii vůbec. Ale právě té analýzy Marx ani Engels nikde nepodali. Přihlédnete-li pozorně k jejich vývodům, uvidíte jen tolik, že v nejlepším případě při náboženství, respektive církvi, dávají na ekonomický moment větší důraz, než se to obyčejně děje«¹¹.

A o něco dále Masaryk praví, že »ideologii jen z poměrů hospodářských vyložit nelze«¹², a ukazuje, jak Marx i Engels podávají o historickém materialismu nauku nejasnou, plnou neurčitostí a rozporů. Praví:

1. »Marx a Engels o vztazích ideologie a poměrů ekonomických mluví neurčitě, nepřesně a často jen obrazně . . .

2. Marx a Engels kolísají v tom, že jednou mezi ideologií a hospodařením vidí vztah příčinný, jindy jen jistý paralelismus a jindy ještě jinak chápou tento vztah . . .

4. Engels nakonec sám doznal, že ideologie z poměrů hospodářských nevzniká, že hospodářské poměry mají jen vliv, určující sice, ale nikoli jediný . . .«¹³.

¹¹) T. G. MASARYK: Otázka sociální. Praha 1946, sv. I., str. 183.

¹²) Tamtéž, str. 184. -- ¹³) Tamtéž, str. 184—187.

Už z těchto rozporů, které jsou obsaženy v Marxově a Engelsově výkladu a na které poukázal už T. G. Masaryk, je patrné, že historický materialismus je nedůsledný, a tedy nevědecký.

II. Mimo to lze uvést ještě řadu věcných důvodů, které svědčí proti materialistickému pojetí dějin.

1. Předně, jako nelze tvrdit, že hmota má prvenství nad duchem a že z hmoty se vyvíjí všechno duchové (sr. kap. 2), tak nelze ani říci, že hospodářství má prvenství nade vším, že je základem všeho a že z hospodářství se vyvíjí všechno ostatní, celá ideologie. Z popření materialismu v oboru filosofickém nutně vyplývá popření materialismu také v oboru sociálním, ve výkladu vývoje lidské společnosti, ve výkladu dějin lidstva.

2. Proti historickému materialismu by zde bylo možno uvést všechny důvody, které byly shora uvedeny proti dialektickému materialismu (v kap. 2 a 3). Zvláště však je třeba poukázat na to, že ani ve výkladu dějin lidstva nelze popřít existenci nehmotné lidské duše ani existenci první Příčiny, a to z důvodů, které byly shora uvedeny.

A dále je třeba zde také zdůraznit, že jako dialektický materialismus tak i historický materialismus popírá základní rozumové zásady (zásadu příčinnosti, kontradikce atd.). A proto je nesmyslný, a tedy nepřijatelný.

3. Historický materialismus usiluje o historii skutečně vědeckou. Ale marně. Opravdu vědecká historie totiž musí nejen zjišťovat fakta, nýbrž také podávat jejich výklad. Marxismus sice zjišťuje fakta, ale není vůbec schopen podat jejich výklad, neboť vylučuje všechno duchové. Proto marxismus nemůže poznat smysl života jednotlivce ani společnosti¹⁴.

4. Chtějí-li marxisté svůj historický materialismus potvrdit zásadou starých filosofů: »Napřed žít, pak filosofovat«, - na to odpovídáme:

Je sice pravda, že tomu, kdo má hlad se těžko filosofuje. Ukojení hladu a žízně umožňuje lepší a plnější rozvinutí rozumové činnosti. Ale nikdy nelze říci, že ukojení hladu a žízně je vlastní příčinou rozumové činnosti. Je totiž obecně známo, že myšlení nevyplývá z hladu ani z ukojování hladu. Naopak zase mnohé způsoby ukojování hladu vycházejí z přemýšlení. Bez přemýšlení by totiž člověk nikdy nedospěl k tomu, aby ukojoval hlad napečením chleba. Prvotní vyrábění potravy bylo jistě velmi primitivní, ale i to vycházelo z přemýšlení. A neustálé zlepšování výroby vycházelo také z přemýšlení.

Už z toho je vidět, že hospodářská výroba není základem, z něhož se vyvíjí všechna ideologie, nýbrž naopak, z ideologie, z přemýšlení vznikla hospodářská výroba a z přemýšlení vyšlo i zlepšování výroby¹⁵.

5. Zkoumejme dále, zda celá ideologie - umění, věda, mravnost, náboženství - vyrostla z hospodářských poměrů, jak tvrdí marxismus.

a) Předně stran m r a v n o s t i dějiny dokazují, že ačkoli se během staletí hospodářské poměry velice měnily, přece jisté základní mravní pojmy a zásady zůstávaly stále stejné ve všech dobách, ve všech kultu-

¹⁴) Tamtéž, str. 175.

¹⁵) Tamtéž, str. 167. násl.

rách a u všech národů. Na př. vždy bylo považováno za mravně dobré: ctít rodiče, udělit almužnu, dáti a nechat každému, co mu náleží, atd.; a vždy bylo považováno za mravně špatné: usmrtit nevinného člověka, neposlouchat rodiče, znásilnit druhého, odciziti majetek atd.

Tato skutečnost úplně vyvrací marxistickou theorii. Kdyby totiž mravnost vyrůstala z hospodářské výroby jako ze své příčiny, pak by se při každé změně hospodářské výroby musely měnit i mravní pojmy a zásady. Dějiny však dokazují opak. Tedy marxistická theorie o vyrůstání mravnosti z hospodářských poměrů se neshoduje se skutečností.

b) Totéž, co jsme řekli o mravnosti, lze říci také o náboženství, na př. o náboženství katolickém. Ačkoli hospodářství od prvních staletí po Kristu až po dnešní dobu prošlo velkými změnami, přece náboženství katolické je v nynější době úplně stejné jako v dobách apoštolských: má tytéž pravdy víry, tytéž mravní zásady, tytéž prostředky posvěcení, tytéž kult.

c) Ani umění a vědu nelze vyvozovat z hospodářské výroby jako z příčiny. Nemá vůbec smyslu chtít vysvětlovat poetickou silu Dantovu z hospodářských poměrů tehdejší doby, nebo uměleckou tvorbu Michelangelovu, Rafaelovu, Beethovenovu, Smetanovu, nebo vědeckou práci Newtonovu z ekonomie. Tisíce jiných lidí žilo ve stejných hospodářských poměrech jako jmenovaní umělci a vědci, a přece neměli takové umělecké síly jako oni a nic uměleckého nevytvořili.

Z toho všeho je zřejmé, že marxistická theorie o vyrůstání celé ideologie z hospodářských poměrů se neshoduje se skutečností.

III. - Vizme dále, zda celé dějiny lidstva jsou řízeny jediné anebo hlavně zájmy hospodářskými, jak tvrdí marxismus. Vezmeme v úvahu historické skutečnosti, rozebereme hlavní pohnutky lidského jednání a všimneme si též zvláštních okolností naší doby.

1. - Napřed tedy vezmeme v úvahu historická fakta, t. j. velké myšlenkové proudy, velké instituce, jež přetvořily svět i po stránce hospodářské. Stačí projít aspoň hlavní z nich: křesťanství, mohamedanismus, buddhismus, renesanci, protestantismus.

a) Všichni uznávají, že žádná událost neměla hlubší a všeobecnější vliv na celý život lidstva než křesťanství. Vzpomeňme jen, jak působilo křesťanství na život jednotlivců, na zřízení rodiny, na odstranění otroctví, na povznesení žen z jejich nízkého postavení, na myšlenky, které už po dva tisíce let vládnou o lidské důstojnosti, o svobodě svědomí, o základní rovnosti všech lidí, o úctě k autoritě, dále pak na množství sociálních institucí, na vznik nesčetných ústavů křesťanské lásky a křesťanského milosrdenství, a konečně více méně přímo i na hlavní rysy politických dějin.

Avšak křesťanství staví hospodářské zájmy do pozadí. Kristus praví: »Hledejte nejprve království Boží . . . , a všechno ostatní (pozemské) vám bude přidáno« (Mt 6, 33). Křesťanství nepopírá důležitost výrobní hmotné práce. Starověk opovrhoval tělesnou práci, křesťanství však nám představuje vtěleného Boha jako dělníka, jako tesaře. Křesťanství považuje práci za povinnost člověka. Známa

věta, kterou komunisté často opakují: »Kdo nepracuje, ať nejí«, nepochází od komunistů, nýbrž od sv. Pavla (2 Thessal. 2, 10). Křesťanství tedy nepopírá důležitost výrobní hmotné práce.

Ale podle křesťanské nauky hmotná výrobní práce není nejvyšší činnost člověka. Křesťanství učí, že nejvyšší činnost člověka je práce duševní. Hmotná práce je až na druhém místě. Neboť člověk je především duch a pak tělo. Duch pak je vyšší než hmota. Proto i práce duševní je vyšší než práce tělesná.

Ačkoli tedy křesťanství staví hospodářské zájmy do pozadí, přece mělo nesmírný vliv na dějiny lidstva.

A dále je třeba též uvážit, že křesťanství nebylo účinkem a plodem hospodářských poměrů římské říše, jaké byly ze časů Augustových. Křesťanství bylo v přímém rozporu s ideami tehdy vládnoucími, a přece pohnáhlou změnilo celou lidskou společnost také po stránce hospodářské.

K. Kautsky se ovšem domnívá, že je možno vysvětlit vznik křesťanství z hospodářských poměrů v době římských císařů. Praví, že »odklon křesťanů od věcí pozemských a touha po smrti se dá vysvětlit z hmotných podmínek doby římských císařů«¹⁶. Ale jak je možno srovnati s tímto tvrzením tu okolnost, že křesťanství nevzniklo na vlastní půdě římské, nýbrž v pohrdaném Judsku, kde už po dvě tisíciletí bylo předem ohlašováno v předobrazech a proroctvích, a odkud bylo židovskými apoštoly rozšířeno po celém světě? A mimo to odklon od věcí pozemských a touha po smrti není jen v náboženství křesťanském, není rozlišovacím znamením křesťanství od jiných náboženství. Vždyť i staří Egypťané, Babyloňané, Assyřané, Řekové i Římané věřili, že pozemský život je toliko přípravou na život budoucí a že po smrti očekává každého člověka přísný soud, který rozhodne o jeho šťastné nebo nešťastné věčnosti.

Hlavní však je zde to, že se křesťanství nezakládá jenom na abstraktních ideách, nýbrž na nepopíratelných dějinných událostech. V době císaře Augusta v Judsku vystoupil Mesiáš, kterého vyvolený národ očekával už po dvě tisíciletí. Četnými zázraky, zvláště však svým zmrtvýchvstáním dokázal, že je Syn Boží, poslaný od Otce. Tato událost, jak zdůrazňuje už sv. Pavel, je základem křesťanské víry. Za její pravdivost mnozí očití svědci podstoupili smrt.

Tyto události nelze nijak vysvětlit z tehdejších hospodářských výrobních poměrů. A nelze-li ani vznik křesťanství vysvětlit z hospodářských poměrů, pak je marná snaha vykládat celou západní kulturu od Krista až po naše časy jenom ze způsobu výroby a směny¹⁷.

b) M o h a m e d a n i s m u s a b u d d h i s m u s pronikl obrovské masy lidu¹⁸ a značně působil na celou jejich civilizaci. Avšak mohamedanismus i buddhismus se dotýkají věcí hospodářských jen mimochodem jako něčeho vedlejšího.

¹⁶) Sr. Die neue Zeit, 15 r. (1896—97), I, 215.

¹⁷) Sr. CATHREIN: Socialismus. Praha 1899, str. 63 násl.

¹⁸) Řím. katolíků je na celém světě 350 milionů (19 procent), mohamedánů 250 milionů (14 procent) a budhistů 148 milionů (8.3 proc.).

c) **Renesance** pronikla celou moderní dobu a vtiskla jí svůj ráz. A přece to bylo hnutí literární, umělecké, právní, vědecké a filosofické, a nikoli hospodářské.

d) **Protestantismus** též neklade hospodářské zájmy do předí, a přece se velmi rozšířil a měl značný vliv na miliony svých vyznavačů¹⁹.

»Že velké hnutí reformační - praví T. G. Masaryk - vzniklo u nás, v Německu a všude z potřeb náboženských a mravních, o tom nemůže být pochybnosti . . . Vidíme, jak se reformací mění správa životní . . . , přetváří se celý život individuální a společenský. Není pravda, že reformaci šlo jen o boj buržoasie s feudální aristokracií a že reformace byla jen »kostýmem«, »převlečením«: náboženská přeměna je podstatnou a hlavní částí všech těch přeměn, které byly reformací a s reformací způsobeny«²⁰.

Dějiny nás tedy učí, že náboženské a mravní ideje bývají častěji příčinou dalekosáhlých hospodářských převratů, než naopak.

2. - Dále si všimněme, které jsou hlavní pohnutky lidského jednání, které opravdu působí na lidi nejsilněji. Pozorujeme-li různé doby a rozličná prostředí, vidíme, že lidé bývají vedeni k jednání hlavně těmito pohnutkami:

a) **Samoláskou**, v které je obsažena touha po slávě, po moci a počtách, po nezávislosti atd. Stačí jen vzpomenouti na velké dobyvatele, na zakladatele nebo organisátory států (Caesara, Karla Vel., Napoleona, Bismarcka a j.), abychom viděli, že téměř všechno jejich jednání vycházelo z touhy po slávě a moci, ze samolásky. A touž pohnutkou samolásky bývají lidé vedeni většinou i v soukromých záležitostech.

b) **Zvyk nebo tradice** je také velmi důležitá pohnutka lidského jednání. Náboženská víra působí, že tolik jednotlivců snáší pronásledování, vyhnanství, mučení i smrt. Kolik milionů mučedníků obětovalo i svůj život z náboženských pohnutek!

3. - Mimo to je třeba uvážit, že výjimečnou důležitost, která se dnes připisuje zájmům hospodářským, vysvětlují zvláštní okolnosti naší doby.

Naše doba se vyznačuje zcela zvláštními okolnostmi hospodářskými. Jsou to především mnohé velmi důležité objevy a vynálezy, jako parní stroj, elektřina, komunikační prostředky atd. Dále pak je to také přetvoření hospodářského života, přetvoření poměru mezi účastníky výroby, mezi podnikateli a dělnictvem.

Naše doba je též mnohem více demokratická než dřívější doby. Ve vedení veřejných záležitostí dává značný vliv masám, které jsou málo zámožné, a proto pak jsou velmi zaujaty péčí o hospodářství. Nejsnadnější cesta k získání jejich přízně je vzbudit v nich touhu po majetku a slibovat jim hmotné výhody. Tím se v nich taková touha ještě zvětší.

¹⁹) Potestantů je na celém světě kolem 200 milionů (10.5 proc.).

²⁰) T. G. MASARYK: *Otázka sociální*. Praha 1946, sv. 2, str. 196.

Bylo by velmi nesprávné, aplikovat nynější zcela mimořádné okolnosti i na doby minulé a tvrdit, že hospodářské zájmy v dobách dávno minulých měly také tak významnou úlohu jako v nynější době.

Zkoumáním historických skutečností, rozbořením hlavních pohnutek lidského jednání, a úvahou o zvláštních okolnostech naší doby dospíváme k závěru, že marxistické tvrzení, jako by dějiny lidstva byly řízeny jedině nebo hlavně zájmy hospodářskými, se neshoduje se skutečností. Je to tedy tvrzení nesprávné. Je vyvráceno nikoli apriorními důvody, nýbrž samou skutečností.

4. - A jaké je to s hospodářským determinismem, jež zastává marxismus?

Marxismus totiž tvrdí, že člověk je ke všemu, co koná, hnán fatálně a nutně jakýmsi skrytými silami. Praví, že ačkoli se zdá, že člověk jedná svobodně, přece za všemi lidskými pohnutkami, za vším lidským jednáním působí skryté »hybné síly«, které úplně ovládají a řídí celý vývoj lidských dějin.

Viděli jsme též, že marxisté se snaží poněkud zmírnit tento naprostý determinismus. Ale jak je patrné z textů shora uvedených a z celé jejich souvislosti, ono zmirňování determinismu je v marxistické nauce jen zdánlivé, nikoli skutečné; neboť podle jejich výslovné nauky jednání každého jednotlivce je s železnou nutností řízeno skrytými silami, a dějiny celého lidstva jsou nakonec úplně determinovány skrytými »hybnými silami«.

a) Tomuto marxistickému tvrzení však odporuje skutečnost, že člověk je opravdu svobodný. Člověk je si vědom své svobody a může jednat svobodně, jak chce. Může tedy chtít nebo nechtít, může jednat nebo nejednat, jak sám uzná za vhodné. A dále jeho chtění a jednání není nijak omezeno na některý určitý předmět: může chtít to neb ono, konat to neb ono, jak sám uzná za vhodné.

Marxisté sice také připouštějí, že člověk je svobodný. Ale lidskou svobodu chápou deterministicky. Engels na př. píše: »Svoboda je pochopením nutnosti. Slepá je nutnost, pokud není pochopena«²¹. Podle marxistického pojetí všechno v lidských dějinách se děje nutně, celý vývoj lidských dějin je zcela ovládán »hybnými silami«, které působí skrytě za vším lidským jednáním. Podle marxistů tedy lidská svoboda záleží v tom, že člověk pochopí nutnost všeho vývoje a všeho svého jednání.

Takové pojetí svobody však odporuje skutečnosti. Každý rozumný člověk je si totiž vědom, že není hnán k jednání se železnou nutností. Ze zkušenosti ví, že je nesprávné Engelsovo tvrzení, že »chtěné se uskutečňuje jen zřídka« . . . , že »výsledky, které skutečně vyplývají z jednání, nejsou chtěné«. — Každý ví ze zkušenosti, že co rozumně chce, to také uskuteční. Pravidelně se tedy stává to, co jsme chtěli. Jen výjimečně, zásahem nějaké jiné příčiny (tedy per accidens) se stává něco jiného, než co jsme chtěli. Ze zkušenosti také víme, že zpravidla jsou chtěné i výsledky, jež skutečně plynou z našeho jednání. Jen výjimečně, zásahem jiného činitele, mohou být ony výsledky jiné, než jsme zamýšleli.

²¹) ENGELS: Antidühring. Praha 1933, str. 82.

Marxistický popis lidské svobody tedy odporuje skutečnosti. Lidská svoboda nezáleží v pochopení nutnosti (to by nebyla žádná svoboda), nýbrž v tom, že člověk má v moci své jednání, že tedy může jednat nebo nejednat, a může konat to neb ono, jak uzná za vhodné.

Marxismus — poněvadž neuznává v člověku existenci nehmotné duše a poněvadž chápe vývoj člověka i celého lidstva deterministicky — dospěl k faktickému popření lidské svobody. Podle marxismu jedinec není ničím, společnost je vším. Tak tedy marxismus došel ke kolektivismu potlačením jedince, jeho osobnosti a jeho svobody.

b) Dále proti marxistickému determinismu a proti tvrzení, že je vždy možno s určitostí předvídat, k čemu směřuje vývoj lidských dějin, svědčí tyto skutečnosti:

Běh dějin velmi často uniká našemu předvídání, protože do nich stále zasahují události náhodné, jež mění situaci a znemožňují předvídat výsledek s naprostou jistotou. Na př. kolik bojů bylo vyhráno nebo prohráno, protože rozkaz byl doručen nebo nebyl doručen ve vhodnou dobu! Kolikrát osud celých národů závisel na jediném boji. Kolik revolucí ztroskotalo a kolik se jich vydařilo následkem náhodných okolností!

Vývoj lidských dějin nelze předvídat s naprostou určitostí také proto, že často do nich silně zasahují velké osobnosti, které nevypočítatelně změny vývoj událostí; na př. velcí vojevůdci, státníci, politici, spisovatelé, umělci, učenci, světci. Vzpomeňme na Kyra, Alexandra Vel., Perikla, Caesara, Konstantina Vel., Karla Vel., sv. Václava, Štěpána I. uherského, Jindřicha VIII., Petra Vel., Napoleona, Hitlera a j.

c) Konečně proti marxistickému determinismu svědčí také tento důvod: Jsme-li ke všemu jednání determinováni a »hnáni železnou nutností«, pak — 1. není možno mluvit o spravedlnosti či nespravedlnosti a rozhorlovat se proti faktům, jež nejsou svobodné a jež tedy nemají mravního rázu; — 2. pak je též zbytečné a marné pokoušet se vykonávat vliv na vývoj lidských dějin.

* * *

Viděli jsme, že hospodářská výroba není základem a příčinou všech ostatních druhů lidské činnosti. Ukázali jsme, že marxistické tvrzení, jako by dějiny lidstva byly řízeny jediné nebo hlavně zájmy hospodářskými, odporuje skutečnosti. Poznali jsme, že marxistický determinismus ve výkladu lidských dějin se neshoduje se skutečností.

Z toho všeho je tedy patrné, že historický materialismus odporuje základním zásadám zdravého rozumu a neshoduje se se skutečností. A proto je nepřijatelný.

KAPITOLA 5.

TŘÍDNÍ BOJ. — STÁT A REVOLUCE.

Jako filosofický materialismus marxismu se vyznačuje tím, že je dialektický, tak historický (hospodářský) materialismus se vyznačuje tím, že je revoluční. Tento rys historického materialismu je podstatný a je celý obsažen v marxistické nauce o třídním boji.

Článek 1.

VÝKLAD MARXISTICKÉ NAUKY O TŘÍDNÍM BOJI.

§ 1. PŮVOD TŘÍDNÍHO BOJE: Z VYTVOŘENÍ TŘÍD.

Dialektický materialismus je svou povahou protikladný, revoluční. Podle něho je v podstatě všeho kontradikce, protiklad.

Také v lidské společnosti jsou protikladné části. Jsou to společenské třídy. Z jejich utkání vzniká život, pohyb a pokrok společnosti.

Ve svých sociálních vztazích se lidé seskupují především ve formě tříd. Všechny ostatní lidské skupiny a sociální úkoly (rodina, povolání, vlast, náboženství atd.) jsou druhotné. První a nejzákladnější lidské pouto je třídní vztah. Důvod toho je ten, že třídy vznikají z úkolu, který mají lidé ve výrobě, o níž komunismus tvrdí, že je první a základní lidskou činností. Rozdělení lidské společnosti na třídy není libovolné, nýbrž vyplývá ze skutečnosti, že v hospodářské výrobě někteří lidé užívají práce jiných k svému vlastnímu prospěchu, a tak je vykořisťují. Lidská společnost se prý dělí na dvě třídy: na vykořisťovatele a vykořisťované. Společenské třídy tedy vznikly z vykořisťování člověka člověkem.

Podstatu společenských tříd definuje Lenin ve svém spise »Velká iniciativa« takto: »Jako třídy označujeme velké skupiny lidí, které se odlišují svým postavením v dějinně určeném systému společenské výroby svými vztahy k výrobním prostředkům, svou úlohou ve společenské organizaci práce a následkem toho také způsobem příjmů a velikostí podílu na společenském bohatství, kterým disponují. Třídy jsou takové skupiny lidí, z nichž jedna si může přivlastnit práci druhé pro rozdíl svého postavení na jistém úseku hospodářství«¹.

Poněvadž rozdělení lidstva na třídy je rozdělení základní, podle rozdílného poměru těchto dvou základních tříd se rozlišují také rozličné civilisace.

¹) LENIN: Sebrané spisy. I. vyd., rusky, str. 249.

Ve starověku vládl řád otrokářský. Lidstvo se dělilo na pány a otroky. Páni měli vlastnictví nejen výrobních prostředků, nýbrž i vlastnictví nad člověkem, který pracoval ve výrobě, totiž nad otrokem, kterého mohli prodat, koupit nebo i zabít jako němou tvář. V řádu otrokářském, kde otrok byl osobním majetkem pánovým, připadala celý výrobek, který otrok vyrobil, pánovi; on mu za to přidělil nezbytně nutné životní prostředky podle svého dobrozdání.

Ve středověku vládl řád feudální. Lidstvo se dělilo na pány a nevolníky. Páni měli vlastnictví výrobních prostředků a neúplné vlastnictví nad člověkem, který pracoval ve výrobě, totiž nad nevolníkem, jež feudální pán už nesmí zabít, může ho však prodat nebo koupit. Kromě feudálního vlastnictví existuje v tomto řádu rolníkovo a řemeslníkovo individuální vlastnictví výrobních nástrojů a jeho hospodářství, založené na osobní práci.

V novověku zavládl řád kapitalistický. Lidstvo se rozděluje na kapitalisty a proletáře. Kapitalisté mají vlastnictví výrobních prostředků, ale nikoli vlastnictví nad lidmi pracujícími ve výrobě, t. j. nad námezdními dělníky. »Kapitalista je nemůže ani zabít, ani prodat. Jsou osobně svobodni. Jsou však zbaveni výrobních prostředků, a aby nezemřeli hladem, jsou nuceni svou pracovní sílu prodávat kapitalistovi a nésti jařmo vykořisťování. Kromě kapitalistického vlastnictví výrobních prostředků existuje a zprvu je hodně rozšířeno vlastnictví výrobních prostředků, příslušejících rolníkovi a řemeslníkovi, osvobozeným od feudální závislosti, založené na osobní práci. Místo řemeslných dílen a manufaktur vznikly obrovské továrny a závody, vybavené stroji. Místo šlechtických statků, obdělávaných primitivními rolnickými výrobními nástroji, vznikly kapitalistické velkostatky, spravované na základě agrotechniky a vybavené hospodářskými stroji«²⁾.

Ve všech obdobích lidských dějin lze tedy pozorovat dvě proti sobě bojující třídy: vykořisťovatele a vykořisťované. Tyto rozdílné třídy jsou podstatně protikladné. Mezi nimi je nesmiřitelný boj. Není možné, aby mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými nebylo nepřátelství a třídní boj. Třída vykořisťovatelů trvá jen rozporem s třídou vykořisťovaných. Nikdy mezi nimi nemůže dojít k smíření.

Hlavní představitelé komunismu zdůrazňují, že nauka o nesmiřitelnosti třídních zájmů mezi proletariátem a kapitalisty náleží mezi základní these marxismu. Tvrdí, že vyrovnání třídních zájmů mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými není možné ani jen dočasně, ani jen přechodně. Říkají, že sociálnědemokratičtí theoretici zfalšovali marxismus tím, že sice »nepopírají otevřeně existenci tříd a třídního boje, že však nahrazují myšlenku o nesmiřitelnosti třídních zájmů a z toho plynoucích třídních protikladů myšlenkou o harmonii tříd. To znamená, že podle sociálnědemokratických názorů se

---

²⁾ STALIN: DHM, str. 32 násl.

pohybuje vývoj třídního protikladu ve směru oslabování, že třídní protiklady nabývají stále mírnějších forem, že konečně úplně zmizí«³.

Mezi základní these orthodoxního marxismu tedy patří nauka, že mezi zájmy třídy vykořisťovatelů a třídy vykořisťovaných je nesmiřitelný protiklad, že mezi těmito třídami není vůbec možná žádná dohoda, žádné vyrovnání, že mezi těmito třídami nutně musí být boj, třídní boj, který nemůže skončit nějakou dohodou mezi oběma třídami, nýbrž zničením třídy vykořisťovatelů.

»Příčina třídních bojů — praví Reiman — spočívá v rozdělení na chudé a bohaté, na vykořisťovatele a vykořisťované, v tendenci vykořisťovaných tříd po osvobození ze svého vykořisťování«⁴.

Dále je třeba uvážit, že jako rozdělení společnosti na třídy je nejzákladnější, tak i třídní boj je nejzákladnější boj v lidské společnosti. Všechny ostatní boje, politické, filosofické, náboženské, jsou jenom důsledkem třídního boje. Celý vývoj lidských dějin lze převést na třídní boj.

»Dějiny všech dosavadních společností — praví Marx v Manifestu komunistické strany — jsou dějinami třídních bojů. Svobodný a otrok, patricij a plebejec, baron a nevolník, cechovní mistr a tovaryš, zkrátka utlačovatel a utlačovaný, stáli proti sobě ve stálém protikladu, vedli nepřetržitý, tu skrytý, tu otevřený boj, který po každé skončil revolučním přetvořením celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd . . .

Novodobá měšťácká společnost, vzešlá ze zániku feudální společnosti, třídní protiklady neodstranila. Přinesla jen nové třídy, nové podmínky útisku a nové formy boje místo starých.

Naše epocha, epocha buržoasie, se však vyznačuje tím, že třídní protiklady zjednodušila. Celá společnost se vždy víc a více štěpí ve dvě velké, přímo proti sobě stojící třídy: buržoasii a proletariát«⁵.

Tento třídní boj považují marxisté za »nejvyšší hybnou sílu událostí« a nazývají jej zákonem společenského vývoje.

§ 2. POSLÁNÍ PROLETARIÁTU: SPOJIT SE A USPÍŠIT PRŮBĚH TŘÍDNÍHO BOJE.

Marx i Engels podrobně popsali třídní boj. Ukázali, jak vládnoucí třída je příčinou vzniku a rozvoje třídy opačné, která jí pozvolna přemůže. Praví, že buržoasie je příčinou vzniku a vzrůstu proletariátu. Čím více se rozvíjí kapitalismus, tím více vzrůstá počet proletářů.

³) P. REIMANN: Historický materialismus. Praha 1933, str. 333. Týž autor tamtéž uvádí doklad, že česká sociálnědemokratická strana se zřekla v tomto bodě marxistické nauky: »Dělnická třída je nyní v dějinném údobí, kdy buržoasie je již příliš slabá, aby vládla bez proletariátu, kdy však ani proletariát není ještě tak silný, aby vzal vládu sám do svých rukou. V tomto mezidobí vyjadřuje se často mocenský poměr sil ve formě koaliční vlády«. (Protokol 16. sjezdu čsl. soc. dem. strany dělnické, 1930, str. 184).

⁴) REIMANN: uv. d., str. 35.

⁵) MARX-ENGELS: Manifest komunistické strany. Čes. překl. L. Stolla, Praha 1946, str. 31 násl.

Marx v Manifestu komunistické strany praví: »Zbraně, jimiž buržoasie srazila k zemi feudalismus, obracejí se nyní proti ní samé. Ale buržoasie nejen ukula zbraně, které jí nesou smrt; zplodila také lidi, kteří jimi budou vládnout — moderní dělníky, proletáře. Touž měrou, jakou se rozvíjí buržoasie, t. j. kapitál, rozvíjí se také proletariát, třída moderních dělníků kteří mohou existovat jen tehdy, když nalézají práci, a kteří nalézají práci jen potud, pokud jejich práce rozmnožuje kapitál«⁶.

Marx a Engels ukázali, jak vládnoucí třída vykořisťovatelů pozvolna přestává být produktivní, neboť stále méně pracuje, a stále více využívá práce druhých ve svůj prospěch, stále více je vykořisťuje. Proto přestává být hybnou silou společnosti. Sama pozvolna přechází víc a více na stranu ideologické nadstavby. Tato nadstavba se však časem zřítí i s vykořisťovateli. Vykořisťovatelé se všemožně snaží zachovat a udržet tuto nadstavbu (filosofii, právo, morálku, náboženství, stát), neboť ona byla v jejich rukou jen nástrojem vykořisťování. Ale jejich snaha je marná. Jakmile se hospodářství, které je základem, více rozvine, takže ideologická nadstavba nebude už ve shodě s tímto skutečným stavem hospodářství, pak se zřítí celá ideologická nadstavba a s ní také vykořisťovatelé.

Proti ztrnulé třídě vykořisťovatelů stojí třída pracující, třída dělnická. Ta je hlavním činitelem všeho sociálního dění. A proto má též zvláštní poslání. »Ze všech tříd, — praví Marx v Manifestu komunistické strany — které dnes stojí proti buržoasii, je skutečně revoluční třídou toliko proletariát. Ostatní třídy upadají a zanikají s vývojem velkého průmyslu, proletariát je však jeho nejvlastnějším produktem.

Střední stavy: malý průmyslník, malý obchodník, řemeslník a rolník — ti všichni bojují proti buržoasii, aby zachránili před zánikem svou existenci jako střední stavy. Nejsou tedy revoluční, nýbrž konservativní. A nejenom to: jsou reakční, snaží se otočit kolo dějin zpět. Jsou-li revoluční, pak jenom vzhledem k svému nastávajícímu přechodu do řad proletariátu, pak nehájí své nynější, nýbrž své budoucí zájmy, pak opouštějí své vlastní stanovisko, aby se postavili na stanovisko proletariátu«⁷.

Dále Marx a Engels ukazují, jak se v nynější době třídní boj stále více stupňuje a přiosťruje. Domnívají se, že třídní boj dospěl do rozhodného období, že se přibližuje velký obrat v dějinách lidstva. Nastane rozhodná revoluce. Bude pak vytvořena definitivní forma společnosti; v ní už nebude společenských tříd, v ní už nebude vykořisťování člověka člověkem, v ní si budou všichni rovni. Celá nadstavba bude zničena; zanikne tedy i stát. Potom teprve nadejde doba dokonalé svobody a dokonalého komunismu.

Takovou budoucnost společnosti se snaží komunismus vyvodit z dějin. Tvrdí, že podle zákonů dialektiky lidská společnost dospěje k takovému konečnému stavu zcela určitě a nevyhnutelně.

⁶) Tamtéž, str. 39.

⁷) Tamtéž, str. 44.

Je prý však záhodno, aby tento vývoj společnosti, k němuž spějí celé dějiny lidstva, byl uspíšen. Proto je třeba, aby se všichni proletáři spojili a spojenými silami vědomě a soustavně pracovali o uskutečnění dokonalého komunismu, a tak provedli onu konečnou revoluci, která odstraní celou ideologickou nadstavbu a vytvoří beztržní společnost, v níž bude dokonalý blahobyt.

Takové je tedy poslání proletariátu v třídním boji: uspíšit uskutečnění dokonalého komunismu spojením všeho dělnictva v jednu pevnou organizaci, dále stávkami, bojkotem, sabotáží, tiskem, revolucí . . .

§ 3. KONEČNÝ VÝSLEDEK TŘÍDNÍHO BOJE: ZANIKNE STÁT A ZAVLÁDNE DOKONALÝ KOMUNISMUS.

Tuto nauku nejúplněji vyjadřuje ENGELS ve svém spise »Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu«⁹⁾. Engelsovy zásady o třídním boji pak vykládá a obhajuje LENIN ve své knize »Stát a revoluce«¹⁰⁾.

O státě marxisté tvrdí, a) že vznikl jen ke zmirňování třídních bojů, b) že je nástrojem vykořisťování a utlačování jedné třídy druhou a c) že až budou odstraněny třídy, zanikne i stát.

a) Marxisté tvrdí, že stát je produktem nesmiřitelnosti třídních bojů. Vznikl prý teprve tehdy, když se společnost rozštěpila v třídy bojující proti sobě a jeho úkolem je pouze zmirňovat třídní rozpory.

»Stát — praví Engels — je produktem společnosti na jistém stupni vývoje; je doznáním, že tato společnost zabředla do neřešitelného rozporu sama se sebou, rozštěpila se na nesmiřitelné protiklady, k jichž zažehnání je bezmocná. Aby však tyto protiklady, třídy s protichůdnými hospodářskými zájmy, nepozřely samy sebe i společnost v neplodném boji, stala se nutnou moc, stojící zdánlivě nad společností, moc, která by konflikt zmirňovala, udržovala v mezích »pořádku«. A touto mocí, která vzešla ze společnosti, ale staví se nad ni a stále více se jí odcizuje, je stát«¹⁰⁾.

Lenin k tomuto Engelsovu textu připojuje tento výklad: »Zde je zcela jasně vyslovena základní myšlenka marxismu o historické úloze a významu státu. Stát je produktem a výrazem nesmiřitelnosti třídních rozporů. Stát vzniká tam, tehdy a potud, kde, kdy a pokud třídní rozpory objektivně nemohou být smířeny. A naopak: existence státu dokazuje, že třídní rozpory jsou nesmiřitelné. Podle Marxe by stát nemohl ani vzniknout, ani existovat, kdyby bylo možno třídy smířit«¹¹⁾.

b) Dále marxisté učí, že stát je nástrojem utlačování a vykořisťování jedné třídy druhou.

»Ježto stát — praví Engels — vznikl z potřeby držet na uzdě třídní rozpory, ježto zároveň vznikl přímo v konfliktu těchto tříd, jest zpra-

⁹⁾ Něm. 6. vydání. Stuttgart 1894.

¹⁾ Český překlad Jaroslava Procházky. Praha 1946.

¹⁰⁾ ENGELS: Původ rodiny. Stuttgart 1894, str. 177 nás.

¹¹⁾ LENIN: Stát a revoluce. Praha 1946, str. 20.

vidla státem nejmocnější, hospodářsky panující třídy, která se pomocí státu stává třídou panující také politicky a tak získává nové prostředky k potlačování a vykořisťování utiskované třídy . . . Nejen antický a feudální stát byl orgánem vykořisťování otroků a nevolníků, nýbrž i moderní reprezentativní stát je nástrojem vykořisťování námezdní práce kapitálem«¹².

c) Podle marxistů musí stát zaniknout, až budou odstraněny třídy. Poněvadž totiž stát je — podle jejich názoru — produktem nesmiřitelných třídních bojů, proto, když budou odstraněny třídy a když tedy zmizí třídní boje, musí zároveň s nimi zaniknout i stát. Neboť pak už nebude důvodu, proč by dále existoval. Pak bude vytvořena společnost beztřídní a bezstátní. A pak teprve zavládne dokonalý komunismus.

Tuto marxistickou nauku shrnuje Engels těmito slovy: »Stát tu není tudíž od věčnosti. Byly společnosti, které se obešly bez něho, které o státu a státní moci neměly ani potuchy. Na jistém stupni hospodářského vývoje, který byl nutně spjat s rozštěpením společnosti na třídy, stal se stát v důsledku tohoto rozštěpení nutností. Blížíme se nyní rychlými kroky k takovému stupni výroby, na kterém existence těchto tříd nejenom přestala být nutností, nýbrž se stává přímou překážkou výroby. Třídy padnou stejně nevyhnutelně, jako v minulosti vznikly. S nimi nevyhnutelně padne i stát. Společnost, která zorganizuje nově výrobu na základě svobodného a rovného sdružení výrobců, uloží celou státní mašinerii tam, kam potom bude právem patřiti: do musea starožitností vedle kolovratu a bronzové sekery«¹³.

§ 4. PŘECHODNÝ VÝSLEDEK TŘÍDNÍHO BOJE: DIKTATURA PROLETARIÁTU.

(První fáze komunismu.)

Nejvyšší cíl konečné revoluce je odstranění tříd a odstranění státu. Ale tohoto konečného cíle nelze dosáhnout naráz. Napřed musí nutně předcházet přechodné období, v němž vládne proletariát. Toto přechodné období se tedy vyznačuje diktaturou proletariátu.

Ani anarchisté, ani oportunističtí reformisté nepokládají toto přechodné období za nezbytné. Komunisté však učí, že toto období je naprosto nutné ve vývoji revoluce. Učí, že stát, dříve než bude zničen, napřed přejde z rukou buržoasie do rukou proletariátu.

Manifest komunistické strany popisuje přechod od kapitalismu ke komunismu takto:

¹²) ENGELS: uv. d. str. 177 násl. — Sr. tamtéž, str. 222.

Tuto myšlenku vyjadřuje také Lenin: »Podle Marxe je stát orgánem třídního panství, orgánem potlačování jedné třídy druhou, vytvořením »pořádku«, který uzákoňuje a utvrzuje tento útlak tím, že smiřuje konflikt tříd«. (Lenin: Stát a revoluce, str. 20). — Sr. též podobné Leninovy výroky ve spisku »O státu« (Praha 1946): »Stát je nástroj k udržení vlády jedné třídy nad druhou« (str. 19). »Stát je nástrojem útisku jedné třídy třídou druhou«. (str. 21). »Stát... není nic jiného než nástroj v rukou kapitalistů k utlačování dělníků« (str. 28).

¹³) ENGELS: uv. d., str. 178 násl. — Sr. LENIN: Stát a revoluce, str. 21.

»Líčíce nejvšeobecnější fáze vývoje proletariátu, sledovali jsme více méně skrytou občanskou válku uvnitř společnosti až do chvíle, kdy propuká v otevřenou revoluci, a proletariát násilným svržením buržoasie zakládá své panství . . . Prvním krokem v dělnické revoluci je pozvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie. Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoasii veškerý kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, t. j. proletariátu zorganizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil masu výrobních sil«¹⁴.

Lenin pak silně zdůrazňuje, že dříve než bude zaveden dokonalý komunismus, napřed musí nutně předcházet první fáze komunismu, jakési přechodné období, v němž bude vládnout proletariát: »Přechod — praví Lenin — od kapitalistické společnosti, rozvíjející se ke komunismu, ke komunistické společnosti, je nemožný bez politického přechodného období, jehož státem může býti toliko revoluční diktatura proletariátu«¹⁵.

V tomto přechodném období diktatury proletariátu není stát zrušen, nýbrž zůstává dále tím, čím býval dříve, totiž nástrojem vlády jedné třídy nad druhou. Stát prostě nyní přejde z rukou buržoasie do rukou proletariátu. Proletariát převezme všechnu vládu a odstraní neúčinnou buržoasii. Toho dosáhne především »vyvlastněním kapitalistů, přeměnou všech občanů v dělníky a zaměstnance jediného velkého »syndikátu«, totiž celého státu, a úplným podřízením veškeré práce celého tohoto syndikátu státu opravdu demokratickému«¹⁶.

V této první fázi komunismu není ještě dosaženo plné rovnosti všech. Každý dostává od společnosti tolik, kolik pro ni pracoval. »První fáze komunismu — praví Lenin — ještě nemůže přinést spravedlnost a rovnost: rozdíly bohatství zůstanou, a to nespravedlivé rozdíly, avšak nebude možné vykořisťování člověka člověkem, neboť nebude možno uchvátit výrobní prostředky, továrny, stroje, půdu, a pod. do soukromého vlastnictví«¹⁷.

V tomto přechodném období není odstraněn ani třídní boj, nýbrž ještě více rozpoután.

Ruští komunisté praví, že k tomuto přechodnému přípravnému období, k této první fázi komunismu dospěl v nynější době Svaz sovětských socialistických republik. To slavnostně prohlásil také Stalin ve své velké řeči: »O návrhu nové ústavy SSSR« dne 25. listopadu 1936. Řekl: »Naše

¹⁴) MARX-ENGELS: Manifest komunistické strany. Praha 1946, str. 45, 55. A v »Kritice gothajského programu« (v Neu Zeit, 1891, roč 9) Marx praví: »Mezi kapitalistickou a komunistickou společností je období revoluční přeměny jedné v druhou. Tomuto období odpovídá také politické přechodné období, jehož stát nemůže být ničím jiným než revoluční diktaturou proletariátu«.

¹⁵) LENIN: Stát a revoluce, str. 80. — A dále tamtéž na str. 82 praví: »Vývoj vpřed, t. j. ke komunismu vede přes diktaturu proletariátu a jinak jíti nemůže, neboť potlačit odpor kapitalistických vykořisťovatelů není s to nikdo jiný než proletariát a není možno toho dosáhnout jiným způsobem«.

¹⁶) Tamtéž, str. 89. — ¹⁷) Tamtéž, str. 86.

sovětská společnost dosáhla toho, že již v zásadě uskutečnila socialismus, že vytvořila socialistický řád, t. j. uskutečnila to, co marxisté nazývají jinak prvou, čili nižší fází komunismu. Hlavní zásadou této fáze komunismu je, jak známo, formule: Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce . . . Úplné vítězství socialistické soustavy ve všech oblastech národního hospodářství je nyní faktem. A co to znamená? To znamená, že vykořisťování člověka člověkem je nadobro odstraněno, úplně vymýceno a že socialistické vlastnictví výrobních nástrojů a prostředků je zakotveno jako nerozborný základ naší sovětské společnosti¹⁸.

§ 5. VYŠŠÍ FÁZE KOMUNISTICKÉ SPOLEČNOSTI.

Teprve po uskutečnění první fáze komunismu je prý možno uskutečnit druhou, vyšší fází komunismu. Prvé období (diktatura proletariátu) se může uskutečnit jenom násilím. Druhé období, období úplného a dokonalého komunismu se provede bez násilí, klidně, pozvolným zchřadnutím a odumíráním státu¹⁹.

V tomto období zmizí také rozdíl mezi prací duševní a tělesnou, bude odstraněna všechna nerovnost, všechen třídní boj. Poněvadž zaniknou třídy, zanikne i stát.

V tomto období budou všichni úplně rovni a dokonale svobodni. Každý bude pracovat podle svých schopností pro společné co nejvíce, a každý si může ze společného volně brát, kolik potřebuje²⁰. Zavládne ráj na zemi.

* * *

To je v hlavních rysech marxistická nauka o třídním boji, o státu a revoluci. K. Marx v jednom dopise z 5. března 1852 vyjádřil, co je v ní opravdu jeho vlastní, a tedy čistě marxistické.

»Pokud jde o mne — píše tam Marx — nepatří mi ani zásluha, že jsem objevil existenci tříd v moderní společnosti, ani zásluha, že jsem objevil jejich vzájemný boj. Buržoasní dějepisci vylíčili dávno přede mnou vývoj tohoto boje tříd a buržoasní národohospodáři ekonomickou anatomii tříd. Můj přínos spočívá v tom, že jsem dokázal: 1. že existence tříd je spjata toliko s určitými historickými vývojovými fázemi výroby; 2. že třídní boj vede nezbytně k diktatuře proletariátu, 3. že sama tato

¹⁸⁾ Uvedeno v předmluvě VI. Procházky k novému vydání Leninovy knihy »Stát a revoluce«, Praha 1946, str. 13. — Pozoruhodná je také Stalinova zpráva, přednesená 10. března 1939 na 18. sjezdu komunistické strany. V ní Stalin odpovídá na otázku, proč už není zrušen sovětský socialistický stát, když přece v SSSR bylo už dosaženo první fáze komunismu a odstraněno všechno vykořisťování. Stalin tu vykládá Engelsův klasický text o odumření státu. Práví, že Engels se domníval, že socialismus bude zaveden naráz ve všech státech. Když však socialismus zvítězil zatím jen v SSSR a když SSSR je se všech stran obklopen kapitalistickými státy, nemůže být ještě odstraněn stát v SSSR ani jeho armáda. (Text Stalinovy řeči uveden jako dodatek v českém překladu Leninovy knihy »Stát a revoluce«, Praha 1946, str. 111—117).

¹⁹⁾ LENIN praví: »Vystřídání buržoasního státu státem proletářským je nemožné bez násilné revoluce. Zrušení proletářského státu, to je zrušení každého státu, není možné jinak, než cestou odumírání« .(Stát a revoluce, str. 31).

²⁰⁾ Sr. LENIN: Stát a revoluce, str. 87. násl.

diktatura je jen přechodem ke zničení všech tříd a k beztrždní společnosti²¹.

Článek 1.

KRITIKA MARXISTICKÉ NAUKY O TŘÍDNÍM BOJI.

§ 1. ZÁSADNÍ OMYL.

Jak bylo shora vyloženo, nauka o třídním boji je — podle vyjádření Lenina — pouze »důsledným uplatněním« dialektického materialismu na lidskou společnost²².

Dialektický postup je však nejdůležitější a nejzákladnější znak marxistického materialismu. Podle marxismu totiž podstatou všech věcí je stálé vznikání a zanikání, stálý postup, stálý vývoj. Neboť v podstatě všech věcí je prý protiklad. Z utkání protikladů pak vzniká pohyb a dění, jež tvoří podstatu každé věci. Engels praví, že je to marxistická »velká základní myšlenka, že svět je nutno pojímat nikoli jako komplex hotových věcí, nýbrž jako komplex procesů, v němž věci zdánlivě stabilní . . . jsou podrobeny nepřetržité proměně vznikání a zanikání«²³.

Touž dialektickou zásadu o nepřetržitém vývoji, o neustálém vznikání a zanikání aplikuje také na dějiny. Praví, že »historii se nemůže dostati konečného dovršení v nějakém dokonalém ideálním stavu lidstva; dokonalá společnost, dokonalý »stát« jsou věci, které mohou existovati jen ve fantasii; naopak, všechny po sobě následující historické poměry jsou jen přechodnými stupni v nekonečném vývojovém sledu lidské společnosti od nižšího k vyššímu. Každý stupeň je nutný, tedy oprávněný pro dobu a podmínky, jimž vděčí za svůj vznik. Stává se však vratkým a neoprávněným proti novým, vyšším podmínkám, které se pozvolna vyvíjejí v jeho vlastním lůně. Musí ustoupit vyššímu stupni, který, když na něj přijde řada, opět upadá a zaniká«²⁴. A Engels tamtéž v následujícím odstavci kritizuje Hegela, že není věrný své dialektice, že nedůsledně zakončil dialektický postup jakousi absolutní pravdou.

Marx i Engels přijímají dialektiku od Hegela. Engels vytýká Hegelovi nedůslednost v dialektice. Než hle, Marx i Engels upadají do stejné nedůslednosti v téže věci. Učí totiž, že podstatou všeho je stálý protiklad, stálý vývoj, nepřetržitý boj protikladů. A tu najednou tvrdí, že v lidské společnosti budou odstraněny protiklady, že zmizí třídy, že bude vytvořena společnost beztrždní a že v tom konečném období ustanou všechny rozpory a boje. Tážeme se však, jak bude moci trvat společnost bez rozporů a vnitřních protikladů, když přece podle marxismu vnitřní protiklady patří k podstatě každého jsoucna a bez nich nemůže nic existovat.

²¹) Výňatek z Marxova dopisu Weidemayerovi z 5. března 1852, otištěný Mehringem v »Neue Zeit (XXV, 2, str. 164). Tento úryvek uvádí Lenin: Stát a revoluce, str. 40.

²²) LENIN: Karel Marx, str. 15, násl.

²³) ENGELS: Ludvík Feuerbach. Praha 1946, str. 45.

²⁴) Tamtéž, str. 17.

Engels tedy potírá marxismus, když prohlašuje, že »historii se nemůže dostati konečného dovršení v nějakém dokonalém ideálním stavu lidstva; dokonalá společnost, dokonalý »stát« jsou věci, které mohou existovat jen ve fantasii.«

Toto je velká nedůslednost marxismu, to je velmi závažný omyl v základní zásadě, že bez vnitřního protikladu nemůže nic existovat.

§ 2. ZDA ROZDĚLENÍ LIDSTVA NA TŘÍDU MAJETNÝCH A TŘÍDU NEMAJETNÝCH JE ZÁKLADNÍ.

Skutečnost i zdravý rozum ukazuje, že rozdělení lidstva na třídu majetných a třídu nemajetných není základní. Lidé totiž závisí sociálně na rodině, na vlasti, na povolání dříve než na své třídě.

Zdravá filosofie též ukazuje, že rodina, stavy, stát jsou oprávněné nejen pro určité období vývoje, nýbrž trvale. Podrobněji o tom projednáme v další části.

Je sice pravda, že tyto rozličné lidské skupiny mohou mít během doby rozličné formy, jak je známo z dějin. Ale ty změny se týkají jen toho, co je v nich případkové, vedlejší. Podstatně zůstávají tyto lidské skupiny vždy stejné.

§ 3. ZDA MEZI MAJETNÝMI A NEMAJETNÝMI BYL VŽDYCKY TŘÍDNÍ BOJ.

Marxisté tvrdí, že mezi majetnými a nemajetnými byl vždycky třídní boj.

Dějiny nijak nepotvrzují tuto marxistickou thési. Naopak, nacházíme v dějinách dlouhá období sociálního klidu, v nichž nikdo ani nepomýšlel na boj proti druhému, ani na změnu vládnoucího uspořádání společnosti.

Nepopíráme, že třídní boje mají také důležitou úlohu v dějinách lidstva. Ale tvrdit, že »celé dosavadní dějiny jsou jen dějinami třídních bojů«, to je jednostranné upřílišení, které zřejmě odporuje historické skutečnosti. V celých dějinách starověku na Východě není ani zmínky o třídních bojích. Nacházíme tam zajisté zprávy o národních bojích mezi Assyřany, Babyloňany, Egypťany, Medy, Peršany atd. Čteme tam též o politických a společenských převratech, které způsobili velcí vojevůdci a dobyvatelé. Ale o třídních bojích tam není nikde ani zmínky. Ve starověku byly ujařmeny velké masy lidu, které nesly své jho v tupé odevzanosti. A přestože tam nebylo třídních bojů, byl u všech těchto národů velký kulturní rozvoj. — Později jsou hlavním činitelem společenských převratů národní boje Řeků a Peršanů, Řeků mezi sebou, Řeků a Macedoňanů, Řeků a Římanů a okolních národů, zvláště Kartaginců. Později přicházejí boje Římanů se severními národy a smíšením různých plemen, z něhož se vytvořilo nové pokolení. O Indii nám dějiny zaznamenávají, že už po 3.000 let jsou tam tytéž společenské třídy; a dosud není ani náznaku, že by tam nastala v této věci změna.

Není tedy pravda, že mezi majetnými a nemajetnými byl vždycky třídní boj, a že tento třídní boj určuje celé dějiny lidstva. Nelze říci, že

třídní boje určovaly celý vývoj vědy a umění a celou kulturu. Nelze tvrdit, že moderní vynálezy (parní stroje, elektrické stroje atd.) jsou výsledkem třídních bojů.

Z dějin Řecka a Římské říše se dovídáme, že u jednotlivých národů byly sice někdy také třídní boje. Ale tyto třídní boje se omezovaly skoro výhradně jenom na některá města a neměly na vývoj dějin ani zdaleka takový vliv, jaký měly vztahy k okolním národům a činnost velkých státníků a vojevůdců; na př. v prvním stol. př. Kr. povstání otroků pod vedením Spartakovým proti panství římskému²⁵.

§ 4. ZDA SE TŘÍDNÍ BOJ STÁLE VÍCE PŘIOSTRŮJE.

Pozornému kritikovi neujde, že sociální třídy jsou v nynější době četnější, méně rozlišené, méně uzavřené a méně nepřátelské jedna vůči druhé, než se domníval Marx.

1. Předně, sociální třídy jsou v nynější době četnější. Lze rozlišovat nikoli jen dvě třídy, nýbrž mnohem více tříd. Jsou to hlavně: 1. placení dělníci, 2. kapitalisté v užším smyslu, kteří poskytují kapitál k podnikání, 3. podnikatelé a ředitelé závodů, 4. zemědělci, 5. živnostníci, 6. obchodníci, 7. veřejní úředníci a zřízenci, 8. svobodná povolání atd.

Soupeření mezi kapitalisty ve vlastním významu a mezi majiteli půdy bylo dosti silné v Německu a v Anglii, takže z něho vznikly dvě důležité strany: konservativců a liberálů. Ve většině zemí se zemědělské třídy stavějí proti průmyslovým třídám. V mnohých zemích také náboženská otázka rozděluje občanstvo více než zájmy hospodářské.

Na tuto skutečnost poukazyval už reformismus, jehož hlavním představitelem je Bernstein²⁶. Jeho kritiku shrnuje Gide-Risť takto:

»Představa, že společnost se skládá pouze ze dvou vrstev nad sebou (z kapitalistů a proletářů), je příliš prostá. Vidíme naopak rostoucí rozvrstvení uprostřed samé třídy kapitalistické: jsou rozpoutány jiné pŕtky, zejména mezi dlužníky a věřiteli, mezi výrobci a obchodníky, mezi průmyslníky a zemědělci. Hlavně rozpor posledně řečený vzbudil všeobecný ohlas v politických dějinách a objevoval se opětne postupem věků v nové době ve formě velikých bojů parlamentních mezi stranou konservativní a stranou liberální . . . A tyto vedlejší potyčky často komplikují nejdramatičtější a nejnepředvídanějším způsobem hlavní boj, poněvadž bojující strany se snaží opíratí o proletariát. Tak v Anglii průmyslníci odhlasovali proti zemědělským vlastníkům zákony zrušující obilní cla, ti však opět odhlasovali proti průmyslníkům zákony o úpravě práce, a dělnická třída získávala v obou případech jako tertius gaudens. I uprostřed dělnické třídy mohou nastati pŕtky. Jsou již (nemluvě o neshodě mezi syndikáty červenými a žlutými) mezi syndikovanými a nesyndikovanými, mezi

²⁵) Sr. V. GARTHREIN: Socialismus. Praha 1899, str. 68 násl.

²⁶) Sr. BERNSTEIN: Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie. Praha 1902.

cvičenými dělníky a mezi dělníky nižšího druhu. Za čtvrtým stavem objevuje se již, jak praví Leroy-Béaulien, pátý«²⁷.

2. Sociální třídy jsou v nynější době méně rozlišené. Nelze stanovit zásadu jediného roztržení. Po některé stránce se zemědělský dělník a maloročník řadí k průmyslovému dělníku; po jiné se řadí k opačné třídě. S hlediska hospodářského se shora uvedené třídy navzájem prolínají: placený dělník může být též spoludávatelem podniku nebo dokonce i kapitalistou.

Tato mnohost sociálních tříd a jejich vzájemné prolínání zmiňuje boj, který vyvstává mezi některými třídami.

3. Sociální třídy jsou v nynější době méně uzavřené, neboť vyšší třídy nyní stále více a více pocházejí z nižších tříd, z prostého dělníka se nyní často stává podnikatel, kapitalista.

4. Třídní boj je v nynější době méně ostrý, než se domníval Marx. Právě jsme naznačili jeden důvod tohoto závěru. K tomu bychom mohli připojit ještě jiné důvody. Hlavně sociální reformy, jež byly provedeny vládami ve všech státech, vedly všude ke zmírnění třídního boje. Dále také reformní směr nynějšího socialismu k tomu mnoho přispěl. Neboť čím více reforem a výhod vydobyl socialismus pro dělnictvo, tím více se zmírňoval třídní boj. Stát svými zákony stále více bere v ochranu dělnické zájmy a rozhodčí zákonité instituce urovnávají vzniklé spory.

5. Konečně Marx neprávem ztotožňuje jakýsi protiklad zájmů a bezohledný boj. Neuvážil dobře, že mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem jsou skutečně společné zájmy, i když je mezi nimi jakýsi protiklad. Ačkoli každý z nich je nakloněn, aby si přisvojil co největší část výtěžku, přece oba mají stejně zájem na tom, aby se průmyslu všeobecně dařilo dobře a jejich podniku zvláště. Krise, které následovaly po první světové válce, to potvrzují. Dělníci z nich jasně poznali, že pohroma podnikatele jest i jejich pohromou a že prosperita podniku prospívá také jim.

6. Z toho všeho vidíme, že komunistická nauka o třídním boji odporuje skutečnosti i zdravému rozumu. Lev XIII. v encyklice Rerum novarum o tom praví: »To pak je v naší otázce hlavním zlem, že se namlouvá, že obě třídy stojí k sobě nutně v poměru nepřátelském, jako by zámožné a dělníky byla příroda určila k tomu, aby se v houževnatém souboji potírali. Naopak, čistá pravda je toto: Jako v těle různé údy tvoří shodu a vzniká vyrovnanost a souměrnost ve složení funkcí těla, právě tak příroda ve státě zařídila, aby ony dvě třídy žily mezi sebou v srdečném poměru a aby mezi nimi byla vyrovnanost a rovnováha. Zcela zřejmě jedna třída potřebuje třídu druhou; nemůže být kapitál bez práce, ani práce bez ka-

²⁷) Gide—RIST: Dějiny nauk národohospodářských, Praha 1928, sv. 2. str. 223.

pitálu. Svornost tvoří krásu věcí a řád; naopak ze stálého zápasení vzniká zdivočelá zesurovělost a zmatek«²⁸.

§ 5. KONEČNÝ VÝSLEDEK TŘÍDNÍHO BOJE: ZÁNİK TŘÍD, ZÁNİK STÁTU
A RÁJ NA ZEMI.

I. — Zánik tříd a zánik státu?

Že třídy podnikatelů a třídy zaměstnanců nemohou zaniknout, to je patrné z textu encykliky »Rerum novarum«, právě uvedeného. Neboť »nemůže být kapitál bez práce, ani práce bez kapitálu«. —

A co se týká marxistické nauky o zániku státu, poukazujeme na to, že všichni velcí myslitelé, kteří se řídí zásadami zdravého rozumu, dokazují, že stát je zřízení, které vyplývá z lidské přirozenosti. Co je však přirozené, to nikdy nemůže být všeobecně odstraněno.

1. Už Aristoteles ve své knize »Politika« dokazuje, že stát je zřízení přirozené, že vyplývá z lidské přirozenosti. Dokazuje to hlavně z nedostatečnosti člověkovy v ukojování svých tělesných i duševních potřeb.

Rozlišuje dvě základní přirozené potřeby člověkovy, totiž 1. udržet svůj život a 2. žít životem člověka důstojným v plné hojnosti všeho.

K udržení života a k ukojení nejzákladnějších přirozených potřeb, t. j. k zachování sebe a k zachování druhu a k jakémusi základnímu rozvinutí schopností člověkových, přirozeně vzniká první a základní přirozená společnost: rodina.

A dále k povznesení člověka na vyšší úroveň, na úroveň člověka důstojnou, tak aby totiž člověk měl v plné hojnosti všechno, co potřebuje, aby též dosáhl plného a všestranného rozvinutí svých schopností, vzniká přirozeně další společnost: stát.

Aristoteles velmi důrazně vyjadřuje, že stát vyplývá z lidské přirozenosti. Praví: »Stát je útvar přirozený a člověk je bytost přirozeně určená pro život ve státě«²⁹.

2. Z toho je zřejmé, jak nesprávné je marxistické tvrzení, že stát je produktem nesmiřitelnosti třídních bojů, že vznikl jen proto, aby zmirňoval třídní rozpory.

Zmirňování třídních rozporů není prvním a hlavním účelem státu. Dějiny totiž ukazují, že rodiny se spojovaly v obce a obce ve stát především a hlavně proto, aby jim stát pozitivně pomáhal dosáhnout vyššího blaha, než jakého mohly dosáhnout v nižších společenstvích. Stát je tedy především a hlavně k tomu, aby všem jednotlivcům i nižším skupinám napomáhal k dosažení obecného blaha. Aby se však dosáhlo tohoto cíle, je dále úkolem státu také odstraňovat překážky, které se stavějí proti uskutečnění obecného blaha, odklízovat rozpory, které někdy vyvstanou mezi některými složkami státu a pod. Toto však není ani první, ani hlavní účel státu.

Proto i kdyby — což se ovšem nikdy nestane, dokud budou lidé žít na zemi — zmizely všechny třídní rozpory a boje, i kdyby zanikly třídy,

²⁸) Překlad Dr. Vaška, č. 15.

²⁹) ARISTOTELES: Politika I, 2,

přece by nebylo důvodu k tomu, aby zanikl stát; neboť stát by i potom měl svůj první a hlavní účel, totiž: napomáhat k dosažení obecného blaha³⁰⁾.

Z toho vidíme, že marxistické tvrzení, jako by stát vznikl jen z třídních rozporů je nesprávné, neshoduje se se skutečností ani se zásadami zdravého rozumu.

Z předešlého paragrafu je také zřejmé, že rozpory, jež jsou mezi některými třídami, nejsou nesmiřitelné.

3. Z toho, co bylo právě vyloženo, také vysvítá nesprávnost marxistického tvrzení, že stát je nástrojem vykořisťování jedné třídy druhou, nástrojem násilí a útlaku.

Dějiny i zdravý rozum totiž ukazují, že stát nevznikl k vykořisťování nebo k utlačování člověka, nýbrž že byl utvořen k tomu, aby člověku umožnil nebo usnadnil plné ukojení všech jeho potřeb a všeobecné rozvinutí jeho schopností.

Že někdy v některém státě státní autorita zneužívá své moci k utlačování a vykořisťování některé třídy, to samo nedokazuje, že instituce státu je špatná, že je to jen nutné zlo a že musí být odstraněna, až to bude možné, nýbrž že je třeba odstranit ty, kteří zneužívají státní moci k tomu, k čemu jim nebyla svěřena.

4. Jak bylo shora ukázáno, marxisté vycházejí z předpokladu, že stát vznikl jen k zmirňování třídních rozporů a že má jen tento negativní účel. Tento předpoklad je však nesprávný, jak bylo shora dokázáno. Proto nesprávný je též závěr z něho vyvozený, že totiž stát nevyhnutelně zanikne, jakmile zaniknou třídy.

II. — R á j n a z e m i ?

1. Marx, Engels i Lenin výslovně rozlišují dvě fáze komunistické společnosti³¹⁾.

V první fázi (t. j. v období přechodu od kapitalismu ke komunismu) prý jest ještě mnoho nedokonalostí, které jsou jakýmsi zbytkem z doby kapitalistické. Není ještě dosaženo dokonalé rovnosti všech členů společnosti, nýbrž jen jakési »formální« rovnosti, t. j. rovnosti práce a rovnosti mezd³²⁾. V tomto období ještě existuje stát, existuje i právo a existuje jakási nerovnost. To všechno jsou však »nedostatky nevyhnutelné v první fázi komunistické společnosti«³³⁾.

V druhé, vyšší a konečné fázi komunistické společnosti bude skutečně dokonalý komunismus, dokonalá rovnoprávnost všech, podle zásady: »Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb«³⁴⁾.

³⁰⁾ Sr. H. ROMMEN: Der Staat in der katolischen Gedankenwelt. Paderborn 1935.

³¹⁾ Sr. LENIN: Stát a revoluce, str. 84 násl.

³²⁾ Tamtéž, str. 85 násl.

³³⁾ Tamtéž, str. 86. — ³⁴⁾ Tamtéž, str. 87 násl.

Marx tuto vyšší fázi komunistické společnosti popisuje takto: »Ve vyšší fázi komunistické společnosti, až zmizí zotročující podřízení člověka dělbě práce, a tím také protiklad mezi prací duševní a fyzickou, až práce přestane být jediné prostředkem k životu a stane se první životní potřebou, až s všestranným rozvojem jednotlivců vzrostou také produktivní síly a až všechna zřídla společenského bohatství potekou plným proudem — teprve pak bude možno zcela překročit úzký obzor buržoasního práva, společnost bude moci napsat na svůj prapor: »Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!«³⁵.

Podle marxistů budou všichni lidé v této konečné fázi komunistické společnosti tak dokonalí, že — jak praví Lenin — »budou DOBROVOLNĚ pracovat PODLE SVÝCH SCHOPNOSTÍ.« Nikdo nebude dbát, aby nepracoval déle než druhý (jak se to stává nyní). Každý bude pracovat, kolik může; nebude se vůbec starat o to, co obdrží za svou práci, ani nebude dbát, zda jiní pracují méně nebo více než on. Každý bude zcela dobrovolně pracovat podle svých schopností, kolik může. A dále Lenin praví: »Rozdělení výrobků nebude pak vyžadovati, aby společnost určovala množství výrobků, které má každý dostat. KAŽDÝ BUDE VOLNĚ BRÁTI PODLE SVÝCH POTŘEB«³⁶.

Někteří komunisté, na př. Bebel ve své knize »Die Frau«³⁷, líčí tuto konečnou fázi komunistické společnosti podrobněji, téměř fantasticky. Podle Bebela bude práce následkem střídání skoro odpočinkem; většina zaměstnání se bude konat »hravě«. Produktivnost práce se tak zvýší, že 2 až 3 hodiny práce denně postačí, aby kryly všechny potřeby. Lenochů nebude. Jeden druhého bude předstihovat ve výkonnosti (str. 288). Zmizí rozdíl mezi inteligentními a hloupými. Zmizí i zločinnost, války, armády, soudy, žaláře. Každý bude moci dokonale ukojit své potřeby. Všichni budou plně svobodni, rovnoprávní, nastane zlatý věk, pravý ráj na zemi (str. 349).

2. Všimněme si poněkud blíže této marxistické nauky.

a) Budou všichni lidé zcela dokonalí?

Marxisté se domnívají, že se ve vyšší fázi komunistické společnosti lidé stanou dokonalými, takže — jak praví Lenin — »budou dobrovolně pracovat podle svých schopností« na společném a že »rozdělení výrobků nebude pak vyžadovati, aby společnost určovala množství výrobků, které má každý dostat, každý bude volně bráti podle svých potřeb«.

Takovou domněnku, nijak neodůvodněnou, lze právem nazvat utopií, snem, blouzněním!

Dějiny ukazují, že ačkoli lidé žili už po několik tisíciletí v rozličných zemích, v různých epochách a v rozmanitých hospodářských podmínkách,

³⁵) MARX: Kritika Gothajského programu. V »Neue Zeit«, 1891.

³⁶) LENIN: Stát a revoluce, str. 88.

³⁷) Čes. překlad Vaňkův, str. 350 násl.

přece podstatně zůstávají vždy stejní: přirozeně se vždycky každý stará více o své vlastní než o společné, každý se vyhýbá obtížné, namáhavé práci, kterou přenechává raději druhým (o tom pojednáme podrobněji v další části). V každém člověku je nezřízená samoláska, která ho vede k tomu, že se více stará o sebe a o své vlastní zájmy, než o společné. Takovou skutečnou přirozenost, nakloněnou k sobectví mají všichni lidé nyní, měli ji už po několik tisíciletí a budou ji mít vždycky stejnou. Ani sebevětší hospodářské a politické a jakékoli jiné změny nikdy nedovedou změnit lidskou přirozenost.

Tak tedy i zdravý rozum ukazuje, že se člověk nikdy nemůže podstatně změnit. I když se u lidí někdy vyskytnou nějaké změny ve způsobu jejich jednání, bývají to pouze změny případkové. Přirozené sklony zůstanou u každého a u všech vždycky stejné. Nikdy se nestane, že by lidé na společném dobrovolně pracovali podle svých schopností, kolik kdo může, bez ohledu na to, kolik pracují druzí a bez ohledu na to, jaká odměna bude dána za vykonanou práci.

Z toho vidíme, jak marxistická nauka, že se lidé ve vyšší fázi komunistické společnosti stanou dokonalými, není ničím odůvodněna, naopak, že odporuje dějinám, zkušenosti i zdravému rozumu. Je to pouhá utopie.

b) Zmizí protiklad mezi prací duševní a fyzickou?

Lenin praví: »Hospodářským základem úplného odumření státu je tak vysoký stupeň vývoje komunismu, že zmizí protiklad mezi duševní a fyzickou prací, že tudíž zmizí jeden z nejdůležitějších zdrojů dnešní společenské nerovnosti«³⁸.

K tomu jen krátce poznamenáváme: Jako se vždycky liší tělo a duše, tak se vždycky liší a bude se vždy lišit práce tělesná a práce duševní. A jako nikdy nemůže zmizet rozdíl a protiklad mezi tělem a duší, tak nikdy nemůže zmizet rozdíl a protiklad mezi tělesnou prací a duševní prací. Není ani možné, aby ve vyšší konečné fázi komunismu byl pouze jeden druh práce: kdyby tam existovala jen tělesná práce, nebyly by ukojeny duševní potřeby člověka, a tedy nebyl by vytvořen ráj na zemi; mimo to není vůbec možné řádné uspořádání tělesné práce a řádný její chod v celé společnosti bez duševní regulující a plánovací práce; a dále, kdyby existovala jen duševní práce, nebyly by ukojeny tělesné potřeby člověka, a tedy nebyl by vytvořen ráj na zemi.

Z toho je zřejmé, že vždycky musí být v lidské společnosti obojí druh práce a že nikdy nemůže zmizet rozdíl mezi tělesnou prací a duševní prací.

c) Pomine podřízení jednotlivců dělbě práce?

Marx praví: »Ve vyšší fázi komunistické společnosti . . . zmizí zotročující podřízení jednotlivců dělbě práce«³⁹.

³⁸) LENIN: Stát a revoluce, str. 87.

³⁹) MARX, tamtéž.

Podle výkladu Bebelova ⁴⁰ zmizí ono podřízení tím, že každý člen společnosti bude vykonávat postupně podle pořadí všechny práce, ať příjemné či nepříjemné.

Není třeba obšírně dokazovat, jaká zla by se natropila takovým odstraněním dělby práce, když by na př. prostý dělník měl zastávat práce universitního profesora nebo lékaře . . . To by vedlo k nesmírným škodám a poruchám obecného blaha.

3. Také Lev XIII. v encyklice Rerum novarum vyjadřuje tyto myšlenky:

»To budiž vytčeno na prvním místě: musíme se smířiti se stavem v lidstvu tak, jak jest: t. j., v občanské společnosti rovnost není možná. Hlásají to sice socialisté, ale marná je všecka námaha proti přirozenosti. Neboť jsou od přirozenosti mezi lidmi velké a velmi četné rozdíly; nemají všichni stejného nadání ani příčinnivosti ani zdraví ani sil; a přirozeným důsledkem nevyhnutelného rozdílu v těchto věcech je nerovnost v majetku. A to je věru dobré i pro potřeby jednotlivců i pro zájmy společnosti; neboť aby se opatřily všechny potřeby, k tomu společný život vyžaduje různé schopnosti a různé úkoly; a hlavně majetková nerovnost vybízí lidi, aby tyto úkoly převzali.

A co se týká tělesné práce: ani ve stavu nevinnosti by člověk nebyl zůstal zcela bez práce; ovšem byla by to taková práce, že by si ji člověk svobodně přál pro svou radost; po pádu však — na usmíření za vinu — donutila k ní nezbytnost a je spojena s námahou: »Zlořečena budiž země pro tento tvůj čin; s námahou se z ní budeš živiti po všechny dny svého života« (I. Mojž. 3, 17).

A podobně nevymizí ani ostatní starosti na světě, poněvadž zla, jež jsou následkem hříchu, jsou bolestná, tvrdá, obtížná; a není vyhnutí, doprovázejí člověka až do posledního dechu. A tak bolest a utrpení jsou údělem lidstva, a kdyby lidé všecko zkoušeli a podnikali, žádnou mocí, žádným uměním se jim nepodaří vymýtit z lidské společnosti tyto útrapy. Prohlašují-li někteří, že to dovedou, slibují-li ubohému lidstvu život bez jakékoli bolesti a starosti, život oplývající pokojem a nepřetržitými rozkošemi, mámi lid a provádějí podvod, z něhož jednou vybuchnou zla ještě větší, než jsou zla nynější. Nejlépe je věru dívat se na věci tak, jak jsou, a zároveň jinde hledati, jak jsme řekli, vhodný lék proti obtížím« ⁴¹.

§ 6. PŘECHODNÝ VÝSLEDEK TŘÍDNÍHO BOJE: DIKTATURA PROLETARIÁTU.

Podle »pravověrné« komunistické nauky nemůže být vytvořen dokonalý komunismus ihned. Napřed musí předcházet přechodné období, první fáze komunistické společnosti. Komunisté tvrdí, že tato první fáze je nyní uskutečněna v Sovětském svazu.

⁴⁰) BEBEL: Die Frau. Čes. překlad Vaňkův, str. 370 násl.

⁴¹) Český překlad dr. Vaška, č. 14.

Toto předběžné a přechodné období se vyznačuje tím, že stát v něm není ještě zrušen, nýbrž přešel z rukou buržoasie do rukou proletariátu. A vlastnictví buržoasie bylo převzato státem, bylo postátněno.

Engels však píše, že »hlavním znakem státu je existence veřejné moci, odlišné od masy lidu«⁴². Tato veřejná moc je — jak praví Lenin — ztělesněna »ve zvláštní třídě jedinců držících moc«⁴³. Když však vlastníkem kapitálu je stát, pak prakticky vlastníkem kapitálu je zvláštní třída, tedy třída odlišná od lidu, i když vládne jeho jménem. Pak ovšem kapitál přešel z buržoasní třídy do třídy jiné, která není třídou proletářskou, neboť je »odlišná od lidu«. Tato třída, pověřená správou státu a kapitálu, odlišná od lidu, vymáhá práci od lidu, ale sama nepracuje ve výrobě, sama nevyrábí. Je zde tedy zase totéž, co bylo dříve v buržoasním státě: vykořisťování člověka člověkem, třídy třídou. Sovětští komunisté sice tvrdí opak. Ale skutečnost to nijak nepotvrzuje.

V jakém rozporu s marxistickou teorií o beztrždní společnosti je život v SSSR, to popisuje americký velvyslanec v Moskvě J. Davies ve své knize »Poslání do Moskvy«. Praví: »Idea beztrždní společnosti byla a je v praxi neustále potírána. Sama vláda je byrokracií se všemi třídními znaky, jako zvláštními výsadami, vyšší životní úrovně a podobně . . . Od shora dolů možno nalézt náznaky tříd. — Spisovatelé, umělci a dokonce i vedoucí jazzových souborů dostávají vysoké odměny a mají zřetelné třídní výsady, které jim poskytují peníze na luxusní věci a pod. — Členství ve straně tvoří zřetelně privilegovanou třídu. V průmyslu byly utvořeny třídy a jsou stále prohlubovány systémem většího platu za větší práci . . . Základní viditelné rozdíly jsou zřejmé v různé životní úrovni a ve zvláštních požívaných výsadách. Nemůže být pochyb o tom, že to je vlastně »třídní«^{44*} společnost«.

Ani není pozorovat, že by diktatura proletariátu byla jen přechodným obdobím a že by se podle dialektiky stále více rozplývala a zanikala. Ve skutečnosti je v SSSR vidět pravý opak: všechno se zařizuje tak, jako by diktatura proletariátu měla zůstat navždy.

Boris Suvarin praví: »Uvnitř (komunistické) strany se vytvořila nová třída, která má zájem na udržení existujícího stavu a na trvání státu, ježmuž Lenin předpovídal zánik, zmizí-li třídy«⁴⁴.

§ 7. SPRÁVNÉ ŘEŠENÍ PROBLÉMU.

Z toho všeho je patrné, že marxistické řešení třídních rozporů je nesprávné. Viděli jsme, že rozpory mezi třídou dělnickou a třídou buržoasní nejsou nesmířitelné, že stát nikdy nezanikne a konečně, že na zemi nikdy nebude vytvořen ráj, jaký líčí komunisté.

Když tedy marxistické řešení třídních rozporů je nesprávné, zbývá nám poukázat aspoň krátce na správné řešení tohoto problému. Nelze po-

⁴²) ENGELS: Původ rodiny, str. 77.

⁴³) LENIN: Bedřich Engels. Praha 1946.

^{44*)} J. DAVIES: Poslání do Moskvy. Praha 1947, str. 90 násl.

⁴¹) B. SUVARIN: Stalin. Paris 1935, str. 516.

pírat, že v nynější společnosti existují třídní boje mezi dělnictvem a kapitalisty. Hlavní příčinou těchto bojů a rozporů je v nynější době velká nesrovnalost v rozdělení majetku. Na jedné straně je totiž nesmírné množství těch, kteří nemají ani toho nejnútnejšího k životu, a na druhé straně je malá hrstka ohromných boháčů. Je zřejmé, že v dnešní době je majetek rozdělen nespravedlivě, v dnešní společnosti je porušena sociální spravedlnost. Z nespravedlivého rozdělení majetku pak vzniká nespokojenost proletářů a třídní boj.

Je tedy nutné obnovit sociální spravedlnost jak v rozdělení statků, tak i v poměru mezi prací a kapitálem.

Musí se uvážit, že hospodářské statky nejsou určeny jen pro několik jednotlivců, nýbrž mají sloužit všemu lidstvu. Jestliže však neslouží všemu lidstvu, je třeba ten nepořádek odstranit, je třeba správně je rozdělit. Vůdčí zásadou pro rozdělení hospodářských statků musí být potřeby obecného blaha.

Je tedy otázka, jakým způsobem se má dosáhnout spravedlivého rozdělení hospodářských statků, čili, jak může dělnictvo opět dosáhnout majetku, aby se povzneslo nad existenční nejistotu a aby každý dělník mohl žít způsobem svému stavu přiměřeným.

V nynější době toho nelze dosáhnout jinak než spravedlivým rozdělením výtěžku získaného společnou prací kapitálu a dělníka. Dva činitele působí vždy při výrobě hospodářských statků: kapitál a práce. V moderním výrobním procesu je práce většinou oddělena od vlastnictví výrobních prostředků. Dělník obvykle pracuje cizími výrobními prostředky. On sám disponuje pouze svou pracovní silou. Zaměstnavatel je však majitelem výrobních prostředků a obstarává dělnickou sílu na trhu práce.

Sociální spravedlnost vyžaduje, aby výtěžek získaný společnou prací kapitálu a dělníka byl spravedlivě rozdělen mezi oba zúčastněné činitele výroby. Bylo by nespravedlivé, kdyby některý z těchto dvou činitelů si přisvojoval buď celý výtěžek anebo větší, než mu přísluší.

Dosud si kapitál přivlastňoval nepřiměřeně větší část tohoto zisku. Proto je požadavkem sociální spravedlnosti, aby také dělník měl přiměřenou účast na zisku, aby měl nejen zajištěno existenční minimum pro sebe a svou rodinu, nýbrž také aby si mohl časem zašetrřit menší jmění. Tím by se pozvolna přišlo k majetkovému přesunu se strany kapitalistů ve prospěch dělnictva.

Jen tímto způsobem (t. j. tvořením majetku u dělnictva zvýšením mezd) mohou být odstraněny třídní rozpory a boje, a bude obnovena sociální spravedlnost v poměru mezi prací a kapitálem.

Výše dělnické mzdy se ovšem musí řídit nejen výkonem dělníka a jeho životními potřebami, nýbrž také hospodářským stavem podniku a hlavně potřebami obecného blaha. Zvýšení mzdy se musí dít za účelem odproletarisování proletariátu.

Je tedy nutné, aby dosavadní hospodářský řád, spočívající na zásadě co největšího zisku a nevázané soutěže, řád liberalistický, jenž bezohledně vykořisťoval pracující dělníky a přivedl je k existenční nejistotě a velké

bídě, byl odstraněn a nahrazen řádem jiným, vybudovaným na zásadách zdravé filosofie a mravnosti, řád, v němž by vládla sociální spravedlnost.

Zákon sociální spravedlnosti zakazuje, aby třída vylučovala třídu z účasti na statcích. Proviňuje se tedy proti sociální spravedlnosti třída bohatých, když považuje za spravedlivý ten řád, v němž jí připadá všechno, a proletářům nic. Proviňuje se však proti sociální spravedlnosti stejně i proletariát, když se domáhá zrušení majetků a důchodů, pokud nebyly získány prací.

Stát je povoláním strážcem obecného blaha a vykonavatelem sociální spravedlnosti. Je tedy úkolem státu pečovat o to, aby byla zachována nebo zjednána sociální spravedlnost. Jen tak může být obnovena majetková rovnováha v lidské společnosti, jen tak mohou být ukojeny spravedlivé nároky proletariátu.

Jen uskutečněním sociální spravedlnosti bude možno odstranit třídní boj. Není jiné cesty k odstranění třídního boje, než spravedlivější rozdělení majetku zvýšením mezd a splněním spravedlivých požadavků proletariátu. Jen odproletarisování proletariátu může vésti k odstranění třídního boje.

Odstraněním třídního boje pak budou zjednány předpoklady pro obnovu lidské společnosti.

Až dosud trvá nepřirozené rozdělení společnosti na třídy, rozdělení horizontální: třída nižší a třída vyšší. Takové rozdělení společnosti vede k třídním bojům. To je stav nezdravý, jenž musí být odstraněn. Stát i občané musejí směřovat k odstranění třídního boje, k odstranění horizontálního rozdělení společnosti a k vybudování nového, lepšího, spravedlivého řádu, v němž bude společnost rozčleněna vertikálně, t. j. podle povolání nebo podle úkolu ve společnosti.

Je totiž přirozené, že tytéž výrobní zájmy jsou pojítkem všech těch, kteří pracují v témž výrobním oboru. Příslušnost k jednomu výrobnímu odvětví nebo k jednomu oboru služby, (ať je to dělník, zřízenec, úředník nebo prokurista, ředitel, zaměstnavatel a podnikatel) tvoří docela spontánně nové přirozené sdružení. Takové sdružení bývá nazýváno stav nebo korporace. V takovém sdružení jsou zahrnuti všichni, kteří pracují v jednom výrobním odvětví, všichni od nejnižších až k nejvyšším. Všichni zúčastnění mají pak zájem na prosperitě podniku, neboť vědí, že dobrý chod podniku prospívá také každému z nich. Společný zájem pak řadí jak zaměstnavatele, tak zaměstnance do jednoho celku.

Příslušníky téhož stavu (zaměstnavatele i zaměstnance) váže táž výroba zboží nebo tytéž společenské služby. Stav je tedy sdružení lidí téhož oboru výroby nebo téže společenské služby. Stav spojuje ty, kteří mají touž společenskou funkci.

Poněvadž stavovská organizace plní funkce společensky nutné, vyplývá z přirozeného práva, a nikoli ze státní moci. Vyznačuje se dvěma podstatnými rysy: je to organizace dobrovolná a samosprávná. Od korporací totalitního státu se liší stavy 1. tím, že nejsou nadiktovány shora, nýbrž vyrůstají spontánně zdola; 2. tím, že jsou to svazky samosprávné.

Úkolem těchto stavovských organizací je, pěstít smysl pro spolupráci, pro obecné blaho všech lidí ve státě, a být přirozeným pojítkem mezi rodinami a státem.

Tyto organizace budou moci samostatně upravovat vzájemné poměry mezi zaměstnavateli a zaměstnanci a budou moci převzít mnohé funkce, které až dosud obstarává stát, budou moci převzít zvláště sociální pojištění a spravedlivou úpravu mzdy.⁴⁵

Tak bude stavovskými organizacemi celá společnost usměrňována k dosažení obecného blaha. Stát musí být strážcem a ochráncem obecného blaha. Dnešní stát je však zavalen množstvím takových úkolů, které mohou snadno převzít a úspěšně zastávat stavovské organizace a které mu znemožňují nebo znesnadňují náležité vykonávání jeho vlastní funkce. Stavovské organizace by mu umožnily lepší plnění jeho vlastního úkolu. Stát má vždy ponechat jednotlivcům a nižším celkům všechno to, co oni sami dovedou zastat, a sám má zasahovat jen tam a v tom, kde nižší organizace nestačí, nebo kde nastane nějaká porucha. Pak by stát nebyl zatížen přemírou nižších úkolů. Byla by mu vyhrazena jenom nejvyšší činnost, regulativní činnost.

Dnešní společnost potřebuje stavovské organizace. V dnešní době je třeba regulativních zásahů i v životě hospodářském. Tímto regulativním principem však nemůže být nevázaná soutěž, nýbrž sociální spravedlnost a sociální láska. Těmito principy se musí řídit i stát jako nejvyšší strážce a vykonavatel sociální spravedlnosti.

Zavedením stavovských organizací budou odstraněny třídní boje. Státu pak budou stavovské organizace pevnou oporou v provádění sociálních a hospodářských úkolů⁴⁶.

Tak je tedy třeba řešit rozpory, které se vytvořily v nové době mezi proletariátem a buržoasií. Řešit je nikoli zostřováním třídního boje, nýbrž odstraněním třídního boje, vytvořením stavovských organizací a uskutečňováním sociální spravedlnosti a sociální lásky.

⁴⁵) Sr. BEROUNSKÝ: Stavovská myšlenka. Praha 1936.

⁴⁶) Takový plán k obnově dnešní společnosti podává PIUS XI. v enc. *Quadragesimo anno*. Čes. překl. Dr. Vaška, 3. vyd. Olomouc 1935. Viz zvláště č. 81-88. PIUS XII. ve svém listě z 10. července 1946, adresovaném Ch. Flory-mu (v *Documentation catholique*, t. 43, col. 867), praví, že k odstranění sociálních nesrovnalostí v nynější době je daleko výhodnější korporativní zřízení než znárodňování podniků, i když je znárodňování dovolené: »Znárodňování podniků. Naši předchůdci i My sami jsme se už vícekrát dotkli mravní stránky této věci. Je však přece zřejmé, že toto znárodňování, místo aby zmírnilo mechanický ráz společného života a společné práce, i když je dovoleno, spíše jej ještě ztěžuje, a že proto prospěch, jež přináší k blahu opravdového společenství, ... je velmi málo zaručený. Myslíme, že zříditi sdružování čili korporace ve všech odvětvích národního hospodářství by bylo mnohem výhodnější pro cíl, jež sledujete, a zároveň výhodnější pro lepší výnos podniků. V každém případě to platí jistě všude, kde až dosud soustřeďování podniků a zanikání menších samostatných výrobců se dalo ve prospěch kapitálu, a nikoli ve prospěch sociálního hospodářství. Nelze ostatně pochybovat, že v nynějších okolnostech korporativní forma sociálního života a zvláště hospodářského života přeje prakticky křesťanské nauce, která se týká osoby, společnosti, práce a soukromého vlastnictví«.

KAPITOLA 6. HODNOTA A NADHODNOTA.

V předešlých kapitolách jsme probrali filosofickou nauku a pak sociální nauku komunismu. Nyní probereme jeho hospodářskou nauku, hlavně nauku o hodnotě a nadhodnotě, o soustřeďování podniků a kapitálu, o rostoucím zbedačování a o vlastnictví.

O tomto úseku komunistické nauky Lenin píše, že je »nejhlubším, nejvšestrannějším a nejpodrobnějším potvrzením a uplatněním Marxovy theorie«¹.

A o marxistické nauce o hodnotě a nadhodnotě Lenin píše: »Učení o nadhodnotě je úhelným kamenem Marxovy hospodářské theorie«².

Článek 1.

VÝKLAD KOMUNISTICKÉ NAUKY O HODNOTĚ A NADHODNOTĚ.

I HODNOTA.

V každém výrobku (zboží) lze rozlišovat dvojí hodnotu: užitnou hodnotu a směnnou hodnotu. Na př. chléb může sloužit k jídlu; to je jeho užitná hodnota; nebo možno ho zaměnit za jiné zboží; to je jeho směnná hodnota.

Podle Marxe užitná hodnota záleží v užitečnosti věci k ukojení lidských potřeb. Tato hodnota má svůj základ ve fyzických a chemických vlastnostech věci samé. Směnná hodnota však záleží v poměru, v kterém se mohou výrobky navzájem směňovat.

A dále Marx praví, že zboží má hodnotu směnnou proto, že je v něm obsažena, »z předmětněna« (vergegenständlicht) lidská práce. Podle množství práce, uzavřené ve zboží, se určuje velikost směnné hodnoty. Proto dva výrobky, jež obsahují totéž množství společensky nutné práce, mají touž směnnou hodnotu. Výrobky se navzájem směňují podle poměru v nich obsažené, společensky nutné, průměrné práce.

Podle Marxe užitná hodnota je subjektem směnné hodnoty, protože jen užitečné věci mohou obsahovat směnnou hodnotu. Směnná hodnota je však vnitřně nezávislá na hodnotě užitné. Směnná hodnota se určuje toliko podle množství práce obsažené ve zboží.

¹) LENIN: Karel Marx. Praha 1946. str. 20.

²) LENIN: Tři zdroje a tři součásti marxismu. Praha 1946, str. 59.

Vizme, jak Marx sám vykládá tuto svou nauku: »Vezměme dva druhy zboží, na př. pšenici a železo. Ať je jejich směnný poměr jakýkoli, vždy se dá vyjádřiti rovnicí, v níž se jisté množství pšenice rovná nějakému množství železa, na př. 1 měřice pšenice = a centům železa. Co vyjadřuje tato rovnice? Vyjadřuje to, že ve dvou rozdílných věcech existuje něco společného téže velikosti: v 1 měřici pšenice a podobně i v a centech železa. Obě věci se tedy rovnají něčemu třetímu, co samo o sobě není ani ta věc, ani ona. Každá z obou věcí, pokud je směnnou hodnotou, musí se tedy dát převést na ono třetí«³. A co je to třetí, to společné? »To společné nemůže býti geometrická, fysická, chemická nebo nějaká přirozená vlastnost výrobku. Jejich hmotné vlastnosti přicházejí v úvahu vůbec jen potud, pokud je činí užitečnými. Jinak je to však právě nepřihlížení k jejich užitným hodnotám, co zřejmě charakterisuje směnný poměr výrobků. V tomto poměru platí jedna užitná hodnota právě tolik jako každá jiná, jen když je po ruce v náležité proporcii«. Co tedy ještě zbývá? »Nepřihlížíme-li k užité hodnotě předmětů zboží, zbývá jim ještě jen jedna vlastnost, totiž vlastnost výrobků práce. Než i výrobek práce se nám v ruce již proměnil. Odezíráme-li od jeho užité hodnoty, tu odezíráme i od hmotných částí a tvarů, které onen výrobek práce činí užitou hodnotou. Není to již stůl nebo dům neb kabát nebo nějaká užitná věc vůbec. Všechny její smyslové vlastnosti zmizely. Už to není též výrobek práce truhlářské nebo stavitelské nebo tkalcovské nebo vůbec nějaké určité práce«. »Uvažme nyní obsah výrobků práce. Nezbylo z nich nic než tatáž příšerná věcnost (předmětnost), pouhý rosol lidské práce, rozdílu neznající práce, t. j. vydání lidské práce bez ohledu na formu jejího vydání. Tyto věci jen ještě představují, že při jejich výrobě byla vydána lidská pracovní síla, že je v nich nahromaděna lidská práce«⁴.

»Užitná hodnota čili statek má tedy jen jednu hodnotu, poněvadž odtažitě lidská práce je v něm zpředmětněna či zhmotněna. Jak se však má měřiti velikost jeho hodnoty? Množstvím v něm obsažené, hodnoty tvorné podstaty práce. Množství práce samo se měří jejím trváním, pracovní doba pak má zase své měřítko v určitých časových částech, jako hodina, den atd.«

»Mohlo by se zdáti, že, určuje-li se hodnota nějakého zboží množstvím práce vynaložené při jeho výrobě, že, čím je dělník línější a neobratnější, tím cennější je jeho zboží, poněvadž tím více času spotřeboval, aby je zhotovil. Avšak práce, která tvoří podstatu hodnoty, je stejná lidská práce, vynaložení téže lidské pracovní síly. Úhrnná pracovní síla společnosti zde platí za jednu a touž pracovní sílu, ačkoli se skládá z nesčíslných individuálních pracovních sil. Každá z těchto individuálních pracovních sil je táž lidská pracovní síla jako jiná pracovní síla, pokud má ráz průměrné pracovní síly a pokud jako taková společensky průměrná práce působí, tedy pokud při výrobě zboží potřebuje jen prů-

³) MARX: Kapitál, I, str. 3.

⁴) Tamtéž, str. 4.

měrně nutné čili společensky nutné pracovní doby. Společensky nutná pracovní doba je ta pracovní doba, které je třeba, aby byla vytvořena vůbec nějaká užitná hodnota za platných, společensky normálních výrobních podmínek a za společenského průměrného stupně pracovní obratnosti a intenzivnosti«⁵.

Z těchto textů je zřejmé, že Marx považuje lidskou výrobní práci za jediný pramen směnné hodnoty zboží. Podle něho zboží má cenu jen pokud, pokud obsahuje lidskou výrobní práci, pokud je nahromaděnou prací. A proto čím více práce obsahuje některý druh zboží, tím větší je jeho cena. Dále pak Marx tvrdí, že směnná hodnota je vnitřně nezávislá na užitné hodnotě.

Tuto Marxovu nauku shrnuje Lenin krátce takto:

»Zboží je předně věcí, jež ukojuje nějakou potřebu člověka; zboží je za druhé věc, kterou lze vyměnit za druhou věc. Užitečnost věci dělá z ní užitnou hodnotu. Směnná hodnota (či prostě hodnota) je především poměrem, proporcí, v jaké je určité množství užitných hodnot jednoho druhu směňováno za určité množství užitných hodnot jiného druhu. Každodenní zkušenost nám ukazuje, že v milionech a miliardách takových směn jsou neustále navzájem srovnávány všemožné, nejrozličnější a navzájem nejnesrovnatelnější užitkové hodnoty. Co společného mají tyto různé věci, které jsou neustále navzájem přirovnávány v určitém systému společenských poměrů? Mají společné to, že jsou **PRODUKTY PRÁCE**. Lidé, směňující výrobky, srovnávají nejrozličnější druhy práce. Výroba zboží je systém společenských poměrů, v kterém jednotliví výrobci vytvářejí rozmanité výrobky (společenská dělba práce), a při směně jsou všechny tyto výrobky navzájem srovnávány. Tedy to společné, co je obsaženo ve všech tovarech, je nikoli konkrétní práce určitého výrobního odvětví, práce jednoho druhu, nýbrž **ABSTRAKTNÍ lidská práce**, lidská práce vůbec. Veškerá pracovní síla dané společnosti, vyjádřená v sumě hodnot všeho zboží, je jedna a táž pracovní síla: to dokazují miliardy faktů směny. A proto každé jednotlivé zboží jest jen jistou částí **SPOLEČENSKY NUTNÉ** pracovní doby. Velikost hodnoty je určována množstvím společensky nutné práce nebo pracovní dobou, společensky nutnou k výrobě daného zboží, dané užitné hodnoty«⁶.

A dále tam Lenin na potvrzení svého závěru uvádí slova Marxova: »Lidé, srovnávající při směně své rozmanité výrobky, srovnávají různé druhy své práce. Nejsou si toho vědomi, ale dělají to«⁷.

Vidíme tedy, že podle marxismu se měří cena zboží vždy jen podle množství práce, která je obsažena (nahromaděna) ve zboží. Každá směna zboží je vlastně směnou lidské práce, která je nahromaděna a uzavřena ve zboží.

⁵) Tamtéž str. 5.

⁶) LENIN: Karel Marx. Praha 1946, str. 20 násl.

⁷) MARX: Kapitál, sv. I, čes. překlad z r. 1928, str. 34.

Z nauky o hodnotě vyvozuje Marx nauku o nadhodnotě tak, že na lidskou pracovní sílu aplikuje to, co bylo řečeno o směnné hodnotě všeobecně. Praví, že za nynějších vlastnických poměrů se stala také pracovní síla námezdného dělníka zbožím. V nynější době je sice dělník svobodný, ale nemá žádných výrobních statků, nemá nic jiného než svou pracovní sílu. Proto chce-li žít, musí přinést svou pracovní sílu na trh jako zboží. A tím nabývají majitelé výrobních prostředků (kapitalisté) příležitosti obohatit se na účet dělníkův.

Jako u každého zboží, tak i u lidské pracovní síly rozlišuje Marx užitnou hodnotu a směnnou hodnotu. Směnná hodnota pracovní síly je určena množstvím průměrné práce, která je v ní obsažena, nebo hodnotou životních prostředků, které jsou nutné k udržení pracovní síly. Mimo to má každá lidská pracovní síla užitnou hodnotu, »která dělníka nic nestojí, ale kapitalistovi velice prospívá.«

»Hodnota (směnná hodnota) pracovní síly — praví Marx — a její užití v pracovním procesu (užitná hodnota) jsou tedy dvě různé veličiny⁹. Tento rozdíl hodnot měl kapitalista na zřeteli, když kupoval pracovní sílu⁹. Co kapitalista zaplatí dělníkovi, je vlastně směnná hodnota jeho pracovní síly, co však vlastně chce mít, je »specifická« užitná hodnota tohoto zboží (pracovní síly), aby byla pramenem hodnot a pramenem větší hodnoty, než sama má. To je ona specifická služba, kterou kapitalista od ní očekává. A on jedná při tom podle věčných zákonů směny. Vskutku, prodavač pracovní síly, jako prodavač každého jiného zboží, realizuje její směnnou hodnotu a zcižuje její užitnou hodnotu (t. j. dělník dostane cenu jen za směnnou hodnotu své pracovní síly, ale celé užití své síly musí postoupit kupci, kapitalistovi). Nemůže získat jednu hodnotu, aniž se vzdá druhé. Užitná hodnota pracovní síly, práce sama, patří právě tak málo jejímu prodavači, jako patří užitná hodnota oleje obchodníku olejem. Kapitalista zaplatil denní hodnotu pracovní síly; jemu tedy patří její upotřebení během dne, den trávající práce. Okolnost, že denní udržování pracovní síly vyžaduje jenom půl dne práce, ačkoli pracovní síla může působiti, pracovati celý den — že tedy hodnota, kterou tvoří její upotřebení za den, je dvakrát tak veliká jako její vlastní denní hodnota, je obzvláštním štěstím pro kupce, ale není docela žádným bezprávím vůči prodávajícímu . . . Kapitalista předvídal tento případ, který ho tak těší. Proto dělník nalezne v dílně nutné výrobní prostředky netoliko pro šestihodinový, nýbrž pro dvanáctihodinový pracovní proces¹⁰.

⁹) Mluví-li Marx o hodnotě bez bližšího určení, rozumí tím vždycky směnnou hodnotu.

⁹) MARX: Kapitál, I, 156 násl.

¹⁰) K. MARX: Kapitál, I, 156 násl.

Směnnou hodnotou pracovní síly čili mzdou za práci je částka nutná k obživě dělníka. Části pracovní doby, na př. 6 hodin užije dělník k tomu, aby vyrobil hodnotu, kterou pak dostane v podobě peněz jako mzdu. Tuto část pracovní doby nazývá Marx nutnou pracovní dobou, t. j. nutnou k obživě dělníka. Avšak dělník musí pracovat delší dobu, než je nutné k jeho vlastní obživě, musí pracovat třeba 12 hodin denně. Kdyby dělník pracoval jenom v nutné pracovní době, kapitalista by tím nedosáhl žádného přebytku, žádného vzrůstu kapitálu, neboť dělník by vyrobil jen tolik zboží, kolik mu kapitalista musí vyplatit ve mzdě. Proto kapitalistovi záleží na tom, aby dělník pracoval více, než nutně potřebuje pro sebe. »Toto druhé období pracovního procesu, v němž se dělník namáhá přes meze nutné práce, stojí ho sice práci a vydání pracovní síly, ale netvoří pro něho žádnou hodnotu. Tvoří NADHODNOTU, která se usmívá na kapitalistu s veškerým půvabem tvoření z ničeho«¹¹. Podle plátného občanského zákoníku si kapitalista přisvojuje nadhodnotu. Poněvadž si koupil pracovní sílu dělníkovu, může jí používat po celý pracovní den. Nikdo nevidí nespravedlnost v tom, že si kapitalista přisvojuje nadhodnotu.

Ze soukromého vlastnění výrobních prostředků kolektivní práce vzniklo rozdělení lidstva na třídy, t. j. na vykořisťovatele a vykořisťované. Zpracované věci byly prodávány draže, než zač byly koupeny suroviny. Ale tento zisk nebyl úplně rozdělen mezi vyrábějící dělníky. Dělníkům byla přidělována jen malá část zisku v podobě mzdy. Zbytek zisku, t. zv. nadhodnota, zůstávala vždy v rukou majitele kapitálu: »Předpokládáme-li, — praví Engels — že týdenní mzda dělníkova představuje tři pracovní dny, pak dělník, jenž začal pracovat v pondělí, vrátí kapitalistovi celou hodnotu vyplacené mzdy ve středu večer. Přestane však potom pracovat? Nikoli. Kapitalista koupil jeho práci na týden, a je třeba, aby dělník pracoval ještě tři poslední dny v týdnu. Tato dělníkova nadpráce, mimo nutný čas pro získání jeho mzdy, je pramenem nadhodnoty, zisku, vždy rostoucího zvětšování kapitálu«¹².

»Dějinným předpokladem vzniku kapitálu je — píše Lenin — předně nakupení jistého množství peněz v rukou jednotlivců na poměrně vysoké úrovni rozvoje výroby zboží vůbec, a za druhé, existence dělníka, »svobodného« ve dvojím smyslu, svobodného od všech omezení či překážek prodávat pracovní sílu a svobodného od půdy a vůbec od výrobních prostředků, t. j. dělníka, který nemá z čeho žít než z prodeje pracovní síly.

Nadhodnota může být zvětšena dvěma základními prostředky: prodloužením pracovního dne (»absolutní nadhodnota«) a zkrácením nutného pracovního dne (»relativní nadhodnota«)¹³.

Marx uvažuje ve výrobním procesu také o práci strojů a výrobních prostředků vůbec a tvrdí, že výrobní prostředky nevytvářejí nadhodnotu.

¹¹⁾ Tamtéž, str. 178.

¹²⁾ ENGELS: Marxův Kapitál: v »Demokrat. Wochenblatt. Leipzig. 21.—28. března 1868.

¹³⁾ LENIN: Karel Marx. Praha 1946, str. 24.

Praví: »Výrobní prostředek nikdy nepřidává výrobku více hodnoty než sám ztrácí v pracovním procesu na své vlastní hodnotě užité . . . Strojové zařízení nepřidává nikdy více hodnoty, než ztrácí průměrným opotřebením . . . Jako každá jiná součást kapitálu netvoří strojové zařízení nadhodnotu, předává však svou vlastní hodnotu předmětu, k jehož výrobení slouží«¹⁴.

Tedy podle Marxe nadhodnotu netvoří stroje ani žádná jiná forma kapitálu, nýbrž výhradně jen dělnická práce, jak bylo shora vyloženo.

Článek 2.

KRITIKA KOMUNISTICKÉ NAUKY O HODNOTĚ A NADHODNOTĚ.

I. NAUKA O HODNOTĚ.

1. Marx má pravdu v tom, že rozlišuje dvojí hodnotu: užitnou hodnotu, t. j. schopnost věcí ukojit nějakou lidskou potřebu; a směnnou hodnotu, t. j. poměr, v jakém se věci směňují.

Už Aristoteles rozlišuje dvojí upotřebení (užití) statků¹⁵: jedno upotřebení je nějakému statku vlastní podle jeho povahy, druhé je tomu statku společné s ostatními statky. K objasnění uvádí tento příklad: Obuvi lze užívat dvojím způsobem: první upotřebení je obuvi vlastní, a záleží v tom, že se obouvá, aby chránila nohy; druhé upotřebení obuvi záleží v tom, že ji lze zaměnit za jiné statky. Toto druhé upotřebení je obuvi společné se všemi jinými statky.

Oba tyto druhy hodnoty rozlišuje Marx správně. Ale když se pak snaží určit výši směnné hodnoty některých věcí, upadá do velkého omylu. Praví totiž »Ve směnném poměru výrobků (se jeví) směnná hodnota zboží jako cosi zcela nezávislého na jejich užité hodnotě«. (16). Tedy podle Marxe směnná hodnota zboží vůbec nezávisí na jeho užité hodnotě; jinými slovy: směnná hodnota věcí se neurčuje podle užitečnosti věci. Toto Marxovo tvrzení je však nedokázané a nesprávné.

a) Marxovo tvrzení, že směnná hodnota předmětu se neurčuje podle jeho užitečnosti, nýbrž výhradně jen podle práce, která je v něm obsažena, je tvrzení nedokázané.

Hlavní důvod, jež Marx uvádí pro svůj názor je tento: Směnná hodnota je to, co je společné všem výrobkům. Ale to společné nemůže být nic jiného než lidská práce, zpředmětněná ve výrobcích. Tedy jen lidská práce tvoří směnnou hodnotu.

Připouštíme, že směnná hodnota musí být to, co je společné všem výrobkům, protože jen podle toho se výrobky navzájem srovnávají. Popíráme však, že to společné je pouze lidská práce obsažená ve výrobcích.

¹⁴) MARX: Kapitál, I, kap. 5. násl.

¹⁵) ARISTOTELES: Politika, I, 9, 1257.

¹⁶) MARX: Kapitál, str. 4.

Marx pro svůj názor neuvádí důvodů, nýbrž jen pouhá tvrzení. Praví: »To společné nemůže být geometrická, fysická, chemická, nebo nějaká přirozená vlastnost výrobků. Jejich hmotné vlastnosti přicházejí v úvahu jen potud, pokud je činí užitečnými, tedy hodnotami užitnými. Jinak je to však právě nepřihlížení k užitným hodnotám, co zřejmě(!) charakterisuje směnný poměr výrobků. V tomto poměru platí jedna užitná hodnota právě tolik jako každá jiná, jen když je po ruce v náležitém poměru. Jako užitná hodnota jsou výrobky především různé jakosti, jako směnná hodnota mohou být jenom rozmanité velikosti, neobsahují tedy ani atomu užité hodnoty«¹⁷.

Marx zde tedy pouze tvrdí, co by měl dokázat. A o tom, co by měl teprve dokázat, tvrdí dokonce, že je to »zřejmé«.

Už Aristoteles, jehož se tu Marx neprávem dovolává na potvrzení svého názoru, by jej mohl vyvrátit. Aristoteles také učí, že ve výrobcích musí být něco společného, čím se mohou navzájem srovnávat a měřit. Praví však, že touto společnou mírou všech směnných hodnot je potřeba, t. j. způsobilost ukojit nějakou lidskou potřebu, čili upotřebitelnost nebo užitečnost věci¹⁸. Ať se směňované věci od sebe liší sebevíce, přece se všechny shodují v tom, že ukájejí nějakou potřebu člověkovu, že jsou tedy člověku užitečné. V tom se mohou věci navzájem přirovnávat a mohou se měřit nějakou jednotkou.

Je sice pravda, že se při oceňování věci musí přihlížeti také k tomu, kolik práce bylo třeba k vyrobení té věci, ale není pravda, že hodnota věci se určuje jedině a výhradně podle práce.

b) Odůvodnění, jež uvádí Marx pro své tvrzení je nesprávné; dopouští se chyby tím, že uvádí jako příčinu to, co není příčinou.

Marxovo odůvodnění lze shrnout takto: Nepřihlížíme-li k užité hodnotě věci, pak to společné, co zůstává v každém zboží, je lidská práce; nikoli práce určitého druhu, protože práce obsažená v nějakém stole se zcela liší od práce obsažené v botech; nýbrž v obou výrobcích je obsažena lidská sociální práce jako taková. Tedy to, co se směňuje, je množství lidské práce jako takové.

K tomuto odůvodnění poznamenáváme: Nepřihlížíme-li k užité hodnotě zboží, všem druhům zboží nebývá vždy společné to, že jsou vytvořeny lidskou prací, neboť někdy jsou směňovány věci, které nebyly vytvořeny žádnou lidskou prací; ale všem druhům zboží je společné to, že

¹⁷⁾ Tamtéž, str. 12.

¹⁸⁾ ARISTOTELES: *Ethika Nikomachova*, V, 8, 1133, a 25: »Musí být něco jedno, čím se měří všechno ostatní. To však je opravdu užití čili potřeba, jež obsahuje všechno«. — Sv. Tomáš pak vykládá tato slova Aristotelova takto: »Praví, že se všechno může proto přirovnávat, poněvadž se všechno může měřit něčím jedním, jak bylo řečeno: to jedno však, čím se všechno měří po pravdě je potřeba, jež obsahuje všechno, co lze směňovat, pokud se všechno vztahuje k lidské potřebě: věci se totiž nehodnotí podle důstojnosti své přirozenosti; jinak by jedna myš, která je smyslový živočich, byla dražší než jedna perla, která je věc neživá, nýbrž věci se oceňují podle toho, jak jich lidé potřebují k svému použití.«

jsou to věci užitečné a že tedy mohou ukojit lidské potřeby. Toto je společné všem věcem, které se směňují mezi lidmi.

Marx tedy ve svém odůvodnění uvádí jako příčinu směny něco, co není příčinou směny. Marx totiž uvádí jako důvod směny práci, obsaženou ve zboží. Ve skutečnosti však je důvodem směny užitečnost věci.

c) Marxovo tvrzení, že jedině práce tvoří směnnou hodnotu, je nesprávné.

Marx, aniž to tuší, sám vyvrací toto své tvrzení. Práví totiž, že »při směnném poměru (při směně) platí jedna užitná hodnota právě tolik jako každá jiná, jen když je po ruce v náležitém poměru«. Proč tu musí být užitná hodnota v náležitém poměru? Zřejmě proto, že při určování směnné hodnoty je užitná hodnota činitelem určujícím, hlavním. A dále, proč, jak praví Marx, jen věci užitečné mohou mít směnnou hodnotu? Jistě jen proto, že užitná hodnota je podstatnou součástí směnné hodnoty. Kdyby totiž někdo s velkou prací a námahou zhotovil nějakou neužitečnou věc, které nelze k ničemu použít (na př. boty z lepenky), takovou věc nelze prodat; neboť, co je neužitečné, to nemá směnné hodnoty¹⁹.

Z toho všeho je patrné, že směnnou hodnotu věci netvoří ani jedině, ani hlavně množství lidské práce, obsažené ve věci, nýbrž především užitečnost a vzácnost věci. Věci neužitečné, neupotřebitelné nemají totiž směnné hodnoty, i kdyby k jejich vyrobění byla vynaložena velká práce. Ale užitečnost sama nestačí. Jsou totiž také věci velmi užitečné a potřebné, jako vzduch, a přece nemají směnné hodnoty, protože jest jich nadbytek; chybí jim vzácnost.

d) Marxův výklad hodnoty není všeobecný. Marx totiž tvrdí, že směnnou hodnotu tvoří vždy jen množství lidské práce. Ze zkušenosti je však známo, že směnná hodnota mnohých věcí se zvětšuje nebo zmenšuje nezávisle na lidské práci. Na př. cena vína vzrůstá s dobou; čím starší je víno, tím je cennější. Cena vína je různá též podle různých druhů vína, i kdyby vinař věnoval stejnou práci všem druhům. — Cena stromu stoupá se vzrůstem stromu, i když k tomu nebyla připojena žádná lidská práce. Cena různých druhů ovoce je různá podle různých druhů. — Cena pozemku je větší nebo menší podle různých okolností, nezávisle na lidské práci, která se mu věnuje; je různá podle toho, zda půda je úrodná nebo neúrodná, zda pozemek je blízko nebo daleko od dráhy atd.

e) Marx příliš od sebe odděluje užitnou hodnotu a směnnou hodnotu. Práví totiž, že výrobky jako užitná hodnota jsou především různé jakosti, jako směnná hodnota jsou různé velikosti, takže »neobsahují ani atomu užitné hodnoty«.

K tomu podotýkáme, že obě hodnoty, t. j. užitná i směnná se zakládají na užitečnosti věci. Užitná hodnota se zakládá na užitečnosti, která je té věci vlastní; směnná hodnota se zakládá na užitečnosti,

¹⁹) Sr. V. CHATREIN: Socialismus. Praha 1899, str. 79.

kteřá je společná s ostatními věcmi. Příčinou směny pak je táž užitečnost věci.

Sv. Tomáš o tom praví: »Každá věc má dvojí užití (upotřebení) a obojí užití se shoduje v tom, že je samo o sobě a nikoli případkově; liší se však tím, že jedno z nich je vlastní užití věci, druhé pak není vlastní, nýbrž společné. Jako dvojí je užití obuvi; a to, jedno vlastní, totiž obouvání, druhé společné, totiž směna: neboť obuv nebyla vyrobena proto, aby ji člověk směňoval; ale přece může člověk použít obuvi k tomu, aby ji směnil za chléb nebo za pokrm. Než ačkoli směna není vlastní užití obuvi, je to přece její použití o sobě a nikoli případkové, protože ten, kdo ji směňuje, užívá ji podle její hodnoty«²⁰.

Tedy když se směňuje zboží, s obou směňujícími stranami se nabízí užitečnost. A užitná hodnota (užitečnost věci vzhledem k vlastnímu cíli) i směnná hodnota (užitečnost věci vzhledem k společnému cíli) se zakládají na podstatě věci samé; na příklad při směně obilí se užívá obilí jako obilí, a nikoli jako jakési věci, což je patrné z toho, že kdyby nikdo nepotřeboval obilí, nekonala by se žádná směna obilí. Tedy užitná hodnota je zároveň příčinou směny i nedílnou částí směnné hodnoty.

Z toho všeho tedy můžeme právem uzavřít, že Marxova theorie o hodnotě pokulhává na všechny čtyři, je všestranně nesprávná.

II. NAUKA O NADHODNOTĚ.

Marxova theorie o nadhodnotě se zakládá na jeho theorii o hodnotě. Ale poněvadž jeho theorie o hodnotě je nesprávná, tím samým padá i jeho domněnka o nadhodnotě.

Nesprávným důkazem Marxovy theorie o hodnotě je tvrzení, že směnná (t. j. nájemní) hodnota lidské pracovní síly se určuje výrobními náklady vynaloženými k jejímu udržení. Neboť i když na př. dva dělníci potřebují stejné náklady pro sebe a svou rodinu, přece jejich pracovní síly mohou mít zcela rozdílnou směnnou (nájemní) hodnotu, je-li jeden z nich nadanější, zručnější a zkušenější než druhý. Proto vyučený dělník bývá lépe placen než dělník nevyučení. Proto schopnější ředitel, inženýr, úředník bývá lépe placen než ten, který je méně schopný. Proto geniální herec, zpěvák nebo hudebník bývá lépe honorován než ten, který nemá takového nadání. Z toho je tedy zřejmé, že i při pracovní síle určuje směnnou hodnotu to, co ji určuje u všech jiných statků, totiž především její upotřebitelnost a užitečnost.

Proti Marxově theorii o hodnotě a nadhodnotě svědčí i moderní způsob výroby. Vývoj moderní techniky dospěl k takové racionalizaci, že nyní už mohou být a skutečně jsou i takové tovární podniky, kde na obsluhu všech strojů stačí jenom nepatrné množství lidí. Na př. v USA nedaleko města Milwaukee je velký automobilový závod Smithův. Všechnu výrobu v něm konají automatické roboty. Jen strojník bdí nad pravidelným chodem strojů. Podobné automatisované továrny jsou také v některých jiných zemích. K obsluze všech strojů takových továren stačí

²⁰) Sv. TOMÁŠ: Politic. I, lect. 7; sr. též De malo, q. 13, ad 15; 2 II, 78, 1, k 6.

jen několik strojníků, na př. sám podnikatel a jeho rodina. Pak ovšem tam, kde není dělníků, nemůže být ani neplacená dělnická nadpráce, tam nemůže vzniknout »nadhodnota«, a tedy ani vykořisťování. A dále v moderním způsobu výroby též dělník se může stát vykořisťovatelem, zakoupí-li si akcie průmyslového podniku. A pracuje-li v témž podniku, je také »vykořisťovatelem«, poněvadž poskytl podniku kapitál, a zároveň je »vykořisťovaným«, jakožto dělník. Vykořisťoval by tedy sám sebe.

Marxova theorie o nadhodnotě (o zisku) je tedy nesprávná. Mylné je Marxovo tvrzení, že celá nadhodnota (zisk) se tvoří jenom z nezaplacené práce dělníkovy. Zkušenost ukazuje, že ve výrobě úplně zmechanizované se může tvořit zisk i bez dělníkovy práce, totiž prací samých strojů ²¹.

*   *
              *

Z toho všeho vidíme, že marxistická nauka o hodnotě a nadhodnotě, kterou Lenin nazývá »úhelným kamenem hospodářské theorie Marxovy«, je plna nesrovnalostí a omylů. Když však je nesprávný tento základ marxistické nauky, pak jsou samozřejmě nesprávné i důsledky, které se z něho vyvozují.

---

²¹) Sr. S. CHELFAND: *Marxismus a křesťanský sociální reformismus*. Praha 1946, str. 26—30.

Týž: *Překonaná doktrína*, v týdeníku »Obzory« 1946, č. 40, str. 629 násl.

KAPITOLA 7.

SOUSTŘEĐOVÁNÍ PODNIKŮ A KAPITÁLU.

I. VÝKLAD KOMUNISTICKÉ NAUKY O SOUSTŘEĐOVÁNÍ PODNIKŮ A KAPITÁLU.

Marx tvrdí, že nynější kapitalistický výrobní řád nutně vede ke stále většímu soustřeďování všech podniků, takže konečně všechny menší a střední podniky budou pohlceny od velkopodniků.

V »Kapitálu« o tom píše: »Nyní již není vyvlastňován samostatně hospodařící dělník, nýbrž kapitalista, který vykořisťuje mnoho dělníků. — Toto vyvlastňování se uskutečňuje hrou zákonů, imanentních kapitalistické výrobě, centralisací kapitálu. Jeden kapitalista zabíjí mnoho jiných kapitalistů. Zároveň s touto centralisací čili vyvlastňováním množství kapitalistů několika kapitalisty se vyvíjí v míře stále větší kooperativní forma pracovního procesu, vědomé technické používání vědy, plánovité vykořisťování země, přeměna pracovních prostředků v pracovní prostředky, jichž lze užiti jen společně, zhospodárnění všech výrobních prostředků tím, že se jich užívá jako výrobních prostředků kombinované, společenské práce, zapletení všech národů do sítě světového trhu, a tím mezinárodní ráz kapitalistického režimu... Monopol kapitálu se stává okovem výrobního způsobu, který rozkvetl zároveň s ním a při něm. Centralisace výrobních prostředků a zespolečenštění práce dosahují stupně, kdy nesnášejí své kapitalistické slupky. Ta praská. Odbíjí hodina kapitalistického soukromého vlastnictví. Vyvlastňovatelé jsou vyvlastňováni«¹.

Marx se domníval, že soustřeďování průmyslových a obchodních podniků se bude uskutečňovat všeobecně, naprosto a rychle. Všechny malé podniky prý zmizí, z nich se budou tvořit podniky stále větší a méně četné. Zároveň se bude uskutečňovati také soustřeďování statků a kapitálu. Na jedné straně se vytvoří ohromné množství proletářů, a na druhé jen několik málo velkých kapitalistů; hospodářská stavba bude spočívat na příliš úzké základně; sebemenší náraz stačí k tomu, aby ji převrhl.

II. KRITIKA ZÁKONA O SOUSTŘEĐOVÁNÍ PODNIKŮ A KAPITÁLU.

Když r. 1897 socialisté chtěli oslavit 50té výročí vydání »Manifestu komunistické strany«, zkoumali též, zda se splnily Marxovy předpovědi o soustřeďování podniků a kapitálu. Bernstein, jenž tuto otázku důkladně

¹) MARX: Kapitál, sv. 1, čes. vyd. z r. 1928, str. 608 násl.

prostudoval, dospěl k závěru zápornému: »Zhoršení hospodářského postavení — praví Bernstein — se neuskutečnilo, jak je předpovídal Manifest. Jest nejen neužitečné, ale i velmi pošetilé, zatajovat skutečnost, že ohromný vzrůst sociálního bohatství není provázen zmenšením počtu velkých kapitalistů, nýbrž naopak vzrůstem kapitalistů všeho druhu«².

1. SOUSTŘEĐOVÁNÍ PODNIKŮ.

Marxovo tvrzení o soustřeďování podniků není zcela správné. Marx k tomu tvrzení dospěl neodůvodněným zevšeobecněním některých jevů v průmyslovém oboru.

V průmyslu je jakési soustřeďování podniků. Ale z toho nelze vyvozovat, že se soustřeďuje také kapitál; neboť velkozávody převážnou většinou přešly do rukou akciových společností. Tedy velmi často spojení více závodů v jediný závod znamená jenom přechod vlastnictví z málo osob na více osob.

V zemědělství však není téměř žádné soustřeďování podniků, ba spíše naopak, velkostatky se rozdělují spíše na menší statky. Příčina je hlavně ta, že když obyvatelstvo stále vzrůstá, je nutné obdělávat půdu vždy intenzivněji. To však je možné jen při menších a prostředních statcích. Jen tehdy totiž může majitel dokonale využít své půdy, když má o ní úplný přehled a zcela ji ovládá. A mimo to jenom vlastník menšího nebo středního hospodářství vynaloží co největší péči na každou část své půdy.

Co se týká řemesel, je pravda, že mnohá přešla v tovární výrobu. Ale je mnoho malých řemesel (na př. pokryvačství, natěračství, kominictví, zednictví, malířství atd.), která nikdy nepřejdou v tovární výrobu. Při mnohých řemeslech je tovární výroba zcela vyloučena, jako na př. při zednictví, pokryvačství, kominictví atd. Mimo to vznikly také některé nové obory, na př. instalatérství, fotografování a j.

Dále pro velkou část obyvatelstva, které žije na venkově, budou vždy nutné malé výrobní podniky pro místní potřeby. To platí zvláště o výrobě potravin, kterých je třeba každodenně a jež se snadno kazí, nesnadno se dopravují a uschovávají³.

2. SOUSTŘEĐOVÁNÍ KAPITÁLU.

Soustřeďování některých podniků je spojeno se soustřeďováním používání kapitálu (je totiž zřejmé, že nynější velké průmyslové podniky vyžadují velký kapitál), ale k tomu není třeba soustředěné vlastnictví kapitálu. Je možné soustředění použití kapitálu, aniž je soustředěno jeho vlastnictví. To se v nynější době uskutečňuje hlavně v akciových společnostech.

²) BERNSTEIN: Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie. Praha 1902, str. IV. přel. L. Machač.

³) Statisticky pro tuto část uvádí BOURGUIN: Les systèmes socialistes et l'évolution économique. 3. éd. 1907. — Viz též V. CHATREIN: Socialismus. Praha 1899, str. 85 násl.

Jako příklad stačí uvést Sev. Ameriku, kde je hospodářství velmi kapitalistické. R. 1927 v osmi největších průmyslových podnicích soustředěný kapitál patřil ⁴⁾:

u American Rolling Mill Cy	10.000	akcionářů
u General Motors Corporation	66.000	»
u United States Steel Corporation	179.000	»
u Westinghouse Electric Cy	279.000	»
u Standard Oil of New — Jersey	300.000	»
u American Telephon and Telegraph Cy	360.000	»
u Railway Cies	960.000	»
u Public Utilities	2,610.000	»

K tomu je třeba podotknout, že akcie — jak je patrné ze statistik — jsou vlastnictvím velkého počtu lidu ze všech společenských vrstev, dělníků, zemědělců, řemeslníků atd.

Z toho je tedy zřejmě vidět, že Marxovo tvrzení o stále větším soustředování kapitálu v rukou několika málo kapitalistů je nesprávné.

⁴⁾ Tuto statistiku uvádí DE ROOY: De prosperitate populi. Romae 1937, str. 181.

KAPITOLA 8.

ROSTOUCÍ ZBĚDAČOVÁNÍ PROLETARIÁTU ¹⁾.

I. MARXOVA THEORIE O ZBĚDAČOVÁNÍ MAS.

Marx tvrdí, že důsledkem kapitalistického řádu je nejen stále větší soustředování podniků a kapitálu, ale zároveň stále větší vzrůst proletariátu a stále větší bída a útisk dělnictva. Kapitál prý se může hromadit jen vykořisťováním. Proto potřebuje vykořisťovaných, t. j. proletářů. Těch přibývá stále více a více, a jejich bída vzrůstá stále více.

Marx o tom píše v Kapitálu: »Zatím co ustavičně ubývá počtu magnátů kapitálu, kteří se zmocňují všech výhod tohoto procesu přeměny a je monopolisují, roste množství bídy, útisku, poroby, degenerace, vykořisťování, také však pobouření dělnické třídy, která se stále zvětšuje a mechanismem kapitalistického způsobu výrobního samotného se vyškojuje, sjednocuje a organisuje« ²⁾.

Na jedné straně tedy stále více stoupá počet proletářů a jejich postavení se zhoršuje, na druhé straně však počet kapitalistů se zmenšuje a jejich majetek ohromně vzrůstá. Konečně protiklad mezi několika málo kapitalisty a mezi nesmírným počtem proletářů se stane tak nesnesitelný, že »stát se bude muset ujmout řízení veškeré výroby... Proletariát se chopí státní moci a přemění především výrobní prostředky ve vlastnictví státu« ³⁾.

Také Lenin zastává touž theorii o rostoucím zbědačování dělnictva. »Nakupení kapitálu, — praví Lenin — které urychluje vytlačování dělníků strojem, jež tvoří na jednom pólu bohatství, na druhém bídu, plodí také tak zvanou ‚reservní dělnickou armádu‘, ‚relativní nadbytek dělnictva‘ či ‚kapitalistické přelidnění‘, jež nabývá neobyčejně rozmanitých forem a umožňuje kapitálu rozšiřovat výrobu neobyčejně rychle« ⁴⁾.

II. KRITIKA MARXOVY THEORIE O ROSTOUCÍM ZBĚDAČOVÁNÍ DĚLNICTVA.

1.) Ze statistik nynější doby a ze srovnání s dřívější dobou se dá jasně dokázat, že, všeobecně vzato, příjmy nižších tříd lidu se značně zvý-

¹⁾ Sr. B. MISSIAEN OMC: *L'appauvrissement des masses*. Louvain 1911
Sr. též BERNSTEIN: *Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie*. Přel. L. Machač. Praha 1902, 83.

²⁾ MARX: *Kapitál*, I sv., čes. vyd. z r. 1928, str. 608 násl.

³⁾ ENGELS: *Entwicklung des Sozialismus*, str. 31 násl.

⁴⁾ LENIN: *Karel Marx*. Praha 1946, str. 25.

šily⁵⁾. Stačí pohlédnout na denní život, abychom poznali, že postavení nižších tříd lidu, zvláště průmyslového dělnictva, se nejen nezhoršilo, nýbrž velmi se zlepšilo. Stačí jen srovnat, jak se nyní dělnictvo šatí, jak se živí, jak se vzdělává, jak bydlí, jak se osvěžuje, jak cestuje, jak je o ně postaráno v době nemoci, úrazu, stáří atd.

2.) Socialista Bernstein podává jiné všeobecné odůvodnění, jež zde uvádíme doslova⁶⁾:

»Co především charakterisuje způsob moderní výroby, to je značný vzrůst pracovních sil. Důsledkem toho je nemenší vzrůst výroby, velkové výroby spotřebního zboží. Kam jde toto bohatství? Nebo lépe řečeno: kam přijdou zbytečné výrobky, jež vyrobí průmysloví dělníci nad svou vlastní spotřebu, omezenou jejich mzdou. Velkokapitalisté by museli mít desetkrát více naplněná břicha, než jak jim to lid připisuje, a museli by mít desetkrát větší domácnost, než jakou mají, při nynější celkové výrobě v celém národě — nesmí se zapomenout, že kapitalistická velkovýroba je především výroba masová — jejich spotřeba nepadá vůbec na váhu... Kde tedy zůstává to ohromné množství zboží, jež nespotřebují velkokapitalisté a jejich domácnost? Nepřijde-li nějakým způsobem k proletářům, pak musí být skoupeno jinými třídami. Buď tedy relativní a vždy větší úbytek kapitalistů zároveň se vzrůstajícím blahobytem proletariátu, a nebo početná střední třída: to je jediná alternativa, která nechává nepřerušovaný vzrůst výroby«.

3.) K těmto dvěma všeobecným důkazům lze připojit ještě třetí, jež uvádí A. Prins⁷⁾:

Kdyby důsledkem kapitalistického řádu bylo uřlačování a postupné zbědačování dělnictva, pak by dělník 20. století byl přišel už do nejhroznější bídě a jeho zbědačení v kapitalistických zemích by bylo větší než jinde.

Ale skutečnost je jiná.

Moderní dělník se má lépe než v dobách předhistorických, kdy ještě neexistovaly ani stroje, ani kapitál; evropský dělník se má lépe než africký dělník; anglický a americký dělník se má lépe než belgický dělník; dělník zaměstnaný ve velkopodniku se má lépe než ten, který je v malém závodě.

4.) Abychom správně ohodnotili postavení dělnické třídy uvažme pozorně toto:

a) Značné zlepšení dělnického postavení se začalo uskutečňovat v poslední čtvrtině 19. stol. a postupuje až podnes.

b) Dělnické organizace v mnohých zemích, sociální zákonodárství a dělnické instituce jsou ještě v začátcích.

c) Po první světové válce se velmi zlepšilo postavení dělnictva. Vytvoření dělnických organizací umožnilo dělníkům uplatnění jejich práv a jejich zájmů. Zvýšení mezd, snížení pracovní doby, rodinné příplatky atd., — to všechno značně zlepšilo postavení dělnické třídy:

⁵⁾ Viz statistiky, jež uvádí V. CATHREIN: *Socialismus*. Praha 1899, str. 95 násl.

⁶⁾ B. BERNSTEIN: tamtéž, str. 88 násl.

⁷⁾ A. PRINS: »De l'esprit du gouvernement démocratique«, str. 60.

Z toho všeho vidíme nepopiratelnou skutečnost, že proti dřívějšímu se postavení dělnictva v nynější době velmi zlepšilo. Nelze tedy vůbec mluvit o postupném zbědačování proletariátu.

»Právem mohlo býti řečeno, — praví belgický socialista H. de Man, — že průměrný dělník dnešní doby si může dopřát pohodlí, o jakém se Ludvíku XIV. ani nesnilo. Nejlepším argumentem proti theorii o zbědačování proletariátu jest, zeptáme-li se, vydržel-li by dnešní dělník po více než osm dní vésti život, jaký museli vésti jeho předci před sto lety«⁸.

Tedy Marxův »zákon« o vzrůstajícím zbědačování dělnictva odporuje skutečnosti. Rozvážnější socialisté, (Schoenlank, Liebknecht) sami doznávají, že se tento »zákon« nedá hájit⁹.

Marx už v prvním vydání svého »Kapitálu«¹⁰, mluvě o zbědačování proletariátu, doznává, že vlivem sociálního zákonodárství nastala »fyzická a mravní obroda továrního dělnictva«, takže i »slepému bije do očí«.

⁸) H. de MAN: Duch socialismu. Čes. překlad Praha 1928, 58.

⁹) Sr. Vorwärts 1897, č. 106 a 141; 1898, č. 13, 2. příloha.

¹⁰) I. (1867), 273; ve 4. vyd. str. 259.

KAPITOLA 9.

NAUKA O VLASTNICTVÍ ¹⁾.

Článek 1.

VÝKLAD KOMUNISTICKÉHO POJETÍ VLASTNICTVÍ.

1. Základní otázka.

Otázka vlastnictví je v komunismu otázka základní. Celý komunismus se vlastně točí kolem vlastnictví. Komunistické řešení této otázky záleží zhruba v odstranění soukromého vlastnictví a v zavedení vlastnictví kolektivního, společného. Komunisté tvrdí, že jinak nebude možno vytvořit beztřídní společnost. Ze soukromého vlastnictví prý vznikají třídy a třídní boje. Aby se tedy odstranily třídní boje, je prý nutné odstranit soukromé vlastnictví.

»Veškeré písemně dochované dějiny — praví Lenin — byly dosud dějinami třídního boje, střídáním panství a vítězství jedné společenské třídy nad druhými. A to bude trvat tak dlouho, dokud nezmizí základy třídního boje a třídního panství — soukromé vlastnictví a bezplánovitá společenská výroba. Zájem proletariátu vyžaduje, aby tyto základy byly zničeny, a proto proti nim musí být zaměřen cílevědomý třídní boj organisovaného dělnictva« ^{1*}.

Je ostatně dobře známo, že komunistická revoluce v Rusku r. 1917 zavedla kolektivisaci majetku, majetek v Rusku byl postátněn, znárodněn.

¹⁾ LITERATURA :

- HORVATH A.: »Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin«. Graz 1929.
MORIN W.: »La propriété privée d'après s. Thomas et les encycliques de Léon XIII. et Pie XI.«. Montréal 1935.
PALACIO J. M., O. P.: »Concetto cristiano della proprietà«. Milano 1937.
PEREZ GARCIA O. P.: »De principiis functionis socialis proprietatis privatae apud divum Thomam«. Avila 1924.
RENARD—TROTABAS: »La fonction sociale de la propriété privée. Paris 1930
ROHNER A.: »Das Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin«. Divus Thomas VIII. Freiburg 1932.
SCHAUB F.: »Eigentumslehre nach Thomas von Aquin und dem modernen Sozialismus«. Freiburg 1898.
SCHILLING O.: Der Kirchliche Eigentumsbegriff. 2. Aufl. Freiburg 1930.
TÝŽ: »Eigentumslehre des hl. Thomas von Aquin und Leos XIII.« Xenia Thomistica I, Romae 1925, str. 461 — 474.
VYKOPAL A.: »Přebytečný majetek«. Brno 1938.
^{1*)} LENIN: Bedřich Engels. Praha 1946, str. 46.

V nynější ústavě SSSR z r. 1936 v čl. 9. se však praví: »Vedle socialistické hospodářské soustavy, která je panující formou hospodářství v SSSR, připouští zákon drobné soukromé hospodářství individuálních rolníků a domácích malovýrobců, založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí práce«.

A v Manifestu komunistické strany už z r. 1848 se prohlašuje: »K o m u n i s m u s e v y z n a č u j e n i k o l i o d s t r a n ě n í m v l a s t n i c t v í v ů b e c, n ý b r ž o d s t r a n ě n í m v l a s t n i c t v í b u r ž o a s n í h o. Avšak moderní buržoasní soukromé vlastnictví je posledním a nejúplnějším výrazem výroby a přivlastňování výrobků, které spočívají na třídních protikladech, na vykořisťování jedněch druhými. V tomto smyslu mohou komunisté shrnouti svou theorii v jednu větu: z r u š e n í s o u k r o m é h o v l a s t n i c t v í«. A dále pokračuje Manifest: »Nám komunistům se vytýkalo, že prý chceme odstranit osobně nabyté a vlastní prací získané soukromé vlastnictví; vlastnictví, které je základem veškeré (osobní) svobody, činnosti a samostatnosti. Prací získané, řádně nabyté, vlastními mozoly zasloužené vlastnictví! Mluvíte o maloměšťáckém, malorolnickém vlastnictví, které předcházelo vlastnictví buržoasnímu? To nepotřebujeme odstraňovat my, odstranil je a denně odstraňuje vývoj průmyslu«².

Také Engels praví, že soukromé vlastnictví nemá být odstraněno, nýbrž o b n o v e n o, »avšak na základě společného vlastnictví půdy a výrobních prostředků«³.

Z toho mnozí vyvozují, že komunismus nechce zrušit soukromé vlastnictví, nýbrž jen vlastnictví buržoasní.

2. Práce a vlastnictví.

Jak bylo shora vyloženo, podle komunismu základní lidská činnost je hmotná výroba životních prostředků. Práce jest jediným pramenem všeho bohatství a všech hodnot, jak učil Ad. Smith. Ano, práce jest jedinou hodnotou. Všechno má cenu jen potud, pokud obsahuje práci, pokud je nahromaděnou a krystalisovanou prací. Proto čím více práce obsahuje některý předmět, tím větší jest jeho hodnota.

Poněvadž tedy každé zboží má jen tak velkou hodnotu, jak velkou práci v sobě obsahuje, poněvadž hodnota zboží je pouze lidská práce, uzavřená a obsažená ve zboží, a poněvadž práce je podstatou člověka, proto vlastnění nějaké věci je pouze jistou formou vlastnění sebe samého, své práce. A proto, co bylo prací vyrobeno, nemůže nebýt vlastnictvím pracujícího výrobce, jako jeho práce nemůže nebýt jeho prací. Proto, co bylo prací vyrobeno, náleží pracujícímu výrobcí věcně, organicky a objektivně, nezávisle na jakémkoli uvědomění, nezávisle na ideologii, na dohodě a na zákonu. Každá ideologie, každá dohoda, každé jiné uspořádání vlastnictví přichází až potom jako nadstavba, a platí jenom potud, pokud přesně odpovídá základu. Jinými slovy: právní vlastnické vztahy platí jen potud, po-

²) MARX—ENGELS: Manifest. Český překlad L. Štolla. Praha 1946, str. 48.

³) ENGELS: Antidühring. Praha 1933, 201.

kud vyjadřují věcné vlastnické vztahy. Je vždy nesprávné, když není shoda mezi prací a vlastnictvím, t. j. je-li vlastnictví zadržováno někým jiným než tím, kdo vyrábí.

3. Komunistická kritika buržoasního vlastnictví.

Marx i Engels, vycházející z tohoto pojetí práce a vlastnictví, podali obšírnou kritiku moderního kapitalismu i dřívějších hospodářských soustav. Všechnu jejich kritiku lze shrnout v tuto větu: mezi výrobou (mezi skutečným původcem hodnoty) a vlastnictvím (držením hodnoty) není s o u l a d u. Tento nesoulad mezi výrobou a vlastnictvím dokazuje komunismus z toho, a) že je rozpor mezi sociálním rázem výroby a soukromým rázem vlastnictví; b) že je rozpor mezi výrobcí a vlastníky.

a) První rozpor: Kolektivní výroba — individuální vlastnictví.

S rozvojem výroby nastala dělba práce. Výrobci (t. j. vyrábějící dělníci) pak pracovali jako kolektiv. A tak se práce každého výrobce stala prací kolektivní. Jeho osobní práce nebyla pak už jeho prací jakožto jedince, nýbrž se stala společnou s prací celého výrobního kolektiva. Normálně by měla nastat souběžně také kolektivisace (socialisace) výroby i vyrobeného zboží. Ale dosud se tak nestalo. Podnikatel zůstal i nadále soukromým vlastníkem pracovních nástrojů i vyrobeného zboží. Výroba se stala výrobou kolektivní, kdežto vlastnictví zůstalo i nadále individuální. To je první rozpor a vada společností nekomunistických.

b) Druhý rozpor: výrobci a vlastníci.

S rozvojem moderní techniky vzrostl kolektivní ráz výroby. Vlastnictví výrobních prostředků přestalo být majetkem bezprostředních a výkonných výrobců. Skuteční výrobci měli už jen svou pracovní sílu; byli odkázáni na držitele výrobních prostředků. A proto když chtěli žít, museli přijmouti takovou mzdu, jakou jim nabízeli jejich zaměstnavatelé, i když byla zřejmě velmi nízká. Byli nuceni ustoupit držitelům výrobních prostředků, kteří je bez ohledu vykořisťovali ve svůj prospěch.

Ze soukromého vlastnění výrobních prostředků kolektivní práce vzniklo rozdělení lidstva na třídy, t. j. na vykořisťovatele a vykořisťované. Zpracované předměty prodávány dražší, než zač byly koupeny suroviny. Dělníkům byla přidělována jen malá část zisku v podobě mzdy. Zbytek zisku, t. zv. nadhodnota, zůstávala vždy v rukou majitele kapitálu. Engels o tom píše: »Předpokládáme-li, že týdenní mzda dělníkova představuje tři pracovní dny, pak dělník, jenž začal pracovat v pondělí, vrátí kapitalistovi celou hodnotu vyplacené mzdy ve středu večer. Přestane však potom pracovat? Nikoli. Kapitalista koupil jeho práci na týden, a je třeba, aby dělník pracoval ještě tři poslední dny v týdnu. Tato dělníkova nadpráce, mimo nutný čas pro získání jeho mzdy, je pramenem n a d h o d n o t y, zisku, vždy rostoucího zvětšováním kapitálu«.

»Nechť se nemluví — pokračuje Engels — o neodůvodněnosti předpokladu, tvrdíme-li, že dělník získal obdrženu mzdu za tři dny a že ostatní tři dny pracuje pro kapitalistu. Ať potřebuje k získání své mzdy právě tři dnů nebo dvou či čtyř, na tom zde vůbec nesejde, to se mění podle okolností; hlavní věc však je, že kapitalista obdrží kromě práce, kterou platí, ještě práci, kterou neplatí; a to není neodůvodněný předpoklad, neboť v den, kdy by kapitalista začal dostávat od dělníka jen tolik práce, kolik mu platí mzdy, v ten den by zavřel podnik, neboť všechn jeho zisk by se obrátil vniveč«^{3*}.

Dále Marx ukazuje, jak za všech dob musela utlačená třída vykonávat práci neplacenou. Za vlády otrokářské museli otroci pracovat mnohem více, než jim bylo dáno v jídle a oděvu. Podobně za vlády nevolnictví mohl sedlák jen určitou dobu pracovat pro sebe, jinou dobu pak musel pracovat bezplatně pro svého pána. A v novější době zase dělníci musejí část své práce vykonávat bezplatně ve prospěch kapitalisty. Forma vykořisťování je tedy v rozličných dobách rozličná, ale věc sama zůstala.

Nynější kapitalistický řád se liší od dřívějších řádů se strany vykořisťovaných i se strany vykořisťovatelů. V nynější době totiž vykořisťovaný dělník není otrokem ani nevolníkem, nýbrž námezdníkem, proletářem, t. j. své existenční prostředky si získává jen prodáváním své pracovní síly. — Vykořisťující kapitalista je však v nynější době stále nenasytnější ve své touze po zisku, neboť hromadění zisku, které se děje ve formě peněz, je neomezené.

4. Komunistické pojetí vlastnictví.

Cílem komunismu je: převést vlastnictví kapitálu z rukou buržoasie do rukou celého kolektiva, do rukou celé společnosti, a tak odstranit třídní boj.

Podle Marxe má být v komunistickém řádě toto vlastnictví:

a) **SPOLEČNÉ VLASTNICTVÍ VŠECH VÝROBNÍCH PROSTŘEDKŮ**, zavedené vyvlastněním kapitálu masou lidu.

b) **Společenské užívání prostředků na základě součinnosti svobodných dělníků**, t. j. veřejná organizace práce, ale na demokratickém základě⁴.

c) **VÝTĚŽEK PRÁCE JE SPOLEČNÝM VÝROBKEM CELKU**. Jedné části tohoto výtěžku se použije k další výrobě. Druhá část pak, určená jenom k spotřebě, má se rozdělit a státi se vlastnictvím soukromým. To je ono »soukromé vlastnictví, spočívající na vlastní práci«, o němž znovu a znovu mluví Marx.

d) **Stran rozdělování společného výtěžku práce** rozlišuje Marx dvě fáze komunistické společnosti:

I. V první fázi komunistické společnosti se výtěžek rozděluje podle množství vykonané práce. »Podle toho každý výrobce (t.

^{3*)} ENGELS: Marxův Kapitál: v »Demokrat. Wochenblatt«. Lipsko, 21.—28. března 1868.

⁴⁾ Sr. MARX: Kapitál I, str. 45 a 492.

j. vyrábějící dělník) o b d r ž í — po srážkách na všeobecné potřeby společnosti — p ř e s n ě z p ě t, c o j í d á v á. Co však dal, jest jeho individuální množství práce. Na př. společný pracovní den je vytvořen souhrnem individuálních pracovních hodin; individuální pracovní dobou jednotlivého výrobce je tedy jím poskytnutý díl společenského pracovního dne, jako podíl na něm. Dostane tedy od společnosti poukázku, že dodal tolik práce (po srážkách s jeho práce pro společné fondy), a na tuto poukázku dostane ze společenské zásobárny tolik spotřebních prostředků, jakou má cenu jeho práce. Totéž množství práce dostane v jiné formě zpět«.

»Vládne tu zřejmě táž zásada, která řídí směnu zboží, pokud je to směna věcí stejné hodnoty. Obsah a podoba jsou ovšem změněny, protože za oněch změněných okolností nikdo nemůže dáti něco jiného kromě své práce a protože s druhé strany nic nemůže přijíti ve vlastnictví jednotlivců kromě individuálních spotřebních prostředků. Ale co se týče rozdělování těchto prostředků mezi jednotlivé výrobce, tu vládne táž zásada jako při směně rovnocenného zboží. Stejně množství práce v jedné formě se směňuje za stejné množství práce v jiné formě«⁵.

Z toho Marx vyvozuje, že v této první fázi komunismu nemůže vládnout úplná rovnost právní. Nepřipouštějí se tu sice žádné třídní rozdíly, neboť každý jest jen dělníkem jako jiný; ale »nerovné nadání individuální, a tedy i nestejná schopnost k práci se tu uznávají jako výsady«. »Při stejném vynaložení práce — píše Marx — a tudíž při stejném podílu na společenském spotřebním fondu dostává tedy ve skutečnosti jeden více než druhý, jeden je bohatší než druhý atd. Aby byly všechny tyto zásady odstraněny, musilo by býti právo ne rovné, ale nerovné... Avšak tyto závady jsou nevyhnutelné v první fázi komunistické společnosti, v takové její podobě, v jaké právě vzešla po dlouhých porodních bolestech z kapitalistické společnosti. Právo nemůže býti nikdy vyšší než hospodářský řád a kulturní vývoj společnosti jím podmíněný«⁶.

II. Ve vyšší fázi komunistické společnosti »existují individuální práce jako součásti celku«⁷, t. j. jednatelce jako jednatelce nemá už žádného zvláštního nároku na produkt celkové práce, nýbrž každý dostane jen podle svých p o t ř e b. »Ve vyšší fázi komunistické společnosti — praví Marx — až zmizí zotročující podřízení jednotlivců dělbě práce, a tím také protiklad mezi duševní a fyzickou prací; až se práce stane nejenom prostředkem k životu, ale přímo první životní potřebou, až vzrostou s všestranným rozvojem jednotlivců také produktivní síly a až všechna zřídla společenského bohatství potekou plným proudem — teprve pak bude možno nadobro překročiti úzký obzor měšťáckého práva a teprve pak bude možno, aby společnost napsala na své prapory: ‚Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!«

Takové je v hlavních rysech komunistické pojetí vlastnictví.

⁵) MARX: Kritik des sozialdemokratischen Parteiprogramms: v »Die neue Zeit«, roč. 9, I., 566 — 567.

⁶) Tamtéž, str. 567. — ⁷) Tamtéž, str. 566.

Článek 2.

KRITIKA KOMUNISTICKÉHO POJETÍ VLASTNICTVÍ.

§ 1. Nesprávné předpoklady marxismu.

Jak bylo shora vyloženo, Marx při odůvodňování své these o kolektivisaci všech výrobních statků i výtěžku kolektivní práce předpokládá: 1.) že jediným pramenem hodnoty výrobku je dělníkova práce, nahromaděná ve výrobku, a 2.) že hmotná výrobní práce je podstatou člověka, a proto vlastnění nějaké věci je pouze jakousi formou vlastnění sebe samého, své práce; a proto výrobek nemůže nebýt vlastnictvím pracujícího výrobce.

V předešlých kapitolách jsme však zjistili, že tyto předpoklady jsou nesprávné.

1.) V kapitole 6. jsme dokázali, že se hodnota výrobku neurčuje pouze podle dělníkovy práce, nýbrž hlavně podle užitečnosti a vzácnosti výrobku.

2.) Zdravý lidský rozum též ukazuje, že žádnou práci člověkovu (ani tělesnou ani duševní) nelze ztotožnit s člověkem pracujícím.

Oba uvedené marxistické předpoklady jsou tedy nesprávné. Proto nesprávné jsou též důsledky, které z nich Marx vyvozuje.

Nesprávné je tedy Marxovo tvrzení: 1.) že v kapitalistickém hospodářském řádu je nesoulad mezi výrobou a vlastněním, t. j. mezi skutečným původcem hodnoty a držení hodnoty; 2.) že když byla zavedena kolektivní výroba, musí být zavedeno též kolektivní vlastnictví; 3.) že dělníci jsou vykořisťováni od kapitalistů tím, že jim není rozdělen celý výnos podniku v podobě mzdy.

Všechny tyto marxistické závěry vycházejí s nesprávného předpokladu, že dělníkova výrobní práce je jediným pramenem hodnoty zboží.

Mimo to Marx neprávem podceňuje duševní práci podnikatelovu. Je totiž zřejmé, že největší část výnosu celého podniku závisí vždycky hlavně na duševní práci, kterou podnikatel řídí svůj podnik. Když není podnikatel k své práci dobře připraven nebo když nedbá o náležité řízení podniku, pak výnos celého podniku, a tedy i mzdy dělníků, budou mnohem nižší, než jaké by byly při náležitém vedení podniku, anebo dojde k úpadku, a třeba zániku celého závodu. Zkušenost tedy jasně dokazuje, že prospěch nebo úpadek podniku závisí hlavně na činnosti vedoucího podnikatele.

Netvrdíme zde, že rozdělení hospodářských statků v nynější době je naprosto správné a že by tu nebylo třeba nápravy, nýbrž dokazujeme pouze, že marxistické řešení tohoto problému odporuje požadavkům zdravého rozumu, a proto nemůže pomoci k obnově nynější společnosti. Odstraněním soukromého vlastnictví by se dělnictvu nepomohlo, nýbrž ještě uškodilo.

Lev XIII. v encyklice »Rerum novarum« (č. 3.) jasně vyslovuje, co třeba soudit o komunistickém řešení dělnické otázky. Praví tam: »Aby se odpomohlo tomuto zlu, socialisté, podniklivše záští chudiny proti bohatým, prohlašují, že se musí soukromé vlastnictví zrušiti a místo něho že se musí jmění jednotlivců učiniti společným majetkem všech, a že by je sprá-

vovali ti, kdo stojí v čele obcí nebo států. Takovým převodem majetku od soukromých osob na společnost se může podle jejich názoru odstranit nynější nesnesitelný stav, protože se rozdělí rovnoměrně i jmění i výhody mezi občany.

Avšak jejich plán je naprosto nezpůsobilý, aby se mohla podle něho úspěšně rozřešit sporná otázka; konec konců by znamenal poškození dělnické vrstvy; mimo to je nespravedlivý, protože se dopouští násilí na zákonných majitelích; vnáší zmatek do státního života, poněvadž klade na státní moc úkoly, jež jsou jí cizí⁸⁾.

§ 2. - Odůvodnění individuálního vlastnictví.

Komunismus tvrdí, že k dosažení obecného blaha je třeba kolektivizovat (zspolečnit) všechny výrobní prostředky, ano i výtěžek společné práce. Ale zdravý lidský rozum i zkušenost ukazují, že by to neprospělo obecnému blahu, nýbrž velmi by mu to uškodilo. K dosažení obecného blaha je zásadně nutné soukromé, individuální vlastnictví. Jak ihned uvidíme v dalším pojednání, stát může soukromé vlastnictví kontrolovat, ano i znárodnit, ale jen pokud je to nutné v zájmu obecného blaha. Ale přesto platí, že soukromé vlastnictví je odůvodněno svou sociální užitečností⁹⁾. Soukromé vlastnictví je nutné 1.) z důvodu hospodářského, 2.) organisátorského, 3.) politického.

A) Soukromé vlastnictví je nutné K UDRŽENÍ OSOBNÍHO ZÁJMU, KTERÝ PODNĚCUJE K PRÁCI A K HOSPODAŘENÍ. (Důvod hospodářský).

1.) Ze zkušenosti je totiž známo, že se každý nečlivěji stará o to, co je jeho vlastní, než o to, co je společné. Už staří Římané říkali: »Quae communiter geruntur, communiter negliguntur. — Co je společně spravováno, to je společně zanedbáváno«. Je velmi dobře známa zkušenost, že vcelku lidé pracující na společném, na »státním«, nevyvíjejí té horlivosti a podnikavosti, jako když pracují na svém vlastním. Bez podnikavosti však nemůže být vykonáno nic velkého ani v hospodářském životě. Kde chybí podnikavost a naděje na osobní prospěch, tam nastane v hospodářském životě brzy ochablost a stagnace.

V této věci jsou lidé vždy stejní: nepracují-li na svém, pak práci odbyvají všelijak, pracují loudavě, nedbale, nesvědomitě. Takoví byli lidé ve starověku, takoví byli ve středověku, takoví jsou i v nynější době. A takoví budou vždy, dokud budou žít na této zemi.

Tvrdit — jak to činí Marx i jeho stoupenci —, že ve vyšší fázi komunistické společnosti každý bude dobrovolně pracovat podle svých schopností, jak nejlépe dovede a co nejvíce, — to je čirý utopismus, to je holý výmysl. Lidská přirozenost vždycky byla, je a bude vždycky stejná: každý se totiž přirozeně vyhýbá námaze, která je spojena s prací, a proto raději přenechává namáhavou práci druhým.

To je nepopíratelná skutečnost, že v kolektivním hospodaření chybí účinné podněty k práci. Je zřejmé, že kde je od-

⁸⁾ LEV XIII. Rerum novarum, č. 3.

⁹⁾ Sr. Sv. TOMÁŠ: Theologická summa, 2 II, 66, 2.

straněno soukromé vlastnictví, tam je odstraněn osobní zájem o konanou práci, tam je při práci menší pozornost, menší výkonnost, menší iniciativa, tam se zachází se stroji méně opatrně, méně se šetří materiálem, tam je také menší podnět k vynálezům, kterými by se zmenšily výrobní náklady. Je sice pravda, že místo osobního zájmu je možno zavést jiné podněty, jako na př. odměny, vyznamenání, tresty. Ale zkušenost ukazuje, že všeobecně jejich účinnost je daleko menší, než jakou má osobní zájem, i když nepřihlížíme k tomu, že ten, kdo by chtěl uplatnit tyto náhražky, také by potřeboval podnětu, aby je dobře uplatnil a řádně dohlížel na práci.

Mimo to kolektivní hospodaření je málo pružné, nedovede se tak snadno přizpůsobit a vyhovět potřebám lidu, jako hospodaření individuální.

2.) Zkušenost ukazuje, že kde byla provedena kolektivizace výrobních prostředků, tam ochabla osobní zájem o práci a hospodaření.

a) Nás pak zajímají především výsledky zestátněné průmyslové výroby v ČSR. Doposud o tom, bohužel, nemáme úplných úředních dat, ačkoliv od zestátnění uplynuly dva roky. Než i to, co o tom víme neúředně, ukazuje, že dosavadní výsledek zestátněné průmyslové výroby je neutěšený¹.

---

1) Uvedeme zde v chronologickém pořadí aspoň několik neúředních dokladů z periodického tisku.

Týdeník »Obzory«, roč. II., 1946, č. 25, str. 385 násl. píše: »Těch zestátněných podniků, které by pracovaly se ziskem, je s výjimkou monopolů velmi málo; zato je mnohem více těch, které pracují s velkými schodky. Velké průmyslové koncerny, jako Baťa, Škoda, ČDK, Zbrojovka a jiné, většinou již strávily stamilionové rezervy, nastrádané kapitalisty, a dosud se nevymanily z provozních schodků, až na pár výjimek! Je to ostatně vidět z obrovských částek, povolených podnikům ve formě úvěru, a to právě firmám, jež se dříve topily přímo ve finančních přebytecích. Přitom nebyly ani mzdy zvýšeny o 100 procent, ani ceny výrobků sníženy o třetinu, jak předpokládá krásná teorie o výhodách zestátnění výroby. Naopak, tyto podniky mají k dobrým dividendy, vyplácené dříve akcionářům, tantiémy, vyplácené správním radům, a milionové prémie, jež dostávali ředitelé, o stamilionových částkách, placených státu na daních, ani nemluvě...«

V »Obzorech«, roč. 2, 1946, č. 26, str. 401 je zpráva o výkonnosti dělnictva v zestátněném průmyslu: »Podle stereotypních informací z průmyslu slyšíme, že výkonnost dělnictva dosahuje dnes asi 40 proc. předválečného stavu...«

A dále »Obzory«, roč. 2, 1946, č. 30, str. 470 přinášejí zprávu, jakých výsledků bylo dosaženo v zestátněných dolech: »Podle sdělení generálního ředitele ing. Otásků bylo v prvním pololetí t. r. vytěženo v ostravsko-karvinském revíru 5,300.000 tun uhlí, v ceně 1.357.000 Kčs, nákladem 1.550.000.000 Kčs, což dává schodek 207.000.000 Kčs za pouhého půl roku; za rok pak téměř miliardu Kčs. Při tom je tento revír nejbohatší z našich kamenouhelných revírů a ze všech nejlépe vybaven, t. j. vyniká nejvyšším procentem mechanizace při srovnání s ostatními našimi uhelnými doly. Když nevynáší ostravsko-karvinský revír, pak nevynášejí teprve ostatní kamenouhelné doly v chudších pánvích se zastaralým zařízením. Podle toho lze usuzovat na miliardové schodky národních dolů... Stát se snažil zmírnit pasivitu dolů tím, že se vzdal uhelné daně ve výši 200 milionů Kčs, což však nestačí ani na úhradu pololetního schodku ostravsko-karvinského revíru samotného...«

Zvláštní pozornosti zasluhuje zpráva o projevu, který učinil o těchto věcech ve sněmovně ministr financí, »Dne 3. X. 1946 učinil ve sněmovně ministr financí závažné doznání, . . . že totiž nejdůležitější položkou, vedle finančních příjmů ostatních, měl býti výnos znárodněných podniků, které jsou posud prý, mimo tabákovou režii, vesměs pasivní. Stejně i státnímu podnikání se nedaří dobře, jak je zjevno z toho, že schodek státních drah do konce června v českých zemích činil přes 1,6 miliardy Kčs, stejně prý jsou pasivní státní lesy a statky, plynárenské podniky atd«²⁾.

»Našinec« z 22. února 1947 přináší zprávu o hospodaření dolů: »V rozpočtovém výboru sněmovny byla sice o hospodaření dolů podána zpráva, která však není určena pro lidově demokratickou veřejnost. Ze soc. dem. »Činu« se však dovídáme, že bilance dolů končí miliardovou ztrátou . . . Stav našeho důlního podnikání je zatím takový, že nebude ani nadále vybírána daň z uhlí, která měla podle rozpočtu vynéstí přes půl miliardy Kčs«.

Posl. Ing. Janáček ve své řeči v parlamentě dne 29. října 1947 řekl: »Nelze trvale nečinně přihlížet k tomu, jak se nám postupně hroubí na př. finanční situace našich dolů, které jen za půl letošního roku zvětšily své zadlužení o 1.364 milionů Kčs. Vždyť jenom národní podnik Čs. doly uhelné vykazuje za rok 1946 schodek 1.157 milionů Kčs. Tato pasivita trvá v roce 1947 přesto, že stát se vzdává zákonitě daně z uhlí ve výši dalších 537 milionů a z intervenčního fondu se poskytuje příplatek k ceně uhlí a koksu v preliminované výši 425 Kčs«.

(Našinec, 31. 10. 1947).

Jak bylo řečeno, dosud nebyl podán veřejnosti úplný výkaz celého znárodněného hospodářství u nás. Znalci však odhadují v říjnu 1947, že znárodněné podniky jsou pasivní 40 až 50 miliardami.

(Sr. Obzory 1947, č. 42 str 618).

Všimněme si ještě několika statistik o poměru výsledků v průmyslu znárodněném a v průmyslu neznárodněném, jak je uvádí »Dnešek«, 1946, 21. listopadu, str. 555 (pozn.):

»Znárodněný průmysl zaměstnával v červnu 649.518 zaměstnanců, kteří odpracovali 92,346.000 hodin. Odbyt činil Kčs 6.990,169.000.—. Příkladá tedy na dělníka odbyt Kčs 10.877.—, na Kčs 1.000.— vyplacených mezd a platů činí odbyt Kčs 3.455.—

Neznárodněný: 407.133 zaměstnanců, 57,598.000 hodin, odbyt 5.373,418.000 Kčs. Na jednoho dělníka Kčs 13.198.—, na Kčs 1.000:— mezd a platů Kčs 5.389.— fakturovaných výrobků. V kovoprůmyslu činila hodnota odbytu na jednoho zaměstnance ve znárodněném průmyslu Kčs 5.200.—, v neznárodněném Kčs 6.300.— Poměr dělníků k úředníkům: ve znárodněném 4:1, v neznárodněném 5.3:1. Osobní náklady v kovoprůmyslu v procentech odbytu v neznárodněném 43.5, ve znárodněném 63.1. Z toho je patrné, že DĚLNÍCI VYKAZUJÍ V PRŮMYSLU NEZNÁRODNĚNÉM LEPŠÍ VÝKONY NEŽ VE ZNÁRODNĚNÉM, což tím více bije do očí, uvážíme-li, že ve velkém

²⁾ Obzory, roč. II, 1946, č. 45, str. 711.

podniku je daleko lépe možná organizace výroby, předpokládá se lepší administrativa (poměr mezi dělníky a úředníky) a je přirozeně k dispozici více speciálních strojů, které výrobnost zvyšují».

Těchto několik neúředních dokladů z periodického tisku dosvědčuje, že výsledky našeho znárodněného průmyslu jsou neutěšené.

Konečně dne 5. března 1947 ministr B. Laušman podal ve sněmovně první úřední zprávu o výsledcích národního hospodaření. Tato zpráva je, bohužel, neúplná, týká se jen některých odvětví průmyslové výroby a některých podniků. Bilance prvního roku prý nejsou ještě hotovy pro mnohé technické obtíže. Než i ta neúplná zpráva potvrzuje to, co bylo už dříve známo z periodického tisku neúředně, že totiž výsledky znárodněného průmyslu nejsou příliš utěšené.

»Bilance většiny podniků jsou pasivní. Z 11 největších smutně vedou Škodovy závody v Plzni s 350 miliony před Leteckými závody, Automobilovými a Brněnskou zbrojovkou (100 milionů ztrát). Aktivní zůstatek má kopřivnická Taťra s 20 miliony a První brněnská strojírna se 40. Celkem jsme prohospodařili 827 milionů, vyzískali 112, takže ztráta činí 760 milionů Kčs.

Vzato jednotlivě: Elektrárny mají zisk 199 milionů, ač elektřina stoupla jen o 50 procent a plyn o 70 procent. Hutě mají však ztrátu jedné miliardy a důvodem je nízká cena železa, takže na železe prodáváme měsíčně 80 milionů... Největší těžkosti prodělal průmysl strojírenský a kovodělný, který má dnes asi 37 procent nekrytých vydání»²⁾.

b) Dále si všimněme SSSR, kde bylo provedeno zestátnění už v r. 1917, a to nejen v průmyslu, nýbrž i v zemědělství a obchodu.

Jak byly vytvořeny ruské kolchozy a jak se v nich pracuje, to popisuje na př. Dr. N. A. BASILI v knize »Ruskopodsovětskou vládou« (Paris 1937) nebo S. MASLOV v knize »Kolchozní Rusko« (Praha 1937).

S. Maslov v uvedené knize podává o této věci výmluvný materiál: Kolchozníkův výdělek je velmi nepatrný. Člen kolchozu se pramálo stará o kolchozní dobytek a majetek; pokud jen může, vyhýbá se práci; když se jí už nemůže vyhnout, pak pracuje líně, nedbale, nesvědomitě; s kolchozním majetkem zachází nedbale a přímo záškodnický, a často jej rozkrádá.

²⁾ Našinec, 7. března 1947. — Sr. B. LAUŠMAN: Pravda o hospodaření národních podniků. Praha 1947. — Pasivnost znárodněných podniků pochází z několika různých příčin, ale jednou z hlavních příčin je pokles výkonnosti dělnictva. »Většina znárodněných průmyslových odvětví pracuje spíše se ztrátou než se zisky. V některých případech jsou ztráty způsobeny tím, že investuje a doufá, že tyto investice přinesou v budoucnosti zisky. V jiných případech byly způsobeny zvýšením mezd průmyslových dělníků. Naděje, že toto zvýšení přinese lepší pracovní morálku a lepší výrobu, se však nesplnily. Výkonnost dělníků se na konci roku 1946 rovnala 70 proc. předválečné. Příčinou tohoto stavu je nedostatek potravin a košumního zboží. Výroba trpěla také nedostatkem soutěže za nového hospodářského režimu. Hledajíc náhražku za podněty, které za volného podnikání přináší soutěž, zavedla vláda soutěžení dělníků zvýšenými prémie. Žádná z těchto soutěží však, jak se zdá, nezvýšila obecnou produktivitu práce. K ztrátám zvláště přispívá neschopnost t. zv. politických ředitelů z ávodů« (Obzory, roč III, 1947, č. 11, str. 154).

Sovětský komisař zemědělství Jakovljev píše v r. 1933: »Je možno uvésti mnoho příkladů, že také v době nejpilnějších selskohospodářských prací v červenci, srpnu a září fakticky pracovala jen část kolchozníků, obyčejně asi polovina nebo třetina, většina však nepracovala«. ¹⁰

Nespokojenost sedláků se zavedením kolchozů se projevovala velmi často záškodnictvím a rozkrádáním kolchozního majetku. Sověty lidových komisařů pak uveřejnily nařízení »o ochraně majetku státních podniků, kolchozů, družstev, jakož i o zabezpečení veřejného majetku«. Podle tohoto nařízení byly přestupky proti veřejnému komunistickému majetku postaveny na roveň zločinům protistátním a byl za ně zaveden trest smrti.

Jak pracují kolchozníci, to výstižně popisuje sovětský komisař Jakovljev v knize »Otázky organisace«, str. 247 násl.:

»Artěl ‚Červona armija‘ na Ukrajině. Zde v šesté brigádě 23. VII. 1933 pracovaly dva žací stroje. K nim byli přiděleni 4 ženci, 14 lidí, kteří odváželi, 4 skladači panáků, 2 pomocní zemědělstí dělníci, jeden vozil vodu, jeden byl kuchařem a jeden brigádníkem. Vyslali jsme lidi, aby vyzkoumali, jak je využíváno pracovní doby, a přišlo se na toto: Ženci vyšli z vesnice na práci v 7 hodin třicet minut ráno. Cesta na pole trvala hodinu pět minut. Když přišli, zasedli a začali kouřit. To trvalo hodinu 14 minut. Poseděli, zakouřili si a šli pro koně do stáda. K tomu potřebovali 20 minut. Koně zapřahali 19 minut. Odjeli na pracovní místo — 27 minut, dojeli. Brigádník tam nebyl, čekali na brigádníka 1 hodinu 31 minut. Pak přišel brigádník, začali mazat a připravovat žací stroj — 15 minut. Potom brigádník odešel, čekali na něho nových 40 minut. Konečně se vrátil, ale do té doby všichni kolchozníci, kteří pracovali u žacího stroje, t. j. 27 lidí, zůstali bez práce. Pracoval jen kuchař — vařil oběd. Požtom 2 hodiny přšelo. Celkem pracovali před obědem 55 minut. Pak přišla přestávka k obědu. Kuchař skončil svou práci. Po obědě využili času tímto způsobem: Žali 1 hod. 19 minut, kouřili 15 minut, žací stroj stál 7 minut, protože se zlomily nože, sčítali koně, sedlali a jeli do vesnice 1 hodinu 36 minut. Celkem až do pozdního večera pracovalo se 2 hodiny 14 minut a dva žací stroje požaly za celou tu dobu 2 a půl hektaru žita«. ¹²

Je pravda, že vcelku bylo v SSSR dosaženo větší výkonnosti v průmyslové výrobě než v zemědělství. Ale nesmí se zapomenout, jakými prostředky a za jakou cenu: terorem a velkým snížením životní úrovně.

Jak je patrné ze statistik, nebylo však v SSSR dosaženo ani v průmyslové výrobě tak velkých výsledků jako v zemích, kde je nejvíce rozvinutý kapitalismus ¹³. To přiznává i Molotov, když v r. 1936 napsal: »Průměrná produkce sovětského dělníka je prozatím ještě nižší než průměrná produkce dělníka v technicky pokročilých kapitalistických zemích« ¹⁴.

Stalin v projevu z 23. června 1931 si stěžuje na neodpovědnost a ledabylost také v kolektivní práci průmyslové: »Nikdo necítí odpovědnost

¹⁰) JAKOVLJEV: Otázky organisace. 1933.

¹³) Sr. M. SEYDEWITZ: Stalin nebo Trocký. Praha 1938, str. 204 násl.

¹⁴) Tamtéž, str. 355.

za práci, nešetrně se zachází s mechanismy, stroje jsou hromadně kaženy a chybí odpovědnost k zvýšení produktivity práce« ^{1*}.

Stalin také uznává, že zavedením stejné odměny pro všechny pracující ubývá chuti k práci; že účinnou vzpruhou povzbuzující k větší výkonnosti je mzda odstupňovaná podle výkonu. Praví: »Je třeba zavést takový tarifní systém, který by dbal rozdílu mezi prací kvalifikovanou a prací nekvalifikovanou, mezi prací těžkou a prací lehkou... Marx i Lenin praví, že rozdíl mezi prací kvalifikovanou a prací nekvalifikovanou zůstane i za socialismu, ba i po úplném odstranění tříd, že teprve za komunismu má tento rozdíl zmizet« ^{2*}.

Celé stachanovské hnutí dosvědčuje, že k zvýšení výkonnosti je třeba podnětu soukromého vlastnictví, takže dělník je pak k vyšší výkonnosti veden touhou po větším zisku.

Americký velvyslanec v Moskvě J. Davies ve své knize »Poslání do Moskvy« zaznamenává pozoruhodnou skutečnost: »Komunističtí teoretikové, jakmile jim byla dána odpovědnost a byli postaveni tváří v tvář nutnosti zachovati si moc, musili se uchýlit k základním zjevům lidské povahy, jako vlastnímu zájmu a zisku z práce, aby se jejich plán dařil... Zjistili, že »neosobní« průmyslový systém by se nehnul s místa. A by dosáhli úspěchu, museli se uchýlit k základním popudům prospěchu a individuálního zájmu« ^{3*}.

A dále praví: »S komunismem to nejde. Nešlo to s ním tady. Tahle vláda to není komunismus. To je socialismus. A tento socialismus byl umírněn a přinucen přistoupit k metodám kapitalismu, aby se kola točila. A lidé u moci, vláda, musí dokázat, aby se kola točila, jinak ztratí zaměstnání. Tak se projevuje stará lidská přirozenost. Jsou proto neustále nuceni mírnit své metody, takže ačkoli vyznávají levé ideály, ve skutečnosti navrhuji pravičářské metody« ^{4*}.

Davis pak uvádí, že pětiletkami dosáhli komunisté jistých značných úspěchů ve výrobě. Ale aby to mohli učinit a aby průmyslový systém bčžel, vyvinul se zřetelný a stálý odklon od komunistické základny. Jediným důrazným a stálým podnětným činitelem byl shledán motiv zisku. Byly také učiněny ústupky v rozšíření právní vlastnictví sedlákům i jiným třídám. Stachanovské hnutí (analogické s prací od kusu — »zrychlovací« zásada) se stalo národní politikou« ^{5*}.

Davies pak dochází k tomuto závěru: »Aby udržela svou existenci, sovětská vláda musí pokračovat v užívání kapitalistických principů. Jinak bude mít neúspěch a bude svržena... Očekávám, že uvidím tuto vládu, ač prohlašuje oddanost komunismu, klonit se v praxi neustále doprava, jak už to činí posledních osm let« ^{6*}.

c) Všimněme si ještě, jak se osvědčila socialisace ve Francii.

Zkušenosti v té věci učiněné vyjádřil nedávno premiér socialista Ramadier takto: »Ve snaze zavést a udržet nízké ceny životních potřeb

^{1*}) STALIN: Otázky leninismu. Praha 1947, str. 315.

^{2*}) Tamtéž, str. 311 násl.

^{3*}) J. DAVIES: Poslání do Moskvy. Praha 1947, str. 91.

^{4*}) Tamtéž, str. 199. — ^{5*}) Tamtéž, str. 242. — ^{6*}) Tamtéž, str. 256.

obyvatelstva, vláda nemá v úmyslu změnit soukromé vlastnictví dalších průmyslových podniků na vlastnictví veřejné. Není odůvodněn plán nového znárodnění, když dosud znárodněné podniky pracují od 1000 ke 100«¹⁵.

Z toho všeho vidíme, že kde bylo zavedeno kolektivní vlastnictví výrobních prostředků, tam ochabl zájem o práci a o hospodářství. Z toho je zřejmé, že individuální vlastnictví je nutné v zájmu obecného blaha, neboť je ho třeba k udržení osobního zájmu, který podněcuje k práci a k hospodaření.

B. -- Soukromé vlastnictví je nutné také k UDRŽENÍ POŘÁDKU VE SPOLEČNOSTI. (Důvod organisátorský).

Hospodaření totiž vyžaduje řadu úkonů dispositivních. Proto, aby se zamezil zmatek, je nutné, aby každý měl své trvale vymezené pole působnosti, kde může uplatňovat své právo volného disponování, svou práci a své schopnosti.

Zkušenost opět ukazuje, že se vždy lépe hospodaří, když má každý svůj vlastní úkol a svůj vlastní okruh práce, který je svěřen pouze jemu a do něhož se mu nesmí nikdo míchat. Musel by nastat nepořádek a zmatek, kdyby každý bez rozdílu chtěl nebo měl konat všechno možné¹⁶.

Soukromé vlastnictví takto zabezpečuje pořádek ve společnosti. Jedním z nejdůležitějších činitelů v lidském životě je totiž vědomí odpovědnosti. To se však lépe rozvíjí, když je každému vymezen jeho pracovní obor, když je mu dána určitá část pozemských statků výhradně k jeho vlastnímu používání. Vědomí, že člověk je za obdělání určité části země odpovědný sám sobě, společnosti a Bohu, chrání člověka před nedbalostí a pobízí jej k svědomité práci.

C. — Soukromé vlastnictví je konečně nutné také K ZABEZPEČENÍ POKOJE A MÍRU VE SPOLEČNOSTI. (Důvod politický).

Ze zkušenosti je totiž známo, že mezi těmi, kteří něco drží společně, daleko častěji vznikají sváry a nepokoje¹⁷.

Mimo to, za vlády kolektivního vlastnictví je velmi nesnadné nalézt správné kritérium pro rozdělení spotřebních statků mezi různé členy společnosti. Poněvadž lidské potřeby mohou vzrůstat do nekonečna, proto za vlády kolektivního vlastnictví ukojování lidských potřeb je anebo se nutně zdá vždycky nepostačující. A tu v člověku vzniká pocit, že mu něco chybí, co by mohl a měl mít. A z toho pak plyne nespokojenost. Avšak každý, kdo nemá možnost ukojit onen pocit nedostatku svou vlastní prací, cítí to jako nespravedlnost, jako následek špatného sociálního rozdělení výhod a břemen.

¹⁵) Citováno v »Obzorech«, roč. 3, 1947, č. 9, str. 129.

¹⁶) Sr. Sv. TOMÁŠ: Theologická summa, 2 II, 66, 2: »Ordinatus res humanae tractantur, si singulis imminet propria cura alicuius rei procurandae; esset autem confusio, si quilibet indistincte quaelibet procuraret«.

¹⁷) Sr. tamtéž.

Naopak zase, soukromé vlastnictví je přirozeným měřítkem požadavků každého jednotlivce vzhledem k množství spotřebních statků, s nimiž může volně nakládat. Když je soukromé vlastnictví snadno dostupné všem, pak si člověk opatří svou prací všechno to, po čem touží, a pak je spokojen s takovým stavem. Omezení spotřeby u každého jednotlivce závisí pak z velké části na člověku samém, neboť v takovém uspořádání vlastnictví si může člověk snadno opatřit svou prací, co považuje za potřebné. Je-li tedy v takovém uspořádání společnosti ukojení jeho potřeb nepostačující, je to pak jeho vlastní chyba. Když se přičiní, může dosáhnout skoro všeho, co potřebuje. A o to se občané v takovém uspořádání také snaží. Snadno pak dosáhnou, čeho potřebují. A proto jsou též spokojeni.

Spokojenost s tím, co člověk má buď zásluhou svých předků nebo svou vlastní prací, je nutnou podmínkou pozemského štěstí. Nespokojenost s takovým uspořádáním vlastnictví, které nedovoluje člověku ukojit své přirozené a oprávněné potřeby, bývá pak pramenem neklidu a zmatků. Soukromé vlastnictví však, jak bylo naznačeno, zabezpečuje spokojenost občanů, a tím zajišťuje klid a mír ve společnosti.

S vlastním, i když je toho málo, jsme snadno spokojeni. Víme, jak máme své jmění výhodně spravovat, jak ho využít co nejlépe. Při společném majetku je těžké vyhnout se nespokojenosti, jak je patrné ze zkušenosti.

Proto soukromé vlastnictví je nutné k zabezpečení pokoje a míru ve společnosti.

Nesmí se nikdy zapomenout, že nejdůležitější v hospodářském životě není velikost výroby, nýbrž spokojenost občanů, že mohou ukojit své oprávněné potřeby. Co je platno zvýšení výroby až na nejvyšší mez možnosti, když při tom jsou občanům odpírána nejzákladnější přirozená práva, když občanům není dopřána svoboda, když jsou ovládáni státní a hospodářskou diktaturou?

* * *

Z toho všeho tedy vidíme, že individuální vlastnictví je zásadně nutné k dosažení obecného blaha, je nevyvratně oddůvodněno svou sociální užitečností: a) je nutné k udržení osobního zájmu a k hospodaření; b) je nutné k udržení pořádku ve společnosti; c) je nutné k zabezpečení pokoje a míru ve společnosti. Všude tam, kde bylo zavedeno kolektivní vlastnictví, ochabla podnikavost a výkonnost pracujících, zavládl nepořádek a nespokojenost.

Lze tedy právem říci, že komunistický požadavek o kolektivisaci všech výrobních statků i výtěžků společné práce odporuje zdravému rozumu i zkušenosti, a proto odporuje též obecnému blahu.

* * *

K témuž závěru dospěl i Lev XIII. v encyklice »Rerum novarum«. Praví tam: »Je však také až příliš jasno, jaké by vznikly odstraněním soukromého vlastnictví ve všech rádech změny a zmatky, jak by z toho vyplynulo tvrdé a nenáviděné otroctví občanů. Dokořán by se otevřely brány k vespolnému škorpení, řevnění, zlehčování a nesvárům; důvtipu a přičinlivosti jednotlivců by se odňaly účinné podněty, a tak by nutné

vysychaly samy zdroje bohatství; a domnělá a vysněná rovnost by nebyla ničím jiným než stejnou bídou a stejně nedůstojným postavením všech bez rozdílu.

Z toho všeho je jasno, že známý požadavek socialismu, aby se majetek stal majetkem společným, je nutno zcela odmítnouti, poněvadž se přiči přirozeným právům jednotlivců; poněvadž rozvrací úkoly státu a obecný pokoj.

Trvá tedy závěr: Když se chce pomoci lidu, musí především jako základ platit zásada, že soukromé vlastnictví je nedotknutelné¹⁸.

§ 3. — Omezení individuálního vlastnictví.

(Kolektivisace některých statků).

Ačkoliv požadavek soukromého vlastnictví vyplývá z přirozeného zákona jako nutný prostředek k dosažení obecného blaha, přece přirozený zákon neurčuje, v jaké formě má být uskutečňováno soukromé vlastnictví. Zásada soukromého vlastnictví je všeobecná, neměnitelná, ale její aplikace může být různá podle různých poměrů v různých dobách, jak je patrné z dějin. Individuální vlastnictví není jen jakousi etapou vývoje, která bude po čase vystřídána jinou etapou. Zásada individuálního vlastnictví je neměnitelná a trvalá, tak jako trvalá a neměnitelná je lidská přirozenost, na níž se tato zásada zakládá.

Způsob soukromého vlastnictví se však vyvíjí dále během doby. Rozmanité podmínky života i výroby a technický pokrok ve výrobě nutně vyvolávají nová pravidla a nové závazky i v oblasti vlastnictví. V nynějších poměrech vyrábějící podnik není už záležitostí čistě soukromou. Vedení továrny, zastavení práce a jiné podobné otázky se netýkají jedině osoby majitelovy, nýbrž týkají se stovek nebo tisíců dělníků a týkají se také jednoho z důležitých prvků hospodářské moci státu. Je tedy zcela přirozené, že v nynější době dělníci i stát chtějí uplatňovat svůj vliv na vedení podniku, a tak poněkud omezují právo volného disponování majitelova s podnikem. Děje se to v zájmu obecného blaha.

Podobně také převedení hlavních energetických zdrojů a velmi důležitých průmyslových oborů do společného hospodářství může se někdy státi nutným pro obecné blaho. Obecné blaho je zde zároveň také hranicí, která určuje, pokud až může jíti znárodnění.

Tím však není nijak otřesena neměnitelná zásada individuálního vlastnictví. Jen aplikace této zásady se může měnit podle potřeb obecného blaha.

K tomu ovšem třeba podotknout, že když podle úsudku nestranných odborníků je pro obecné blaho nutná kolektivisace některých oborů nebo některých jednotlivých podniků, pak spravedlnost vyžaduje, aby dosavadním majitelům byla dána spravedlivá náhrada.

Ríkáme-li, že některé obory a podniky je nutno kolektivisovat v zájmu obecného blaha, neznamená to, že mají být všechny postátněny. Kolektivisace není totéž co postátnění. Některý obor nebo podnik může to-

¹⁸) LEV XIII.: *Rerum novarum*, č. 12.

tiž být kolektivisován, aniž je postátněn, může totiž být združstevněn, nebo převeden do vlastnictví obce nebo okresu.

I zde platí zásada subsidiárnosti. Proto, co mohou dobře zastat nižší celky, to jim má být ponecháno, to nemá přebírat stát. Jinak by se stát zbytečně zatěžoval vedlejšími úkoly a nemohl by pak dobře plnit svůj vlastní úkol. Stát byl totiž založen proto, aby občanům pomáhal jen tam, kde nižší celky (na př. obce, družstva atd.) už nestačí.

Proto ty podniky a obory, které mohou být dobře vedeny na př. městskou správou, nemají být přebírány pod zemskou správu, a tím méně pod státní správu. Když takové podniky nebo obory převezme stát do své správy, pak to bývá ke škodě těch podniků, protože stát nevidí tak dobře do jejich správy a protože státní správa bývá příliš těžkopádná; a bývá to i ke škodě státu, protože se tím stát stává méně schopným náležitě plnit svůj vlastní úkol.

Stát má být strážcem obecného blaha a vykonavatelem sociální spravedlnosti. Proto má všechno pořádat tak, aby to vedlo k obecnému blahu, aby byla vždy zachována sociální spravedlnost.

Ukázali jsme shora, že kolektivisace je s hlediska hospodářského dosti nebezpečná, poněvadž odstraňuje nejúčinnější podnět k práci, totiž osobní zájem o práci a iniciativu. Existují však také obory nebo služby, v nichž soukromá iniciativa zřejmě nestačí nebo je dokonce na škodu obecného blaha. V takových případech je kolektivisace nutná.

Ale podle jakého kriteria se má uskutečnit taková kolektivisace, které podniky a které obory mají být postátněny?

Někteří myslí, že je třeba znárodnit základní a nejdůležitější průmyslové obory, t. zv. klíčový průmysl, a ty podniky, které se velmi rozrostly: jako železnice, doly, zbrojovky a pod.

Jiní navrhují, aby byly znárodněny ty obory a podniky, v nichž vládne převážně peněžní kapitál, jenž svou anonymitou a omezenou odpovědností se může snadno propůjčit k úkonům ne vždy chvályhodným.

Jiní myslí, že je nejlepší znárodnit monopoly, ať už faktické či právní.

Jiní — a těch je nejvíce — chtějí vytvořit dva sektory hospodářství: jeden by zůstal v soukromém vlastnictví, druhý by byl znárodněn a obsahoval by všechny podniky, které se týkají přímo veřejného zájmu.

Konečně někteří chtějí sice jen znárodnění bank a peněžních ústavů, ale tím dávají státu neomezenou moc nad celým národním hospodářstvím, poněvadž dnešní hospodářství je téměř celé založeno na penězích. Proto dostane-li stát zcela do své moci peněžní instituce, pak se tímto jediným prostředkem stává neomezeným pánem celého hospodářství.

Tyto názory a návrhy ukazují, kde jsou v hospodářství slabiny, a kde by se tedy měla uskutečnit kolektivisace. Nepodávají však definitivní kriterium pro kolektivisaci. Takové definitivní kriterium pro kolektivisaci je pouze obecné blaho, t. j. souhrn všech podmínek nutných pro zdravý rozvoj společnosti, aby v ní totiž každý mohl svobodně a svou vlastní prací dosáhnout pravého pozemského štěstí.

Co se týká rozsahu znárodnění, je třeba podotknout, že má být vedeno také: zásadou obecného blaha. Proto mohou být znárodněny jen:

ty obory a podniky a jen v takovém rozsahu, jak je to na prospěch obecného blaha.

Se zásadou obecného blaha ovšem nelze spojit úplnou kolektivisaci, ať v průmyslu, či zemědělství, nebo obchodu. Kde stát převezme do své správy celé hospodářství, kde je všechno postátněno, kde není soukromého podnikání, ani soutěžení, tam neomylně dojde k všeobecnému snížení životní úrovně, tam se stát stane utlačovatelem pracujících, tam se dělník a každý občan stane otrokem, jenž nemá svobody a nemůže se proti útlaku ani bránit, na př. stávkou, neboť tam je každá stávka trestána ihned smrtí jako velezrada. Úplný kolektivismus vede k hospodářské diktatuře. Jak ukazuje zkušenost, úplný kolektivismus čili státní kapitalismus je daleko krutější a nelidštější formou útlaku než kapitalismus soukromých podnikatelů.

I v Sovětském svazu se pociťuje nedostatek konkurence, jak zaznamenávají »Izvěstije«. »Jednou z předností smíšené hospodářské soustavy, (t. j. soustavy, kde je zároveň sektor průmyslu znárodněného i sektor průmyslu soukromého) je právě možnost přirozené soutěže znárodněného a neznárodněného hospodářství, čímž jsou zachovány klady liberalistické hospodářské soustavy s volnou soutěží«²¹.

Z toho vidíme, že obecnému blahu odporuje jak úplný kolektivismus (zestátnění celého hospodářství), tak úplný individualismus (naprostá nedotknutelnost soukromého vlastnictví). Zájmy obecného blaha vyžadují kolektivisaci některých oborů a podniků, tedy jisté omezení individuálního vlastnictví.

Také podle katolické nauky je dovoleno znárodnění některých oborů a podniků, a to do té míry, do jaké je to nutné k dosažení obecného blaha.

Pius XI. v encyklice »Quadragesimo anno« praví (č. 114): »Právem se usiluje o to, aby některé druhy statků byly vyhrazeny státu, protože propůjčují vlastníkům moc tak velikou, jaká nemůže býti přiznána soukromým lidem, nemá-li býti ohrožen zájem celku«.

Pius XI. tu nesestupuje k podrobnostem, neurčuje, které podniky se mají kolektivisovat, nýbrž uvádí jen základní zásadu, podle které se má řídit kolektivisace A tou zásadou je obecné blaho.

Jde tu o otázku praktického rázu, která tedy nemůže být řešena jednotně všude a v každé době. Její řešení závisí na různých okolnostech místních a dobových, na všeobecné situaci kraje, na vývoji hospodářství v tom kraji, zkrátka, na kulturních poměrech toho kraje.

Podle kriteria, jež uvádí Pius XI. v »Quadragesimo anno«, ukáže-li se, že některý podnik škodí obecnému blahu a nelze jinak zjednat nápravu, pak je třeba jej socialisovat. Na př. jestliže se prostřednictvím průmyslových syndikátů a trustů vytvoří monopoly (na př. monopol uhelný, ocelářský, petrolejářský), které úplně ovládnou trh a diktují vysoké ceny; a poněvadž mnohé jiné průmyslové obory závisí na těchto cenách, musejí také zvednout ceny podle všeobecného vývoje hospodářství.

²¹) ROMANUS: Velké či malé podniky? V »Obzorech«, 1947, č. 8, str. 115.

Aby se tu zjedнала náprava, je třeba zrušit ony monopoly; a někdy není proti nim jiného bezpečného prostředku než socialisace.

Zavádění socialisace se může řídit nejen negativním kriteriem, jak bylo právě vyloženo, nýbrž také kriteriem pozitivním: Jestliže totiž je zřejmé, že jistý podnik bude prosperovat, když je socialisován, zkrátka, jestliže obecné blaho zřejmě vyžaduje určitou socialisaci, pak se ta socialisace může provést. Na př. je-li stát ve finanční tísní a soudí-li, že by bylo nevhodné zvyšovat daně, pak může socialisovat, postátnit, některý druh průmyslu, který může být opravdu výnosný, jako na př. tabákovou výrobu a pod. Tím dosáhne stát značných příjmů prostřednictvím daní, které si lid sám uloží dobrovolně.

Znárodňování se má ovšem zavádět postupně a po dlouhých časových obdobích, neboť dosavadním majitelům podniků je třeba dát patřičnou náhradu za podniky, které jim byly socialisací vzaty. To uznávali sami stoupenci znárodňování na kongresu, konaném r. 1932 v Newcastle.

Ačkoli Pius XI. připouští, že stát může znárodnit některé druhy statků, přece v téže encyklice prohlašuje, že stát nesmí zasahovati do soukromého vlastnictví libovolně, že nemůže odstranit soukromé vlastnictví, nýbrž jen upravovat jeho užívání podle požadavků obecného blaha. »Právo soukromého vlastnictví — praví už Lev XIII. a tato slova cituje též Pius XI. — není dáno lidem zákonem lidským, nýbrž zákonem přirozeným; proto státní moc je nesmí rušiti, nýbrž toliko upravovat jeho užívání a uváděti je v soulad s obecným blahem«²²⁾.

Také Pius XII. v instrukci katolickým dělníkům, ze dne 11. března 1945, vymezuje touž zásadu ještě podrobněji. Praví, že socialisovati lze jen »v případech, v nichž se to skutečně jeví žádoucí pro obecné blaho, t. j. jako jediný opravdu účinný prostředek, aby se napravilo zneužívání nebo aby se předešlo plýtvání výrobními silami, nebo aby se zajistilo organické uspořádání týchž sil a aby byly usměrněny k prospěchu hospodářských zájmů národa, t. j. k účelu, aby národní hospodářství ve svém pravidelném a pokojném rozvoji otevřelo cestu k hmotnému blahu celého národa, k takovému blahu, které by skutečně tvořilo základ i pro kulturní a náboženský život... Socialisace zahrnuje v sobě i povinnost přiměřené náhrady, totiž vypočtené podle toho, co za daných okolností je spravedlivé a slušné pro všechny zúčastněné«^{22*)}.

§ 4. — Další omezení individuálního vlastnictví. (Odklizování rozporů mezi dělníky a podnikateli).

Ke komunistickému výkladu, že ze soukromého vlastnictví vznikají rozpory mezi výrobcí (dělníky) a vlastníky (podnikateli), je třeba dobře rozlišovat soukromé vlastnění a obecné užívání vlastnictví²³⁾.

²²⁾ Rerum novarum, č. 35; — Quadragesimo anno, č. 49.

^{22*)} Documentation catholique, t. 42, col. 387.

²³⁾ SV. TOMÁŠ: Theologická summa, 2 II, 66, 2.

To přesně rozlišuje už sv. Tomáš v Theologické summě. Práví tam: »Stran vnější věci přísluší člověku dvojí, z nichž jedno je *opartiti si je a spravovati je*; a v tom je dovoleno, aby člověk měl vlastnictví. Jiné pak, co přísluší člověku ve vnějších věcech, jest *užívání jich*. A vzhledem k tomu nemá člověk míti vnější věci za vlastní, nýbrž za společné, aby se totiž snadno o ně dělil v nutnosti s druhými«.

Takto vždycky chápala soukromé vlastnictví celá křesťanská tradice. Vždycky hájila nejen individuální, nýbrž také sociální úkol vlastnictví.

Lev XIII. jej shrnuje takto: »Smysl této nauky je stručně ten: Komu se z Božího dobrodiní dostalo většího množství statků, ať již tělesných a vnějších, ať již darů ducha, dostalo se mu jich k tomu účelu, aby jich používal k *svému zdokonalení*, stejně však také, aby jich používal jako dobrý služebník Boží Prozřetelnosti k *prospěchu ostatních*«²⁴.

A konečně Pius XI. v encyklice »*Quadragesimo anno*« silně zdůrazňuje individuální i sociální funkci vlastnictví. Práví tam: »Předně musí býti jasno v jedné věci: ani Lev XIII. ani katoličtí učenci, kteří učili pod vedením a v duchu Církve, nikdy nepopírali ani neměli pochybnosti o dvojí stránce vlastnictví, individuální a sociální, pokud totiž má vztah k jednotlivci nebo k obecnému blahu; nýbrž vždy jedněmi ústy tvrdili, že od přírody neboli od Stvořitele samého bylo lidem uděleno právo na soukromé vlastnictví, jednak aby se mohli postarati o sebe a o své rodiny, jednak aby tímto zařízením statky, jež Stvořitel určil pro veškeré lidstvo, tomuto cíli opravdu sloužily... Je tedy třeba pečlivě se vystříhati dvojího nebezpečného úskali. Předně nesmí se popírat ani zúžovati sociální a veřejná stránka vlastnictví, neboť jinak se upadá do individualismu, nebo aspoň se přichází do jeho blízkosti; právě tak jako zamítne-li se nebo zeslabí-li se soukromá a individuální stránka tohoto práva, spěje se do kolektivismu nebo aspoň užijeme na jeho hranicích«²⁵.

I když tedy má člověk něco ve svém držení jako soukromé vlastnictví, nemá to jen výhradně pro sebe, nýbrž pokud toho nepotřebuje pro sebe a pro svou rodinu, je povinen použít svého vlastnictví ve prospěch druhých. V individuálním vlastnictví je tedy obsaženo dvojí: právo volně nakládat s věcí, ale také *povinnost* nakládat s věcí nikoli zcela libovolně, nýbrž nakládat s ní tak, aby to vedlo k obecnému blahu.

Bohužel, občanské právo rakousko-uherského soustátí, dosud u nás platné, při vymezení pojmu vlastnictví příliš zdůrazňuje jen právo, a není zdůrazněna ani připomenuta povinnost. Důvod je v jeho závislosti na despotickém římském právu.

Římský zákoník definuje vlastnické právo: *ius utendi et abutendi*. To převzaly i moderní zákoníky. Na př. náš obč. zákoník vymezuje vlastnictví takto (v § 354): »Vlastnictví jest oprávněním, s podstatou a užitky věci podle své vůle nakládati a každého jiného z toho vyloučiti«. — (§ 362): »Následkem práva nakládati volně svým vlastnictvím může

²⁴) *Rerum novarum*, č. 19. — ²⁵) *Quadragesimo anno*, č. 45—46.

úplný vlastník zpravidla své věci podle libovůle užívati nebo bez užitku nechati; může ji zničiti, zcela nebo zčásti na jiné osoby převésti nebo bezpodmínečně se jí vzdáti, t. j. ji opustiti«. V těchto právních směrnících se vlastnictví ponechává zcela libovůli majitelově.

Zvláště v minulém století se vytvořilo u mnohých majetníků přesvědčení, že v používání vlastnictví mají plnou svobodu. Zda majitel hospodaří se svým vlastnictvím rozumně, zda je nechává ležet ladem, nebo zda je zničí, to všechno prý jest jeho záležitost; nikomu jinému prý do toho nic není, jak on nakládá se svým majetkem.

Takový názor je zřejmě nesprávný. Ani majitel není oprávněn nakládat se svou věcí zcela libovolně. Zničí-li podle své libovůle svou vlastní věc, neporušuje tím sice cizí právo ve vlastním smyslu, ale přesto jedná mravně špatně. Na př. zemědělský výrobce, který svou úrodu pšenice spálí nebo vysype do moře, poněvadž cena pšenice se mu zdá příliš nízká, neporušuje tím sice právo některé jednotlivé osoby, ale porušuje právo celku, právo společnosti, i když nepřihlížíme k tomu, že vyhnat takovým jednáním ceny do výše, je mravně špatné.

Není tedy správný názor, že by si člověk směl dělat se svým majetkem podle libosti, co by chtěl. Neboť na majetku spočívá povinnost, která je mu uložena samou přirozeností, a tedy Bohem. Užívání soukromého vlastnictví je omezeno ohledem na blaho celku. Majetku smí používat jednatel a skupina k svému prospěchu. Ale nesmí se to dít tak, aby tím trpělo blaho celku.

Když tedy má někdo více, než sám potřebuje k svému slušnému životu a k zaopatření své rodiny, má svého nadbytku použít nikoli k marnění, nýbrž tak, aby to prospělo obecnému blahu.

Rozlišují se dva způsoby, jak možno rozdávati z nadbytku, a tím odstraňovat rozpory mezi majetnými a nemajetnými.

První způsob záleží v tom, že se nemajetným poskytneme možnost výdělečné práce²⁶. Tak činil moudrý panovník Karel IV. Nezaměstnaným, kteří byli schopni pracovat, nedával peníze bez práce (jak se to u nás činívalo před několika lety v době nezaměstnanosti), nýbrž dal jim možnost výdělečné práce, i když to byla třeba jen stavba »Hladové zdi«.

Poskytnout nemajetným možnost výdělečné práce, odměněné spravedlivou mzdou, to je nejlepší prostředek, jak lze používat majetku k obecnému blahu vůči těm, kteří jsou schopni práce. Ale tento způsob nakládání s nadbytkem nevyčerpává ještě všechny možnosti a všechny povinnosti vlastnictví.

Zbývá totiž ještě rozsáhlá oblast, kde je třeba pomáhat bližnímu, když on nemůže pracovat. Tedy vůči těm, kteří nejsou schopni práce,

²⁶) Také Pius XI. v »Quadragesimo anno« schvaluje tento způsob. Praví tam (č. 51): »Vynakládati pak bohatší příjmy na to, aby se poskytla hojná příležitost k výdělku, jen když se při tom opatřují lidstvu statky opravdu užitečné, to je vynikajícím a časovým potřebám úplně vyhovujícím úkonem ctnosti velikorysosti, velkodušné štědrosti. Tak můžeme souditi ze zásad, kterým učí Andělský učitel« (sr. 2 II 134).

držitelé majetku jsou povinni, pokud mohou, pomáhat jim dary a almužnami, dávanými zdarma ²⁷.

To je ono soukromé vlastnění, ale obecné užívání soukromého vlastnictví, totiž užívání k obecnému blahu.

Takovým způsobem bude časem možno odklidit řečené rozpory mezi různými třídami lidské společnosti.

§ 5. — Křesťanské stanovisko v této otázce.

Křesťanství hájí zásadu soukromého vlastnictví. Pro některé velmi důležité obory statků však připouští kolektivisaci, pokud je to nutné k obecnému blahu. Křesťanství též dobře rozlišuje soukromé vlastnění věcí a obecné užívání věci. Uznává sice právo na individuální vlastnictví, ale zdůrazňuje též povinnost používat přebytku pro obecné blaho.

To je tradiční nauka katolické Církve, kterou vyjadřuje zvláště Lev XIII. v encyklice »Rerum novarum« a Pius XI. v encyklice »Quadragesimo anno«.

1.) Předně oba papežové na několika místech zdůrazňují, že právo na soukromé vlastnictví vyplývá z přirozeného zákona. Lev XIII. v »Rerum novarum« praví: »Právo, míti soukromý majetek, je člověku dáno od přírody (V překl. dra Vaška, č. 5, str. 10). »Právo soukromého vlastnictví je něčím nedotknutelným« (str. 35). »Právo soukromého vlastnictví není dáno lidem zákonem lidským, nýbrž zákonem přirozeným; proto státní moc je nesmí rušiti, nýbrž toliko je upravovati a uváděti v soulad s obecným blahem« (str. 36). — A Pius XI. v »Quadragesimo anno« učí (č. 45):

»Od přírody, a tedy od Stvořitele samého, bylo lidem uděleno právo soukromého vlastnictví, jednak aby se mohli postarat sami o sebe a o své rodiny, jednak aby pomocí tohoto zařízení statky, jež Stvořitel určil pro veškeré lidstvo, tomuto cíli opravdu sloužily«.

Také Pius XII. jasně vyjádřil, jaké je křesťanské stanovisko ke kolektivizačním snahám komunismu: »Křesťanské svědomí nemůže uznat spravedlnost sociálního řádu, který zásadně popírá nebo prakticky činí nemožným nebo marným přirozené právo na vlastnictví jak statků spotřebních, tak statků výrobních« ^{27*}.

2.) Ačkoliv Církev silně zdůrazňuje právo na soukromé vlastnictví, přece připouští, že některé velmi důležité obory mohou být znárodněny, pokud je to nutné k obecnému blahu. Pius XI. v »Quadragesimo anno« praví: »Právem se usiluje o to, aby jisté druhy statků byly vyhrazeny státu, protože propůjčují vlast-

²⁷⁾ Pius XI. v »Quadragesimo anno« uvádí také tento způsob užívání nadbytku. Praví tam (č. 50): »Člověku se jeho volné příjmy neponechávají, aby jich užíval podle své libovůle a podle svých choutek, totiž ty příjmy, kterých již nepotřebuje k slušnému a svému stavu přiměřenému živobytí; naopak lidé bohaté váže velmi přísné příkázání konati skutky almužny, dobročinnosti a štědré velkorysosti. Písmo svaté a svatí Otcové církevní tomu učí velmi jasně a zdůrazňují to opět a opět«.

^{27*)} Projev Pia XII. ze dne 3. září 1944.

níkům moc tak velikou, jakou nelze přiznati soukromým lidem, nemá-li býti ohrožen zájem celku« (č. 114).

Stejnou zásadu vyjadřuje a podrobněji ji vymezuje též Pius XII. v instrukci katolickým dělníkům ze dne 11. března 1945. Podle něho socialisovati lze »v případech, v nichž se to skutečně jeví žádoucí pro obecné blaho, t. j. jako jediný opravdu účinný prostředek, aby se napravilo zneužívání nebo aby se předešlo plýtvání výrobními silami, nebo aby se zajistilo organické uspořádání těch sil a aby byly usměrněny k prospěchu hospodářských zájmů národa, t. j. k účelu, aby národní hospodářství ve svém pravidelném a pokojném rozvoji otevřelo cestu k hmotnému blahu celého národa, k takovému blahu, které by skutečně tvořilo základ i pro kulturní a náboženský život... Socialisace zahrnuje v sobě povinnost přiměřené náhrady, totiž vypočtené podle toho, co za daných okolností je spravedlivé a slušné pro všechny zúčastněné« ^{27**}.

3.) Dále, katolická nauka přesně rozlišuje soukromé vlastnění věci a obecné užívání věci. Katolická nauka vždy hájila nejen individuální, nýbrž i sociální funkci vlastnictví. Lev XIII. v »Rerum novarum« (č. 19) praví, že člověk vlastní nějak věci jednak »k svému zdokonalení, jednak k prospěchu druhých«. A podobně též Pius XI. v Quadragesimo anno« (č. 45—46) silně zdůrazňuje tuto dvojí stránku vlastnictví, stránku individuální a sociální, »pokud totiž má vztah k jednotlivci nebo k obecnému blahu«.

Stejně i Pius XII. v projevu ze dne 1. 9. 1944 zdůrazňuje, že soukromé vlastnictví má plnit svůj účel individuální i sociální. A pak praví: »Když rozdělení majetku je proti tomuto účelu — to však nevyplývá vždy nutně z rozsahu soukromého majetku — stát smí v obecném zájmu zasáhnout, aby usměrnil užívání, nebo — nelze-li tak učiniti slušně jiným způsobem — naříditi i vyvlastnění za přiměřenou náhradu«.

4.) Pius XI. v »Quadragesimo anno« důrazně vyjadřuje též povinnost vlastníků rozdávat z přebytku. Píše tam (č. 50—51):

»Člověku se jeho volné příjmy neponechávají tak, aby jich používal podle své libovůle a podle svých choutek, totiž ty příjmy, kterých už nepotřebuje k slušnému a svému stavu přiměřenému živobytí; naopak lidi bohaté váže velmi přísné příkázání konati skutky almužny, dobročinnosti a štědré velkorysosti. Písmo sv. a sv. Otcové církevní tomu učí velmi jasně a zdůrazňují to opět a opět« ²⁸. K tomu podotýkáme, že almužnou nemíní křesťaská mravouka nějaký drobný milodar žebrákovi, jak lidé obyčejně rozumějí tomuto slovu, nýbrž jakékoli přispění druhému.

»Vynakládati pak bohatší příjmy na to, aby se poskytla hojná příležitost k výdělku, jen když se přitom opatřují lidstvu

^{27**}) Documentation Catholique, t. 42, col. 387.

²⁸) Quadragesimo anno, č. 50.

statky opravdu užitečné, to je vynikajícím a časovým potřebám úplně vyhovujícím úkonem ctnosti velkorysosti, velkodušné štědrosti«²⁹.

Křesťanská nauka tedy proti komunismu stále uznává oprávněnost i soukromého vlastnictví, i nadbytku i kapitálu, a to i tehdy, když ho majitel může zneužít³⁰. Křesťanství dobře ví, že zavedením úplného komunismu statků by se nejen nedosáhlo pozemského blahobytu, nýbrž že celá společnost by byla uvržena jen do větší bídy³¹. Zkušenost učiněná v této věci v některých státech to potvrzuje.

§ 6— N á m í t k y k o m u n i s t ů .

N á m í t k a 1. — Bůh odevzdal zemi veškerému lidstvu, aby všichni žili z jejích plodů. Země je tedy společným majetkem všech; přivlastňuje-li si někdo půdu, dopouští se tím krádeže vůči lidstvu.

O d p o v ě ě . — Na tuto námitku odpověděl už Lev XIII. v »Rerum novarum« (č. 7): »Že Bůh odevzdal zemi veškerému lidskému pokolení, aby jí a jejích plodů užívalo, to není popřením soukromého vlastnictví. Neboť stojí sice psáno o Bohu, že dal zemi lidstvu vůbec. Tím se však nemyslí, že by byl Bůh ustanovil, aby všichni bez rozdílu společně byli jejími vlastníky. Myslí se tím, že sám nikomu nějaké části neurčil k vlastnění, přenechávaje příčinnivosti lidí a zařízením státním, aby provedly rozdělení majetku. Ostatně země, ať již tak nebo onak rozdělená mezi jednotlivce, nepřestává sloužiti společnému užítku všech, poněvadž není člověka, který nebyl živ z toho, co poskytuje půda. Kdo jsou bez majetku, nahrazují prací, takže lze právem tvrditi, že všeobecnou cestou opatřovati si prostředky k živobytí je práce, kterou člověk koná buď na své půdě nebo v nějakém jiném hospodářském povolání, jehož mzda však konec konců přichází jen z mnohotvárných plodů zemských a je za ně směňována. Práce učinila člověka vlastníkem pozemku.

Z toho vyplývá opět, že soukromé vlastnictví je ve shodě s přirozeným řádem. Neboť země sice skýtá velmi štědře ty statky, které jsou nezbytny k zachování života a pro potřeby kulturní, nemohla by je však skýtat sama od sebe bez lidského obdělávání a péče. Avšak když chce člověk získati statky přírodní, musí se přičiňovati duchem a musí vynakládati síly tělesné. Takto spojuje se svou osobností tu část přírody, kterou sám obdělal, v níž zanechal jako jakýsi obraz své osoby; takže je úplně správné, náleželi mu ta část jako jeho vlastnictví a nesmí-li nikdo nijak poškozovati jeho právo«.

N á m í t k a 2. — Vlastnictví vede k nerovnosti postavení mezi lidmi, a tato nerovnost odporuje přirozenému řádu, podle něhož všichni lidé jsou rovni.

O d p o v ě ě . Především poznamenáváme, že to není pouze vlastnictví, co působí nerovnost mezi lidmi. Také schopnosti, nadání, věda,

²⁹⁾ Tamtéž, č. 51.

³⁰⁾ Sr. tamtéž, č. 48: »Mýlí se a jsou v bludu ti, kdo chtějí zeslabiti individuální stránku majetku tak, že podle nich vlastně majetek přestává býti majetkem«.

³¹⁾ Sr. R e r u m n o v a r u m , č. 12.

zručnost působí týž účinek. Mimo to příroda sama působí tuto nerovnost postavení, neboť vytváří lidi nestejně tělesně i duševně. Ano společnost sama předpokládá nestejnost postavení, protože společnost není shluk stejných částí, nýbrž morální organismus harmonický zladěný.

N á m i t k a 3. — Mnohé státy mají ve správě železnice, pošty, telegrafy, tabák, silnice atd. To je však kolektivismus. Tedy kolektivistický režim je přijatelný.

O d p o v ě ě. — Je nelogické z menšího vyvozovat větší. Z toho, že stát dobře spravuje některé obory, neplyne, že by dobře spravoval všechno. Obtíž ve správě vzroste, když vzroste počet a rozsah spravovaných oborů.

Mnohé z těchto oborů mají vojenskou důležitost. Proto je vhodné, že jsou pod správou státu.

Důvody shora uvedené dokazují, že všeobecná kolektivisace by obecnému blahu neprospěla, nýbrž uškodila.

N á m i t k a 4. — Řeholníci a některé sekty uskutečňují nebo uskutečňovaly komunismus.

O d p o v ě ě. — Co je možné u malé skupiny, která je vedena náboženskými pohnutkami a dobrovolně si zvolila takový způsob života, to není možné ani přijatelné pro všechny občany.

* * *

Z toho všeho je zřejmé, že úplné zrušení soukromého vlastnictví, zamýšlené komunismem jako konečný cíl, odporuje obecnému blahu, protože odnímá podnět k práci, působí sváry a zmatky, rozvrací pořádek ve státě. Viděli jsme, že zrušení soukromého vlastnictví nemůže přivést společnost k blahobytu, nýbrž k všeobecnému snížení životní úrovně a k úplnému zotročení člověka.

Poznali jsme, že když se chce pomoci pracujícímu lidu, musí se to učinit na základě soukromého vlastnictví.

KAPITOLA 10. NÁBOŽENSTVÍ ¹⁾.

Chceme zde krátce vyložit, jak chápe marxismus náboženství, jaké stanovisko k němu zaujímá. Kritika náboženství tvoří podstatnou část marxistické nauky. Ano, marxistická nauka začíná kritikou náboženství. »Kritika náboženství — praví Marx — je první podmínkou veškeré kritiky... Kritika nebe se mění v kritiku země, kritika náboženství v kritiku práva, kritika theologie v kritiku politiky«. A na téže straně píše: »Požadavkem skutečného blaha lidu je zničení náboženství jakožto klamavého blaha« ²⁾.

Článek 1.

MARXISTICKÁ NAUKA O NÁBOŽENSTVÍ.

Marxistickou nauku o náboženství lze shrnouti do těchto dvou zásad:

1.) Marxismus pokládá náboženství za formu filosofického idealismu, a proto je odmítá jako filosofický idealismus.

2.) Marxismus pokládá náboženství za produkt nebo odraz hospodářských poměrů, za důsledek a prostředek vykořisťování člověka člověkem. A proto náboženství musí být odstraněno právě tak jako vykořisťování.

1. NÁBOŽENSTVÍ JAKO FORMA IDEALISMU.

S hlediska filosofického marxismus považuje náboženství za formu idealismu.

»Již od velmi ranných dob — píše Engels — kdy lidé, tonoucí ještě v úplné nevědomosti o stavbě svého vlastního těla a vlivem vidění ve

¹⁾ LITERATURA:

BERĎAJEV: »L e marxisme et la religion«. Paris 1934.

D'HERBIGNY M.: »La guerre religieuse en Russie sovietique«. Paris 1930.

GRÜNWARD L.: »Marxismus a náboženství«. Učebnice protiklerikálního boje. Praha 1932.

KANIA L.: »Il bolscevismo e la religione«. Roma 1945.

LEDIT J.: »Náboženství a komunismus«. Olomouc 1938.

LENIN: »O náboženství«. Praha Nakl. »Majáku«. 1932.

»Letres de Rome sur l'atheisme moderne«. Anné II, Novembre 1936, n. 13. Obsahuje bibliografii o atheismu v Rusku.

SANDÉE (de la): »Communism and Religion«. New York 1938.

VANDERVELDE E.: »Socialismus a náboženství. Přel J. Chmelař. Praha 1919.

²⁾ K. MARX: »Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie«. V revui Detusch-Französische Jahrbücher 1844, sešit 1.

snách dospěli k představě, že jejich myšlení a čítí není činností jejich těla, nýbrž zvláštní duše, která přebývá v tomto těle a opouští je při smrti, — již od těchto dob se musili zabývat přemýšlením o poměru této duše k vnějšmu světu. Jestliže se duše při smrti odděluje od těla a žije dále, nebylo důvodu přibásňovat jí ještě zvláštní smrt; tak vznikla představa o její nesmrtelnosti, jež se na onom stupni vývoje naprosto neprojevuje jako útěcha, nýbrž jako osud, proti kterému nelze nic dělat, a dosti často — na př. u Řeků — jako skutečné neštěstí. Nikoliv náboženská potřeba útěchy, nýbrž ze stejné všeobecné omezenosti vyrůstající rozpačitost, co počít s duší, jejíž existenci jsme jednou uznali, po smrti těla, vedla k všeobecně nudné představě osobní nesmrtelnosti. Zcela podobným způsobem, zosobněním přírodních sil, vznikli první bohové, kteří během dalšího rozvoje náboženství nabývali víc a více nadpozemské podoby, až posléze v procesu abstrakce — řekl bych bezmála destilace — dostavujícím se přirozeně v průběhu duchovního vývoje, vznikla z mnohých, více méně omezených a vzájemně se omezujících bohů, v hlavách lidí představa o jednom výlučném bohu monotheistických náboženství³⁾.

Jak bylo shora vyloženo, podle komunistické nauky neexistuje nehmotná a nesmrtelná duše, nýbrž jen hmota; neexistuje ani Bůh, absolutní Duch, nýbrž jen a jen hmota. Proto všechna naděje na lepší posmrtný život je pošetilost, a tedy všechno náboženství je nesmyslné, je pouze jakousi formou filosofického idealismu. A proto musí být odstraněno jako idealismus sám.

2. NÁBOŽENSTVÍ JAKO PRODUKT A ODRAZ HOSPODÁŘSKÝCH POMĚRŮ.

S hlediska sociálního komunismus považuje náboženství za odraz nebo výtvar hospodářských podmínek.

Jak bylo shora vyloženo, podle komunistické nauky člověk je podstatně výrobcem a hospodářská výrobní činnost je první činnost a je základem všech ostatních činností. Všechny ostatní činnosti (filosofická, umělecká, politická, náboženská) jsou lidské jen druhotně, protože vycházejí z myšlení, z ideologie; nejsou částí lidské a společenské podstaty; jsou druhotné, nepodstatné; nepatří k podstatě společnosti, nýbrž jen k nadstavbě, která vyrůstá z hospodářských poměrů.

Tak tedy náboženství je pouze fantastický odraz hospodářských podmínek společnosti v daném okamžiku. Náboženství je pouze odraz abnormálního, nezdravého hospodářského stavu. Vyplývá z hospodářského stavu proto, že až dosud trvá rozpor mezi výrobou a vlastnictvím, a že svět je rozdělen na vykořisťovatele a vykořisťované. Náboženství je následek utlačování, a no i prostředek k utlačování. »Všechno náboženství — praví Engels — je pouze fantastický odraz vnějších sil, které převládají v jejich denním životě; v tomto odrazu nabývají pozemské síly vzezření sil nadzemských. Na počátku dějin se odrážely hlavně jen síly přírodní. . . ., ale brzy se vedle nich objevují síly sociální, které se

³⁾ ENGELS: Ludvík Feuerbach. Praha 1946, str. 24 násl.

na počátku doby jeví lidem se stejným rysem nevysvětlitelné zvláštnosti a ovládají je stejnou zdánlivou nutností jako síly přírodní«⁴.

Tuto Marxovu a Engelsovu nauku o náboženství shrnuje Lenin takto: »Soudobá společnost je vybudována na vykořisťování ohromných mas pracující třídy mizivou menšinou obyvatelstva, přínaležející ke třídě držitelů půdy a kapitalistů... Hospodářské ujařmení dělníků vyvolává a dává nutně vznik všemožným druhům politického ujařmení, sociálního ponížení, zesurovení a zatemnění duševního i mravního života mas... NÁBOŽENSTVÍ JEST JEDNOU Z FOREM DUCHOVNÍHO ÚTLAKU, který tíží vždy a všude lidové masy ubité věčnou prací pro jiné, bídou a osamělostí. Bezmocnost vykořisťovaných tříd v boji s vykořisťovatelem budí stejně nevyhnutelně víru v lepší záhrobní život, jako bezmocnost divocha v boji s přírodou budí víru v bohy, ďábly, zázraky a pod. Toho, kdo po celý život pracuje a strádá, náboženství učí resignaci a trpělivosti v životě ve zdejší, utěšuje ho nadějí v nebeskou odměnu. A ty, kteří žijí z cizí práce, učí náboženství dobročinnosti v životě ve zdejší, nabízejíc jim velmi laciné ospravedlnění pro celou jejich vykořisťovatelskou existenci a prodává jim za přijatelnou cenu poukázky na nebeskou blaženost. NÁBOŽENSTVÍ JE OPIUM PRO LID. Náboženství je druh duchovní kořalky, v níž otroci utápejí svoji lidskou podobu, svoje nároky na život, ale spoň trochu hodný člověka«⁵.

Náboženství tedy vzniká z vykořisťování člověka člověkem a zároveň je též prostředkem vykořisťování.

Poněvadž náboženství je důsledkem nespořádaného hospodářského stavu, přestane existovat, až budou odstraněny třídy a zavládne úplný komunismus. Náboženství je neslučitelné s komunismem. Jak bude vzrůstat komunismus, tak bude mizet náboženství. Dokud nezmizí vykořisťování, nezanikne ani náboženství. Osud náboženství je nerozlučně spjat s osudem kapitalismu.

Proto Lenin chce, aby byl veden především třídní boj, boj namířený přímo ke zničení kapitalismu a k zavedení komunismu. Nedoporučuje bojovat přímo proti náboženství. Praví též, že není nutné prohlásit se v komunistické propagandě za ateisty a není nutné zabraňovat křesťanům v přístupu do komunistické strany. Praví: »V žádném případě se nesmíme odchýlit k abstraktnímu, idealistickému stavění náboženské otázky, k 'čistě rozumovému', mimo třídní boj, jak to často dělají buržoasní radikální demokraté. Bylo by nesmyslné domnívat se, že ve společnosti vybudované na nekonečném ujařmení a zesurovení pracujících mas, bylo by možno čistě kazatelskou cestou rozptýlit náboženské předsudky. Byla by to buržoasní omezenost, kdybychom zapomínali na to, že náboženské ujařmení lidstva je pouze produkt a odraz hospodářského jha uvnitř společnosti. Žádnými knížkami a žád-

⁴) ENGELS: Antidürring, Praha 1933, str. 304.

⁵) LENIN: O náboženství. Praha, nákl. »Majáku«, str. 7.

ným kázáním nelze proletariát osvitit, jestliže nebude osvícen vlastním zápasem proti temným silám kapitalismu. Jednotnost tohoto opravdu revolučního zápasu ujařmené třídy za zřízení ráje na zemi je pro nás důležitější než jednotnost mínění proletariátu o ráji na nebesích. — Proto nemluvíme a nemusíme v našem programu mluvit o našem ateismu. Proto nezabraňujeme a nemusíme zabráňovat proletářům, kteří si uchovali ty neb ony pozůstatky starých předsudků, aby se sblížovali s naší stranou... Pro nás je nutno bojovat proti nedůslednosti kterýchkoli »křesťanů«, ale to vůbec neznamená, že by se měla náboženská otázka vyzdvihovat na první místo, jež jí vůbec nepatří, že by se mělo připouštět rozdrobení sil opravdu revolučního hospodářského i politického boje kvůli míněním a nápadům třetího řádu, které rychle pozbývají veškerého politického významu a jsou rychle již samotným průběhem hospodářského rozvoje vyhazovány do komor pro haraburdí«⁶.

Náboženství je ovšem nejen následek útlaku, nýbrž také prostředek útla ku. Kapitalisté ho používají k ospravedlnění svého útla ku, chtějí jim přesvědčit pracující lid, aby oddaně a poslušně přijal jejich utlačování. »Právě to je zvláštní cenou pravoslaví — praví Lenin — že učí snášeti bolest bez protestu. Jaká to výhoda vládnoucí třídy! Když společnost je utvořena tak, že jen nepatrná část drží bohatství a moc, zatím co dav nezná nic jiného než odříkání a trudné povinnosti, je přirozené, že sympatie vykořisťovatelů jde k náboženství, které učí trpěti bez odporu pozemské peklo v očekávání tak zvaného nebeského ráje«⁷.

Komunisté přiznávají, že ačkoli náboženství patří do hospodářské nadstavby, přece má značný vliv na hospodářský život: zdržuje uskutečnění komunismu. Aby se tedy uspíšilo uskutečnění komunismu, nesmí se přehlížet tato překážka, kterou je náboženství. Proti náboženství se musí vésti obratná, vytrvalá, soustavná propaganda. Každý komunista je k tomu zavázán. »Naše strana — praví Lenin — je svazem uvědomělých, pokročilých bojovníků za osvobození pracující třídy. Takový svaz nemůže a nesmí se chovati lhostejně k neuvědomělosti, zatemnělosti a tmářství náboženských vyznání... Náš program je celý vybudován na vědeckém a při tom materialistickém nazírání na svět. Výklad našeho programu proto také nutně obsahuje vysvětlení skutečných historických i hospodářských kořenů náboženské mlhy. Naše propaganda zahrnuje v sobě nutně i propagandu ateismu; vydávání příslušné vědecké literatury, kterou státní, samoděržavná, nevolnická moc dosud přísně zakazovala a pronásledovala, musí býti jedním z odvětví naší stranické práce. Budeme nyní pravděpodobně nuceni řídit se radou, kterou jednou Engels dal německým socialistům: překládání a masové rozšiřování francouzské osvětové a atheistické literatury 18. století«⁸.

A o něco dále Lenin praví: »Marxismus je materialismus. V této roli je stejně nelítostně nepřátelský náboženství ja-

⁶) Tamtéž, str. 12.

⁷) Tamtéž, str. 42. — ⁸) Tamtéž, str. 10 násl.

ko materialismus encyklopedistů 18. století nebo materialismus Feuerbachův. To je jisté. Dialektický materialismus Marxe a Engelse však jde dále než encyklopedisté a Feuerbach, používaje materialistické filosofie v oblasti dějin, v oblasti sociálních věd. Musíme bojovat proti náboženství. Toť abeceda materialismu vůbec, a tedy i marxismu. Marxismus však není materialismus, který by ustrnul při abecedě. Marxismus jde dále. Říká: nutno uměti bojovat s náboženstvím, a k tomu je potřebí materialisticky vyložití pramen vědy a náboženství u mas. Boj s náboženstvím nelze omezovat abstraktně — ideologickým kázáním, nelze jej vyústiti v takovéto kázání, tento boj nutno uvésti ve spojitost s konkrétní prací třídního hnutí, namířeného k odstranění sociálních kořenů náboženství»⁹⁾.

Dále komunismus prohlašuje, že ačkoli protináboženská propaganda je v jeho programu, přece se nesmí stát upřílišenou, t. j. nesmí klást náboženské zájmy na první místo. Proto komunismus též vyžaduje, aby se stát nevměšoval do náboženství a aby všem občanům popřál plnou svobodu svědomí, a proto ať je provedena rozluka církve od státu. »Náboženství — praví Lenin — musí být pohlášeno za soukromou záležitost... Žádáme, aby náboženství bylo soukromou věcí vůči státu. V žádném případě však je nemůžeme považovati za soukromou věc vůči vlastní straně. Stát nemá nic společného s náboženstvím, náboženské společnosti nesmějí být spojeny se státní mocí. Každý musí míti úplnou volnost vyznávat jakékoli náboženství nebo nevyznávat žádné, to jest býti bezvěrcem, jaký obvykle je každý socialista. Náboženské vyznání nemá naprosto býti důvodem, aby byly činěny rozdíly v právech občanů... Nesmí býti žádných státních výdajů na církve, žádných výdajů státních peněz na církevní a náboženské společnosti; ty se musí státi úplně svobodnými a na úřadech nezávislými spolky občanů-souvěrců... Úplné oddělení církve od státu, toť požadavek, který klade socialistický proletariát dnešnímu státu i dnešní církvi«

Podobně v Ústavě SSSR článek 124 prohlašuje: »Aby státním občanům byla zajištěna svoboda svědomí, je církev v SSSR odloučena od státu a škola od církve. Všem občanům se přiznává svoboda výkonu náboženských obřadů a svoboda protináboženské propagandy«.

V oficiální příručce dialektického materialismu, vydané r. 1934 pro posluchače universit SSSR, se praví: »Materialistické pojetí historie pozvedlo protináboženský boj na nejvyšší stupeň. Smíření s náboženstvím a umírněné chování, flirtování s kněžstvem nebo snášenlivost k němu jsou naprosto cizí marxismu a s ním neslučitelné. Ať to je židovství nebo křesťanství, církve žijící nebo nežijící, sekty, tolstojovské náboženství, Feuerbachovo »náboženství lásky« nebo »náboženský ateismus« Luna-

⁹⁾ Tamtéž, str. 18. — ¹⁰⁾ Tamtéž, str. 8 násl.

čarského z r. 1908, proti všem těmto formám smíření nebo sblížení dialektický materialismus vede nesmiřitelný, zničující boj»⁴¹.

Lenin a přední komunisté doporučují protináboženskou propagandu, nikoli však protináboženské pronásledování. Vědí totiž dobře, že pronásledováním a mučením křesťanů se jen pracuje ve prospěch křesťanství, že krev mučedníků je semenem křesťanů. Komunistická taktika protináboženské propagandy je mnohem účinnější k dosažení komunistických cílů než otevřená protináboženská pronásledování.

Tytéž názory o náboženství opakují také komunisté v našich zemích⁴².

Stalin přejímá zásady Leninovy o náboženství a vyjadřuje je zvláště v rozhovoru s delegací amerických dělníků dne 9. září 1928. Tento rozhovor pak uveřejnil v »Otázkách leninismu« r. 1938. Čteme tam toto:

»O t á z k a : Víme, že někteří dobří komunisté nesouhlasí zcela s požadavkem komunistické strany, aby noví členové byli ateisté, a aby reakční duchovenstvo bylo potlačeno. Nemohla by snad komunistická strana v budoucnosti být neutrální vůči náboženství, které by přijalo úplně celou vědu a nestavilo by se proti komunismu? Nemohli byste snad v budoucnu dovolit členům strany, aby si zachovali své náboženské názory, kdyby to neodporovalo oddanosti vůči straně?

Stalin: V této otázce je jakási nepřesnost. Předně, neznám ty, »dobré komunisty«, o kterých zde mluví delegace. Existují snad ve skutečnosti takoví komunisté? Za druhé, musím formálně prohlásit, že se u nás nekladou takové podmínky přijetí do strany, které by ukládaly povinné bezbožectví tomu, kdo je čekatelem nebo členem strany. Naše podmínky přijetí do strany jsou: přijetí programu strany a jejich stanov, bezpodmínečná poslušnost rozhodnutí strany a jejich orgánů, příspěvek členů, zapsání do některé organizace strany.

Jeden z účastníků delegace: Často čtu, že bývají vzdalováni od strany ti, kteří věří v Boha.

Stalin: Mohu opakovat jen to, co jsem řekl o přijetí do strany. Jiné podmínky u nás nejsou.

Znamená to snad, že strana je neutrální vůči náboženství? Nikoli, to neznamená. Rozvíjíme a budeme dále rozvíjet propagandu proti náboženskému předsudkům. Státní zákonodárství dovoluje každému občanu vyznávat to náboženství, které chce. To je otázka svědomí. Právě proto jsme odloučili církve od státu, ale provedením této odluky církve od státu a vyhlášením svobody kultu zároveň jsme každému občanu zajistili právo bojovat přesvědčováním, propagandou a agitací proti takovému nebo jinému náboženství, proti jakémukoli náboženství. Strana nemůže být neutrální vůči náboženství, nýbrž rozvíjí protináboženskou propagandu proti každému a jakémukoli náboženskému předsudku, poněvadž se řídí vědou, náboženské předsudky však jdou proti vědě, poněvadž jakékoli náboženství je jako u si protivou vědy. Případy, jaké se staly v Americe, kde nedávno odsoudili stoupence Darwinovy, jsou u nás nemožné, protože strana rozvíjí politiku, která drží všeobecně vědu. Strana nemůže být neutrální vůči náboženským předsudkům a bude dále rozvíjet propagandu proti těmto předsudkům, protože to je jedním z hlavních prostředků k odklizení vlivu reakčního duchovenstva, které podporuje vykořisťovatelské třídy a prohlašuje poslušnost k těmto třídám. Strana nemůže být neutrální k tomu, kdo představuje náboženské předsudky, k reakčnímu duchovenstvu, které otravuje svědomí pracujících mas. Snad jsme potlačili reakční

⁴¹) Str. 134; uvedeno v J. LEDIT: Náboženství a komunismus. Olomouc 1938, str. 20 násl.

*) Sr. na př. A. KOLMAN: Přednášky o základech vědecké filosofie. Praha 1947.

duchovenstvo? Ano, potlačili jsme je. Je zlé, že není ještě úplně odstraněno. Proti-náboženská propaganda je ten prostředek, jenž musí dokončit odstranění reakčního duchovenstva. Jsou případy, že jeden z členů strany někdy zamezuje úplné rozvinutí protináboženské propagandy. Jsou-li takoví členové vyloučeni, je to dobré, poněvadž pro takové »komunisty« není místa v naší straně» ^{11**}.

Článek 2.

MARXISTICKÁ PRAXE VŮČI NÁBOŽENSTVÍ.

Když jsme poznali marxistickou nauku o náboženství, sledujme dále, jak ji marxisté uplatňují v životě.

V theorii o náboženství jsou všichni marxisté jednotni. Shodují se v tom, že je třeba zničit každé náboženství, protože svou naukou o posmrtném životě odvádí proletáře od úsilí o dosažení ráje na zemi.

V praxi však nejsou marxisté jednotni. V některých zemích bojují velmi ostře a vášnivě proti každému náboženství, v jiných zase postupují dosti smířlivě vůči náboženství.

Ve Francii na př. neprojevuje komunismus vůči náboženství takové nepřátelství jako v některých jiných zemích. Francouzští komunisté oficiálně nabízejí katolíkům ruku ke spolupráci. Tvrdí dokonce, že dokonale uskutečňují křesťanské zásady.

Podobně také v Československu komunisté prohlašují, že nejsou proti náboženství a že i katolíci se mohou státi organisovanými členy.

Takový bývá postup komunistů vůči náboženství hlavně v těch zemích, kde se teprve začínají rozvíjet anebo nemají ještě všechnu moc ve svých rukou. Jednají přesně podle zásad vyslovených Leninem, který praví, že komunismus musí proti náboženství postupovati takticky. Proto komunisté s počátku postupují proti náboženství velmi opatrně, nenápadně. Trpělivě vyčkávají až na nejvhodnější příležitost. Napřed třeba jenom nepozorovaně podkopávají různá zřízení, souvisící s náboženstvím. Až nadejde vhodná doba, přejdou do otevřeného a přímého boje proti náboženství.

Poučné jsou po této stránce pokyny, které byly dány komunistům, aby co nejlépe rozvinuli svou činnost. Tyto pokyny byly uveřejněny v dubnu 1936 v »Lettres de Rome«. Uvedeme z nich zde hlavní body ¹²:

»Hlavní zásady nejrychlejšího rozvinutí činnosti.

1. Potlačení katolických organisací je hrubým omylem, protože marxističtí činitelé jsou okamžitě odhaleni a prostředí se jim stane nepříznivým. Je nutno se snažiti, dostat katolíky do socialistického prostředí, kde naopak atmosféra je nepříznivá katolicismu.

2. Katolíci nepřistoupí nikdy na to, aby navštěvovali prostředí zřejmě socialistické nebo komunistické; proto je nutno je přivábiti do organisací, které se nepřiznávají oficiálně k marxismu, nýbrž jsou jen odborové nebo pacifistické...

^{11**}) STALIN: Voprosy leninisma. (Otázky leninismu), str. 192.

¹²) Cituji podle J. LEDIT: Náboženství a komunismus. Olomouc 1938, str. 39. násl.

3. Nesmí se vůbec objevit snaha odporovat katolíkům rozumovými důvody, neboť katolíci jsou obecně poučeni a navštěvují debátní kroužky a v každém případě by se mohli konečně otázati svých kněží, kteří by zcela vyvrátili všechny argumentace. Je však nutno získávati je citem, to jest vzbudit v nich nenávisť proti fašismu...; konečně proti všemu, co není marxistické a představuje reakci zkomírajícího kapitalismu.

4. Jednati takovým způsobem, aby se sami katolíci dostali do vzájemných rozporů.

Příklady praktické činnosti.

1. Ve školách, dílnách, v závodech, při zcela volném, nenuceném hovoru věnovat pozornost zvláště těm, kteří projevují pacifistické tendence a opovržení k fašistickým svazům.

2. S těmi začínat a vysvětlit jim, že komunisté nejsou protikatolíci (!), že se dovedou obdivovati tomu, co je velkého a vznešeného v náboženství atd. Potom je třeba mluvit o fašistickém režimu, který utiskuje katolíky a dělníky; vzbuditi v nich zájem vyprávěním o kamarádech, kteří na celém světě trpí a zápasí, aby osvobodili pracující třídu od fašismu a války...

3. Vláčeti je s přívětivou tváří stále častěji na protifašistické schůzky, aby byli častěji v nekatolickém prostředí a byli desorientováni, takže by se nemohli účastniti katolické činnosti. Tu při každém napomenutí, když se jim bude vytýkat jejich přátelství se socialisty a komunisty, nastane u nich stále prudší reakce, protože bude citového původu, a tudíž nebude ji možno přemoci rozumovými důvody. Až tato první část katolíků bude dostatečně zpracována, je třeba postupovat u ostatních katolíků pomocí těch prvních, kteří jim dodají chuti«.

Taková je tedy v hlavních rysech metoda marxistického postupu proti náboženství. S počátku proniknout mezi katolíky (nebo stoupence jiných náboženských vyznání) zcela nenápadně, potom je zavést do komunistického prostředí, vodit je tam stále častěji, a tak je povolna zpracovat pro komunismus. A potom jejich prostřednictvím získávat zase další členy z řad náboženských vyznání. Jedním z velmi účinných prostředků pronikání komunismu je »Svaz přátel SSSR«. Je to ohromná organizace, rozšířená ve všech zemích světa. Jejím úkolem je všemi možnými prostředky ukazovat Sovětský svaz v sympatických barvách, a tak povolna připravit půdu pro komunismus^{12*)}. Takového taktického postupu užívají komunisté zvláště v těch státech, kde ještě nemají v rukou všechnu moc. Ale tam, kde převzali všechnu moc, dali se do otevřeného a přímého boje proti náboženství, tam ničili bezohledně všechno náboženské.

Tak na př. ve Španělsku, kde komunisté uchvátili moc, vydali rozkazy, aby bylo zničeno všechno náboženské bez ohledu na uměleckou

^{12*)} Podrobnosti o tom viz v LEDIT: Náboženství a komunismus. Olomouc 1938, str. 34 násl.

hodnotu, aby byly zapáleny všechny kostely a kláštery ¹³. A skutečně, komunisté tam zničili, pokud jen mohli, každý kostel, každý klášter a každou stopu křesťanství, i když to byly nejvzácnější umělecké památky. V krátké době povraždili tisíce kněží, řeholníků a řeholnic, ano i laiků, kteří vynikali jako dobří křesťané ¹⁴.

Podobně jednali komunisté vůči náboženství v Mexiku, a nyní též v Jugoslavii.

Jaký boj proti náboženství vzplanul v Rusku, když se tam komunisté v r. 1917 dostali k moci, to je obecně známo. Stačí zde připomenout jenom několik dat. V r. 1918 byla provedena odluka církve od státu. V roce 1921 utvořena »Propaganda protináboženské agitace«. V r. 1922 bylo zkonfiskováno všechno zlato a stříbro v chrámech. Chrámy byly vyloupeny, mnoho duchovenstva ztýráno, povražděno nebo uvězněno. Potom se pronásledování stále více zostřovalo.

V r. 1926 bylo pronásledování poněkud zmírněno. Ale v r. 1927 bylo zase obnoveno. Nebylo namířeno jen proti duchovenstvu, nýbrž i proti laikům, znemožněno jim jakékoli vykonávání náboženských úkonů, jakékoli sdružování, spolky atd. Tisíce kostelů bylo zavřeno.

V r. 1929 se konal sjezd bojujících atheistů, na němž bylo rozhodnuto, dát nyní »smrtící ránu náboženství a ideologiím zakořeněným v životě dělnických a selských mas« ¹⁵. A pak následovalo další zavírání a boření kostelů, ničení zvonů a ikon, ničení všeho náboženského ¹⁶.

V r. 1934 opět zostřen protináboženský boj. Všechny možné prostředky, jako tisk, rozhlas, kino, škola, byly postaveny do služeb protináboženského boje.

V r. 1936 byla schválena ústava SSSR, v níž článek 124 prohlašuje, že »všem občanům se přiznává svoboda výkonu náboženských obřadů a svoboda protináboženské propagandy«. Ve skutečnosti však byl veden boj proti náboženství jako dříve.

Shrnujeme: Komunismus v SSSR dosáhl téměř úplného vyhlazení náboženství tím, že vyvraždil nebo uvěznil kněžstvo, že zavřel nebo zbořil chrámy, znemožnil náboženské úkony, odstranil věřící, kteří odporovali protináboženské činnosti. A současně byli v duchu protináboženském vychováváni všichni občané, počínaje od nejmenších. Sovětská škola je oficiálně protináboženská. Na všech školách, počínaje od nejnižších, se povinně vštěpují protináboženské zásady. Bolševická škola se stala nejúčinnějším prostředkem k vyhubení křesťanství. A tak bolševičtí předáci mohou zmírnit pronásledování, neboť jejich škola vychovává zvolna, ale zcela jistě národ atheistů.

Je třeba všimnout si jakési změny, která nastala v Sovětském svazu za 2. světové války. Když byl totiž SSSR napaden Německem, pravoslavní kněží provedli úspěšnou agitaci proti Německu. Jejich zásluhy o

¹³⁾ Tamtéž, str. 47.

¹⁴⁾ Sr. encykliku PIA XI. »Divini Redemptoris«. Překlad Vaškův, Olomouc 1938, str. 16.

¹⁵⁾ Antireligionizik, 1929, pozn. 10, str. 5-6.

¹⁶⁾ Podrobnosti o náboženském pronásledování v SSSR uvádí G. LEDIT: Náboženství a komunismus. Olomouc 1938, str. 48-66.

vlast uznala i sovětská vláda. Od r. 1943 má pravoslavná církev opět patriarchu, který byl v srpnu 1946 slavnostně dekorován od presidenta Sovětského svazu řádem za zásluhy při obraně vlasti. Pravoslavným kněžím bylo dáno hlasovací právo. R. 1943 byl zřízen úřad pro záležitosti pravoslavné církve. R. 1944 byly opět otevřeny kněžské semináře. Do zemí znovudobytých se mohli vrátit katoličtí kněží i uniaté. Ale později bylo toto povolení zrušeno. Uniaté, kteří nepřijali moskevskou obedienci, byli pronásledováni. Dosud trvá zákaz, že do SSSR nesmí vkročit katolický kněz.

Zdá se tedy, že v SSSR nastal jakýsi obrat v poměru k náboženství, aspoň k pravoslaví.

Kdo však zná dobře podstatu marxismu, ten musí i v tomto nynějším postupu vidět jen obratnou taktiku. Podstatná změna marxismu v postoji k náboženství je nemyslitelná. Odporovala by totiž jeho základním zásadám. A základní zásady marxismu — jak zdůrazňuje Lenin — se musejí pevně držet. Ačkoli marxismus učí, že všechno se stále vyvíjí, přece v základních zásadách nepřipouští žádné změny. Marxismus je svou podstatou dialektický materialismus. Proto uznává jen existenci hmoty a popírá všechno duchové a duchovní, popírá existenci Boha a nehmotné, nesmrtelné lidské duše, a proto popírá jakékoli náboženství. Proto v nynější změně, která nastala v SSSR v postoji k náboženství, je třeba vidět jen obratnou taktiku. Až se trochu zapomene na velké zásluhy pravoslavného duchovenstva o vlast, pak zase povane vítr jiným směrem.

Už Engels zdůrazňuje, že komunismus je naprosto neslučitelný s křesťanstvím. »Je velmi pozoruhodné, — praví Engels — že zatím co angličtí socialisté jsou obecně proti křesťanství a jsou nuceni ničit všechny náboženské předsudky národa skutečně křesťanského, jsou francouzští komunisté, kteří náležejí k národu proslavenému svcu nevěrou, sami křesťané. Jednou z jejich oblíbených zásad je: »Křesťanství, toť komunismus«, a chtějí to dokázat pomocí bible, odvolávajíce se na komunistický stát, v němž prý žili první křesťané atd. To však dokazuje jen jednu věc, že totiž tito dobří lidé nejsou nejlepšími křesťany, ačkoliv jimi chtějí být. Kdyby jimi byli, znali by lépe bibli a věděli by, že kromě několika stránek, příznivých komunismu, celý duch nauky, kterou bible vykládá, je komunismu zcela nepřátelský«¹⁷.

Takový je tedy v praxi postoj komunismu vůči náboženství. Opět zdůrazňujeme, že komunismus postupuje proti náboženství velmi takticky. Podle různých okolností používá různých způsobů boje. Někde postupuje nenápadně, takřka v rouše náboženském, aby mohl proniknout i do kruhů méně přístupných. Jinde zase bojuje proti náboženství zcela otevřeně a bezohledně. Ale konečný cíl oběho způsobu je úplné zničení všeho náboženského.

¹⁷) ENGELS: Progres of social reform (1843). Cituje DUCATILON: Rudé plameny nad Evropou. Praha 1937, str. 153 násl.

KRITIKA MARXISTICKÉ NAUKY O NÁBOŽENSTVÍ

1. PŮVOD NÁBOŽENSTVÍ.

Marxismus tvrdí, že náboženství vzniklo z neznalosti přírody, zosobněním přírodních sil.

Tento názor je naprosto neudržitelný. Kdyby totiž náboženství vzniklo z neznalosti přírody, pak by muselo po poznání přírody úplně zaniknout. Vidíme však, že lidé v moderní době nepřestali mít náboženství, i když hluboko pronikli do tajemství přírody. Ano čím více poznávají přírodu, tím lépe vidí, že musí existovat první Příčina vesmíru a veškeré zákonitosti a řádu v něm, že člověk je přirozeně povinen uznat naprostou svrchovanost Boží a svou závislost na Bohu, podřídit Bohu svou vůli a vzdávat mu náležitou poctu jako nejvyššímu Pánu. A to je podstata náboženství. Tedy čím lépe člověk poznává přírodu, tím lépe vidí důležitost náboženství.

Názor, že náboženství vzniklo z bázně a z bezmocnosti člověka vůči přírodním silám nebo vůči sociálním silám, je dávno vyvrácen objektivními badateli, zvláště ethnology. »Ani strach nemůže býti tvůrčím náboženským prvkem. Strach je smyslový pocit, výraz slabosti proti něčemu nepřátelskému. Ze strachu před něčím nepřátelským může povstati citový odklon, ale nikdy náboženská úcta tak, jak je zjištěna v podstatě náboženského smýšlení a cítění. Ustrašené uctívání přírodních sil je teprve pozdní pobloudění, které povstalo, když člověk úpadkový neuměl samostatně mysliti, a proto byl instiktivně proniknut strachem, že by se mohl mýliti a býti oklamán a jinak poškozován«¹⁸.

Také marxistické tvrzení, že jednobožství se vyvinulo z mnohobožství, odporuje skutečnosti. Pokud lze sledovati dějiny, vždycky a všude poznáváme, že náboženství nevzniklo ze zbožnění přírody, nýbrž že s mnohem vyššího stupně, s jednobožství kleslo k mnohobožství a ke zbožnění přírody. Na počátku, dokud měli lidé čisté představy o jednom Bohu, viděli v přírodě jenom nedokonalý obraz neviditelného Boha. Ale během doby vlivem mravního úpadku se začaly ony čisté názory o Bohu zatemňovat. Na obrazy a symboly pak začali pohlížet jako na vtělenou bytost Boží.

Ethnologové na základě důkladného, objektivního a mnoholetého bádání dokázali, že původní náboženství lidstva není mnohobožství, nýbrž jednobožství¹⁹. Tento názor nyní převládá ve vědeckém světě.

Srovnávací věda náboženská ukazuje, že čím dále jdeme do minulosti, tím více se u jednotlivých národů zmenšuje počet bohů. Idea jednoho Boha vystupuje více do popředí, jako

¹⁸) E. SOUKUP: *Filosofie náboženství*. Praha 1935, str. 20.

¹⁹) Sr. W. SCHMIDT: »Ursprung der Gottesidee. Sv. I — VI, 1926 — 35.

TÝŽ: »Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte. 1930.

PINARD DE LA BOULAYE S. J.: »L'étude comparée des religions«. 2 sv., 3. vyd. 1929 — 31.

A. LANG: »The Making of Religion«. London 1898.

na př. u Čiňanů. To nás vede k závěru, že v dávné minulosti byla doba, kdy nebyli uctíváni ostatní bozi, nýbrž jen jeden nejvyšší Bůh.

Také zkoumání náboženství u dnešních nekulturních národů nás vede k témuž poznání. Čím jednodušší život vedou tito primitivci, tím více vystupuje jednoduchý náboženský názor. Podle toho názoru primitivců existuje toliko jediná bytost, jediný Bůh, který je tvůrcem všeho, je nejvyšší dobrý a od lidí žádá, aby byli také dobří, aby žili spravedlivě a mravně; dobré odměňuje a zlé trestá.

Také filosofie potvrzuje náš závěr. Jak jsme shora ukázali (v kap. 2), z věcí ve světě člověk poznává, že existuje první Příčina všeho, Bůh, a že člověk je povinen uznat Boží svrchovanost, podrobit se Bohu a vzdávat mu patřičnou poctu. To je podstata náboženství. Lidská přirozenost je však vždy a všude specificky stejná. Proto jako my nyní poznáváme z věcí ve světě existenci jednoho Boha a svůj vztah k němu vyjadřujeme náboženskými úkony, tak poznávali a ctili jediného Boha také lidé v nejstarší době.

Z toho všeho vidíme, že marxistická nauka o původu náboženství je nesprávná.

2. JE NÁBOŽENSTVÍ TOTOŽNÉ S FILOSOFICKÝM IDEALISMEM?

Podle idealismu jediná realita jest idea, myšlenka. Všechn vnější svět je pouze vývojem této ideje. Svět je pouze naše představa. Jenom naše představa je skutečná, všechno ostatní je neskutečné, všechno ostatní je klam.

Naproti tomu však v náboženství Bůh není jen idea, která vznikla v našem rozumu, nýbrž Bůh je skutečná bytost, nezávislá na našem vědomí; je realitou bez ohledu na to, zda ji uznáváme nebo neuznáváme.

A zvláště v křesťanském náboženství Kristus není jen filosofická idea, nýbrž skutečná bytost, skutečný Bohočlověk, který se narodil v určité době v Betlemě, který žil a pracoval v Nazaretě, který kázal a učil v Palestině a konečně zemřel na kříži a vstal z mrtvých. To všechno je skutečnost nezávislá na našem přemýšlení a výkladu. A tato skutečnost v sobě obsahuje jiné skutečnosti: skutečnost mravního zla a skutečnost vykoupení. Na skutečnost mravního zla, které ve světě existovalo nezávisle na úvaze kteréhokoli filosofa dávno před Kristem, odpovídá Kristus svou skutečnou smrtí na kříži, svým skutečným vykoupením lidstva od skutečného zla.

Tyto skutečnosti jsou základem křesťanského náboženství. Jsou to skutečnosti objektivní, které se nijak neshodují s hegelovským idealismem, podle něhož jedinou skutečností je idea a všechn vnější svět je pouze projevem a vývojem této ideje. Křesťanské náboženství je svrchovaně realistické, a proto odsuzuje filosofický idealismus jako nepřijatelný blud.

Omyl komunismu v této otázce pochází z toho, že Marx nekriticky přijal od Hegela výklad náboženství, a speciálně křesťanství. Podle Hegela totiž Bůh i duše jsou výtvořem našeho myšlení a existují pouze závisle na našem vědomí. V tom smyslu Hegel a jeho stoupenci vysvětlou-

vali náboženství, a zvláště náboženství křesťanské, takže podle nich Kristus je pouze jakési uskutečnění ideje. Marx pak nekriticky přijal Hegelův výklad náboženství a ztotožnil náboženství s hegelovským idealismem. A proto když právem odmítl hegelovský idealismus, odmítl zároveň i náboženství podle výkladu Hegelova. V tom však učinil osudnou chybu; nepostřehl totiž, že Hegelův výklad náboženství, Boha i duše je nepravdivý, že neodpovídá skutečnosti.

Komunismus se tedy velice mýlí, když ztotožňuje křesťanské náboženství s hegelovským idealismem.

Také dějiny křesťanství ukazují, že křesťanství je založeno na zdravém realismu a potíralo vždy jakoukoliv formu idealismu²⁰. První bludy, proti nimž křesťanství bojovalo, byly vlastně různé bludy idealistické: doketismus, gnosticismus, manicheismus (sr. Denz 234 násl.). Ve středověku pak Alexandr III. odsoudil obnovený doketismus (sr. Denz. 303). V novější době konečně Pius IX. v Syllabu zavrhl pantheismus jak materialistický tak idealistický (Denz. 1701 násl.); Pius X. pak v encyklice »Pascendi« odsoudil různé druhy modernistického idealismu (Denz. 2071—2089).

Z toho je vidět, jak katolická nauka vždy potírala jakoukoli formu idealismu.

Marxismus se tedy dopouští velkého omylu, když ztotožňuje idealismus s křesťanstvím.

3. JE NÁBOŽENSTVÍ PRODUKT HOSPODÁŘSKÝCH POMĚRŮ?

Komunistická nauka o náboženství vychází z nesprávného předpokladu, že existuje toliko hmota, z které se odvozuje všechno ostatní, a že tedy hmotná hospodářská činnost je základem, z něhož jako nadstavba vyrůstají všechny ostatní lidské činnosti, filosofie, umění, politika i náboženství. Je však zřejmé, že důsledky vyvozované z nesprávného předpokladu jsou nesprávné.

Bylo zde už shora vyloženo (v kap. 4), jak odporuje zkušenosti komunistický výklad, že náboženství je produkt a odraz hospodářských poměrů. Ze zkušenosti a z dějin je zřejmé, že nehýbou světem jen hmotné síly, nýbrž že mezi nejsilnější pohnutky lidského jednání náležejí pohnutky náboženské a mravní.

Marx se ani nepokusil o důkaz pro své tvrzení, že hospodářské poměry jsou základní příčinou každé ideologie, a tedy i příčinou náboženství. Takový důkaz je prostě nemožný, neboť — jak praví správně T. G. Masaryk — »ideologii jen z poměrů hospodářských vyložit vůbec nelze«²¹. Není možno vysvětlit důvody jen hospodářskými, že na př. Kristus a jeho apoštolé založili náboženské hnutí, které působí už po dva tisíce let v celém světě a dalo svůj ráz celé evropské kultuře, ačkoli křesťanství staví hospodářské zájmy do pozadí.

²⁰) Sr. O. WILLMANN: *Geschichte des Idealismus* s. 2. Aufl. Brunšvik 1907.

²¹) T. G. MASARYK: *Otázka sociální*. Praha 1946, sv. I, str. 184.

Není možno důvody jen hospodářskými vyložit křesťanské mučedníky. Kolik milionů mučedníků obětovalo i svůj život jen z náboženských pohnutek!

Ani mohamedanismus, ani buddhismus, ani protestantismus, ani jiná velká náboženství nelze vyložit jen z hospodářských poměrů, jak jsme už shora vyložili (v kap. 4).

Rozumně uvažující člověk snadno poznává důsledným domyšlením kauzality, že existuje Bůh jakožto první příčina vesmíru i člověka; poznává, že Bůh jako nejvyšší Dobro je též posledním cílem. Uznání Boží svrchovanosti a podrobení vůle a celého života Bohu, to je podstata náboženství. Z toho lze vidět, že náboženství nevyrůstá z hospodářských poměrů; ani nevychází jen z fantasmie, nýbrž ze skutečnosti, z faktu, že existuje Bůh, původce a poslední cíl člověka, a z faktu, že člověk má nehmotnou a nesmrtelnou duši.

Ke komunistickému tvrzení, že náboženství je opium pro lid, že kapitalisté užívají náboženství jako omamného prostředku („kořalky“, nebo „opia“) k utlačování proletariátu, krátce poznamenáváme, že, bohužel, někdy kapitalisté zneužívali náboženství k takovému účelu. Ale takové zneužívání křesťanského náboženství nikterak nevyplývá z křesťanství samého. Křesťanské náboženství totiž učí především lásce (je to náboženství lásky); učí též spravedlnosti; křesťanské náboženství zakazuje jakýkoliv útlak, jakoukoliv nespravedlnost a nelásku. Není všechno křesťanské, co činí křesťané, jako není všechno komunistické, co dělají komunisté. Přehmaty a nesprávnosti některých kapitalistů — křesťanů nelze ztotožňovat s křesťanstvím. Všechnu útlak a všechnu nespravedlnost musíme odsoudit. Ten nemá nic společného s náboženstvím, zvláště však ne s náboženstvím křesťanským.

Dále ke komunistickému tvrzení, že náboženství je klamání lidu, poznamenáváme, že v takovém výroku se bere pojem náboženství příliš mlhavě a všeobecně, takže se tu neprávem staví do jedné řady jakékoli přirozené náboženství s náboženstvím křesťanským. Je pravda, že v některých přirozených náboženstvích (na př. v náboženství Hotentotů) bývá provozována magie a bývají konány lecjaké úkony, kterými bývá lid klamán. Ale to nelze říci o náboženství křesťanském. Kristovo náboženství neobsahuje nic nepravdivého, nic nesprávného a ani nepřipouští žádné klamání. Z toho, že v některých přirozených náboženstvích je lid někdy klamán, nelze vyvozovat, že se tak děje i v náboženství křesťanském.

Z toho všeho vidíme, kolik omylů je v marxistické nauce o náboženství. Marxismus je svou povahou atheistický, Je to totiž materialismus. Proto neuznává nic jiného než hmotu a její různé projevy. A proto neuznává existenci Boha, a tedy ani žádné náboženství. Ano ještě více. Marxismus je nejen atheistický, ale zároveň též bojovný. Bojuje proti jakémukoli náboženství, poněvadž v něm vidí překážku v uskutečnění svého konečného cíle, ráje na zemi.

KAPITOLA 11.

MRAVNOST.

Článek 1.

KOMUNISTICKÁ NAUKA O MRAVNOSTI.

Jak už bylo shora vyloženo, komunismus popírá absolutní, neměnitelné, obecně platné pravdy, i obecně platné a neměnitelné normy lidského jednání, neboť prý relativismus platí nejen v oboru poznání, nýbrž i v oboru praktického jednání.

Engels na př. vykládá, jak se představy o dobru a zlu stále mění u různých národů a v různých dobách. Ano i v téže době prý existují různé morálky. Podle Engelsa každá třída má morálku svou, ano i každý stav má svou morálku; obecně platná morálka neexistuje.

»Od národa k národu — píše Engels — od věku k věku měnily se představy dobra a zla tak velice, že si často přímo odporovaly... Jak je tomu však dnes? Jaká morálka se nám hlásá dnes? Je tu především morálka křesťansko-feudální, dochovaná z dřívějších dob, dělicí se podstatně v katolickou a protestantskou... Vedle toho panuje moderně buržoasní a vedle ní zase proletářská morálka budoucnosti... Která je pravá? Žádná, ve smyslu absolutní konečné platnosti; ale jistě bude míti nejvíce prvků, slibujících trvání, ta morálka, která v přítomnosti zastupuje převrat přítomnosti, budoucnost, tedy morálka proletářská«.

»Vidíme však — pokračuje Engels — že ony tři třídy moderní společnosti, feudální aristokracie, buržoasie a proletariát, mají každá svou zvláštní morálku; můžeme odtud vyvozovati tolik, že lidé, vědomě nebo nevědomě, čerpají svoje mravní názory z praktických poměrů, na kterých je založeno jejich třídní postavení — z hospodářských poměrů, v nichž vyrábějí a směňují.

Ale v hořejších třech moderních teoriích je přece všelicos všem třem společného — není to snad aspoň kus morálky jednou provždy platné? — Ony tři morální teorie zastupují tři různé stupně téhož dějinného vývoje, mají tedy společné dějinné pozadí, a již proto nutně mnoho společného. Ještě více. Pro stejné anebo přibližně stejné stupně ekonomického vývoje musí morální teorie nutně více nebo méně souhlasiti. Od onoho okamžiku, kdy se vyvinulo soukromé vlastnictví movitých věcí, musel býti všem společným, kde platilo soukromé vlastnic-

tví, společný příkaz: Nepokradeš! Stane se tím tento příkaz věčným morálním příkazem? Nikterak. Ve společnosti, kde budou odstraněny pohnutky ke krádeži, kde tedy trvale mohou krásti jen duševně nemocní, jak by se vysmáli hlasateli morálky, který by chtěl slavnostně proklamovati pravdu: Nepokradeš!

Proto odmítáme vnučování nějaké morální dogmatiky jako věčného, konečně platného, v budoucnosti nezměnitelného mravního zákona pod záminkou, že i mravní svět má svoje trvalé principy, které jsou nad dějinami a nad národními rozdíly. Tvrdíme naopak, že všechny dosavadní morální theorie jsou v poslední instanci výplodem toho neb onoho hospodářského postavení společnosti. A ježto společnost se dosud pohybovala v třídních protivách, byla morálka vždy třídní morálkou; buď ospravedlňovala vládu a zájmy vládnoucí třídy, anebo, jakmile se potlačená třída dosti vzmohla, zastupovala odboj proti nadvládě a zájmy budoucnosti potlačených. Že při tom vcelku, jako ve všech druhých odvětvích lidského poznání, nastal pokrok, o tom není pochybnosti. Ale nad třídní morálku jsme se posud nedostali. V pravdě lidská mravnost, stojící nad třídními protiklady a nad vzpomínkou na ně, bude možna teprve na společenském stupni, kde třídní protiklad byl nejen překonán, ale i pro životní praxi zapomenut«¹.

Lenin ve své řeči, kterou měl 2. října 1920 na 3. všeruském sjezdu komunistického svazu mládeže, řekl: »V jakém smyslu popíráme morálku, mravnost? V tom smyslu, v němž jsou hlásány buržoasií, která tuto mravnost odvozuje z příkázáních božích. Zde přirozeně říkáme, že v Boha nevěříme... Popíráme každou mravnost, která je odvozována z nadpřirozených, beztřídních pojmů. Prohlašujeme to za podvod, za klamání, za ohlupování dělníků a rolníků v zájmu statkářů a kapitalistů. Prohlašujeme, že naše mravnost je úplně podrobena zájmům proletářského třídního boje. Naši mravnost odvozujeme ze zájmů proletářského třídního boje«².

V tomto smyslu mluví Lenin též ve své knížce »Dětská nemoc levičáctví v komunismu«, kde praví: »Je třeba, abychom dovedli tomu všemu čelit, abychom dovedli přinést všechny oběti, dokonce — bude-li toho třeba — použít všech lstí, obratných tahů, nejneobvyklejších metod, zamlčování a zatajování pravdy, jen abychom pronikli do odborů, udrželi se v nich a pracovali v nich komunisticky stůj co stůj«³.

Taková je tedy v hlavních rysech komunistická morálka: dobro je pojem měnitelný; dobré a dovolené je všechno, co vede k uskutečnění komunistických cílů, ať je to cokoli.

1) ENGELS: Antidühring. Praha 1933, str. 67 násl.

2) LENIN: O náboženství, str. 66.

3) LENIN: Dětská nemoc levičáctví v komunismu. Praha 1946, str. 43.

KRITIKA KOMUNISTICKÉ NAUKY O MRAVNOSTI.

1. JE MRAVNOST PRODUKTEM HOSPODÁŘSKÝCH POMĚRŮ?

Komunistická nauka o mravnosti vychází z předpokladu, že existuje pouze hmota a že se z hmoty odvozuje všechno ostatní, a že tedy hmotná hospodářská činnost je základem, z kterého vyrůstají všechny ostatní lidské činnosti a všechny ideologie, a tedy i mravnost.

Dokázali jsme však (v kap. 4), že tento komunistický předpoklad je nesprávný. Viděli jsme, jak tento komunistický výklad odporuje zkušenosti i zdravému rozumu. Ukázali jsme z dějin, že světem nehýbou jen hmotné síly, nýbrž hlavně síly duchovní, mezi nimi pak především pohnutky mravní. Komunismus tedy neprávem považuje mravnost za produkt a odraz hospodářských poměrů.

»Marxův amoralism — píše T. G. Masaryk — je psychologický a sociologický utopism. Je právě nemožný. Společnost je organizována netoliko technicky a hospodářsky, nýbrž také ethicky — právo a mravnost jsou potence reální, sociální, jsou oprávněny...«⁴.

2. MĚNÍ SE MORÁLKA PODLE HOSPODÁŘSKÝCH POMĚRŮ?

Marxismus tvrdí, že morálka vyrůstá z hospodářských poměrů, a proto se mění podle nich. Každé období prý má svou zvláštní morálku, třídní morálku. Podle ní je dobré a dovolené všechno, co napomáhá k dosažení cílů proletářské třídy.

Toto marxistické tvrzení je mylné, protože vychází jednak z nesprávného pojetí mravnosti, jednak z nerozlišování zákona přirozeného a zákona pozitivního.

Předně, marxismus nesprávně chápe mravnost. Tvrdí totiž, že mravně dobré je všechno, co napomáhá k dosažení marxistických cílů, ať je to cokoli. Tím vlastně redukuje mravnost na pouhý utilitarismus, podle něhož je dobré všechno, co je prospěšné, užitečné.

Takové pojetí mravnosti je nesprávné, protože vychází z materialismu a hledá cíl člověka v pozemských věcech, které jsou nedokonalé a omezené, a v jejich užívání. Dokázali jsme však shora (v kapitole 2), že materialismus je nepřijatelný, že existuje nehmotný duch v člověku a že existuje první nehmotná Příčina celého vesmíru. Z toho pak vyplývá, že poslední cíl člověka nemůže být žádné dobro stvořené, nýbrž jedině Dobro nejvyšší, Bůh, a že tedy všechny lidské úkony mají směřovati k Bohu buď přímo anebo nepřímo. Naprosto nepřijatelný je tedy utilitarismus, jež zastává marxismus.

Za druhé, marxismus nerozlišuje zákon přirozený, který je svou povahou neměnitelný, a zákon pozitivní, který se může měnit.

Že přirozený zákon je svou povahou neměnitelný, to lze dokázat jak z dějin, tak z rozumové úvahy.

⁴) T. G. MASARÝK: Otázka sociální. Praha 1946, sv. 2, str. 222.

a) Dějiny nám ukazují, že jisté lidské úkony byly vždycky a všude považovány za mravně dobré, a jiné za mravně špatné. Na př. láska k rodičům, spravedlnost, pravdomluvnost, dobročinnost, zachovávání ujednaných smluv a mnoho jiných úkonů bylo vždy a všude považováno za dobré. Opačné úkony pak byly zase vždy a všude považovány za špatné a trestuhodné. Toto přesvědčení nacházíme také u nejstarších národů, ano i u nynějších nejprimitivnějších národů⁵.

Z toho je patrné, že existují lidské úkony, které jsou mravně dobré za všech dob a u všech národů, nezávisle na vnějších okolnostech, na hospodářských poměrech. A existují také jisté úkony, které jsou mravně špatné vždy a všude, nezávisle na hospodářských poměrech. Jinými slovy: jsou jisté úkony mravně dobré nebo mravně špatné samy sebou, svou povahou, nezávisle na vnějších okolnostech.

b) Totéž je patrné také z této rozumové úvahy:

Pro každé jsoucno je dobré, co je mu přiměřené, co odpovídá jeho přirozenosti. A naopak, pro každé jsoucno je zlé, co je proti jeho přirozenosti. Člověk je svou povahou bytostí rozumovou. Proto musí jednat ve shodě se svou vyšší stránkou, se svou rozumovou stránkou. Jen to je pro člověka dobré, co je ve shodě s jeho rozumovou složkou. A to je pro něho špatné, co odporuje jeho rozumové přirozenosti.

V lidském životě jsou možné jen troje mravní vztahy: lze uvažovat o člověku vzhledem k sobě, ke společnosti a k Bohu.

Uvažujeme-li o člověku v jeho vztahu k sobě samému, poznáváme, že se s jeho rozumovou přirozeností shodují ty úkony, kterými se zdokonaluje jeho rozumová přirozenost; ty jsou samy sebou dobré; a naopak, samy sebou špatné jsou ty úkony, které jsou proti rozvoji jeho rozumové přirozenosti. Člověk jakožto tvor rozumový má však svou nižší stránku vždy podrobovat rozumové části, tak aby mezi nimi byl vždy soulad. Proto ty úkony, které rozvíjejí tento soulad obou částí v člověku, jsou samy sebou dobré; kdežto ty, které porušují tento soulad, jsou samy sebou špatné. Na př. užívá-li člověk pokrmu, nápoje a jiných věcí, jak mu káže rozum, takže to slouží k jeho zdokonalení, jsou to úkony samy sebou dobré; užívá-li však člověk těchto věcí, jak mu káže vášně, takže škodí svému zdokonalení, jsou to úkony samy sebou špatné.

Uvažujeme-li o člověku v jeho vztahu ke společnosti, poznáváme, že člověk je přirozeně tvor společenský, a že tedy ty úkony, kterými se pěstuje společenské soužití, jsou ve shodě s jeho rozumovou přirozeností, a proto jsou samy sebou dobré; kdežto ty úkony, kterými se porušuje společenské soužití jsou samy sebou špatné. Na př. úkony spravedlnosti, bliženské lásky jsou samy sebou dobré; kdežto úkony nespravedlnosti, krádeže, vražda, cizoložství, nenávisť atd., jsou samy sebou špatné.

---

⁵) Na př. dr. P. ŠEBESTA píše o trpaslících Bambutech, mezi nimiž dlouho žil a kteří jsou na tak nízké rozumové úrovni, že dovedou počítat jen do dvou: »Trpaslíci se řídí přísnými mravními zákony. Je zapověděno krásti. Zloděj je tělesně trestán a lup je mu odňat. Za těžký zločin se považuje, vztáhne-li dítě ruku na rodiče. Morální povinností je dělit se o potraviny s druhy...« Mezi trpaslíky a negry. Praha 1940, str. 46.

A konečně uvažujeme-li o člověku v jeho vztahu k Bohu, poznáváme, že Bůh je zdrojem veškeré pravdy, všeho dobrého a krásného, a že tedy s lidskou rozumovou přirozeností se shodují ty úkony, které člověka přivádějí k Bohu, a proto jsou samy sebou dobré. Kdežto ty úkony, které ho odvracejí od Boha jako posledního cíle, odporují jeho rozumové přirozenosti, a proto jsou samy sebou špatné. Na př. modlitba je úkon sám sebou dobrý; rouhání je úkon sám sebou špatný ⁶.

Dějiny i filosofie nám tedy ukazují, že existují jisté mravní zákony, které jsou vždy a všude stejné, zákony, které se nikdy nemění. Tyto mravní zákony se zakládají na lidské přirozenosti, a proto se nazývají zákony přirozenými. Všude tam, kde je člověk, existují tyto přirozené mravní zákony, čili přirozená morálka. Avšak lidská přirozenost je neměnitelná, ať žije člověk v jakýchkoli poměrech kulturních a hospodářských. Proto i přirozená morálka je neměnitelná.

Přirozený zákon udává lidskému jednání jen základní neměnitelný směr. Má povahu — jak se říká právnicky — rámcovou. Proto bývá doplňován a zpřesňován zákony pozitivními, které jsou různé v různých dobách a u různých národů. Na př. přirozený zákon velí, aby zločinec byl spravedlivě potrestán. Neurčuje však způsob trestu. Zda má být zločinec potrestán peněžitou pokutou, či uvězněním, zastřelením, či oběšením, to vymezuje občanská autorita pozitivními zákony. Takové pozitivní zákony se ovšem mohou měnit podle různých poměrů a okolností.

Positivní zákon se může měnit, protože to, co přikazuje, není svou povahou nutné. »Ve věcech měnitelných — praví sv. Tomáš — nemůže býti něco neměnitelně trvalého« ⁷. Proto lidský zákon se může měnit, a) buď se strany látky, která se pro rozmanité dobové a místní okolnosti stala méně užitečnou k dosažení cíle; b) nebo se strany poddaných, kterým podle jejich odlišných postavení prospívají odlišné zákony; c) nebo se strany zákonodárce, který chce své poddané vésti k většímu dobru postupně, a proto jim napřed ukládá, co je snadnější, potom však i to, co je obtížnější ⁸.

Z toho tedy vidíme, že je třeba přesně rozlišovat zákony přirozené, které jsou svou povahou neměnitelné, a zákony pozitivní, které se mohou měnit podle vnějších okolností. Marxismus nerozlišuje tyto druhy zákonů, a proto mylně tvrdí, že neexistuje neměnitelná morálka a že každá doba a každá třída má svou vlastní morálku.

⁶) Sr. R. DACÍK: *Mravouka*. Olomouc, 1946, 48 násl.

⁷) Sv. TOMÁŠ: *Theologická summa*, I-II, 97, 1, k 2.

⁸) Sr. B. MERKELBACH: *Summa theologiae moralis*. Parisii 1931, sv. 1, str. 264.

KAPITOLA 12.

RODINA PODLE MARXISTICKÝCH ZÁSAD.

I. — MARXISTICKÁ NAUKA O RODINĚ.

Už K. Marx poukázal na to, že moderní velkoprůmysl, jenž vede ženy k práci mimo domácnost, tvoří nový hospodářský základ pro vyšší formu rodiny a pro nový poměr obou pohlaví. Marx dále praví, že je pošetilé považovat křesťansko-germánskou nebo nějakou jinou formu rodiny za absolutní ¹.

Jak si máme představovati tuto »vyšší formu« poměru obou pohlaví, to popisují socialisté sami, především však Engels v knize »Původ rodiny, vlastnictví a státu« a Bebel v knize »Die Frau und der Sozialismus« (25. vyd. 1895).

Erfurtský program žádá »odstranění všech zákonů, jež ženu podřadují muži v oboru veřejného i soukromého práva«.

Engels vykládá původ a vývoj rodiny takto:

Původně, dokud lidé žili ve stavu divošském, vládla naprostá promiskuita. Bylo to období úplného komunismu hospodářského i pohlavního: všechno bylo společné, majetek i ženy...

Když však bylo později postupně zavedeno soukromé vlastnictví, byl také pozvolna omezován pohlavní styk na menší okruh; napřed z něho byli vyloučeni nejbližší pokrevně příbuzní (bratr, sestra, rodiče), utvořila se rodina pokrevní, pak rodina skupinová, později matriarchát. Tak tedy rodina vznikla zavedením soukromého vlastnictví. Když vzrostlo bohatství, bylo zavedeno otroctví a pak také žena se stává otrokyní mužovou. Vzniká rodina patriarchální, později rodina monogamická, která je nejtýpnější formou otroctví.

V budoucnu se odstraní soukromé vlastnictví. A proto musí zmizet i monogamní rodina, neboť to obojí spolu navzájem těsně souvisí. Zavládne opět komunismus hospodářský i pohlavní.

Engels tedy, vycházeje ze zásad materialismu, vidí v manželství a rodině jen instituci hospodářskou. Podle něho byl původní komunismus těsně spojen s komunismem manželským a rodinným. Pohlavní komunismus byl základem hospodářského komunismu. Tou měrou, jakou byl původní pohlavní a rodinný komunismus nahrazován jinými formami, tou měrou klesal také hospodářský komunismus. Nynější monogamie a soukromý majetek jsou stadiem nejhlubšího úpadku. V budoucnosti nastane návrat k původnímu komunismu nejen hospodářskému, nýbrž i pohlavnímu, ale v jakési »vyšší formě«. Původní komunismus byl to-

¹) Sr. MARX: Kapitál, I, 455.

tiž promiskuitou současnou. Budoucí komunismus však bude promiskuitou postupnou, t. j. muž a žena budou spolu, pokud se jim bude líbit; když však budou chtít, mohou se kdykoliv rozejít a spojit se s jinými ženami a muži.

Podle Engelse žena může být z nynějšího monogamního, zotročujícího manželství osvobozena jen socialismem, jenž zavede kolektivní vlastnictví.

Monogamie vznikla — podle výkladu Engelsova — soustředěním bohatství v rukou muže a z touhy zanechat toto bohatství dětem tohoto muže, a jen jeho dětem. Když bude starost o dědictví uvedena revolucí na nejmenší míru, když bude vše zkollektivisováno, pak rodina přestane být sociální a hospodářskou jednotkou, pak se soukromá domácnost promění ve společenský průmysl, pak i výchova dětí (manželských i nemanželských) bude záležitostí kolektivní. Tím přestane starost o »následky« pohlavního styku, každá dívka a žena se bude moci oddat kterémukoli muži bez jakýchkoli obav a ohledů.

Taková je v hlavních rysech marxistická nauka o rodině, vyjádřená Engelsem.

Podobnou nauku zastává též Bebel. Podrobně popisuje kolektivní výchovu dětí a hájí rozlučitelnost manželského svazku. Praví: »Manželský svazek je s o u k r o m á s m l o u v a bez intervence jakéhokoli funkcionáře... Ukojení pohlavního pudu je právě tak osobní záležitost každého jednotlivce jako ukojení kteréhokoli jiného přirozeného pudu. Člověk není povinen, aby z toho skládal účty někomu jinému... Dostaví-li se nesnesitelnost, zklamání, odpor, velí mravnost (!), aby se tento poměr, který se stal nepřirozeným, a proto nemravným, rozvázal«².

Jak jsou tyto marxistické zásady o rodině také uskutečňovány na př. v SSSR, to je všeobecně známo. Je dosti známo, jak se v SSSR uzavíralo manželství prostým »zápisem sňatku«, jež obstarala jedna ze zúčastněných stran tím, že ohlásila komisariátu jméno druhé strany, s kterou chce žít. Je známo též, jak potom vláda prohlásila i takový zápis manželství za nepovinný a zavedla tak zvané »faktické manželství«, t. j. uznává za manželství i se všemi právními účinky faktické spojení dvou pohlaví. Je též dosti známo, jak v SSSR nejsou rozluky manželství omezeny ani počtem, ani dobou a jak se uskutečňují pouhým prohlášením jedné ze dvou zúčastněných stran bez jakéhokoli udání důvodu³. Není to také žádné tajemství, jak se v SSSR prováděla kolektivní výchova mládeže, jaký je mravní úpadek sovětské mládeže, jak vzrostla dětská zločinnost, dětská prostituce a bezprizornost⁴.

²) Die Frau und der Sozialismus. 25. vyd. 1895, str. 342.

⁴) Sr. VARŠAVSKIJ: tamtéž, str. 122 násl. kap., 22: Mravní rozvrat a opuštěnost dítěte, kap. 23: Vlna dětské zločinnosti.

³) Sr. VARŠAVSKIJ: Vláda lži a podvodu. Praha 1941. Viz kap. 21 (str. 110 násl.): Boj proti rodině. Zajímavý obrázek o této věci podává A. Rundt v knize »Der Mensch wird umgebaut« (Berlín 1932, str. 165 násl.): »U moskevského úřadu manželské registrace na Spirodonovce stojí ve frontě lidé, muži ženy, kteří se chtějí dát rozloučiti. Jeden z mužů řekl: , Ach, všechno je tak prakticky zařízeno! Tak na příklad to, že se sice při zápisu manželství musí dostaviti oba manželé, jako za starých předpisů, že však na rozvod stačí, dostaví-li se jeden. A jak je zvlášť účelné, že to ten druhý ani nemusí vědět a

Zkušenost ukázala, že takové manželské a rodinné poměry vedly k úplnému rozvratu a ke zhoubě národa. Proto stát sám byl nucen zakročit v té věci. Dne 8. července 1944 vydal tedy nový zákon »o matkách, dětech a o uzavírání manželství«.

V 19. článku tohoto zákona čteme: »Ustanovuje se, že práva a povinnosti manžela a manželky zakládá jen zákonitě uzavření manželství, jak je určeno v člancích zákona o manželství, rodině a poručenství v SSSR. Osoby, žijící v pohlavním obecenství před uveřejněním tohoto dekretu, musejí toto obecenství řádně legalisovat a udati trvání jejich soužití«.

Podle 22. článku musí být před stavovským úřadem učiněno závazné prohlášení o zákonitě uzavření sňatku, a tamtéž musejí být uvedena též příslušná data osobní i o místě a době uzavření sňatku.

V 23. článku jsou stanoveny podmínky rozluky. Praví se tam, že se připouští rozluka provedená jen »při veřejném soudním řízení; rozluka lze dosáhnout jenom na žádost manželů, jen v určitých případech, a jen po rozhodnutí soudního dvora«. — Žádost o rozluku musí být odůvodněna (čl. 24).

V čl. 31. je stanoven trest proti nezákonnému usmrcení plodu.

Tímto zákonem se sice poněkud zmírnil rozvrat rodiny. Ale přesto rodina v SSSR je stále v úpadku, neboť i tento zákon povoluje rozluku a připouští »zákonitě« usmrcení plodu.

II. KRITIKA MARXISTICKÉ NAUKY O RODINĚ.

1. Marxismus svou naukou rozvrací a ničí rodinu, která vždy byla a vždy musí zůstat základem společenského řádu.

a) Marxismus rozvrací rodinu tím, že hlásá naprostou rozlučitelnost manželství.

Materialistické stanovisko marxismu se nedá spojit s nerozlučitelností manželského svazku. Neboť nemá-li člověk vyššího cíle, než je cíl pozemský, a hledá-li co největší požitek, pak samozřejmě zavrhuje nerozlučnost manželského svazku, která by plně nevyhovovala jeho touze po rozkoši.

b) Marxismus rozvrací rodinu také tím, že vede ke kolektivní výchově dětí.

Základem nerozlučnosti manželství je výchova dětí v rodině. To je jeden z hlavních důvodů, proč musí být manželský svazek nerozlučný, doživotní, že je ho totiž třeba k řádné výchově dětí. Kdo rodičům odnímá výchovu dětí, ten ničí jeden z hlavních základů rodiny. Marxismus však odnímá rodině výchovu dětí a svěřuje ji kolektivu, státu.

Gothajský program výslovně usiluje o »obecné a rovné vychování

že svou ženu, která odjela na návštěvu k rodičům, zpraví o věci registrační úředník poštou. Tu ohrnula ret bujná rudovláska, stojící poblíž, až jí bylo vidět pravidelné, do hněda zakouřené zuby, a zasmála se: „Já to také dělám vždycky tak. Nač o tom mluvit přede-
dem? Je to také nejpohodlnější, když on se to doví až poštou“. A pak propukne celá ta bída takového „sňatkového zařízení“, jež je vyřizováno tak, jako se kupuje lístek na nádraží«.

lidu skrze stát«. Podobně též program erfurtský. Bebel ve své knize »Die Frau und der Sozialismus« podrobně popisuje kolektivní výchovu, kterou dá dětem stát⁵.

Kolektivní výchova je důsledek marxistických základních zásad. Poněvadž marxismus chce odklidit nerovnost mezi lidmi, proto chce odstranit pramen té nerovnosti: nestejnou výchovu a nerovné vzdělání dětí. Proto usiluje o kolektivní výchovu mládeže.

c) Marxismus rozvrací rodinu tím, že její členy odlučuje na delší dobu od sebe. Otce — dělníka odvádí z rodiny na práci do odlehlých končin třeba na celé týdny. Mládež odvádí z rodiny na celé měsíce do pracovních brigád. A také ženy odvádí z rodiny tím, že je mobilisuje na práce mimo domácnost.

2.) Zdravý lidský rozum však proti marxismu jasně dokazuje, že manželství je svou povahou nerozlučné.

Nerozlučnost manželství vyplývá z jeho úkolů. Úkoly manželství jsou totiž: zrození a výchova potomstva, vzájemná pomoc a ukojení sexu způsobem člověka důstojným. To jsou úkoly tak velké, že je nelze provést bez, při nejmenším, velmi dlouhého trvání manželského svazku. A když člověk uváží, co znamená výchova dítěte, a co znamená vzájemná životní pomoc, pak hned vidí, že manželský svazek musí trvat doživotně, musí být nerozlučný, mají-li být řádně splněny jeho úkoly.

a) Předně řádná výchova dětí vyžaduje, aby manželství bylo nerozlučné, a aby rodina nežila v nejistotě a v obavách před možným rozchodem. Neboť dítě musí být vychováváno po mnoho let, musí být vedeno něžnou rukou matčinou i pevnou rukou otcovou.

b) Také vzájemná pomoc a láska vyžaduje, aby manželství bylo nerozlučné. Manželství totiž není jen ke spojení těl — to je i u zvířat, — nýbrž i ke spojení duší, k vzájemné lásce a pomoci, k vzájemnému zdokonalování. Láska však vylučuje rozloučení.

c) Hlavní důvod nerozlučnosti manželství však je obecné blaho. Manželství je totiž svou povahou, svým prvním cílem zařízeno hlavně k obecnému blahu, totiž k udržování a rozmnožování lidského pokolení. Teprve až na druhém místě je manželství zařízeno k blahu těch, kteří je uzavírají. Obecné blaho však má vždy přednost před soukromým blahem. Obecné blaho tedy vyžaduje nerozlučnost manželského svazku.

3.) Zdravý rozum dále ukazuje, že nejvhodnější prostředí pro výchovu dítěte je rodina.

Každé dítě je ve svém tělesném i duševním vývoji odkázáno po mnoho let na pomoc a vedení jiných. Už tělesná výchova bývá spojena s obtížemi. Mnohem těžší je však výchova duševní. V každém dítěti se začínou záhy objevovat sklony dobré i sklony vadné. Dobré vlastnosti je třeba náležitě vést a rozvíjet, špatné sklony je nutno zavčas odstranit. K tomu je třeba mnoho práce, trpělivosti a obětavosti, než se dítě řádně vychová duševně, než se z něho stane člověk ukázněný, ctnostný. Takové lásky, obětavosti a trpělivosti, jež jsou nutné k řádné výchově dítěte,

⁵) Uv. d., str. 322 násl.

nemá však žádný cizí vychovatel nebo vychovatelka. Takovou lásku, obětavost a trpělivost dovedou projevit jen rodiče k svému vlastnímu dítěti, v němž vidí část sebe. Proto jen rodiče dovedou náležitě a nejlépe vychovat své děti.

Proto jen rodina je nejvhodnějším prostředím pro výchovu dítěte. Zkušenosti, učiněné s kolektivní výchovou v některých zemích, to potvrzují.

4.) Z toho všeho je zřejmé, že pohlavní komunismus — jak ho propagují marxisté — odporuje přirozenému řádu a rozvrací lidskou společnost, neboť rozvrací rodinu, která je základem lidské společnosti.

»A jako konec konců nesouhlasím s komunismem vůbec — píše T. G. Masaryk —, odmítám také jakýkoli komunismus pohlavní, ať se vyskytuje ve formě kterékoli (jako prostituce, polygamie a polyandrie, jako více manželství po sobě, volná láska atd.). Celý dosavadní vývoj nauky největších zákonodárců mravních, předpisy křesťanských církví a ideály největších mužů a žen nové doby ukazují všecky jedním směrem: že lidstvo spěje k absolutní monogamii. Aby byla možná, je vedle nutných reforem hospodářských třeba mravní a duchové reformy na celé čáře«¹⁾.

¹⁾ T. G. MASARYK: Otázka sociální. Praha 1946, sv. 2, str. 97

KAPITOLA 13.

SVOBODA.

I. Výklad marxistické nauky o svobodě.

Bylo už shora vyloženo, jak Marx i Engels učí, že lidé vcházejí v nutné výrobní poměry, na jejich vůli zcela nezávislé, že hospodářské zákony jsou zákony přírodní, které působí s železnou nutností. Hospodářský vývoj prý je proces přírodní. Jednotlivec prý je produktem sociálních poměrů, není odpovědný za poměry atd.

Engels učí, že se člověk stane svobodným teprve v novém společenském zřízení, v komunismu: »Okruh životních podmínek člověka obklopujících a posud ovládajících dostane se teď pod vládu a kontrolu lidí, kteří se stanou teď po prvé uvědomělými, skutečnými pány přírody, protože se stali pány svého vlastního spolčení. Lidé budou potom s plným vědomím užívat zákonů vlastního společenského konání, které jim dosud byly přírodními zákony cizími, je ovládajícími a tím budou ovládány. Vlastní spolčení, které bylo lidem posud od přírody a dějin vnuceno, stane se teď jejich svobodným činem. Objektivní, cizí mocnosti, které posud ovládaly dějiny, dostanou se pod kontrolu člověka samého. Teprve od tohoto okamžiku budou lidé dělat své dějiny s plným vědomím sami, teprve od tohoto okamžiku společenské přičiny, jimi uvedené v pohyb, budou mít výsledky chtěné v míře převládající a stále rostoucí. Je to skok člověka z říše nutnosti do říše svobody«¹.

Marx i Engels přijímají Hegelovu větu: »Nutnost je slepá jen potud, pokud není pochopena«.

Engels pak vykládá svobodu vůle takto: »Svoboda vůle neznamena než schopnost rozhodovat se s věcnou znalostí. Čím svobodnější je tedy o určité otázce náš úsudek, s tím větší nutností bude určen obsah tohoto úsudku, kdežto nejistota plynoucí z neznalosti, která volí zdánlivě svobodně mezi mnohými, různými a sobě odporujícími možnostmi volby, právě tím dokazuje svou nesvobodu, dokazuje, že je ovládána předmětem, který by právě měla ovládat. Svoboda tedy záleží v ovládnutí nás samých a vnější přírody, v ovládnutí založeném na poznání přírodních nutností; svoboda je takto nutně produktem historického vývoje. První lidé, odlučující se od zvířectva, byli ve všem podstatném tak nesvobodni jako zvířata sama; ale každý pokrok v kultuře byl krokem ke svobodě«².

¹) ENGELS: Antidühring, něm. vyd. 306 násl.

²) Tamtéž, str. 113.

Podle Engelsova i Leninova výkladu, v kapitalistickém řádu není vůbec svoboda. Teprve až bude uskutečněn komunismus, zavládne svoboda.

V první fázi komunismu (když totiž všechny výrobní prostředky se stanou vlastnictvím státu) bude učiněn první krok ke svobodě.

Opravdová svoboda však zavládne až v druhé fázi komunismu, t. j. až budou odstraněny třídy a až odumře stát.

»Teprve v komunistické společnosti, — píše Lenin — až odpor kapitalismu bude nadobro potlačen, až kapitalisté zmizí, až nebude tříd (t. j. až nebude rozdílu mezi členy společnosti v jejich vztahu ke společenským výrobním prostředkům), teprve pak zmizí stát a bude možno mluvit o svobodě«³.

II. — Kritika komunistického pojetí svobody.

Ukázali jsme shora (v kap. 4.), jak marxismus vykládá deterministicky celé dějiny i všechnu činnost jednotlivců a jak tento marxistický výklad odporuje zkušenosti i zdravému rozumu. Není třeba to zde opakovat.

Také Engelsovo tvrzení, že »svoboda je nutně produktem historického vývoje«, zřejmě odporuje dějinám i zdravému rozumu. Člověk je totiž svou povahou tvor obdařený rozumem a svobodnou vůlí. Tím se podstatně liší od zvířat. A také z nejstarších historických pramenů je známo, že se člověk vždycky podstatně lišil od zvířat svým rozumem a svobodným rozhodováním. Engelsovo tvrzení tedy odporuje zkušenosti, dějinám i zdravému rozumu.

I když marxisté tvrdí, že v komunistickém řádu zavládne svoboda, přece opravdovou osobní svobodu popírají.

Marxismus totiž učí, že existuje toliko hmota. Proto nutně dospívá k popření osobní svobody, neboť osobní svoboda se zakládá na existenci nehmotné lidské duše, na existenci osoby, která se skládá z těla a nehmotné duše. Aby se člověku přiznala osobní svoboda, je nutno uznat, že je v něm něco, co přesahuje hmotu, totiž rozumová, nehmotná duše. Marxismus však — jak jsme viděli — neuznává v člověku nehmotnou duši. Proto popírá osobní svobodu a práva plynoucí z lidské přirozenosti.

Marxismus je svou povahou totalistický. Jeho totalismus vyplývá z jeho materialismu. Jako je marxismus svou povahou materialistický, i když mluví o jakémsi »duchu« v člověku, právě tak je svou povahou totalistický, i když mluví o jakési »svobodě« a »demokracii«.

Tuto skutečnost vyjadřuje také Pius XI. v encyklice »Divini Redemptoris«. Praví tam (č. 10): »Komunismus zbavuje člověka svobody, tohoto duchovního základu mravního života, odnímá lidské osobnosti jakoukoliv důstojnost a jakoukoli mravní oporu proti vzpouře slepých pudů. V poměru jednotlivce ke společnosti jest upíráno jakékoli právo lidské osobnosti, protože ta není v komunismu ničím jiným než pouhým kolečkem v soustavě«⁴. A dále: »Společnosti

³) LENIN: Stát a revoluce. Praha 1946, 86.

⁴) Divini Redemptoris, č. 10. — Sr. Quadragesimo anno, č. 119.

přiznává komunismus právo nebo spíše neomezenou libovůli, aby ke kolektivní práci ujařmila jednotlivce, bez ohledu na jejich osobní blaho, třeba i proti jejich vůli, a snad i násilím«⁵.

Abychom porozuměli marxistickému stanovisku ke svobodě, je třeba zde připomenout, co je svoboda a co je základem svobody, je třeba srovnat člověka s jinými organismy a vidět, co je člověku vlastní.

Každý živý celek má jistý druh samostatnosti, neboť každý takový celek existuje sám sebou (per se). Ale člověk má zvláštní druh samostatnosti. Také rostliny a zvířata jsou samostatné živé celky, živé podstaty. Ale přesto jsou k jednání spíše hýbány než hýbají samy sebe; jsou vedeny k jednání svým přirozeným pudem. Neurčují se k svému jednání samy. Člověk se však určuje sám k jednání. Člověk jedná sám sebou (per se) v pravém slova smyslu. Proto také je v pravém a vlastním slova smyslu sám sebou. Patří sobě jaksí více než jiné živé podstaty, neboť je o s o b o u.

Člověk je vyšší a dokonalejší podstata, než jiné viditelné podstaty, protože má n e h m o t n o u d u š i. Duše je sice formou těla, a proto je s ním podstatně spojena. Ale lidská duše není zcela ponořena do těla. Ačkoli proniká a oživuje tělo, přece je jaksí přesahuje⁶. Je sice spojena s tělem, ale není tak vázána na tělo, že by mu byla podrobena, že by byla jeho otrokyní. Člověk má r o z u m o v o u duši, je obdařen rozumovou schopností. A to jej povznáší nad všechny hmotné věci.

Základ osoby, a tedy základ lidské svobody je právě v tom, že člověk má rozumovou duši, nehmotnou duši. Tím je povznesen nad všechno hmotné.

V pojmu osoby je dvojí: 1.) že je to podstata, 2.) že je rozumová. Právě svou rozumovostí se liší osoba od kterékoli jiné podstaty, samostatně existující. Osoba má zvláštní samostatnost, totiž samostatnost duševní čili právo a schopnost svobodně se rozhodovat. A to je zvláštní dokonalost, která přísluší jen rozumové přirozenosti⁷.

Jako každé jsoucno, tak i člověk existuje nejen proto, aby b y l, nýbrž aby j e d n a l⁸. Jeho činnost je pro něho nejbližším cílem. A touto činností se zdokonaluje. Jsou různé stupně jsoucna. A každé jsoucno má svou vlastní činnost, kterou se zdokonaluje.

Také člověk se zdokonaluje svou činností, a to hlavně činností sobě vlastní, totiž činností rozumovou a volní.

Od ostatních jsoucnen se člověk liší právě svou schopností rozumovou a volní. Člověk je totiž o s o b a. A člověk nejen je osoba, nýbrž také jedná jako o s o b a. Osoba je nositelem všech jeho činností i trpností. Činností člověkovou se rozvíjí a zdokonaluje jeho osoba. Zdokonaluje se činností ne jakoukoli, nýbrž činností specificky lidskou, t. j. činností rozumovou a volní, anebo činností nižších schopností, pokud je tato činnost řízena rozumem a vůlí. Při tomto zdokonalování lidské osoby se musejí souladně rozvíjet všechny schopnosti člověkovy. Nikdy při tom nesmějí

⁵) Tamtéž, č. 12.

⁶) Sr. sv. Tomáš: I, 76, k 4.

⁷) Sr. tamtéž, I, 29, 3: »Persona significat id, quod est perfectissimum in tota natura, scilicet subsistens in rationali natura«.

⁸) Sr. tamtéž, I, 65, 2.

být vyloučeny ty schopnosti, které jsou člověku vlastní a které jsou jeho zvláštní předností. Jinak by totiž člověk nedosáhl svého přirozeného zdokonalení, byl by stlačen na nižší úroveň.

Z toho všeho je jasné, že člověk, právě proto, že je osobou, má právo na samostatný vývoj podle svých schopností. A to je také jeho povinností takto se zdokonalovat způsobem, který je mu vlastní, t. j. zdokonalovat hlavně duševní část a jí podřídit část tělesnou.

Lidské jednání se vyznačuje s v o b o d o u. Oblast hmotných jsoucen podléhá zákonům nutnosti. Člověk však jedná s v o b o d n ě, sám určuje své jednání, sám určuje, zda bude jednat či nikoli, a také jakým způsobem bude jednat. Zda člověk jedná či nejedná, zda koná to či ono, to záleží na něm samém, on sám si to všechno svobodně určuje. V oblasti ducha tedy vládne zákon svobody.

Lidská vůle je tedy svobodná. A základem této svobody je rozumová schopnost duše. Rozum a vůle na sobě navzájem závisí. Kde není žádné rozumové poznání, tam není žádné svobodné chtění. Vůle se rozhoduje po rozumové úvaze. Svoboda však není nevázanost. I když se člověk rozhoduje svobodně, rozhoduje se pro jisté prostředky k dosažení cíle. A to je podstata svobody: volba prostředků k dosažení daného posledního cíle⁹⁾.

Člověk jakožto osoba se vyznačuje samostatností rozumové přirozenosti. Jako takový je nezávislý na hmotě ve své vlastní činnosti. Je tedy svobodný. Člověk jako individuum je částí celku, je podřízen celku, společnosti. Ale člověk jako osoba je nadřizen celku, společnosti. Osoba nesmí být nikdy snížena na pouhý prostředek, kterým by jiní nakládali podle své libovůle. Osoba není pro společnost, nýbrž společnost je pro osobu, pro rozvinutí a zdokonalení osoby¹⁰⁾.

Podle komunistické nauky není člověk považován za osobu, nýbrž pouze za individuum, za část a nástroj třídy a společnosti.

Příznačným rysem osoby je právě skutečnost, že osoba má svobodné cíle a svobodnou činnost. Viděli jsme už, že podle komunistické nauky nemůže mít člověk jiné cíle než hmotné, poněvadž podle ní neexistují jiné cíle. V komunismu se nemůže mluvit ani o svobodných cílech (třeba jen hmotných) ani o svobodné činnosti člověka, neboť podle ní — jak jsme viděli — je člověk zcela determinován společností.

Podle komunistické nauky je člověk vždy jenom nástrojem společnosti, a nikoli cílem; je zcela ve všem podřízen společnosti.

Z toho všeho tedy vidíme, že marxistický materialismus nutně vede k popření lidské svobody.

Všimneme si ještě, jak je v SSSR uplatňována tato marxistická nauka. Uvidíme, že komunismus sice ve svém zákonodárství přiznává člověku jakousi »svobodu«, ale že ve skutečnosti nedopřává člověkovu žádnou svobodu. Je to něco podobného — jak jsme už shora ukázali — jako marxistické uznávání jakéhosi »ducha« v člověku, a zároveň tvrzení, že neexistuje nic jiného než hmota.

⁹⁾ Sr. tamtéž, I, 83, 1.

¹⁰⁾ Sr. E. WELTY: *Gemeinschaft und Einzelmensch*. Salzburg 1935.

III. — Svoboda v nynějším SSSR — v první fázi komunismu.

V nynější ústavě Sovětského svazu z r. 1936 se v čl. 124 a 125 přiznává všem občanům řada různých svobod:

Čl. 124... »Všem občanům se přiznává svoboda výkonu náboženských obřadů a svoboda protináboženské propagandy«.

Čl. 125. »Ve shodě se zájmy pracujícího lidu a za účelem upevnění socialistického řádu se státním občanům SSSR zákonem zaručuje: a) svoboda slova, b) svoboda tisku, c) svoboda shromažďovací, d) svoboda poličních průvodů a projevů«.

»Tato práva státních občanů jsou zajištěna tím, že se pracujícím a jejich organizacím dávají k dispozici tiskárny, zásoby papíru, veřejné budovy, ulice, pošta, telegraf, telefon, rozhlas a poskytují se i jiné hmotné podmínky, nutné k výkonu těchto práv«.

Tak zní zákon. A jaká je skutečnost?

André Gidé v »Retour de l'URSS« líčí, jaké je to s tou svobodou v Sovětském svazu. Píše: »Co se tam nyní žádá, to je souhlas, konformismus. Co se tam chce a žádá, to je souhlas se vším, co se koná v SSSR; čeho se chce dosáhnout, to je, aby tento souhlas nebyl resignovaný, nýbrž opravdový, ano nadšený. Nejvíce překvapující je, že se toho dosahuje. S druhé strany, nejmenší protest, nejmenší kritika se trestá nejhoršími tresty, a je ostatně ihned udušena. A myslím, že v žádné jiné zemi dnes, ani v Hitlerovském Německu, není duch méně svobodný, více stísněný, více zastrašený a více zotročený«¹¹.

Taková je tedy ve skutečnosti občanská »svoboda« v SSSR.

A jaké je to v SSSR se svobodou náboženskou, kterou výslovně přiznává čl. 124, o tom jsme se už shora zmínili (v kap. 10). Podrobněji to popisuje G. Ledit v knize »Náboženství a komunismus« (Olomouc 1938), anebo nejnověji L. Kania v knize »Il bolscevismo e la religione« (Roma 1945). Místo ústavou slibované náboženské svobody vládne v SSSR protináboženský boj, jehož cílem je odstranit všechno náboženské.

V ústavě Sovětského svazu jsou též články o nedotknutelnosti osoby a bydliště. Text těchto článků zní:«

Čl. 127: »Občanům SSSR se zajišťuje nedotknutelnost osoby. Nikdo nemůže býti vzat do vazby bez usnesení soudu nebo bez svolení prokurátora«.

Čl. 128: »Nedotknutelnost obydlí státních občanů a listovní tajemství jsou chráněny zákonem«.

Tak zní zákon. A jaká je skutečnost?

Docela jiná. Je založena na nauce hlavních sloupů marxismu, na nauce Marxově, Engelsově, a Leninově.

»M a r x napsal (6. listopadu 1848), že existuje pouze jediný prostředek k tomu, aby byla zkrácena, zjednodušena a lokalizována krvežíznivá agonie společnosti a krvavá muka zrození nové společnosti, jen jediný prostředek: revoluční teror«¹².

¹¹) A. GIDE: Retour de l'URSS. Paris 1936, str. 67.

¹²) Sovětská trestní represe. Moskva 1934. Vydáno státním nakladatelstvím, str. 34.

Podobně smýšlel i Engels. »V dopise Bebelovi z 24. října 1891 Engels psal, že po příchodu proletariátu k moci, technické budou jeho zásadními nepřáteli a proletariát bude nucen je zastrášovati«¹³.

Když byl v prvním období revoluce sestavován návrh trestního zákoníku, Lenin napsal tehdejšímu komisaři spravedlnosti toto: »Je nutno otevřeně vyhlásit zásadní a pravdivou thesi, která odůvodňuje podstatu teroru, jeho nutnost. Soud nemá teror odstraňovat; slibovati to, bylo by sebeklamem nebo klamem; teror však má být odůvodněn a uzákoněn zásadně, otevřeně, bez falše a bez příkras«¹⁴.

A konečně Stalin ve svém jednom projevu praví: »Odzbrojit revoluci bez jakýchkoli záruk, že budou odzbrojeni i nepřátelé revoluce, — není-li to hloupost, není-li to čin proti dělnické třídě?«¹⁵.

V knize »Sovětská trestní represe«, kterou vydalo r. 1934 státní nakladatelství v Moskvě, se praví: »Teror proti kapitalistickým živlům je určen k tomu, aby potlačoval boj těchto živlů proti diktatuře proletariátu. Teror se u nás provádí ve prospěch budovaného socialismu, aby byl zlomen odpor zbytků kapitalistických tříd«¹⁶ (str. 53).

Taková je v podstatě nauka hlavních sloupů marxismu o teroru. A s ní se ovšem také shoduje praxe v SSSR.

Omezování osobní svobody není jen přechodným zjevem revoluční doby, nýbrž součástí komunistického systému. V celém světě je dobře známo, s jakým terorem byl v SSSR zaváděn kolektivismus v zemědělství, kolik milionů životů se stalo obětí tohoto kolektivismu, a konečné, jak je tento kolektivismus i nadále udržován jen terorem¹⁷.

V časopise čekistů, zvané »Rudý teror«, byl 1. října 1918 uveřejněn článek čekisty Lacise, v němž se praví: »Nevedeme boj proti jednotlivým osobám. Ničíme buržoasii jako třídu. Neshánějte se při vyšetřování důkazů po tom, zda obviněný působil činem nebo slovem proti sovětům. První otázka, kterou mu máte předložit, je otázka, k jaké třídě náleží, jakého je původu, jakou má výchovu, vzdělání nebo zaměstnání. Tyto otázky mají určit osud obviněného. V tom je smysl a podstata rudého teroru«.

Taková je tedy marxistická nauka o »nedotknutelnosti osoby«. A jak se tato nauka uplatňuje v SSSR, to je obecně známo¹⁸.

I. E. Davies, americký vyslanec v Moskvě, ve své knize »Poslání do Moskvy«, jejíž objektivnost a přesnost chválí i M. Litvinov, píše toto:

»Teror je zde strašná skutečnost... Není domácnosti, jakkoli nepatrné, aby nežila v neustálém strachu před nočními šťárami tajné policie... Je-li jednou někdo odveden, neví se o něm pak po mnoho měsíců, a často pak už vůbec ne... Psychologie lidu v této situaci a rozsah tohoto teroru jest znovu vidět z toho, že skoro každodenně přicházejí kuchyní a míst-

¹³⁾ Tamtéž. — ¹⁴⁾ LENIN: svaz. XXVI, str. 296. — ¹⁵⁾ Tamtéž jako v pozn. 12

¹⁶⁾ Sr. MORA ZWIERNIAK: Giustizia sovietica. Roma 1945.

¹⁷⁾ Sr. S. MASLOV: Kolchozní Rusko. Praha 1937. — N. A. BASILI: Rusko pod sovětskou vládou. Paris 1937. — MORA-ZWIERNIAK: uv. d., str. 9: »Tam za mřížemi věznic a za ostatními dráty »lágrů« se skrývá nejzávažnější tajemství moci Sovětského svazu: teror«.

nostmi pro služebnictvo zvěsti o šeptaných a strašných zprávách o nových zatčeních, o nových strážních, o nových obavách a o novém strachu mezi jejich přáteli«¹⁹. — »Každý zde cítí hrůzy teroru. Jeví se to na všech stranách«²⁰.

Taková je tedy »svoboda« v SSSR:

Osobnost člověka je potlačena, neboť člověk byl učiněn »pouhým kolečkem v sovětském stroji«, jak praví Walter Citrine, generální sekretář v Trade Union²¹.

Je sice pravda, že v Sovětském svazu byla provedena některá velká díla v zemědělství i v průmyslu; ale tato díla byla zaplácena příliš draze, totiž lid sk o u s v o b o d o u. Je také pravda, že i v kapitalistických státech byla vykonána díla stejně velká, ano ještě i větší než v SSSR, aniž byl člověk zbaven svobody, která mu přirozeně přísluší.

Z toho všeho vidíme, že bolševismus nejen de facto omezuje svobodu člověka a činí jej pouhým nástrojem třídy, nýbrž že takové jednání nutně vyplývá z jeho materialismu. Komunismus je svou povahou nejen materialistický, nýbrž i totalistický.

---

¹⁹) J. DAVIES: Poslání do Moskvy. Praha 1947, str. 191 násl. — ²⁰) Tamtéž, str. 251.
²¹) WALTER CITRINE: I search for truth in Russia. London 1936, str. 307.

Z Á V Ě R .

Na začátku této knihy jsme si položili otázku, který postoj k marxismu je správný, zda mají pravdu ti, kteří marxismus nadšeně přijímají, nebo ti, kteří jej rozhořčeně odmítají. Nyní je nám odpověď na tuto otázku zřejmá. Poznali jsme, že rozumný člověk nemůže přijmout marxismus ani v theorii, ani v praxi, ani v myšlení, ani v životě. Poznali jsme, že marxistické sliby o vysvobození lidstva ze všeho utrpení a námahy, o vytvoření ráje na zemi a o dokonalé rovnosti všech jsou na této zemi neuskutečnitelné, že jsou to utopie, blouznivé sny. Viděli jsme, že všechny nesprávnosti marxismu vyplývají z dialektického materialismu, který je jeho základem.

Velmi výstižně vyjádřil podstatu marxismu Pius XI. v encyklice »Divini Redemptoris« z r. 1937. Praví tam (v č. 14), že komunismus je »soustava plná bludů a sofismat, v rozporu s rozumem i s Božím zjevením; rozvrací sociální řád, poněvadž jej ničí v samých základech; zneuznává pravý původ a účel státu; popírá práva lidské osobnosti, její důstojnost a svobodu«.

Alé jak je možné, že taková nesprávná soustava se tak rychle rozšířila v celém světě a že stále více proniká ve všech státech? Vysvětlení je v tom, že jen velmi málo lidí dovedlo prohlédnout pravou podstatu komunismu. Velmi mnozí podléhají svůdným slibům komunismu. Komunismus se totiž představuje jako osvoboditel všech utlačovaných a vykořisťovaných; slibuje, že zlepší postavení pracující třídy, že odstraní všechny zlořády zaviněné liberalismem, že zavede spravedlivé rozdělení majetku atd. Těmito oslnivými sliby se podařilo komunismu proniknout i do takových vrstev lidu, které odmítají jakýkoli materialismus a teror. Komunismus postupuje velmi vychytrale. Nápadně staví do popředí oprávněné cíle, které jsme právě naznačili, a tak zakrývá svou vlastní nelidskou, protipřirozenou nauku a své teroristické metody. Takovým způsobem snadno proniká do všech vrstev a všude nachází horlivé šířitele.

Musí se též uvážit, že se komunismu podařilo proniknouti do velkých davů dělnictva také proto tak rychle, že mu připravil cestu hospodářský liberalismus svým nelidským útlakem dělnictva. Dělnictvo trpělo nesnesitelně. Proto když přišel komunismus, jenž sliboval odstranění všeho útlaku a vykořisťování, dělnictvo jej přijalo bez rozmýšlení, ano s radostí a nadšením.

K rychlému rozšíření komunismu velmi přispěla dobře promyšlená, široce rozvětvená a dobře organisovaná propaganda, která k tomu cíli využívá všech možných prostředků: tisku, kina, divadla, rozhlasu, školy. A tak se nyní všude takřka nepozorovaně šíří marxistický duch ¹.

Je pravda, že v nynější lidské společnosti je dosud mnoho útlaku, nespravedlnosti a jiných zlořádů, které je třeba odstranit. Ale, jak jsme v této knize ukázali, nebude možno v této věci dosáhnout nápravy zavedením komunismu. O obnovu sociálního řádu je tedy třeba pracovat na jiném základě než marxistickém, totiž na zásadách zdravého rozumu a na zásadách křesťanství.

¹) Sr. PIUS XI.: encyklika »Divini Redemptoris«, č. 8—17.

BIBLIOGRAFIE

1. SOUPIS BIBLIOGRAFIE O SOCIALISMU A KOMUNISMU.

- BĚHOUNEK V.:** Bibliografie socialismu. Soupis knih i revuálních časopiseckých a novinářských článků. Praha, sv. I, 1932; sv. II, 1933; sv. III, 1934.
- BĚHOUNEK-RIESS:** Sovětský svaz v písemnictví Československa. Praha 1936. — Obsahuje 1798 titulů knih a pojednání, a to v 1. části jsou uvedeni sovětští autoři, v 2. části původní literatura československá, v 3. části překlady z jiných jazyků a literatura ruské, ukrajinské a ostatní, i sovětské, emigrace.
- DRAHN E.:** Bibliographie des wissenschaftl. Sozialismus 1914 — 1922. Berlin 1923. Stran 160 Obsahuje jen díla v německém jazyku.
- DRAHN E.:** Der Sozialismus in der Bibliographie des neuen Rußland. Zeitschr. Das neue Rußland, Berlin 1924. Heft 3/4, S. 49-51.
- GRÜNBERG:** Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung. Bd. I.-XV., Leipzig 1911—1930.
- KERZENCEV V.:** Biblioteka komunista. Moskva 1919.
- MARX-ENGELS-LASSALLE:** Eine Bibliographie des Sozialismus. 3. Tle, Berlin 1924.
- MEHNERT:** Die Sowjet-Union 1917-1932. Berlin 1933 Europa Verlag. — Soustavná, komentáři opatřená bibliografie r. 1917-32 v německém jazyku mimo Sov. svaz uveřejněných 1900 nejdůležitějších knih a pojednání o bolševismu a Sov. svazu.
- NOSOVSÝ-PRAŽÁK:** Soupis čsl. literatury za léta 1901-1925, díl II. Systematický seznam.
- SOMBART W.:** Führer durch die sozialistische Literatur. Dodatek 1. svazku »Der proletarische Sozialismus (Marxismus)«. 10. vyd. Jena 1924. str. 424—477. — Obsahuje literaturu roztríděnou podle různých úseků a hledisk
- STAMMHAMMER J.:** Bibliographie des Sozialismus und Kommunismus. 3 Bde, Jena 1893, 1900, 1908. V každém svazku je literatura abecedně seřaděna podle jmen autorů. Obsahuje soupis knih i časopiseckých článků, hlavně v jazyku německém, ale i v jiných jazycích
- VIKTOROV-TOPOROV:** Russica et Sovietica. Bibliographie des ouvrages parus en francais de 1917-1920 inclus., relatifs à la Russie et à URSS. Paris 1931. Editions documentaires et bibliographique. — Obsahuje 1312 titulů knih a pojednání.

2. SOUBORNÁ POJEDNÁNÍ.

- Liberální reformní:** H. HERKNER: Die Arbeiterfrage. 8. Anfl., 2 Bde, 1923.
- Mírně konservativní:** G. SCHMOLLER: Die soziale Frage. Klassenbildung, Arbeiterfrage, Klassenkampf 1918.
- Extremně konservativní:** GUST. LE BON: Psychologie du socialisme. Po prvé 1899 Potom často. Vyšlo též v němčině.
- Mírně marxistické:** M. BEER: Allgemeine Geschichte des Sozialismus und der sozialen Kämpfe. 5 Bde. 1919-1924. 6. vyd. Berlin 1929. — Český překlad: Všeobecné dějiny socialismu a sociálního hnutí. Praha 1926.
- Extremně marxistické:** BERNSTEIN-KAUTSKÝ: Die Geschichte des Sozialismus in Einzeldarstellungen. 2 (později 4) svazky: Vorläufer; 2 (později 4) svazky. — MEHRING: Geschichte der deutschen Sozialdemokratie.

Katolické: V. CATHREIN S. J.: Der Sozialismus. 16. vyd. Freiburg i Br. 1923. Český překlad podle 7. vyd. z r. 1898. Praha 1899. — DUCATTILLON V., O. P.: Doctrine communiste et doctrine catholique; ve sborníku »Le communisme et les chrétiens«. Paris 1927. — Český překlad: Rudé plameny nad Evropou. Praha 1937.

3 SPISY MARXOVY, ENGELSOVÝ, LENINOVY A ŠTALINOVÝ.

MARX K.: Kapitál. Praha 1921—29, 4 svazky. Přeložili: Th. Šmeral, L. Tošner, A. Pollak za vrchní redakce L. Wintra.

Ke kritice programu gothajského.

Námezdní práce a kapitál. Praha 1946.

Mzda, cena a zisk. Praha 1946.

Úvod ke kritice politické ekonomie. Praha 1946.

Občanská válka ve Francii. Praha.

Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta. Praha 1946.

MARX-ENGELS: Manifest komunistické strany Praha 1946.

ENGELS B.: Ludvík Feuerbach a vyústění klasické německé filosofie. Praha 1946.

Pana Eugena Dühringa převrat vědy (Antidühring). přel. J. Hálek. Praha 1933.

Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha.

Německá selská válka. Praha.

Postavení pracující třídy v Anglii. Praha.

Vývoj socialismu od utopie k vědě. Praha 1945.

Podíl práce na poldštění opice. Praha 1946.

Z dialektiky přírody. 2. vyd. Praha

O historickém materialismu. (Čtyři dopisy. Přeložil J. Novák). — Praha 1933.

LENIN V. J.:

Dětská nemoc »levičáctví« v komunismu. Praha 1946.

Imperialismus a imperialistická válka 1914-17. Praha 1934.

Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu. Praha 1946.

Proletářská revoluce a renegát Kautský. Praha 1928.

Materialismus a empiriokraticismus. 2. vyd. Praha 1945.

Revoluce r. 1917. Praha 1924.

Stát a revoluce. Praha 1946.

Kdo jsou »přátelé lidu« a jak bojují proti sociálním demokratům. Praha 1946.

Vývoj kapitalismu v Rusku. Praha.

Krok vpřed, dva kroky vzad. Praha 1947.

Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci. Praha 1946.

K. Marx — B. Engels — Tři zdroje a tři součásti marxismu. Praha 1946.

Marxismus a revisionismus. Praha 1946

O státu. Praha 1946.

Velká iniciativa. Praha 1946.

K mládeži. Praha 1946.

Co dělat? Praha 1947.

O náboženství. Praha 1932, ed. »Maják«.

O družstevnictví. Praha 1925.

Marxismus. 2. vyd. Praha 1935.

Boj o bolševictví strany. Praha.

O jednotném postupu pracujícího lidu měst i venkova. — Praha 1924.

»Vybrané spisy ve 20 svazcích«. Praha. Nakl. Borecký.

- Otázky leninismu. Praha 1947.
 K otázkám leninismu. Praha 1935. (Obsahuje předmluvu k Stalinovu spisu »Otázky leninismu«).
 O základech leninismu. Přednášky na Sverdlově universitě 1924. Praha 1946.
 O otázkách leninismu. Praha 1946.
 Marxismus a národnostní otázka. Praha 1945.
 O veliké vlastenecké válce Sovětského svazu. Praha 1945.
 O dialektickém a historickém materialismu. Praha 1945.
 Projev na 1. všesvazové poradě stachanovců. Praha 1946.
 O návrhu ústavy. Praha 1945.
 Nové poměry — nové úkoly hospodářské výstavby. Praha 1946.
 O Leninovi. Praha 1946.
 Rozhovor s anglickým spisovatelem H. G. Wellsem. Praha 1946.
 Jak chápe sociální demokracie národnostní otázku. Praha 1946.

4. PRO KRITIKU SOCIALISMU.

- ADLER G.: Die Zukunft der sozialen Frage. Jena 1900.
 ANCEL A.: Catholiques et communistes. Lyon 1945.
 BERDAJEV N.: Le christianisme et la lutte des classes. Paris 1932.
 Týž: Problème du communisme. Paris 1933.
 Týž: Sinn und Schicksal des russischen Kommunismus. Luzern 1937.
 Týž: Le marxisme et la religion. Paris 1934.
 BERNSTEIN E.: Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie. Přeložil L. Machač. Praha 1902.
 BEYER G.: Katholicismus und Sozialismus. Berlin 1927.
 BÖHM-BAWERK E.: Geschichte und Kritik der Kapitalzins-Theorien. 3. vyd. Innsbruck 1914.
 BONOMI J.: Le vie nuove del socialismo. Roma 1944.
 BOURGUIN M.: Les systèmes socialistes et l'évolution économique. 3. éd. Paris 1921.
 CASSEL G.: Sozialismus oder Fortschritt. Berlin 1929.
 CATHREIN V.: Der Sozialismus. 16. vyd. Freiburg i. Br. 1923. — Český překlad podle 7. vyd. z r. 1848. Praha 1899.
 CHORON J.: La doctrine bolsceviste. Paris 1935.
 CLARK J. B.: Social Justice without Socialism. Boston 1914.
 DEMIENVILLE G.: Le communisme. Neuchatel-Paris 1937.
 DUCATILLON -V. ROPS D.: Le communisme et les chrétiens. Paris 1937. Český překlad: Rudé plameny nad Evropou. Praha 1937.
 DÜHRING E.: Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Sozialismus. 4. vyd. Leipzig 1900.
 FESSARD G.: La maintendue. — Le dialogue catholique — communiste est-il possible? Paris 1937.
 FLINT R.: Socialism. 2. vyd. London 1908.
 GURIAN W.: Der Bolschewismus. Freiburg 1931.

- KELSEN H.:** Sozialismus und Staat. 2. vyd. Leipzig 1923.
Týž: Marx oder Lassale. Leipzig 1924.
- KOLOGRIVOV I.:** Die Metaphysik des Bolschewismus. Salzburg 1933.
TÝŽ: Essai d'une Somme catholique contre les Sans-Dieu. Paris 1936.
- LEDIT S. J.:** La direttiva dell'azione comunista. Roma 1937.
- LEROY-BEAULIEU P.:** Le collectivisme. Examen critique du nouveau socialisme. 5. vyd. Paris 1909.
- LEV XIII.:** Encyklika »Rerum novarum«. Český překlad. B. Vaška, Olomouc 1935.
- LIEB F.:** Russland unterwegs. Der russische Mensch zwischen Christentum und Kommunismus. Bern. 1945. — Čes. překlad Z. Smolika: Cesty Ruska. Ruský člověk mezi křesťanstvím a komunismem. Praha 1946.
- LIEFMANN R.:** Geschichte und Kritik des Sozialismus. 2. vyd. Leipzig 1923.
- MACHOTKA O.:** Socialismus českého člověka. Praha 1946.
- MACMURRAY J.:** Křesťanství a komunismus. (Přel. F. Linhart). Praha 1936.
- MAN H. de:** Die Intellektuellen und der Sozialismus. Jena 1926.
TÝŽ: Zur Psychologie des Sozialismus. Nové vyd. Jena 1927. — Český překlad: Duch socialismu. Praha 1928.
TÝŽ: Cesty tvořivého socialismu. Praha 1932.
- MALÝ R. J.:** Marx a Řím ve světle živé skutečnosti. Praha 1939.
- MANACORDA G.:** Il bolscevismo. Firenze 1942.
- MANHEIM K.:** Ideologie und Utopie. Bonn 1930.
- MASARYK T. G.:** Otázka sociální. Základy marxismu filosofické a sociologické. Praha 1946. 2. svazky.
TÝŽ: Rusko a Evropa. Praha 1919.
- MAUSBACH J.:** Sozialismus und Christentum. 4. vyd. Münster 1919.
- MILIERO:** Sous le ciel rouge. Paris 1935.
- MISES L.:** Die Gemeinwirtschaft. 2. vyd. 1932.
- NÖTGES J.:** Katholicismus und Kommunismus. 1931.
- PARETO V.:** Les systèmes socialistes. 2. vol. Paris 1902—03.
- PESCH H.:** Der moderne Sozialismus. 2. vyd. 1900.
- PIUS XI.:** Encyklika »Divini Redemptoris«. Čes. př. B. Vaška, Olomouc 1937.
- POHLE L.:** Kapitalismus und Sozialismus. 4. vyd. Berlin 1931.
- RAGAZ L.:** Od Krista k Marxovi, od Marxu ke Kristu. (Přel. J. Šimsa — F. Linhart). Praha 1935.
- RICHE R.:** Catholicisme et socialisme. Paris 1932.
- RYAN J. A.:** Industrial Democracy from a Catholic Viewpoint. Baltimore 1925.
- SCHÄFFLE A.:** Die Quintessenz des Sozialismus. 14. vyd. Gotha 1906. — Český překlad: Jádro socialismu. Podle 13. něm. vydání. Praha 1906.
TÝŽ: Die Aussichtslosigkeit der Sozialdemokratie. Tübingen 1891.
- SCHERER M.:** Communistes et catholiques. Tournai (s. a.)
- SOMBART W.:** Sozialismus und soziale Bewegung im 19. Jahrhundert. Jena 1896. 10. vyd. pod názvem: Der proletarische Sozialismus (Marxismus). Jena 1924. 2 sv.

- SPANN O.: Die Irrungen des Marxismus. Berlin 1931.
- WEBER AD.: Ende des Kapitalismus? München 1929.
- WEBER M.: Der Sozialismus. Wien 1918.
- WITTENBERG E.: Irrwege der marxistischen Bildungslehre. Berlin 1934.
- WOLF J.: Sozialismus und kapitalistische Gesellschaftsordnung. Stuttgart 1892.

5. PRO DEJINY SOCIALISMU A POVŠECHNOU ORIENTACI.

- ADLER G.: Geschichte des Sozialismus u. Kommunismus von Plato bis zur Gegenwart. Leipzig 1899.
- ADLER M.: Wegweiser. Studien zur Geistesgeschichte des Sozialismus. 5. vyd. Wien 1931.
- BEER M.: Allgemeine Geschichte des Sozialismus und der sozialen Kämpfe. 6. vyd. Berlin 1929. — Český překlad: Všeobecné dějiny socialismu a sociálního hnutí. Praha 1926.
- BENEŠ ED.: Stručný nástin vývoje moderního socialismu. Praha 1924.
- COMPÈRE—MOREL: Encyclopédie socialiste, syndicale et coopérative de l'Internationale ouvrière. 8. svazků. Paris 1912—13.
- TÝŽ: Grande dictionnaire socialiste du mouvement politique et économique, national et international. Paris 1924.
- DENIS H.: Histoire des systèmes économiques et socialistes. 2 sv. Paris 1904—07.
- DIEHL K.: Über Sozialismus, Kommunismus und Anarchismus. 5. vyd. Jena 1923.
- HERKNER H.: Die Arbeiterfrage. 2 sv. 8 vyd. Berlin 1923.
- JAURÈS: Histoire socialiste (1789—1900), 12 sv. Paris.
- KRALIK R.: Geschichte des Sozialismus der neuesten Zeit. Graz 1925.
- LAIDLER H. W.: A History of Socialist Thought. New York 1927
- LANGÉ F. A.: Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. 2 sv., nové vyd., Leipzig 1926
- MAYER G.: Soziale Bewegung und Theorien bis zur modernen Arbeiterbewegung. 2 sv., 9. vyd. Leipzig 1922.
- RICHARD G.: La question sociale et le mouvement philosophique au 19. siècle. Paris 1914.
- TUGAN—BARANOVSKY M. J.: Sovremeny socialism v svoem istoričeskom razvitii. Petrograd 1906.
- VILINSKIJ V.: Ruská revoluce 1825—1936. Přerov 1936.

NEJNOVĚJŠÍ LITERATURA O MARXISMU (Po r. 1940).

- BARAĆ D., O. P.: Socijalna filozofija boljševizma. Zagreb 1944.
- BRUCCULERI A., S. J.: Il comunismo. Roma 1945.
- TÝŽ: Meditazioni sociali. Roma 1944.
- CROCE B.: Materialismo storico ed economia marxistica. Bari 1944.

- ČALA A., O. P.: Základy komunismu. Olomouc 1946.
- GHELFAND S. S.: Marxismus a křesťanský sociální reformismus. Praha 1946.
TÝŽ: Dialektický materialismus. Praha 1947.
- GUNDLACH G., S. J.: Squardi cattolici su questioni marxiste. Roma 1945.
- HALDANE J. S. B.: Marxistická filosofie a přírodní vědy. Praha 1946.
TÝŽ: Dialektický materialismus a moderní věda. Praha 1947.
- HRUBÝ—VLK: Základy marxistického myšlení. Praha 1946.
- JOHNSON H.: Socialistická šestina světa. Brno 1947.
- ĀANIA L.: Il bolscevismo e la religione. Roma 1945.
- KOLMAN A.: Nejnovější objevy soudobé atomové fyziky ve světle dialektického materialismu. Praha 1946.
TÝŽ: Přednášky o základech vědecké filosofie. Praha 1947.
- LABRIOLA A.: La concezione materialistica della storia. Bari 1945.
- LATTANZI U.: Marxismo e critianesimo. Roma 1946.
- MICHLE G.: Manuale di filosofia bolscevica. Roma 1945.
- MANACORDA G.: Il bolscevismo. Firenze 1940.
- MORA-ZWIERNIAK: Giustizia sovietica. Roma 1945.
- LIEB F.: Cesty Ruska. Ruský člověk mezi křesťanstvím a komunismem. Praha 1946. (Přel. Zd. Smolík).
- PEČKA-PAVELKA-CHUDOBA: Křesťanský realismus a dialektický materialismus. Brno 1946.
- PLECHANOV G.: Materialistický názor na dějiny. (Přeložil R. Foustka). Praha 1945.
- POPELOVÁ J.: Socialistický světový názor. Praha 1946.
- PRENANT M.: Biologie a marxismus. Praha 1947. (Přel. L. Benešová).
- PROCHÁZKA O.: Mezi liberalismem a komunismem. Praha 1946.
- RICHTER J.: Socialismus a křesťanství. Praha 1947.
- TOBOLKA Z.: Za svobodu a socialismus. Praha 1947.
- ŠVOBODA L.: Nástin socialistické ideologie. Praha 1946.
- ŠVOBODA E.: Duch socialismu. Praha 1947.
- VASILJ V., OFM: Filosofija komunizma. Mostar 1944.
TÝŽ: Komunizam i obitelj. Mostar 1945.
TÝŽ: Komunizam i vjera. Mostar 1945.
- VOZKA J.: Úvod do ideologie moderního socialismu. Praha 1946.

Vysvětlení zkratk:

- Stalin: DHM = O dialektickém a historickém materialismu. Praha 1945.
Lenin: ME = Materialismus a empiriokriticismus. Praha 1945.

O B S A H

	Strana:
Předmluva	5
KAPITOLA 1. POJEM A DĚJINY KOMUNISMU	7
Článek 1. Pojem komunismu. Jeho poměr k socialismu	7
Článek 2. Přehled dějin komunismu	9
§ 1. Ve starověku	9
§ 2. V křesťanství	11
§ 3. Předchůdci moderního a vlastního komunismu	11
§ 4. Marxismus	15
§ 5. Bolševictví	16
KAPITOLA 2. MATERIALISMUS	18
Článek 1. Materialismus v ontologii	18
§ 1. Výklad marxistické nauky o poměru ducha a hmoty	18
§ 2. Kritika marxistické nauky o poměru ducha a hmoty	20
Článek 2. Materialismus v noetice	28
§ 1. Výklad marxistické nauky o poznání	28
§ 2. Kritika marxistické nauky o poznání	34
KAPITOLA 3. DIALEKTIKA	41
Článek 1. Výklad marxistické nauky	41
§ 1. Pojem dialektiky	41
§ 2. Hegelova dialektika	41
§ 3. Marxistická dialektika	42
Článek 2. Kritika marxistické dialektiky	45
§ 1. Tři hlavní zákony dialektiky	45
§ 2. První rozumové zásady a marxistická dialektika	48
§ 3. Moderní fyzika a marxistická dialektika	52
§ 4. Biologie a marxistická dialektika	54
KAPITOLA 4. HISTORICKÝ MATERIALISMUS	58
Článek 1. Výklad historického materialismu	58
Článek 2. Kritika historického materialismu	63
KAPITOLA 5. TŘÍDNÍ BOJ — STÁT A REVOLUCE	70
Článek 1. Výklad marxistické nauky o třídním boji	70
§ 1. Původ třídního boje: z vytvoření tříd	70

§ 2. Poslání proletariátu: spojit se a uspíšit průběh třídního boje	72
§ 3. Konečný výsledek třídního boje: zanikne stát a zavládne dokonalý komunismus	74
§ 4. Přejídný výsledek třídního boje: diktatura proletariátu. (První fáze komunismu)	75
§ 5. Vyšší fáze komunistické společnosti	77
Článek 1. Kritika marxistické nauky o třídním boji	78
§ 1. Zásadní omyl	78
§ 2. Zda rozdělení lidstva na třídu majetných a třídu nemajetných je základní	79
§ 3. Zda mezi majet. a nemajet. byl vždycky třídní boj	79
§ 4. Zda se třídní boj stále více přiosťruje	30
§ 5. Konečný výsledek třídního boje	82
1. Zánik tříd a zánik státu?	82
2. Ráj na zemi?	83
§ 6. Přejídný výsledek třídního boje: diktatura proletariátu	86
§ 7. Správné řešení problému	87
KAPITOLA 6. HODNOTA A NADHODNOTA	91
Článek 1. Výklad marxistické nauky o hodnotě a nadhodnotě	
I. Hodnota	91
II. Nadhodnota	94
Článek 2. Kritika marxistické nauky o hodnotě a nadhodnotě	
I. Nauka o hodnotě	96
II. Nauka o nadhodnotě	99
KAPITOLA 7. SOUSTŘEDOVÁNÍ PODNIKŮ A KAPITÁLU	101
I. Výklad komunistické nauky o soustředování podniků a kapitálu	101
1. Soustředování podniků	102
2. Soustředování kapitálu	102
KAPITOLA 8. ROSTOUCÍ ZBĚDAČOVÁNÍ PROLETARIÁTU	104
I. Marxova theorie o zbědačování mas	104
II. Kritika Marxovy theorie o rostoucím zbědačování dělnictva	104
KAPITOLA 9. NAUKA O VLASTNICTVÍ	107
Článek 1. Výklad komunistického pojetí vlastnictví	107
1. Základní otázka	107
2. Práce a vlastnictví	108
3. Komunistická kritika buržoasního vlastnictví	109
4. Komunistické pojetí vlastnictví	110

Článek 2. Kritika komunistického pojetí vlastnictví	112
§ 1. Nesprávné předpoklady	112
§ 2. Odůvodnění individuálního vlastnictví	113
A. Důvod hospodářský	113
B. Důvod organisátorský	119
C. Důvod politický	119
§ 3. Omezení individuálního vlastnictví. (Kolektivisace některých statků)	121
§ 4. Další omezení individuálního vlastnictví. (Odklízování rozporů mezi dělníky a podnikateli)	124
§ 5. Křesťanské stanovisko v této otázce	127
§ 6. Námitky komunistů	129
KAPITOLA 10. NÁBOŽENSTVÍ	131
Článek 1. Marxistická nauka o náboženství	131
1. Náboženství jako forma idealismu	131
2. Náboženství jako produkt a odraz hospodářských poměrů	132
Článek 2. Marxistická praxe vůči náboženství	137
Článek 3. Kritika marxistické nauky o náboženství	141
1. Původ náboženství	141
2. Je náboženství totožné s filosofickým idealismem?	142
3. Je náboženství produkt hospodář. poměrů?	143
KAPITOLA 11. MRAVNOST	145
Článek 1. Komunistická nauka o mravnosti	145
Článek 2. Kritika komunistické nauky o mravnosti	147
1. Je mravnost produktem hospodářských poměrů?	147
2. Mění se morálka podle hospodář. poměrů?	147
KAPITOLA 12. RODINA PODLE MARXISTICKÝCH ZÁSAD	150
I. Marxistická nauka o rodině	150
II. Kritika marxistické nauky o rodině	152
KAPITOLA 13. SVOBODA	155
ZÁVĚR	162
BIBLIOGRAFIE	163

Spisovatel	<i>Dr Antonín Čala</i>
Název	<i>Marxismus v myšlení a životě</i>
Vydaly	<i>Společenské podniky v Přerově</i>
Místo a rok vydání	<i>Přerov 1947</i>
Vytiskly	<i>Společenské podniky v Přerově</i>
V nákladu	<i>2.000 výtisků</i>
Cena brož.	<i>Kčs 90.—</i>

*NIHIL OBSTAT: Dr Andreas M. Petru O. P., censor ordinis.
IMPRIMI PERMITTITUR.: P. Thomas M. Dittl O. P., prior
provincialis. Pragae, die 14. Decembris 1946. Reg. fol. 313.*

*NIHIL OBSTAT: Dr Fridericus Vašek, censor ex officio.
IMPRIMATUR: Dr Stanislaus Zela, vicarius capitularis. Olo-
mucii, die 8. Aprilis 1947. Nr. 4820.*